

**MODERN PROBLEMS
OF THE DEVELOPMENT OF LAW
AND ECONOMICS IN AN INNOVATIVE SOCIETY**

scientific collection works of the
International scientific and practical conference
20 March 2020

**СОВРЕМЕННЫЕ ПРОБЛЕМЫ РАЗВИТИЯ
ПРАВА И ЭКОНОМИКИ
В ИННОВАЦИОННОМ ОБЩЕСТВЕ**

сборник научных трудов
по материалам Международной научно-практической конференции
20 марта 2020 года

**СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ПРАВА
ТА ЕКОНОМІКИ В ІННОВАЦІЙНОМУ
СУСПІЛЬСТВІ**

збірник наукових праць
за матеріалами Міжнародної науково-практичної конференції
20 березня 2020 року

**Veliko Tarnovo – Kharkiv
2020**

CHAIRMAN OF CONFERENCE ORGANIZING COMMITTEE:

D.Sc., Prof. M. Petrova (Association for Cultural and Socio-Economic European Collaboration, Publishing House "ACCESS PRESS")

CO-CHAIRMAN OF ORGANIZING COMMITTEE:

Dr., Prof. N. Vnukova (Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics, Ukraine)

2nd PhD, Prof. I. Gontareva (V. N. Karazin Kharkiv National University, Ukraine)

PhD, Assoc. Prof. S. Hlibko (Scientific and Research Institute of Providing Legal Framework for the Innovative Development of NALS of Ukraine, Ukraine)

ORGANIZING COMMITTEE:

PhD A. Strizhkova (Scientific and Research Institute of Providing Legal Framework for the Innovative Development of NALS of Ukraine, Ukraine)

PhD K. Tokarieva (Scientific and Research Institute of Providing Legal Framework for the Innovative Development of NALS of Ukraine, Ukraine)

SCIENTIFIC COMMITTEE OF CONFERENCE:

D.Sc., Prof. Vitolds Zahars (Head of Department of Law, Daugavpils University, Daugavpils, Latvia)

Dr.(Law), Assoc. Prof. J. Grasis (Leading Researcher, Riga Stradins University, Vice-Dean Faculty of Law, Riga, Latvia)

2nd PhD, Assoc. Prof. Yu. Zhornokui (Scientific and Research Institute of Providing Legal Framework for the Innovative Development of NALS of Ukraine, Ukraine)

2nd PhD, Assoc. Prof. E. Bilousov (Scientific and Research Institute of Providing Legal Framework for the Innovative Development of NALS of Ukraine, Ukraine)

ISBN 978-619-91511-1-2

Modern problems of the development of law and economics in an innovative society: scientific collection works of the International scientific and practical conference, March 20, 2020. / Ed. M. Petrova, S. Hlibko, Veliko Tarnovo, 2020. Publishing House "ACCESS PRESS", 278 p.

Современные проблемы развития права и экономики в инновационном обществе: сб. науч. трудов по материалам Международной научно-практической конференции Современные проблемы развития права и экономики в инновационном обществе, 20 марта 2020 г. / под ред. М. Петровой, С. Глибка, ВеликоТырново, Болгария, Изд-во: ACCESS PRESS, 2020. 278 с.

Сучасні проблеми розвитку права та економіки в інноваційному суспільстві: зб. наук. праць за матеріалами Міжнародної науково-практичної конференції, 20 березня 2020 р. / за ред. М. Петрової, С. Глібка, Велико-Тирново, Болгарія, Вид-во: ACCESS PRESS, 2020. 278 с.

Publisher: Publishing House "ACCESS PRESS"

5000 Veliko Tarnovo, Bulgaria

Email:office@access-bg.org

http://www.access-bg.org

Authors are responsible for the content and accuracy

The proceedings have not been amended or proofread.

All proceedings papers were reviewed by international reviewers

Published under the terms of the Creative Commons

CC BY-NC 4.0 License

Collection of scientific works contains 37 reports of scientists and teachers of scientific and educational institutions, as well as practical staff who participated in the work of the International scientific and practical conference held by the Association for Cultural and Socio-Economic European Collaboration, Publishing House "ACCESS PRESS", Scientific and Research Institute of Providing Legal Framework for the Innovative Development National Academy of Law Sciences of Ukraine, V. N. Karazin Kharkiv National University, Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics.

This collection will be posted on the websites of organizers, National Library St. St. Cyril and Methodius and scientific libraries.

The proceedings will be placed and indexed in Social Science Research Network platforms, which is part of the Elsevier publication (SSRN Produced by Elsevier).

© Collective authors, 2020

© Ed. M. Petrova, S. Hlibko, 2020

© Publisher: Publishing House ACCESS Ltd, 2020

ISBN 978-619-91511-1-2

CONTENT

Akimov Mykhailo

Some issues of aggravating and extra-aggravating characteristics
in the norms on crimes against morality 9

Babenko Nadia, Petriaiev Oleksii

Coaching as an enterprise personnel management tool 14

Berezyuk Eugene, Ievtushenko Ganna

Features of financial risk and modern methods of its minimization. 21

Bliznyuk Igor

Features of committing crimes in the process of extraction, transportation,
gas storage and supply 26

Borysov Igor

On the problem of regulating the relations of economic entities in the state
of dependence 34

Bova Andriy

Software for conducting and analyzing of results of public opinion survey . . 40

Butenko Maria, Petriaiev Oleksii

Theoretical aspects of determining the personnel policy of the enterprise. . . 47

Dorohikh Oksana

Legal basis of the Ukraine's European integration. 54

Georgievskiy Iurii

The peculiarities of state regulation of innovative activity in the conditions
of the epidemic COVID-19 in Ukraine. 64

Hlibko Serhii

The Issue of Implementation the Guarantees of Entrepreneurship
in the Economic Law of Ukraine 70

Ivanova Kseniia

To the question of the trust ownership as a type of securing
of the obligation fulfillment 76

Khalina Veronika, Butskiy Vyacheslav, Ustilovska Anastasiya

Ecoprocurement in road construction as a tool for sustainable development. . 82

Klimova Galina

The research university: problems of establishment and development 89

Kokhan Veronika

The current state of digital skills and rights of citizens of Ukraine 96

Kotiai Tetiana

Legal forms of organizational work of higher education institutions and scientific institutions during commercialization as a result of scientific and technical activity 104

Kudinova Marina, Lonskaia Anastasiia

Research of organization marketing management activities 114

Novikov Evhen

Ukrainian integrated technology transfer system features of construction and functioning 122

Panfilova Daria

Legal regulation of transactions with electronic money in Ukraine 129

Pasmor Julia

Modern problems of digital science in an innovative society 142

Petriaiev Oleksii, Leonenko Karyna

Talent-management in personnel management 149

Petriaiev Oleksii, Nesen Mariia

Knowledge as a fundamental resource in personnel management 154

Podrez-Ryapolova Irina

Areas of implementation of the state's economic policy aimed to form the regional innovation system 160

Popko Vadym

Transnational criminal law: achievements in the formation of the system . . 165

Rayko Maksym

Right to pay work: international legal standards 172

Rozghon Olha

Legal status of scientific parks as legal entities of private law 177

Sakharova Olena

The shadow schemes of activity in the gas industry of Ukraine 184

Savchuk Olena, Liubchych Anna

Legal regulation of forest management in the countries of the European union: experience for Ukraine 193

Semenova Maryna

Some aspects of judicial practice of permission litigation for the recovery of interest under a term bank deposit agreement 199

Shapovalova Olha

The importance of registers in the legal organization of control
in the area of economy 209

Shovkoplias Hanna

European experience and recommendations on regulation
of financial services markets in Ukraine 215

Sinkevics Nikita

Counteracting predicate offences which committed
by using cryptocurrencies 220

Tokarieva Kateryna

To the question on state financing of innovation in Ukraine 234

Vapnyarchuk Natalia

Investing in professionalism – an important element of economy 242

Vnukova Nataliya

Formation of financial provision of innovation entrepreneurship
development 247

Yakovenko Irina, Petriaiev Oleksii

Innovative methods of managing the personnel of the enterprise 257

Yevtushenko Viktoriia, Korabelskii Sergei

Mechanism of sales activity of enterprise in conditions of extension
of foreign economic activity 263

Yushko Alla

Higher legal education in Ukraine: challenges of modernity 271

ЗМІСТ

Акімов Михайло Олександрович

Деякі питання кваліфікуючих та особливо кваліфікуючих ознак
у нормах про злочини проти моральності 9

Бабенко Надія Миколаївна, Петраєв Олексій Олександрович

Коучінг, як інструмент управління персоналом підприємства 14

Березюк Євгеній Валерійович, Євтушенко Ганна Валентинівна

Особливості фінансового ризику та сучасні методи його мінімізації. . . 21

Блиzniuk Ігор Леонідович

Особливості вчинення злочинів у процесі видобування,
транспортування, зберігання та постачання газу. 26

Борисов Ігор Вячеславович

До проблеми регулювання відносин господарюючих суб'єктів в стані
залежності 34

Бова Андрей Андреевич

Програмное обеспечение для проведения и анализа результатов
социологических опросов 40

Бутенко Марія Костянтинівна, Петраєв Олексій Олександрович

Теоретичні аспекти визначення кадрової політики підприємства. 47

Дорогіх Оксана Миколаївна

Правові засади європейської інтеграції України. 54

Георгієвський Юрій Валентинович

Особливості державного регулювання інноваційної діяльності
в умовах епідемії COVID-19 в Україні. 64

Глібоко Сергій Васильович

Питання реалізації гарантій підприємництва в господарському праві
України. 70

Іванова Ксенія Юрїївна

До питання про право довірчої власності як спосіб забезпечення
виконання зобов'язань 76

Khalina Veronika, Butskiy Vyacheslav, Ustilovska Anastasiya

Ecoprocurement in road construction as a tool for sustainable development. . 82

Клімова Галина Павлівна

Дослідницький університет: проблеми становлення і розвитку 89

Кохан Вероніка Павлівна

Стан розвитку цифрових навичок та прав громадян України 96

Котяй Тетяна Вікторівна

Правові форми організаційної роботи ЗВО та наукових установ
при комерціалізації в результаті науково-технічної діяльності. 104

Кудінова Марина Михайлівна, Лонська Анастасія Євгенівна

Дослідження управління маркетинговою діяльністю організації
у сфері послуг 114

Новіков Євген Андрійович

Українська інтегрована система трансферу технологій особливості
побудови та функціонування. 122

Панфілова Дар'я Андріївна

Правове регулювання правочинів з використанням електронних
грошей в Україні. 129

Пасмор Юлія Вікторівна

Сучасні проблеми цифрової науки в інноваційному суспільстві 142

Петряєв Олексій Олександрович, Леоненко Карина Русланівна

Talent-managment в управлінні персоналом. 149

Петряєв Олексій Олександрович, Несен Марія Андріївна

Знання як фундаментальний ресурс в управлінні персоналом 154

Подрез-Ряполова Ірина Валеріївна

До питання реалізації економічної політики держави в сфері
формування регіональної інноваційної системи 160

Попко Вадим Вікторович

Транснаціональне кримінальне право: досягнення у формуванні
системи. 165

Райко Максим Сергійович

Право на оплату праці: міжнародно-правові стандарти 172

Розгон Ольга Володимирівна

Правовий статус наукових парків як юридичних осіб приватного права. .177

Сахарова Олена Борисівна

Тіньові схеми діяльності у газовій галузі України 184

Савчук Олена Олександрівна, Любчик Анна Миколаївна

Правове регулювання лісового менеджменту в країнах європейського
союзу: досвід для України 193

Семенова Марина Володимирівна

Окремі аспекти судової практики вирішення спорів щодо стягнення відсотків за договором строкового банківського вкладу 199

Шапавалова Ольга Вікторівна

Значущість реєстрів при правовій організації контролю у сфері господарювання 209

Шовкопляс Ганна Миколаївна

Європейський досвід та рекомендації щодо регулювання ринків фінансових послуг в Україні 215

Синкевич Никита

Противодействия предикатным преступлениям, в совершении которых используются криптовалюты. 220

Токарєва Катерина Олегівна

До питання про державне фінансування інновацій в Україні 234

Вапнярчук Наталія Миколаївна

Інвестування у професіоналізм – важливий елемент економіки. 242

Внукова Наталія Миколаївна

Формування фінансового забезпечення розвитку інноваційної підприємницької діяльності. 247

Яковенко Ірина Володимирівна, Петраєв Олексій Олександрович

Інноваційні методи управління персоналом підприємства 257

Євтушенко Вікторія Анатоліївна,

Корабельський Сергій Олександрович

Механізм збутової діяльності підприємства в умовах розширення зовнішньоекономічної діяльності 263

Юшко Алла Миронівна

Вища юридична освіта в Україні: виклики сучасності. 271

Акімов Михайло Олександрович
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права
Національної академії внутрішніх справ
ORCID: 0000-0001-7715-0259

ДЕЯКІ ПИТАННЯ КВАЛІФІКУЮЧИХ ТА ОСОБЛИВО КВАЛІФІКУЮЧИХ ОЗНАК У НОРМАХ ПРО ЗЛОЧИНИ ПРОТИ МОРАЛЬНОСТІ

Наукова робота присвячена деяким проблемним питанням визначення кваліфікуючих та особливо кваліфікуючих ознак у кримінально-правових нормах про відповідальність за злочини проти моральності. На підставі аналізу статей 297 та 298 КК України наголошується на їх певній неузгодженості і суперечливості, пропонуються шляхи вирішення ситуації, що склалася.

Ключові слова: кваліфікуюча ознака, особливо кваліфікуюча ознака, предмет злочину.

Akimov Mykhailo
PhD, Associate Professor,
Associate Professor of Criminal Law Department
of National Academy of Internal Affairs

SOME ISSUES OF AGGRAVATING AND EXTRA- AGGRAVATING CHARACTERISTICS IN THE NORMS ON CRIMES AGAINST MORALITY

This scientific work is concerning on some problematic issues of definition of aggravating and extra-aggravating characteristics of criminal legal norms on responsibility for crimes against morality. Based on analysis of Articles 297 and 298 of Criminal Code of Ukraine these characteristics' certain inconsistency and divergence has been stressed, suggestions to solve the existing situation have been made.

Keywords: aggravating characteristic, extra-aggravating characteristic, target of crime.

У науці кримінального права є усталеною точка зору, що об'єкт завжди є обов'язковим (необхідним) елементом кожного складу, а предмет – це факультативна ознака, що виявляється не в усіх злочинах [1, с. 64]. При цьому предмет злочину визначають як матеріальні цінності (котрі людина може сприймати органами чуття чи фіксувати спеціальними технічними засобами), з приводу яких та шляхом безпосереднього впливу на які (або без такого впливу) вчиняється злочинне діяння [2, с. 110]. Відтак, коли предмет прямо вказаний у диспозиції відповідної статті або недвозначно впливає з неї, він набуває якості обов'язкової ознаки об'єкта, і без нього конкретний склад злочину відсутній. Звідси зрозуміло, наскільки важливе точне визначення предмета злочину (надто якщо законодавець вдається до використання бланкетних диспозицій).

Розглянемо це на прикладі деяких злочинів проти моральності. Так, у ч. 2 ст. 297 КК України [3] «Наруга над могилою, іншим місцем поховання або над тілом померлого» передбачено кваліфікований склад злочину за ознакою вчинення протиправних дій (осквернення або руйнування) стосовно *пам'ятника, спорудженого в пам'ять тих, хто боровся проти нацизму в роки Другої світової війни – радянських воїнів-визволителів, учасників партизанського руху, підпільників, жертв нацистських переслідувань, воїнів-інтернаціоналістів та миротворців, а також осіб, які захищали незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України і брали безпосередню участь в антитерористичній операції, у здійсненні заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації або іншої держави, визнаної Верховною Радою України агресором, учасників Революції Гідності, борців за незалежність України у XX столітті* (виділ. – М.О.). Водночас у ч. 3 цієї ж статті сформульовано особливо кваліфікований склад даного злочину – вчинення аналогічних за змістом дій *щодо пам'ятника, спорудженого в пам'ять тих, хто боровся проти нацизму в роки Другої світової війни, жертв нацистських переслідувань, а також воїнів-інтернаціоналістів та миротворців* (виділ. – М.О.). Виникає питання: яким чином кваліфікувати дії винної особи, якщо вони одночасно підпадають під ознаки ч. 2

та ч. 3 ст. 297 КК України і вчинені за відсутності інших особливо кваліфікуючих ознак? Оскільки згідно ч. 3 ст. 62 Конституції України [4] усі сумніви щодо доведення вини слід тлумачити на користь обвинуваченого, застосуванню підлягатиме ч. 2 ст. 297 КК України. З огляду на це наведене нами вище формулювання доцільно взагалі виключити з ч. 3 цієї статті (тим більше, що у ч. 2 предмет злочину викладений більш докладно).

Частини 3 та 4 ст. 298 КК України містять кваліфікований та особливо кваліфікований склади злочину «Незаконне проведення пошукових робіт на об'єкті археологічної спадщини, знищення, руйнування або пошкодження об'єктів культурної спадщини». Ч. 3 передбачає посягання (умисне незаконне знищення, руйнування або пошкодження) на пам'ятки національного значення. Згідно п. 3 Порядку визначення категорій пам'яток (затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 22.05.2019 № 452 [5]) пам'ятка національного значення повинна зберегти свою автентичність (значною мірою зберегти форму та матеріально-технічну структуру, історичні культурні нашарування) та мати одну або більше з таких ознак – справити значний вплив на розвиток культури країни, бути безпосередньо пов'язаною з історичними подіями, віруваннями, життям і діяльністю людей, які зробили значний внесок у розвиток національної культури, репрезентувати шедевр творчого генія, бути етапним твором видатних архітекторів чи інших митців або витвором зниклої цивілізації чи мистецького стилю. Природно, що посягання на подібний предмет несе більшу суспільну небезпеку (і, відповідно, карається суворіше), ніж аналогічне діяння, вчинене стосовно пам'ятки місцевого значення (яку п. 4 згаданого вище Порядку визначає як таку, що повинна зберегти свою автентичність (значною мірою зберегти форму та матеріально-технічну структуру, історичні культурні нашарування) та мати одну або більше з таких ознак – справити вплив на розвиток культури певного населеного пункту чи регіону, бути пов'язаною з історичними подіями, віруваннями, життям і діяльністю людей, які зробили значний внесок у розвиток культури певного населеного пункту чи регіону, або культурною спадщиною національної меншини чи регіональної етнічної групи. У ч. 4 ст. 298

(що мала б передбачати якісь інші особливо кваліфікуючі ознаки) криміналізовано дії, передбачені *частинами другою або третьою цієї статті, вчинені з метою пошуку рухомих предметів, що походять із об'єктів археологічної спадщини* (виділ. – М.О.). Археологічна спадщина – це сукупність місць, споруд (витворів), комплексів (ансамблів), їх частин, пов'язаних з ними територій чи водних об'єктів, створених людиною, незалежно від стану збереженості, що донесли до нашого часу цінності з археологічного, антропологічного та етнографічного погляду і повністю або частково зберегли свою автентичність, перебувають під охороною держави, а також рухомі культурні цінності (археологічні предмети), що походять з них (ст. 1 Закону України від 18.03.2004 № 1626-IV «Про охорону археологічної спадщини» [6]). Посягання на археологічну спадщину (у формі незаконного проведення археологічних розвідок, розкопок, інших земляних чи підводних робіт на об'єкті археологічної спадщини) передбачені ч. 1 цієї статті. Проте археологічна і культурна спадщина – не одне і те саме. Культурна спадщина – це сукупність успадкованих людством від попередніх поколінь визначних місць, споруд (витворів), комплексів (ансамблів), їх частин, пов'язаних з ними рухомих предметів, територій чи водних об'єктів (об'єктів підводної культурної та археологічної спадщини), інших природних, природно-антропогенних або створених людиною об'єктів незалежно від стану збереженості, що донесли до нашого часу цінність з археологічного, естетичного, етнологічного, історичного, архітектурного, мистецького, наукового чи художнього погляду і зберегли свою автентичність (ст. 1 Закону України від 08.06.2000 № 1805-III «Про охорону культурної спадщини» [7]). Як бачимо, поняття культурної спадщини ширше за обсягом, ніж поняття археологічної спадщини, а тому перше охоплює друге. Отже, за змістом ч. 4 ст. 298 КК України у ній криміналізоване вчинення діяння, передбаченого у частинах 2 або 3 цієї статті, але стосовно предметів, які у них не вказані у (тобто протиправні дії щодо об'єктів культурної спадщини з метою пошуку рухомих предметів, що походять із об'єктів археологічної спадщини). Тому дії особи, яка незаконно проводить археологічні розвідки, розкопки, інші земляні чи підводні роботи на об'єкті археологічної

спадщини з метою пошуку рухомих предметів, що походять з такого об'єкта, підпадають одночасно під ознаки ч. 1 та ч. 4 ст. 298 КК України. Чи логічно та виправдано надавати кримінально-правову оцінку одному складеному діянню одночасно за нормами про простий та особливо кваліфікований склад злочину? Більш прийнятним, на нашу думку, є (для належної кваліфікації вчиненого у подібних випадках) редакційно змінити ч. 4 згаданої статті, виклавши її таким чином: «Діяння, передбачене частинами першою, другою або третьою цієї статті, вчинені з метою пошуку рухомих предметів, що походять із об'єктів археологічної спадщини». Це дозволить уникнути одночасного інкримінування двох частин однієї статті.

Підсумовуючи викладене, варто наголосити на потребі більш прискіпливого ставлення законодавця до формулювання предмета злочину у бланкетних диспозиціях кримінально-правових норм і ретельного опрацювання при цьому інших законів та підзаконних актів, що є джерелом таких норм, недопущення їх неузгодженості чи скасування без прийняття нових актів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вознюк А. А. Кримінальне право України. Загальна частина : конспект лекцій. Київ: Освіта України, 2016. 236 с.
2. Музика А. А., Лашук Є. В. Предмет злочину: теоретичні основи пізнання : монографія. Київ: ПАЛИВОДА, 2011. 191 с.
3. Кримінальний кодекс України : прийнятий 5 квітня 2001 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
4. Конституція України : прийнята 28 червня 1996 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
5. Про затвердження Порядку визначення категорій пам'яток : Постанова Кабінету Міністрів України від 22 травня 2019 року № 452. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/452-2019-%D0%BF>.
6. Про охорону археологічної спадщини : Закон України від 18 березня 2004 року № 1626-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1626-15>.
7. Про охорону культурної спадщини : Закон України від 8 червня 2000 року № 1805-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1805-14>.

REFERENCES

1. Vozniuk, A. A. (2016). *Kryminalne pravo Ukrainy*. Kyiv: Osvita Ukrainy [In Ukrainian].

2. Muzyka, A. A., Lashchuk, Ye. V. (2011). Predmet zlochynu: teoretychni osnovy piznannya. Kyiv: PALYVODA [In Ukrainian].
3. Kryminalnyi kodeks Ukrainy: pryinyaty 5 kvitnya 2001 roku. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> [In Ukrainian].
4. Konstytutsiya Ukrainy: pryinyata 28 chervnya 1996 roku. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> [In Ukrainian].
5. Pro zatverdzhennya Poryadku vyznachennya katehoriï pamyatok: postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 22 travnya 2019 roku № 452. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/452-2019-%D0%BF> [In Ukrainian].
6. Pro okhoronu arkheolohichnoi spadshchyny: Zakon Ukrainy vid 18 bereznia 2004 roku № 1626-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1626-15> [In Ukrainian].
7. Pro okhoronu kulturnoi spadshchyny: Zakon Ukrainy vid 8 chervnya 2000 roku № 1805-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1805-14> [In Ukrainian].

Бабенко Надія Миколаївна

*студентка економічного факультету кафедри маркетингу,
менеджменту та підприємництва Харківського національного
університету імені В. Н. Каразіна*
Петряєв Олексій Олександрович

*кандидат економічних наук, доцент кафедри маркетингу,
менеджменту та підприємництва Харківського національного
університету імені В. Н. Каразіна*
ORCID: 0000-0001-6705-4714

КОУЧИНГ, ЯК ІНСТРУМЕНТ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ ПІДПРИЄМСТВА

Розглянуто суть коучингу, як інструменту управління персоналом підприємства, його роль та місце серед персоналу фірми. Приділено особливу увагу інструментам та функціям коучингу, які найчастіше використовуються на підприємстві, дано їх визначення та приклади. Розглянуто різні види коучингу. Виявлено недоліки та переваги коучингу на підприємстві і при-

чини їх виникнення. Запропоновано шляхи вирішення основних перешкод, що стримують впровадження коучингу на підприємствах.

Ключові слова: коучинг, коуч, гравець, тренінг-сесія, види коучингу.

Babenko Nadia

*Student of the Faculty of Economics, Department of Marketing,
Management and Entrepreneurship of the Kharkiv V. N. Karazin
National University*

Petriaiev Oleksii

*Ph.D Associate Professor of the Department of Marketing, Management
and Entrepreneurship of the V. N. Karazin Kharkiv National University
ORCID: 0000-0001-6705-4714*

COACHING AS AN ENTERPRISE PERSONNEL MANAGEMENT TOOL

The essence of coaching is considered as an instrument of enterprise personnel management, its role and place among firm personnel. Special attention is given to the tools and functions of coaching that are most commonly used in the enterprise, their definitions and examples are given. Different types of coaching are considered. The disadvantages and advantages of coaching at the enterprise and the reasons for their occurrence are revealed. The ways of solving the main obstacles that impede the introduction of coaching for enterprises are suggested.

Keywords: coaching, coach, player, training-session, types of coaching.

Управління вважається головним процесом виконання певних дій задля злагодженої роботи. Але для того, щоб воно було ефективним, проводяться різні тренінги щодо мотивації робітників, у тому числі й коучинг.

Питанням розвитку коучингу на вітчизняних підприємствах займалися Падухевич О., Логвиновський Є., Миколайчук І., Рарок О., Михайлов А.М., Волкова К.В. тощо [1-5].

Метою даної статті є визначення коучингу як інструменту управління персоналом підприємства у повсякденному житті, його вплив на діяльність персоналу та життєвий цикл підприємства.

Існують безліч видів менеджменту, але найважливішим з них є менеджмент персоналу. Управління персоналом є керуючою (допоміжною) функцією керівника, яка допомагає мотивувати, стимулювати, навчати та розвивати персонал підприємства.

Для того, щоб управління краще працювало, слід знати наступне:

1. Як стимулювати людину до кращого результату?
2. Які інструменти допомагають розвивати людські здібності?
3. Як збільшити свій прибуток, не збільшуючи при цьому витрат?
4. Скільки часу потрібно для виконання певних дій? та ін.

Щоб відповісти на ці питання, було створено такий напрям діяльності, як коучинг, який почав активно прогресувати з кінця XX століття.

Коучинг, як один із інструментів управління персоналом підприємства, допомагає людині розвиватися, більш детально пізнавати себе та свої можливості, розкриваючи свій потенціал, й досягати своєї мети. Він оснований на прийомах з психології. Фахівця, який займається цим напрямом та проводить різні тренінг-сесії, називають коучем. Завдяки вмілому викладачеві, клієнт навчається ораторському мистецтву, перестає боятися виступати перед публікою та впевнено поводить себе на роботі.

Основна діяльність коучингу полягає у досягненні мети, саморозвитку, усвідомленні своєї життєвої позиції та здобутті кращих результатів під час роботи у різних сферах діяльності. Гравець (клієнт коуча) зобов'язаний виконувати те, що йому будуть казати під час тренінг-сесії, аби швидше досягти цілі навчання. Для того, щоб поліпшити свої навички та вміння, не обов'язково бути працівником якоїсь компанії. Клієнтами можуть бути всі: студенти, спеціалісти, робітники, керівники, директори та інші.

Усім відомо, що мотивація – найголовніший показник успішного розвитку компанії. Для цього треба виділити 4 основні інструменти коучингу (рис. 1) [1].

Чого ви хочете досягти? Яка у вас мета? Одне з найголовніших питань кожного працівника – навіщо він працює на підприємстві, чи є у цьому сенс? Якщо робітнику буде нудно і він зрозуміє, що те, чим він займається, не приносить йому задоволення, то й робота

буде виконана не чітко, з помилками та з великими прогалинами. Тому перш ніж почати свою діяльність, слід сформуванати чітку мету й дотримуватися саме її: ким би вам хотілося працювати, на якому підприємстві і з яким колективом, адже середовище одних людей дуже впливає на розумову та фізичну активність інших.

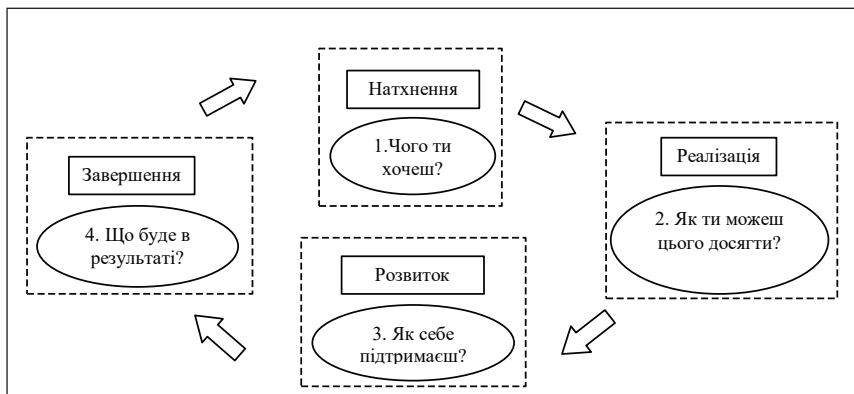

Рис.1 Інструменти коучингу «Чотири питання планування» [1]

Як ви будете досягати своєї мети? Для того, щоб виконати свої цілі, слід визначити план дій та розрахувати можливі невдачі, шляхи їх подолання або обходу. Кожна фірма пройшла хоча б три основні життєві цикли: зародження, розвиток і насичення ринку товарами, роблячи при цьому все можливе, аби розвиватися і не занепасти. В такому разі, щоб зайняти важливу частину ринку, застосовують прийоми з маркетингу та коучингу, що допомагають пізнавати людей та спонукати їх до певної дії. Якщо вміло володіти цими прийомами, то результат буде позитивний і мета буде досягнута.

Як ви будете мотивувати себе у разі невдачі? Добре обізнаний керівник знає, як мотивувати працівників своєї компанії у разі невдачі. Для цього він підбадьорює їх словами: «Я впевнений, що завтра ви проробите роботу набагато краще, ніж сьогодні». В більшості випадків це спрацьовує, адже натхненні робітники хочуть показати, що вони не такі вже й невдахи.

Який буде результат? Якщо правильно надихнути й мотивувати працівників на роботу, то результат буде позитивний. Щоб результат не був негативним, мудрі керівники звертаються до коучів, щоб мотивувати робочий персонал на креативне мислення та впевненість у собі.

Виділяють такі основні функції коучингу на підприємстві [2]:

1. Функція, яка допомагає розвиватися персоналу та будувати кар'єру.

2. Креативна функція, яка підштовхує кожного працівника мислити по новому, генерувати нові ідеї та проявляти ініціативу у розробці нових планів підприємства.

3. Комплексна функція, де коучинг може функціонувати у будь-якому виді діяльності, застосовуючись як на підприємстві, у бізнесі, так і у повсякденному житті.

4. Функція, яка мотивує персонал виконувати роботу краще, наполегливіше, впевнено та правильно.

5. Адаптаційна функція, яка дає змогу працівникам з легкістю пристосовуватися до нових умов як на підприємстві, так і у навколишньому середовищі.

Коуч також може надихнути морально зломлену людину знову повірити у себе, свої сили. Таким чином, коуч виступає і як наставник, і як психолог, який допомагає гравцю досягти його цілей [3, с. 56]. Коучинг застосовується не лише на підприємстві, але й у спорті, повсякденному житті, творчій майстерності, закладах середньої та вищої освіти тощо.

Оскільки коучинг застосовується у різних сферах діяльності, то виділяють два основні його види [3, с. 57]. Це:

1. Особистісний коучинг (визначення мети і шляхів її досягнення, відкриття нових можливостей, підвищення самостійності і відповідальності гравця, більше заробляти і менше витратити тощо).

2. Бізнес-коучинг (мотивація колективу, вихід на нові ринки, ефективне підвищення продажів, удосконалення робочої програми тощо).

Коучинг заснований на прийомах з психології, але не є самою психологією. Він бере з цієї науки лише те, що допомагає людині докопатися до свого «Я», переборюючи всі страхи та руйнуючи пере-

городи, вивільняючи незалежного та сильного індивіда, який точно знає, що йому потрібно.

Коучинг має ряд недоліків та переваг. До переваг відносять:

- мотивацію, яка підштовхує персонал підприємства краще робити свої завдання, тобто підвищення ефективності виробництва;
- формування злагодженого колективу на робочих місцях;
- тайм-менеджмент, тобто вміння фірми та персоналу вдало розпоряджатися своїм часом;
- зростання рівня довіри між керівником компанії та персоналом, які там працюють тощо.

До недоліків можна віднести те, що:

- до кожної людини є свій підхід, який коучу не так легко зрозуміти на початку сесії. До відвертої людини коуч знайде підхід відразу, а до замкнутої, неговіркої людини потрібно більше часу;
- в Україні коучинг не так широко поширений, як за кордоном. Підприємства не часто використовують цю діяльність, бо керівникам страшно звертатися до чогось нового, тому й управління не досить ефективне. Також небажання працюючих звертатися до професійного коуча, бо немає довіри, затримує введення цього напрямку на підприємство.

Для того, щоб працівники та керівники використовували коучинг під час своєї діяльності, було запропоновано наступне: скористатися послугами коуча заочно, тобто по телефону, якщо не хочеться нікуди їхати, бо до розмови по телефону виникає більше довіри; запрошувати професіонала на підприємство, щоб не витратити зайвий час; перейти управлінню підприємством до нових технологій тощо.

Отже, коучинг є не лише інструментом управління персоналом підприємства, а й важливим життєвим тренером та наставником, який розкриває потенціал людини. Якби він не почав активно розвиватися у кінці XX століття, то зараз не було б спеціалістів, які б допомагали мотивувати й давати сили. Завдяки різновидам коучингу кожен може підібрати собі індивідуальну програму тренінг-сесії, яка йому необхідна.

Для ефективного використання коучингу на підприємствах, у працюючих відсутня довіра до фахівця, тому, як альтернативу, було

запропоновано звертатися до коуча заочно, що часто практикується закордоном, бо такий спосіб більше викликає довіри.

ЛІТЕРАТУРА

1. Подухевич О. Коучинг як ефективний інструмент для досягнення цілей та розвитку персоналу. *Кадровик України*. 2019. № 9. URL: <https://profpressa.com/articles/kouching-iak-efektivnii-instrument-dlia-dosiagnennia-tsilei-ta-rozvitku-personalu>.
2. Логвиновський Є. І. Функціональна та змістовна сутність коучингу на підприємстві. *Європейський вектор економічного розвитку*. 2012. № 2 (13). С. 299. URL: <http://eurodev.duan.edu.ua/images/PDF/2012/2/59.pdf>.
3. Миколайчук І. Коучинг у системі управління персоналом. *Вісник КНТЕУ*. 2015. № 4. С. 50-67. URL: <http://visnik.knteu.kiev.ua/files/2015/04/6.pdf>.
4. Михайлов А. М., Волкова К. В. Коучинг в управлінні найманими працівниками на підприємствах України. *Вісник ХНАУ ім. В.В. Докучаєва. Серія «Економічні науки»*. 2018. № 2. URL: <http://visen.knau.kharkov.ua/v2018217.html>.
5. Рарок О. В. Коучинг в управлінні персоналом підприємства. *Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Економічні науки*. 2016. № 11. С. 245–249. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vkpnuen_2016_11_35.

REFERENCES

1. Poduxevych, O. (2019). Kouchyng yak efektyvnyj instrument dlya dosyagnennya cilej ta rozvytku personalu. *Kadrovyk Ukrayiny – Personnel of Ukraine*, 9. URL: <https://profpressa.com/articles/kouching-iak-efektivnii-instrument-dlia-dosiagnennia-tsilei-ta-rozvitku-personalu> [In Ukrainian].
2. Logvynovskij, Ye.I. (2012). Funkcionalna ta zmistovna sutnist kouchyngu na pidpryyemstvi. *Yevropejskij vektor ekonomichnogo rozvytku - European vector of economic development*, 2 (13), 299. URL: <http://eurodev.duan.edu.ua/images/PDF/2012/2/59.pdf> [In Ukrainian].
3. Mykolajchuk, I. (2015). Kouchyng u systemi upravlinnya personalom. *Visnyk KNTEU – KNTEU Bulletin*, 4, 50–67. URL: <http://visnik.knteu.kiev.ua/files/2015/04/6.pdf> [In Ukrainian].
4. Myxajlov, A.M., Volkova, K.V. (2018). Kouchyng v upravlinni najmanymy pracivnykamy na pidpryyemstvax Ukrayiny. *Visnyk XNAU im. V. V. Dokuchaeva. Seriya «Ekonomiczni nauky» – Bulletin of KhNAU V. V. Dokuchaev. Economic*

Sciences Series, 2. URL: <http://visen.knau.kharkov.ua/v2018217.html> [In Ukrainian].

5. Rarok, O.V. Kouchyng v upravlinni personalom pidpryyemstva. (2016). *Visnyk Kamyanecz-Podilskogo nacionalnogo universytetu imeni Ivana Ogiyenka. Ekonomichni nauky – Bulletin of Kamianets-Podilskiy Ivan Ogiyenko National University. Economic sciences*, 11, 245–249. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vkpnuen_2016_11_35 [In Ukrainian].

Євтушенко Ганна Валентинівна

к.е.н., доцент кафедри маркетингу, менеджменту та підприємництва Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна

ORCID: 0000-0003-0472-0737

Березюк Євгеній Валерійович

Студент Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна

ОСОБЛИВОСТІ ФІНАНСОВОГО РИЗИКУ ТА СУЧАСНІ МЕТОДИ ЙОГО МІНІМІЗАЦІЇ

Розглянуто сутність поняття ризику та фінансового ризику. Досліджено види фінансового ризику. Проаналізовано методи мінімізації фінансових ризиків.

Ключові слова: диверсифікація, лімітування, мінімізація ризиків, страхування, ризик, фінансовий ризик, хеджування.

Ievtushenko Ganna

PhD of Economics, Associate Professor of the Department of Marketing, Management and Entrepreneurship

V. N. Karazin Kharkiv National University

ORCID: 0000-0003-0472-0737

Berezyuk Eugene

Student of the Department of Marketing,

Management and Entrepreneurship

V. N. Karazin Kharkiv National University

FEATURES OF FINANCIAL RISK AND MODERN METHODS OF ITS MINIMIZATION

Deals with the essence of the concept of risk and financial risk. Types of financial risk are investigated. Different methods of minimizing financial risks are analyzed.

Keywords: diversification, insurance, hedging, limit, risk, risk minimization, financial risk.

Сучасні організації самостійно здійснюють пошук шляхів збільшення фінансових ресурсів, розширення асортименту та нових ринків збуту, враховуючи при цьому, що не лише залучення нових інвестицій та їх кількість впливають на злагоджену роботу підприємства, а й правильне планування та дослідження ризиків, що виникають через вплив зовнішніх та внутрішніх факторів.

На сьогоднішній день немає єдиного підходу до класифікації фінансових ризиків та методів їх мінімізації. Тому метою дослідження є характеристика різних видів фінансового ризику, удосконалення методів їх мінімізації, що, в свою чергу, допоможе підвищити ефективність функціонування вітчизняних підприємств [1].

Багато вітчизняних та зарубіжних вчених займаються дослідженням поняття фінансового ризику та методології його мінімізації, а саме: Камінський А. Б. [2] Майорова Т.В. [3] Токаренко Г.С. [4] Кириченко О.А. [5] та інші.

Поняття ризик доволі часто зустрічається в економічній літературі, яка присвячена ризик-менеджменту. На наш погляд, поняття «ризик» можна визначити як діяльність, що спрямована на подолання невизначеності при неминучому виборі, при цьому є можливість кількісно та якісно оцінити вірогідність досягнення необхідного результату, невдачі та відхилення від мети.

Фінансовий ризик, у свою чергу, є ймовірністю виникнення непередбачених фінансових втрат у ситуації невизначеності умов фінансової діяльності підприємства.

За джерелами виникнення розрізняють систематичні (ринкові) та несистематичні (специфічні) фінансові ризики.

Систематичний (ринковий) ризик (табл. 1) визначає ймовірність виникнення фінансових втрат, які, в першу чергу, пов'язані з несприятливими змінами в обстановці різних видів фінансового ринку. Під систематичний ризик підприємство повинно підлаштуватися, оскільки ним не можна керувати.

Таблиця 1

Види систематичного ризику

Систематичний ризик		
Валютний ризик	Процентний ризик	Ціновий ризик
Ймовірність прояву фінансових втрат у зв'язку зі зміною курсу валют; переважно відноситься до тих підприємств і організацій, які ведуть зовнішньоекономічну діяльність. Негативним наслідком цього ризику є недолік доходів через зміну обмінного курсу іноземної валюти	Ймовірність виникнення фінансових втрат, пов'язаних зі зміною рівня процентних ставок. Цей вид ризику пов'язан із дивідендною політикою підприємства, з різними фінансовими операціями	Ймовірність виникнення фінансових втрат (втрата доходу і прибутку), що виявляються у несприятливих змінах ринкових цін

Несистематичний (специфічний) ризик (табл. 2) характеризується ймовірністю прояву фінансових втрат у ході нерезультативної діяльності певної компанії і індивідуальних особливостей конкретного активу. Передусім, дані ризики може бути викликані особливостями фінансового менеджменту, а саме: відсутністю відповідної кваліфікації, нерезультативною структурою активу і капіталу, а також рядом інших чинників, яких можливо уникнути завдяки ефективному управлінню.

Зрозуміло, що для кожної організації є необхідним систематичне управління фінансовими ризиками – передбачення можливості появи потенційно ризикової події, що дає змогу заздалегідь вжити заходів спрямованих на зниження наслідків від ризику, якщо його неможливо локалізувати.

Види несистематичного ризику

Несистематичний ризик	
Ризик зниження фінансової стійкості підприємства	Виникає через недоліки у структурі капіталу та представляє собою порушення у рівновазі фінансового розвитку підприємства
Ризик неплатоспроможності підприємства	Спричиняє розбалансування позитивних та негативних грошових потоків підприємства
Кредитний ризик	Несвоєчасні розрахунки за відпущену у кредит готову продукцію
Інвестиційний ризик	Виникає при здійсненні інвестиційної діяльності та, як правило, призводить до фінансових втрат
Інноваційний фінансовий ризик	Використання нових фінансових інструментів
Депозитний ризик	Пов'язан із невідшкодуванням депозитних вкладів

З метою зменшення фінансових ризиків застосовуються такі основні методи (прийоми) управління ризиком (рис. 1).

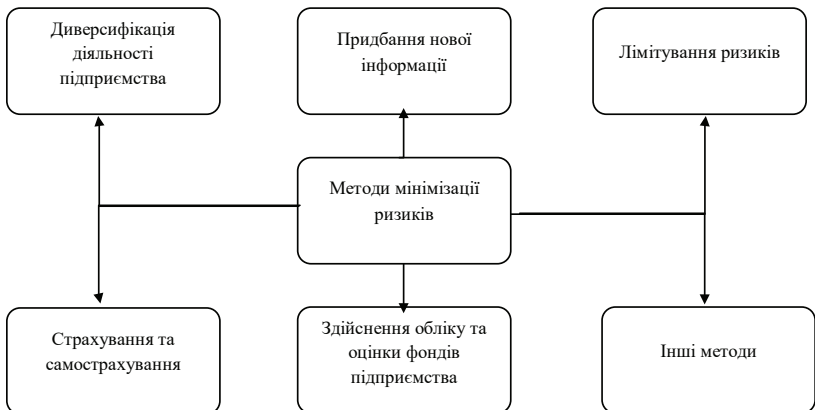

Рис. 1. Сучасні методи мінімізації ризиків

Представлені методи мінімізації фінансових ризиків підприємства мають переваги і недоліки, тому виникає необхідність оптимального комбінування найбільш підходящих для діяльності конкретного підприємства методів. Вибір методів залежить від галузевої приналежності підприємства, його макроекономічного оточення та конкретної бізнес-стратегії.

Таким чином, без застосування нейтралізуючих фінансові ризики механізмів, неможливо забезпечити безперервну та ефективну діяльність організації. Подальші дослідження повинні проводитися у напрямку удосконалення методів управління ризиками, розроблення інструментарію практичного використання цих методів, зокрема щодо управління неточною оцінкою інвестиційної привабливості підприємств.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бланк И. А. Финансовый менеджмент: Учебный курс. 2-е изд., перераб. и доп. К. : Эльга, Ника-Центр, 2007. 512 с.
2. Камінський А. Б. Моделювання фінансових ризиків. К. : Київський ун-т, 2006. 303с.
3. Майорова Т. В. Інвестиційна діяльність: Підручник. К. : Центр учбової літератури, 2009. 470 с.
4. Токаренко Г. С. Прогнозирование рисков в компании. *Финансовый менеджмент*. 2006. № 3. 132–142 с.
5. Кириченко О. А. Інвестування : Підручник. К. : Знання, 2009. 273 с.
6. Вишнівська Б. Методи мінімізації фінансових ризиків. *Економіст*. 2007. № 6, 58–59 с.

REFERENCES

1. Blank, I.A. (2007). Finansovyy menedzhment. K.: Elga, Nika-Tsentr, P. 656 [In Russian].
2. Kaminskyi, A.B. (2006). Modeliuvannia finansovykh ryzykiv. K.: Kyiv University, P. 303 [In Ukrainian].
3. Maiorova, T.V. (2009). Investytsiina diialnist. K.: Tsentr uchbovoi literatury, P. 470 [In Ukrainian].
4. Tokarenko, G.S. (2006). Prognozirovaniye riskov v kompanii. *Finansovyy menedzhment – Financial Management*, 3, 132–142 [In Russian].
5. Kyrychenko, O.A. (2009). Investuvannia. K.: Znannia, P. 273 [In Ukrainian].
6. Vyshnivska, B. (2007). Metody minimizatsii finansovykh ryzykiv, *Ekonomist – Economist*, 6, 58–59 [In Ukrainian].

Близнюк Ігор Леонідович

*кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник,
головний науковий співробітник лабораторії кримінологічних
досліджень та проблем запобігання злочинності
ДНДІ МВС України*

ОСОБЛИВОСТІ ВЧИНЕННЯ ЗЛОЧИНІВ У ПРОЦЕСІ ВИДОБУВАННЯ, ТРАНСПОРТУВАННЯ, ЗБЕРІГАННЯ ТА ПОСТАЧАННЯ ГАЗУ

У науковій роботі розглядаються основні різновиди злочинних посягань, що вчиняються у газовій галузі, їх характерні особливості. Автор наголошує на низці проблем, які виникають у процесі викриття цих злочинів правоохоронними органами. Особлива увага приділяється розкриттю типових видів фінансово-господарської діяльності, при яких вчиняється заволодіння активами підприємств газової галузі, крадіжок газової сировини при її видобутку організованими злочинними угрупованнями, а також легалізації (відмивання) злочинно здобутих доходів.

Ключові слова: газова галузь, злочини, видобуток газової сировини, організовані злочинні угруповання, розкрадання.

Bliznyuk Igor

*Candidate of Juridical Sciences, Senior Research Officer,
Chief Scientist of the laboratory of criminological research and crime
prevention issues of State Research Institute of the Ministry of Internal
Affairs of Ukraine*

FEATURES OF COMMITTING CRIMES IN THE PROCESS OF EXTRACTION, TRANSPORTATION, GAS STORAGE AND SUPPLY

The scientific work deals with the main types of criminal offenses committed in the gas industry, their characteristic features. The author points out a number of problems encountered by law enforcement agencies in the process of exposing these crimes. Particular attention is paid to the disclosure of typical types of

financial and economic activities in which the seizure of assets of gas industry enterprises, theft of gas raw materials during its extraction by organized criminal groups, as well as the legalization (laundering) of the proceeds of crime.

Keywords: gas industry, crimes, production of gas raw materials, organized criminal groups, theft.

Недостатня прозорість, кризові явища та нецивілізовані відносини у паливно-енергетичному комплексі, зокрема у газовій галузі, призвели до його інтенсивної криміналізації, а підконтрольність газової галузі та ринку енергоресурсів кримінально-олігархічним кланам — до зростання латентності і відповідно зниження показників реєстрації злочинів у газовій галузі.

Основними різновидами злочинних посягань, що вчиняються у газовій галузі, є крадіжки газу, газоконденсату шляхом незаконного «врізання» в магістралі газопроводів, розкрадання необлікованої вуглеводневої сировини в процесі промислового видобутку на підприємствах НАК «Нафтогаз України», незаконне видобування газу, газоконденсату без спеціального дозволу та відповідної технічної документації або такий видобуток з фіктивними документами, умисне пошкодження технологічного обладнання магістральних та промислових газо-, конденсатопроводів.

При цьому найпоширенішими злочинами, що вчиняються у процесі видобування, транспортування, зберігання та постачання газу, є привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем (ст. 191 КК України) та зловживання владою або службовим становищем (ст. 364 КК України).

У той же час, викриття злочинів, пов'язаних з діяльністю у газовій галузі, наштовхується на низку проблем, зумовлених недостатнім відповідним методичним забезпеченням та відсутністю достатньої кількості відповідних висококваліфікованих фахівців-правоохоронців. До цього ж належать й недоліки проведення реформування правоохоронних органів України 2015 р., ліквідація Департаменту захисту економіки Національної поліції, що потягли за собою вививання професійного ядра служби кримінального розшуку, органів дізнання і досудового слідства. Останнім часом ця проблема лише загострюється. При цьому постійно чиниться супротив правоохо-

ронним органам з боку бенефіціарів підприємств газової галузі, в результаті чого кримінальне переслідування винних осіб за відкритими кримінальними провадженнями припиняється на етапі досудового слідства.

Злочини у газовій галузі, як правило, вчиняються організованими злочинними угрупованнями, кількісний і якісний склад яких безпосередньо залежить від виду злочину. При цьому для злочинів, що вчиняються у газовій галузі, характерними є: масштабність протиправних оборудок, коли прямий матеріальний збиток від розкрадань газу, а також від його неконтрольованих поставок, обчислюється десятками мільйонів гривень; участь у них корумпованих співробітників органів влади і управління, керівників і співробітників компаній газової галузі.

Так, крадіжки газової сировини переважно вчиняються учасниками організованого злочинного угруповання (ОЗУ). Такі крадіжки є складовою частиною організованого злочинного бізнесу у сфері незаконного обігу газової сировини. Цей злочинний бізнес являє собою розроблену злочинними організаціями розгалужену і заплутану схему, окремі етапи та операції якої роз'єднані між собою, а безпосередні учасники ОЗУ відокремлено один від одного виконують чітко визначені функції, що забезпечує злагоджену і безперервну діяльність усього ланцюга незаконного збагачення [2, с. 55].

Важливим етапом вчинення таких крадіжок є пошкодження і несанкціоноване під'єднання («врізання») до магістральних газопроводів.

Аналіз матеріалів судової практики дозволяє дійти висновку, що до кримінальної відповідальності притягуються лише окремі громадяни, а також учасники малочислених організованих злочинних груп (від 5 до 10 осіб) за пошкодження трубопроводів чи за крадіжку газу, передусім якщо вони були затримані безпосередньо на місцях «врізань» до магістральних трубопроводів.

Особливо складно викрити злочинну діяльність у процесі зберігання викраденої сировини за фіктивними угодами з підприємствами газової галузі та в процесі реалізації газу через мережу підпільних пунктів продажу.

Поширеним є заволодіння майном й обладнанням на підприємствах газової галузі, яке має прояв у розукомплектуванні на металобрухт із подальшим викраденням металевих конструкцій силових агрегатів, устаткування й обладнання підприємств цієї галузі. Таке викрадення шляхом демонтажу та іншим засобом виробничого обладнання підприємств газової галузі здійснюється з метою реалізації як брухту чорних і кольорових металів. Нерідко такі злочинні розкрадання підпадають під ознаки організованої злочинності.

Поряд з цим, серед посягань у сфері фінансово-господарської діяльності підприємств газової галузі помітно вирізняються такі злочини, як незаконне видобування газу; порушення порядку заняття підприємницькою діяльністю; ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів), привласнення коштів; розтрата майна підприємства або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем (як одна з основних форм заволодіння активами підприємств газової галузі у процесі здійснення ними господарської діяльності); нецільове використання бюджетних коштів; шахрайство; легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом; незаконне отримання ПДВ. Так, незаконне видобування газу передбачає видобування газу, газоконденсату без спеціального дозволу (ліцензії) та відповідної технічної документації, а також видобуток за фіктивними документами.

Незаконний видобуток газової сировини зосереджений на території східних і західних областей України. Організація незаконного видобутку газу здійснюється під прикриттям геологорозвідувального буріння свердловин, а також на вже розвіданих родовищах, штучно визнаних неперспективними для промислової розробки [2, с. 61].

У схемах безліцензійного видобутку газової сировини можуть бути задіяні деякі державні нафтогазовидобувні підприємства, дочірні підприємства і філії національних акціонерних компаній «Нафтогаз» та «Надра України», окремі територіальні управління магістральних трубопроводів та їх мереж, компанії-посередники, банки, службові особи органів влади і місцевого самоуправління.

Перераховані вище форми заволодіння активами підприємств газової галузі, що вчиняється у сфері їх фінансово-господарської ді-

яльності, є взаємопов'язаними, взаємозалежними та складають єдиний ланцюг механізму заволодіння активами суб'єктів господарювання у зазначеній сфері діяльності.

При цьому основну увагу слід звернути на легалізацію доходів кримінального походження у процесі здійснення господарської діяльності підприємств газової галузі.

Так, технологія переведення доходів з кримінального до легального цивільно-правового обігу включає три взаємопов'язані між собою елементи [1, с. 22–23]:

1) дії, що спрямовані на безпосереднє отримання доходів кримінального походження і пов'язані з вчиненням основних (предикатних) злочинів. У газовій галузі найчастіше йдеться про шахрайство, привласнення, розтрату майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем, зловживання владою або службовим становищем, перевищення влади або службових повноважень, нецільове використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням тощо;

2) дії, що виступають способом чи необхідною умовою вчинення основного (предикатного злочину). Наприклад, службове підроблення, незаконні дії з документами на переказ, платіжними картками та іншими засобами доступу до банківських рахунків та ін.

3) дії, що спрямовані на приховування слідів виникнення кримінальних доходів, осіб, які їх отримали, створення видимості законного походження цих доходів, тобто здійснення самої легалізації як завершального етапу злочинного збагачення.

До типових видів фінансово-господарської діяльності, при яких вчиняється заволодіння активами підприємств газової галузі, передусім слід віднести [2, с. 63]:

- проведення державних закупівель (конкурсних торгів), замовниками яких є підприємства газової галузі;
- нецільове використання бюджетних коштів, виділених на розвиток газової галузі;
- завищення обсягів та вартості виконаних робіт під час реконструкції, ремонту та будівництва виробничих об'єктів газової галузі;

- укладення завідомо збиткових договорів на закупівлю обладнання, товарно-матеріальних цінностей за завищеними цінами та реалізацію продукції нижче собівартості (з подальшим привласненням різниці в цінах та ухиленням від оподаткування);

- здійснення фіктивних, «безтоварних» операцій, наприклад щодо перерахування грошей на рахунки інших суб'єктів підприємницької діяльності без здійснення зустрічних поставок;

- фіктивне оформлення орендних відносин між держпідприємствами та комерційними структурами газової галузі;

- фіктивне оформлення правочинів про незаконне відчуження майна підприємств газової галузі тощо.

З метою незаконного збагачення службові особи деяких газопостачальних компаній штучно завищують реальні норми споживання газу з метою подальшого привласнення різниці між фактичним обсягом спожитого палива і даними лічильників, що стоять на вході газової магістралі до підприємства-споживача (похибка приладів обліку споживання газу становить щонайменше 1 %). Надлишки неврахованого газу перепродаються дрібним компаніям й організаціям, підприємствам теплокомуненерго, а також дочірній компанії НАК «Нафтогаз України» «Укравтогаз»¹, яка надалі їх реалізує через мережу заправних станцій – автомобільних газонаповнювальних компресорних станцій (АГНКС) [2, с. 67].

Іншим способом розкрадання енергоносіїв службовими особами газопостачальних компаній та управлінь магістральних газопроводів є завищення обсягів фактичних втрат газу під час його транспортування. Окрім зазначеного, використовуються й інші схеми та способи розкрадання активів підприємств газової галузі у процесі здійснення господарської діяльності.

Продовжується спостерігатися значна кількість злочинів, пов'язаних із нецільовим використанням з метою подальшого привласнення бюджетних коштів, виділених на фінансування державної програми газифікації населених пунктів у різних регіонах України,

¹ Основним видом діяльності Дочірнього підприємства «Укравтогаз» Національної акціонерної компанії «Нафтогаз України» є експлуатація 90 автомобільних газонаповнювальних компресорних станцій (АГНКС) по всій території України загальною потужністю 687,5 млн м³.

що вчиняються службовими особами газопостачальних компаній, приватних підприємств, органів влади і місцевого самоврядування під час будівництва підвідних і розподільних газових мереж у населених пунктах. У ході вчинення цих злочинів вносяться неправдиві відомості до актів виконаних робіт з будівництва підвідних газопроводів і довідок про їх вартість, перераховуються на розрахункові рахунки фіктивних комерційних структур і згодом привласнюються кошти, виділені за бюджетними програмами газифікації населених пунктів.

Класичними схемами заволодіння коштами підприємств газової галузі їх службовими особами залишаються завищення обсягів та вартості виконаних робіт під час модернізації і ремонту виробничих об'єктів, укладення завідомо збиткових договорів на закупівлю обладнання (непридатного для експлуатації чи непотрібного для виробничих потреб), закупівля інших товарно-матеріальних цінностей за завищеними цінами та реалізація не облікованої у бухгалтерсько-фінансовій й податковій звітності продукції нижче собівартості з подальшим привласненням різниці в цінах та ухиленням від оподаткування [2, с. 65–66]. У процесі проведення цих незаконних операцій здійснюються злочинний зговір між уповноваженими особами суб'єктів господарювання, переведення безготівкових коштів у готівку, її привласнення співучасниками.

Існуюча система управління підприємствами газової галузі діє переважно в корпоративно-бюрократичних інтересах корумпованих владних структур та вузького кола тіньових монополістів ринку енергоресурсів, унаслідок чого держава втратила важелі впливу на економічну діяльність провідних підприємств галузі [2, с. 151].

На завершення слід зазначити ще одну характерну тенденцію розвитку злочинності економічної спрямованості у газовій галузі України. Значна частина злочинів, що вчиняються у газовій галузі, виступають окремими ланками (етапами) низки злочинних технологій отримання кримінальних доходів у цій галузі паливно-енергетичного комплексу. Різноманітні злочинні посягання (проти власності, у сферах господарської і службової діяльності), що вчиняються у газовій галузі на організованій основі, об'єднуються в меж-

ах технології злочинного збагачення, яка включає різні схеми отримання матеріальної вигоди, у тому числі із використанням легальних форм господарської діяльності [3, с. 33]. При цьому у технологіях злочинного збагачення легалізація злочинно одержаних доходів у газовій галузі відіграє важливу роль щодо приховування, збереження та примноження коштів, майна і доходів кримінального походження.

ЛІТЕРАТУРА

1. Журавель В. А. Розслідування легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом: наук.-практ. посіб. Харків: Одиссей, 2005. 312 с.
2. Злочинність у паливно-енергетичній сфері України: кримінологічна характеристика та запобігання: монографія / за заг. ред. Б. М. Головкін. Харків: Право, 2013. 248 с.
3. Орлов П. І., Волобуєв А. Ф., Осика І. М., Степанюк Р. Л. Протидія економічній злочинності. Харків: ХНУВС, 2004. 568 с.

REFERENCES

1. Zhuravel, V.A. (2005). Rozsliduvannia lehalizatsii (vidmyvannia) dokhodiv, oderzhanykh zlochynnym shliakhom. Kharkiv: Odissei [In Ukrainian].
2. Zlochynnist u palyvno-enerhetychnii sferi Ukrainy: kryminolohichna kharakterystyka ta zapobihannia. B. M. Holovkin (Ed.). (2013). Kharkiv: Pravo [In Ukrainian].
3. Orlov, P.I., Volobuiev, A.F., Osyka, I.M., Stepaniuk, R.L. (2004). Protydiia ekonomichnii zlochynnosti. Kharkiv: KhNUVS [In Ukrainian].

Борисов Ігор Вячеславович

*кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник НДІ
правового забезпечення інноваційного розвитку НАПрН України
ORCID: 0000-0002-3055-013X*

ДО ПРОБЛЕМИ РЕГУЛЮВАННЯ ВІДНОСИН ГОСПО- ДАРЮЮЧИХ СУБ'ЄКТІВ В СТАНІ ЗАЛЕЖНОСТІ

Тези присвячені проблемі регулювання відносин господарюючих суб'єктів в стані залежності, оскільки у чинному законодавстві відсутнє системне регулювання цих відносин. Проаналізовані відносини залежності, що виникають при створенні інститутів спільного інвестування.

Ключові слова: господарюючий суб'єкт, залежні юридичні особи, корпоративний інвестиційний фонд, пайовий інвестиційний фонд, компанія з управління активами.

Borysov Igor

*PhD, Senior Researcher of the Scientific and Research Institute
of Providing Legal Framework for the Innovative Development
of NALS of Ukraine*

ON THE PROBLEM OF REGULATING THE RELATIONS OF ECONOMIC ENTITIES IN THE STATE OF DEPENDENCE

The theses are devoted to the problem of regulating the relations of business entities in a state of dependence, since the current legislation does not provide a systematic regulation of these relationships. The relations of dependence arising in the creation of joint investment institutions are analyzed.

Keywords: business entity, subsidiaries, corporate investment fund, unit trust, asset management company.

Юридична особа – самостійний учасник майнового обороту. Разом із тим при визначенні правового статусу окремих їх видів не можна не враховувати їх взаємозв'язків з іншими учасниками май-

нового обороту, що в окремих випадках породжує стан економічної (фінансової) залежності. Так, Закон України «Про захист економічної конкуренції» до суб'єктів господарювання відносить юридичну особу незалежно від її організаційно-правової форми та форми власності чи фізичну особу, що здійснює діяльність з виробництва, реалізації, придбання товарів, іншу господарську діяльність, у тому числі яка здійснює контроль над іншою юридичною чи фізичною особою; групу суб'єктів господарювання, якщо один або декілька з них здійснюють контроль над іншими (ст. 1). Таким чином йдеться про контроль над самостійними учасниками обороту – юридичними або фізичними особами-підприємцями, чи їх групою з боку інших осіб, що і породжує відносини економічної (фінансової) залежності.

Аналогічні відносини знайшли своє закріплення в законодавстві багатьох країн світу, а ці юридично самостійні суб'єкти, що пов'язані відносинами економічної (фінансової) залежності, отримали різні назви: дочірніх компаній, афілійованих осіб, груп компаній тощо. В законодавстві України залежність суб'єктів господарювання виражається за допомогою різних понять: «група юридичних осіб (учасники технологічного парку)» (ст. 1 Закону України «Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків»); «асоційовані підприємства (господарські організації)» (ст. 126 ГК України); «дочірнє підприємство» (ч. 8 ст. 63; ч. 2 ст. 79 ГК України); «залежне господарське товариство» (ст. 118 ЦК України) тощо. Зокрема, за ЦК України господарське товариство (товариство з обмеженою або додатковою відповідальністю, акціонерне товариство), є залежним, якщо іншому (головному) господарському товариству належить двадцять або більше відсотків статутного капіталу товариства з обмеженою або додатковою відповідальністю чи двадцять або більше відсотків простих акцій акціонерного товариства. За ГК України асоційовані підприємства (господарські організації) – це група суб'єктів господарювання – юридичних осіб, пов'язаних між собою відносинами економічної та/або організаційної залежності у формі участі в статутному капіталі та/або управлінні. При цьому залежність ця може бути як простою, так і вирішальною. Проста залежність виникає у разі якщо одне з асоційованих підприємств має

можливість блокувати прийняття рішень іншим (залежним) підприємством, які повинні прийматися відповідно до закону та/або установчих документів цього підприємства кваліфікованою більшістю голосів, вирішальна – у разі, якщо між підприємствами встановлюються відносини контролю-підпорядкування за рахунок переважної участі контролюючого підприємства в статутному капіталі та/або загальних зборах чи інших органах управління іншого (дочірнього) підприємства, зокрема, володіння контрольним пакетом акцій. Безумовно, наведений перелік юридично самостійних суб'єктів, які пов'язані відносинами залежності з іншими учасниками обороту, не є вичерпним і його можна продовжити. Між тим у вітчизняному законодавстві поняття залежності осіб не є узагальнюючим, підстави виникнення залежності та їх правові наслідки врегульовано безсистемно, що свідчить про невизначеність самої категорії «залежність».

Спробуємо проаналізувати відносини залежності, що виникають при створенні інститутів спільного інвестування (далі – ІСІ), які виступають важливим посередником на ринку фінансових послуг (далі – РФП). Механізми спільного інвестування існують вже більше двох сторіч, і в кожній країні вони мають свою організаційну структуру. Автором концепції спільного інвестування вважають датського комерсанта Едріана Ван Кетвіча, який у 1774 році заснував інвестиційний фонд – Eendragt Maakt Magt, ідея створення якого втілилась у вислів: «консолідація створює прибуток». Саме цей фонд став прототипом усіх інших європейських і американських фондів спільного інвестування.

Відповідно до світової практики концептуально розрізняють три основні правові форми ІСІ: корпоративну, трастову і контрактну. Згідно з корпоративною правовою формою ІСІ засновується як акціонерне товариство, активами якого володіє інвестиційна компанія, а інвесторами виступають акціонери цієї інвестиційної компанії. Контрактна форма має спільні риси з корпоративною формою щодо учасників фонду, проте розподіл обов'язків між ними різниться. Згідно контрактної правової форми, інвестор заключає договір з компанією, яка здійснює управління інвестиціями. У договорі зазначається, що управляюча компанія придбаває портфель цінних паперів

і керує ним від імені та на користь інвестора, який володіє часткою портфелю цінних паперів пропорційно до свого внеску. Управління ж здійснюється відповідно до обраної стратегії, яка прописується у проспекті емісії та інших організаційних документах управляючої компанії. Сам фонд юридично віддалений від компанії, що здійснює довірче управління інвестиціями, оскільки їх активи знаходяться у спільній власності інвесторів. Інвестори приймають участь у розподілі прибутків фонду, проте не мають права голосу щодо вибору компанії, яка здійснює управління фондами і щодо зміни інвестиційної політики. Все, що уповноважені зробити інвестори, якщо вони не задоволені менеджментом чи визначеною політикою, – здійснити перепродаж своїх інвестицій.

Трастова правова форма бере витоки з законодавства Великої Британії і базується на договорі трасту, за яким формується певна група активів та переходить в управління довірчій особі, що діє в інтересах і на користь третьої сторони. ІСІ, що засновані у трастовій формі, мають назву пайових інвестиційних трастів, інвестори ж є їх вигодоодержувачами пропорційно до кількості паїв у трасті. Трастове інвестування ґрунтується на договорі про довірче управління одночасно між трьома сторонами: інвесторами, довірчою компанією і компанією з управління активами інвестиційного трасту. Особливістю цього контракту є чіткий розподіл обов'язків між довірчою і управляючою компаніями.

В Україні ІСІ представлені інвестиційними фондами двох видів: корпоративним фондом (далі – КІФ) та пайовим фондом (далі – ПІФ).

КІФ є юридичною особою і утворюється у формі акціонерного товариства, акції якого підлягають приватному розміщенню. Разом із тим відповідно до Законів України «Про інститути спільного інвестування» та «Про акціонерні товариства» законодавство про акціонерні товариства не застосовується до регулювання діяльності зазначених фондів, а це створює ситуацію законодавчої невизначеності відносно відповідності організаційно-правової форми, в якій вони існують, а саме формі акціонерного товариства. До того ж, на відміну від інших юридичних осіб корпоративного типу, в структурі

органів управління цього фонду відсутній виконавчий орган, тобто структура його управління є «дволанковою».

Основними ознаками КІФ як юридичної особи є: організаційна єдність, майнова самостійність, здатність брати участь у цивільному і господарському обігу від свого імені та відповідати за взятими на себе зобов'язаннями, бути позивачем та відповідачем у суді. Вищим органом КІФ є загальні збори акціонерів, до компетенції яких, крім питань, встановлених законодавством з питань діяльності акціонерного товариства (далі – АТ), належить: прийняття рішення про обрання (заміну) компанії з управління активами (далі – КУА) та укладення договору з нею. Проте, КІФ на відміну від органів управління звичайного АТ не має виконавчого органу. Його функції виконує КУА на підставі договору про управління активами. У відносинах з третіми особами від імені та в інтересах КІФ також виступає КУА, що має статус професійного учасника фондового ринку і отримує ліцензію на управління активами ІСІ. Таким чином, в структурі органів АТ у КІФ відсутній виконавчий орган, що за своїм функціональним призначенням здійснює керівництво поточними справами юридичної особи у межах наданих повноважень як постійно діючий орган. Загальні збори є вищим органом КІФ, які він повинен скликати щороку. Однак, зважаючи на ту обставину, що у КІФ немає постійно діючого виконавчого органу, їх скликання здійснює КУА. Таким чином, структура органів управління КІФ є «дволанковою», проте органи КІФ діють в організаційній єдності для досягнення спільної мети.

Пайові інвестиційні фонди належать до ІСІ контрактного типу, де капітал спільного інвестування існує у формі грошово-майнового комплексу – спільній власності інвесторів, і управляється сторонньою особою. ПІФ – це сукупність активів, що належать інвесторам на праві спільної часткової власності, які перебувають в управлінні КУА та обліковуються останньою окремо від результатів її господарської діяльності.

ПІФ не є юридичною особою. У правовій літературі майнові фонди, подібні ПІФам, отримали назву «квазісуб'єкти права», тобто такі, що мають неповну (часткову) правосуб'єктність. Враховуючи

те, що за законодавством ПФФ має своє відокремлене майно (активи), яке не належить КУА, слід вважати ПФФ особливим суб'єктом господарювання з неповною (частковою) правосуб'єктністю. Таку правосуб'єктність ПФФ як учасника відповідних господарських відносин згідно законодавства доповнює КУА ПФФ, яка є суб'єктом господарювання з правами юридичної особи та виступає у вказаних відносинах за участю ПФФ в його інтересах.

За загальним правилом управителем майна може бути суб'єкт підприємницької діяльності (ст. 1033 ЦК України). Усталена підприємницька практика як в Україні, так і в країнах світу свідчить про те, що спеціалізовано, професійно і систематично займаються діяльністю з управління майном такі суб'єкти підприємницької діяльності, як компанії з управління. Саме вони мають право від свого імені, в інтересах учасників ПФФу, за його рахунок, а у випадку недостатності його коштів – за свій рахунок, управляти активами цього фонду. Безумовно, КУА може управляти і активами КІФу, але вже від його імені та в його інтересах на підставі договору про управління активами.

Для ПФФу властива відсутність передачі засновником – КУА – майна для формування такого фонду, чим пояснюється відсутність у неї статусу учасника. Таким чином, між фондом та засновником відносини щодо власності не виникають. Інвесторами фонду виступають його учасники шляхом придбання інвестиційних сертифікатів та формування активів. Проте, учасники, незважаючи на належність їм капіталу-власності, не мають права впливати на здійснення управління цим фондом, а це свідчить про те, що у структурі цього фонду існує наявний «розрив» у суб'єктному складі щодо приналежності потреб власності та управління. Разом із тим відсутність в учасників повноважень з управління фондом компенсується наявністю у них права контролю за використанням їх майна у його інвестиційній діяльності. Учасник як інвестор має можливість регулярного доступу до інформації про роботу фонду та компанії з управління активами, а також про вартість і структуру активів фонду.

Підводячи підсумки, слід зазначити, що ПФФи, не набуваючи статусу юридичної особи, виступають у господарському обороті відокремлено від інших суб'єктів з використанням корпоративних ме-

ханізмів формування капіталу із випуску цінних паперів, та маючи майнову відокремленість від КУА, яка виконує функції управління щодо них.

Бова Андрей Андреевич

*кандидат социологических наук, старший научный сотрудник,
начальник научно-исследовательского отдела Государственного
научно-исследовательского института МВД Украины
ORCID: 0000-0003-1588-0250*

ПРОГРАММНОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ ДЛЯ ПРОВЕДЕНИЯ И АНАЛИЗА РЕЗУЛЬТАТОВ СОЦИОЛОГИЧЕСКИХ ОПРОСОВ

В докладе рассматривается использование программного обеспечения на разных этапах социологического исследования. Для анализа и визуализации данных применяются Microsoft Excel с надстройками, универсальные статистические пакеты (IBM SPSS Statistics, Stata, SAS, TIBCO Statistica), специализированные программы (IBM SPSS Amos, Mplus) и платформы бизнес-аналитики (Microsoft Power BI, Tableau). Приводятся тренды использования программного обеспечения в социальных исследованиях.

Ключевые слова: социологический опрос, программное обеспечение, выборка, сбор данных, статистический анализ, визуализация данных.

Bova Andriy

*Ph.D., Senior Researcher, Head of the Research Department of the State
Research Institute of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine
ORCID: 0000-0003-1588-0250*

SOFTWARE FOR CONDUCTING AND ANALYZING OF RESULTS OF PUBLIC OPINION SURVEY

The report discusses the use of software at different stages of a case study. For data analysis and visualization, Microsoft Excel with add-ins, general-

purpose statistical packages (IBM SPSS Statistics, Stata, SAS, TIBCO Statistica), specialized purpose programs (IBM SPSS Amos, Mplus) and business intelligence platforms (Microsoft Power BI, Tableau) are used. Trends in the use of software in social research are presented.

Keywords: opinion poll, software, sample size, data collection, statistical analysis, data visualization.

Социологические исследования, основывающиеся на количественных методах, направлены либо на подтверждение теоретических положений (иногда конкурирующих между собой), либо на выявление эмпирических закономерностей и дальнейшую их содержательную интерпретацию. Методология и методика социологического исследования включают в себя определение цели и задач, объекта и предмета, формулировку гипотез, выбор методов сбора информации, формирования выборочной совокупности, избрание методов обработки данных и применения соответствующих программных продуктов.

Программное обеспечение задействуется на таких этапах социологического исследования: расчет выборки и мощности статистического критерия, сбор и ввод данных, предварительная обработка, анализ данных и их визуализация.

Специализированные программы применяются для определения необходимого объема выборки респондентов/испытуемых (калькуляторы выборки), в том числе с учетом мощности критерия (G*Power, модуль SPSS Complex Samples программы IBM SPSS Statistics, PASS, язык программирования для статистической обработки данных и работы с графикой R, SAS, TIBCO Statistica).

Сбор эмпирической информации может происходить путем интервьюирования «лицом к лицу» с использованием планшетов (для этого разработано программное обеспечение OCA CAPI Android, DigSee SURE) или заполнения бумажных бланков, раздаточного анкетирования, телефонных опросов (OCA CATI), интернет-опросов (сервисы Google Forms, LimeSurvey, EsurveysPro), рассылки электронных форм анкет на почту, посредством использования приложений, которые устанавливаются на гаджеты (мобильные телефоны, планшеты).

Ввод собранных в процессе изучения общественного мнения данных в компьютер осуществляется с помощью Microsoft Excel, модуля OCA Make Form программы OCA for Windows, программы EpiData Entry. Этап подготовки данных непосредственно к анализу включает проведение логического контроля, очистку данных, формирование новых признаков и интегральных индексов, для чего используются электронные таблицы, языки программирования, универсальные статистические пакеты.

Распространенность того или иного программного продукта обуславливается многими факторами: возможностями для решения определенных задач, исследовательскими потребностями, лицензионной политикой, корпоративными стандартами, уровнем технической поддержки, обновлением продукта, наличием сообщества пользователей, учебных курсов, научно-методической литературы и др. Отметим, что стоимость программного обеспечения примерно одного класса различных производителей может существенно колебаться. Она также зависит от типа лицензии (постоянная или временная), целей использования и статуса организации, модулей, входящих в комплект и т. п. Существуют различные подходы к определению популярности программного обеспечения: рейтинги консалтинговых агентств (квадранты Gartner) и ревью-площадок (G2 Crowd), опросы пользователей, в том числе, представителей научных кругов, подсчет количества ссылок в научных публикациях, требования к кандидатам на рынке труда и др.

Анализ данных включает построение таблиц и графиков, исследование числовых характеристик переменных: процентов, мер центральной тенденции (среднее, мода, медиана), мер положения (квантили), рассеяния (дисперсия, стандартное отклонение, коэффициент вариации) и формы (асимметрия, эксцесс) распределений. Поскольку большинство социологических опросов проводится на выборке респондентов, необходимо использовать выводную статистику, с помощью которой результаты анализа переносятся на генеральную совокупность.

Взаимосвязь между признаками устанавливается на основе мер связи, отличия распределений в группах – с помощью однофактор-

ного дисперсионного анализа и однофакторного рангового дисперсионного анализа. Многомерные методы включают в себя общие и обобщенные линейные модели, деревья регрессий и классификаций, логлинейный анализ, методы редукции признаков пространства (факторный анализ, множественный анализ соответствий), иерархические и неиерархические процедуры кластерного анализа, латентно-классовый анализ, многомерное шкалирование и пр.

В социологии большинство переменных измеряются в номинальных или порядковых шкалах. К последним в ряде случаев применяются параметрические методы статистики. Точность измерения социальных показателей улучшается при использовании интегральных индексов как взвешенной суммы баллов переменных, имеющих между собой хорошую внутреннюю согласованность.

Объяснение социальных явлений через конструкторы, оцениваемые с помощью факторного анализа, позволяет выдвинуть или проверить теоретические гипотезы о структуре взаимосвязей между несколькими переменными, обнаружить небольшое число латентных факторов, для которых применим метрический уровень измерения.

Для переменных, измеренных в порядковой шкале, которые включаются в различные процедуры снижения размерности, корреляционная матрица рассчитывается на соответствующих мерах связи – полихорической корреляции, коэффициенте ранговой корреляции Спирмена, коэффициенте ранговой корреляции Кендалла. Ординальные переменные также могут быть подвергнуты предварительной оцифровке или преобразованию с учетом байесовских оценок.

Метод частичных наименьших квадратов (partial least squares) используется для решения задач снижения размерности, регрессии и классификации, в моделировании структурными уравнениями. Его специфика заключается в построении зависимостей в тех случаях, когда предикторы сильно коррелируют между собой или когда размер выборки невелик. В кросс-культурных исследованиях получили распространение многоуровневые регрессионные модели, позволяющие исследовать закономерности в выборках принимая во внимание иерархический характер данных.

Для обработки и анализа эмпирической информации применяются различные программные продукты. В частности, анализ данных возможен с помощью офисного приложения Microsoft Excel, а также целого ряда надстроек к нему: «Анализ данных», AtteStat, Real Statistics, Sigma Magic, Statistician, StatPlus, XLSTAT. В Украине службы по изучению общественного мнения широко используют в своей деятельности пакеты OCA for Windows и OCA New Line.

Анализ массивов социологической информации, как правило, осуществляется с помощью универсальных статистических пакетов. По результатам изучения публикаций в поисковой платформе Google Академия за 2018 г. установлено, что при написании научных работ на сегодняшний день чаще всего используются SPSS Statistics, SAS, R, Stata [1, Figure 2a].

В течение двадцати лет лидерство остается за программой SPSS, принадлежащей в настоящее время компании IBM [1, Figure 2d]. Неоспоримыми преимуществами данного пакета является дружелюбный графический интерфейс пользователя, возможности по управлению и статистическому анализу данных, наличие командного языка (синтаксиса).

SAS и Stata обладают большими возможностями по сравнению с SPSS в программировании пользовательских приложений.

Для моделирования структурными уравнениями и, в частности, подтверждающего факторного анализа используются специализированные пакеты IBM SPSS Amos, LISREL, Mplus, SmartPLS, а для латентно-классового анализа – IBM SPSS Amos, Latent GOLD и Mplus.

Следует отметить, что кроме коммерческих программных продуктов, существует также и свободно распространяемое программное обеспечение для решения задач обработки данных социологических опросов, например, R, SAS University Edition, PSPP.

Количество ссылок в научных публикациях, индексируемых Google Академия, на IBM SPSS Statistics и SAS снижается, а количество ссылок на R –увеличивается [1, Figure 2d]. По результатам изучения реферативной и библиографической базы данных Scopus, произведенным по публикациям всех отраслей знания за 2000 – 2018 гг., ссылки в научных работах на R после 2011 г. преобладают над

ссылками на SPSS [2, Figure 2]. Вместе с тем уточненные результаты поиска по логическим условиям, включающим название соответствующей программы в пристатейных ссылках научных работ, которые относятся только к области социальных наук, свидетельствуют о большем распространении в практике академических исследований SPSS, чем R (рис. 1).

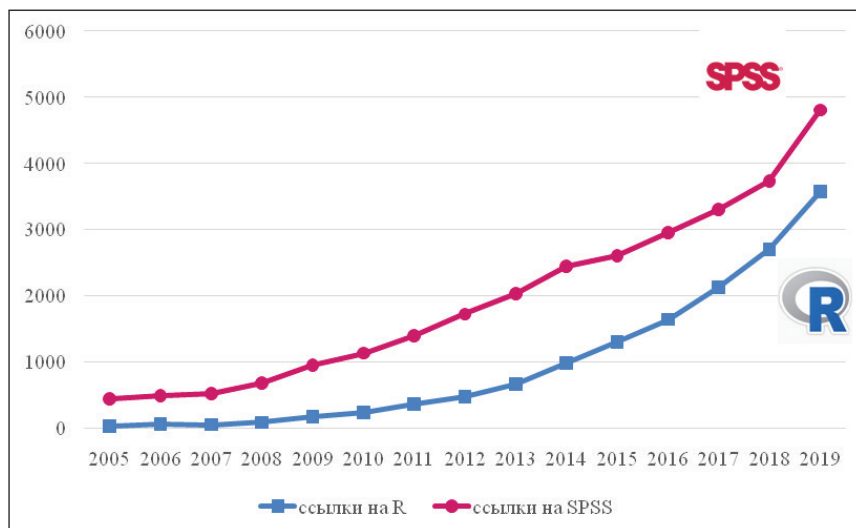

Рис. 1. Динамика ссылок на программы R и SPSS в публикациях, относящихся к области социальных наук, которые индексируются в Scopus (2005–2019 гг.)

Примечание.

Отбор ссылок в базе Scopus осуществлялся 10.03.2020 для временного периода с 2005 по 2019 гг. по таким запросам:

(REF (“the R software”) OR REF (“the R project”) OR REF (“r-project.org”) OR REF (“R development core”)) AND (LIMIT-TO (SUBJAREA, “SOC”) OR REF (SPSS) AND (LIMIT-TO (SUBJAREA, “SOC”))

Заметим также, что отсутствие возможности вести поиск по ключевым словам, относящимся к названию той или иной программы, в полных текстах научных работ несколько снижает полноту полученных результатов.

Академические исследования всё чаще осуществляются с помощью свободно распространяемого языка программирования и статистического пакета R, что обусловлено наличием большого количества современных методов анализа и визуализации данных, гибкостью, сохранением всей последовательности действий в виде скрипта и пр. Интегрированная среда разработки RStudio, доступ к которой осуществляться как локально, так и удаленно, в облаке, повышает удобство работы с R. Для R создано несколько графических оболочек, не требующих последовательного написания команд при применении основных статистических методов: BlySky Statistics, Deducer, jamovi, JASP, JGR, R Commander, Radiant, Rattle, RKWard.

Учитывая указанные преимущества R, интеграция с ним предусмотрена в распространенном коммерческом (IBM SPSS Statistics, JMP, Microsoft Power BI, RapidMiner, SAS, Stata, Statgraphics, Tableau, TIBCO Statistica, XLSTAT) и бесплатном (KMIME) аналитическом программном обеспечении.

В статистических пакетах предусмотрен импорт и экспорт широкого диапазона форматов данных. Конвертация данных осуществляется с помощью специализированной программы Stat/Transfer.

Важным аспектом исследовательской деятельности является визуальная аналитика и наглядное представление результатов. Для создания научной графики и интерактивных веб-приложений используются языки программирования R (библиотеки flexdashboard, ggplot2, plotly, rgl, scatterplot3d, shiny) и Python (библиотеки bokeh, d3.js, matplotlib, plotly, seaborn), а также программные продукты бизнес-аналитики Microsoft Power BI и Tableau.

Подводя итог, отметим, что современному социологу необходимы навыки работы с офисными приложениями, универсальными статистическими пакетами, а также умения визуализировать данные. Благодаря библиотекам, в которых алгоритмируются новейшие статистические методы, знание вычислительной среды R будет всё более востребовано в передовых академических и прикладных исследованиях.

ЛИТЕРАТУРА

1. Muenchen R. Data Science Software Used in Journals: Stat Packages Declining (including R), AI/ML Software Growing. URL: <http://r4stats.com/2019/04/01/scholarly-datasci-popularity-2019/>.
2. Muenchen R., MacKinnon S. Is Scholarly Use of R Beating SPSS Already? URL: <https://r4stats.com/2019/07/15/is-scholarly-use-of-r-use-beating-spss-already/>.

REFERENCES

1. Muenchen R. (2019) Data Science Software Used in Journals: Stat Packages Declining (including R), AI/ML Software Growing. URL: <http://r4stats.com/2019/04/01/scholarly-datasci-popularity-2019/> [In English].
2. Muenchen R., MacKinnon S. (2019) Is Scholarly Use of R Beating SPSS Already? URL: <https://r4stats.com/2019/07/15/is-scholarly-use-of-r-use-beating-spss-already/> [In English].

Бутенко Марія Костянтинівна

*студентка кафедри маркетингу, менеджменту
та підприємництва Харківського національного університету
імені В. Н. Каразіна*

Петряєв Олексій Олександрович

*кандидат економічних наук, доцент кафедри маркетингу,
менеджменту та підприємництва
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна
ORCID: 0000-0001-6705-4714*

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВИЗНАЧЕННЯ КАДРОВОЇ ПОЛІТИКИ ПІДПРИЄМСТВА

У дослідженні розглянуто основні теоретичні аспекти формування кадрової політики підприємства. Проаналізовано основні види кадрових політик, виявлено їх слабкі та сильні сторони, розглянуто відмінності їх формування. Визначено основні аспекти підбору та формування кадрової політики підприємства.

Ключові слова: кадрова політика, управління персоналом, менеджмент, стратегії, трудові ресурси.

Butenko Maria

*Student of the Department of Marketing, Management
and Entrepreneurship of V. N. Karazin Kharkiv National University*

Petriaiev Oleksii

*Candidate of Sciences (Economics), Associate Professor of Marketing,
Management and Entrepreneurship Department of V. N. Karazin*

Kharkiv National University

ORCID: 0000-0001-6705-4714

THEORETICAL ASPECTS OF DETERMINING THE PERSONNEL POLICY OF THE ENTERPRISE

The basic theoretical aspects of formation of the personnel policy of the enterprise are considered in the research. The basic types of personnel policies are analyzed, their weaknesses and strengths are revealed, differences of their formation are considered. The basic aspects of selection and formation of the personnel policy of the enterprise are defined.

Keywords: personnel policy, personnel management, management, strategies, human resources.

За останні двадцять років відбулося багато змін в розвитку діяльності підприємств, тому, ті правила та методи управління персоналом, які діяли раніше, перестали бути ефективними. Постійний розвиток, зміни в технологічних та соціальних аспектах діяльності підприємства виявили необхідність в змінах методів управління персоналом. Створюються нові системи та підсистеми, менеджмент яких потребує відповідних навичок та компетенцій. Кваліфіковані фахівці та робітники підвищують ефективність та конкурентоспроможності підприємства, розкривають його основний потенціал та являються об'єктом досягнення основної цілі підприємства. Відповідно, формування ефективної кадрової політики є одним з найактуальніших питань сучасного менеджменту.

Питання визначення кадрової політики підприємства досліджували багато вітчизняних та іноземних вчених, зокрема: В. Воронкова, В. Арутюнова, О. Крушельницька., О. Шаповал, А. Іваній, Г. Гальченко, П. Левадіна, Г. Щекин, Е. Яхонтова. Проте, незважаючи на проведення дослідження та створені роботи в темі кадрової політики, це питання не є вивченим до кінця та немає конкретного плану визначення стратегій для управління та підбору персоналу.

Метою статті є визначення основних теоретичних аспектів формування кадрової політики підприємства та підбору необхідного персоналу для визначення шляхів досягнення максимальної ефективності підприємства.

Кадрова політика – це система методів та заходів управління суб'єктами менеджменту персоналу, спрямована на досягнення основної цілі підприємства, тобто підвищення його ефективності, раціональне використання наявних трудових та фізичних ресурсів, підвищення конкурентоспроможності та визначення власної позиції на ринку. Тобто, це підбір необхідної стратегії, що дозволить підприємству досягти відповідної встановленої мети, знаходити напрямки та шляхи розвитку, своєчасно та правильно реагувати на зміни, які можуть відбуватися у внутрішньому та зовнішньому середовищі організації та встановлювати набір конкретних способів та дій, як саме перенести мету підприємця на реальні умови.

Об'єктом кадрової політики є персонал, тобто люди, які працюють у відповідних сферах підприємства, бо вони є основними носіями знань та компетенцій.

Відповідно до мети кадрової політики, можна визначити декілька пріоритетних напрямків створення необхідної стратегії підбору та управління персоналом:

1. Визначення основної мети підприємства, його пріоритетних напрямів та завдань.
2. Надходження та займання підприємством підходящого сегменту на ринку, основуючись на аналіз конкурентів й партнерів.
3. Обробка ресурсної бази підприємства, визначення сильних та слабких місць.
4. Розподіл матеріальних та трудових ресурсів за визначеними стратегічними цілями організації.

5. Створення необхідних умов для розвитку та ефективного використання наявних ресурсів.

6. Основуючись на проведених діях, визначити необхідні компетенції персоналу та його кількість.

7. Відбір та подальше навчання персоналу.

В кадровій політиці визначаються всі пріоритетні напрямки та умови менеджменту персоналу, строки та шляхи їх досягнення. Саме тому для підприємства так важливо обрати підходящий та найбільш ефективний вид кадрової політики.

Розглянемо основні види кадрової політики:

1. В залежності від рівня розуміння та адекватного використання нормативів та правил підприємства, розрізняють:

а) Пасивна кадрова політика. Менеджмент та керівництво підприємства не мають чітко окреслених та визначених правил управління персоналом. Уся діяльність керівництва становить деякі міри та дії, які встановлюються для ліквідації негативних факторів та наслідків діяльності організації. Тобто вони не впливають на те, щоб прибрати осередки виникнення цих негативних явищ, а лише намагаються нівелювати їх результати. Характерною рисою цього різновиду кадрової політики є те, що підприємство не має на меті аналіз та прогнозування розвитку підприємства, виникнення недоліків та слабких місць, не націлено на діагностику стану в майбутньому тощо.

б) Реактивна кадрова політика. На відміну від пасивної кадрової політики, реактивна політика націлена на аналіз та розбір осередків виникнення негативних факторів розвитку підприємства. Тобто, керівництво та аналітики підприємства слідкують за проблемами та перспективами в роботі з персоналом, аналізують стан кризових явищ та роблять певні висновки їх виникнення. Частіше за все, це недостатня компетентність персоналу, проблеми в осередку корпоративної культури, відсутність або послаблення рівня вмотивованості персоналу, конфлікти на міжособистісному рівні тощо. Але, проблемою реактивної політики є те, що зазвичай в підприємстві не вистачає ресурсів, компетенцій та методів для комплексного прогнозування стану персоналу, його розвитку тощо.

в) Превентивна кадрова політика. Основна риса, що відрізняє превентивну політику від інших – підприємство має необхідні ресурси, компетенції та можливості для проведення та створення повного й об'єктивного прогнозу проблем та перспектив розвитку персоналу. Проте, головною проблемою є те, що підприємство не має достатньо ресурсів та засобів для впливу на ситуацію, тобто на досягнення позитивних змін в стані управління персоналом.

г) Активна кадрова політика. Це найбільш оптимальна та раціональна кадрова політика, коли в підприємстві наявно достатньо ресурсів та засобів для створення довгострокового прогнозу розвитку кадрової галузі та конкретного плану повного його досягнення й дотримання.

2. Другий різновид кадрової політики формується в залежності від стратегічної націленості керівників на персонал підприємства або ж на персонал, що перебуває у зовнішньому середовищі:

а) Відкрита кадрова політика. Такий вид політики характеризується тим, що підприємство відкрите для інших. Тобто, керівники можуть наймати персонал, не ставлячи жорстоких обмежень. Працівники могли працювати в інших, навіть конкурентних підприємствах, не мати достатнього рівня кваліфікації тощо. Головне – це наявні трудові ресурси та їх бажання працювати. Такий тип кадрової політики є характерним для відносно нових, «молодих» підприємств, що намагаються зайняти свій сегмент на ринку. Така, так звана, «агресивна» політика використовується для швидкого розвитку та займання передових позицій в певній галузі.

б) Закрита політика. Підприємства, які дотримуються закритої кадрової політики, орієнтовані на збереження особливостей своєї корпоративної та виробничої культури. Набір персоналу вони проводять виключно таким чином, щоб працівники нижчого рівня посад могли розвиватися й потім займати вищі посади. Тобто орієнтація на свій персонал, щоб не виникало «втечі» інформації та оприлюднення стратегічної важливих особливостей підприємства.

Для того, щоб через усіх названих видів кадрової політики вибрати необхідний, керівництво підприємства повинно узгоджувати певні аспекти, зокрема:

1. Визначити пріоритетні цілі підприємства, його призначення і мету, щоб розуміти, яку саме політику має проводити підприємство;

2. Виявити наявні ресурси та стратегічні резерви підприємства, щоб мати можливість обрати кадрову політику, основувшись на його можливостях;

3. Зробити прогнозування кількості необхідного персоналу, налагодити умови обміну інформацією між різними рівнями;

4. Забезпечити умови для постійного зростання та розвитку персоналу, щоб працівники мали можливість підвищувати свою кваліфікацію;

5. Визначити орієнтацію підприємства, зокрема, на власних працівників чи на зовнішнє середовище;

6. Дослідити та аналізувати отримані результати діяльності підприємства та кожного працівника окремо;

7. Шляхом систематизації та групування усіх названих умов визначити найефективнішу кадрову політику для підприємства.

Кадрова політика – це один з найголовніших важелів досягнення максимальної ефективності підприємства, підвищення його конкурентоспроможності та максимізації прибутку, тому вона має бути продумана та чітко окреслена, в залежності від особливостей кожного окремого підприємства. Вона залежить від позиції підприємства на ринку, його основної цілі та мети, наявності необхідних ресурсів, внутрішньої та зовнішньої орієнтації підприємства та створення необхідних умов для праці та постійного розвитку персоналу. Тільки проаналізувавши усі ці аспекти та визначивши, як саме можуть вони взаємодіяти, керівництво може обрати найефективнішу кадрову політику для підприємства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Воронкова В. Управління персоналом / за ред. В. В. Арутюнова. Ростов-на-Дону, 2004. С. 335.

2. Крушельницька О. В., Мельничук Д. П. Управління персоналом : навч. посіб. Вид. 2-ге, переробл. і допов. Київ, 2005. 308 с.

3. Шаповал О. А., Іваній А. О., Гальченко А. О. Кадрова політика підприємства як інструмент системи управління персоналом. *Економічний вісник Запорізької державної інженерної академії*. 2018. № 5 (17). С. 195-151.

4. Щекин Г. В. Основы кадрового менеджменту : навч. посіб. Вид. 3-те, переробл. і допов. Київ: МАУП, 1999. 288 с.
5. Яхонтова Е. Эффективные технологии управления персоналом. Санкт-Петербург : посібник. Санкт-Петербург, 2003. 272 с.
6. Дикань В. В., Гладух М. В. Формування кадрової політики як запоруки ефективної економічної безпеки підприємства. *Европейская наука XXI века*. 2013. URL: <http://www.vedomosti.ru/newspaper/article.shtml?2005/06/17/93510>.

REFERENCES

1. Voronkova, V. (2004). Upravlinnia personalom. V. V. Arutiunova (Ed.). Rostov-na-Donu, P. 335 [In Ukrainian].
2. Krushelnytska, O.V., Melnychuk, D.P. (2005). Upravlinnia personalom. Kyiv [In Ukrainian].
3. Shapoval, O.A., Ivani, A.O., Halcheniuk, A.O. (2018). Kadrova polityka pidpriemstva yak instrument systemy upravlinnia personalom. *Ekonomichnyi visnyk Zaporizkoi derzhavnoi inzhenernoi akademii – Economic Bulletin of Zaporizhzhya State Engineering Academy*, 5 (17), 195–151 [In Ukrainian].
4. Shchekyn, H.V. (1999). Osnovy kadrovoho menedzhmentu. Kyiv: MAUP [In Ukrainian].
5. Yakhontova, E. (2003). Efektyvni tekhnolohii upravlinnia personalom. Sankt-Peterburh [In Ukrainian].
6. Dykan, V.V., Hladukh, M.V. (2013). Formuvannia kadrovoy polityky yak zaporuky efektyvnoi ekonomichnoi bezpeky pidpriemstva. *Evropeiskaia nauka KhKhI veka – 21st Century European Science*. URL: <http://www.vedomosti.ru/newspaper/article.shtml?2005/06/17/93510> [In Ukrainian].

Дорогіх Оксана Миколаївна

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри конституційного, адміністративного та міжнародного права Київського інституту інтелектуальної власності та права Національного університету «Одеська юридична академія»

ORCID: 0000-0002-5351-7658

ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

Стаття призначена дослідженню процесу Європейської інтеграції України, яка має певні особливості. Розглянуто питання, які необхідно вирішувати з позицій активного спілкування та діалогу з міжнародними фінансовими інститутами, як гарантими входження України до Європейського Союзу, а також правові аспекти європейської інтеграції, особливості права Європейського Союзу, європейських правових стандартів, організаційно-правового механізму Європейських Співтовариств, формування організаційних принципів, притаманних їх інституційному механізму. Визначено переваги та недоліки сучасного стану інтеграційних процесів в Україні.

Ключові слова: інтеграція, інтеграційні процеси, Європейський Союз, право Європейського Союзу, міжнародне право, міжнародні економічні угоди.

Dorohikh Oksana

PhD in Law, Associate Professor;

Associate Professor of the Department for Constitutional, Administrative and International Law of the Kiev Institute of Intellectual Property and Law of the National University of "Odessa Law Academy"

ORCID: 0000-0002-5351-7658

LEGAL BASIS OF THE UKRAINE'S EUROPEAN INTEGRATION

The article presents the study of the Ukraine's European integration process, which has certain peculiarities. The issues have been considered that must be

solved from the point of view of active communication and dialogue with the international financial institutions, as guarantors of the Ukraine's accession to the European Union, as well as the legal aspect of the European integration, the peculiarities of the EU, the European legal standards, the organizational and legal mechanism of the European Communities, formation of the organization principles appropriate to their institutional mechanism. The advantages and disadvantages of the current state of the Ukraine's integration processes have been identified.

Key words: integration, integration processes, the European Union, the EU law, international law, international economic agreements.

Постановка проблеми. Інтеграція до європейського співтовариства є стратегічним курсом України. Європейський вибір нашої держави відкриває нові перспективи співробітництва з розвиненими країнами, економічного розвитку, соціального та інтелектуального прогресу.

Євроінтеграція для України – це шлях залучення іноземних інвестицій, модернізаційного та інноваційного розвитку економіки підвищення конкурентоздатності національного товаровиробника, вихід на внутрішній ринок Європейського Союзу.

Відносини з Європейським Союзом у сучасній зовнішньо- і внутрішньополітичній ситуації це можливість здійснення Україною стратегічного вибору на перспективу, від якого залежатимуть місце і роль нашої держави у новій системі міжнародних відносин.

Одним з визначальних факторів, що надає стабільності функціонуванню і розвитку Європейського Союзу, є його правова організація, що становить якісно нову форму перш за все економічної інтеграції держав, за рівнем якої у світі їй немає аналогів.

Це новий правовий порядок, що відрізняється як від міжнародного правопорядку, так й від внутрішнього правопорядку держав. Він є синтезом взаємодії відповідних норм міжнародного права, правових приписів та юриспруденції Євросоюзу.

Актуальність теми. У зв'язку з визначенням Україною стратегічної мети – інтеграції до Європейського Союзу, включаючи членство в цьому міжнародному об'єднанні, важливим завданням є приведення вітчизняного законодавства у відповідність до права

Європейського Союзу, що зумовлює реформування правової системи України в цілому.

Цей процес, серед іншого, передбачає повномасштабне реформування правової системи України на основі принципів та стандартів, що утвердилися на загальноєвропейському рівні на основі сучасного демократичного міжнародного права в результаті діяльності європейських регіональних міжнародних організацій.

Саме цим обумовлено той факт, що входження нашої держави до європейського правового простору визначається внутрішніми нормативними актами України як необхідна умова інтеграції України до Європейського Союзу та інших європейських структур.

Ступінь дослідження. Українська наука лише з середини 90-х років минулого століття стала досліджувати правові проблеми, пов'язані з функціонуванням європейських організацій, в тому числі Євросоюзу.

Вчені досліджували теоретичні проблеми сучасного розвитку міжнародного права та управління міжнародними економічними відносинами. Це праці В. Н. Денисова, М. В. Буроменського, О. Ф. Висоцького, В. І. Євінтова, В. Ф. Опришка, М. О. Баймуратова, Л. Д. Тимченка, К. К. Сандровського, В. А. Василенка, А. З. Георгіє, В. І. Кисіля, А. С. Довгерта, Н. Р. Малишевої, В. Г. Буткевича, С. В. Шевчука, Г. Є. Бувайлика, А. С. Філіпенка, О. І. Шниркова. Результати їх досліджень дають можливість отримати більш чітке уявлення про особливості правового регулювання світових економічних процесів і місце в них європейської економічної інтеграції.

Проте, питання ролі та місця права Європейського Союзу в правовому регулюванні економічних відносин з третіми країнами лише частково висвітлювались в українській літературі з міжнародного права та права європейських інтеграційних організацій.

Залишилася поза межами досліджень українських вчених й важлива проблема впливу права Європейського Союзу на внутрішнє право інших країн, в тому числі на право України.

Метою статті є здійснення аналізу важливості процесів практичного використання правових інститутів та «європейських стандартів» в різних сферах правового регулювання, актуальності

питань гармонізації законодавства України із правовими нормами Європейського Союзу, зокрема, та європейської інтеграції в цілому, обумовлюють необхідність повного і всебічного дослідження цих проблем як у практично-прикладному, так і в загальнотеоретичному аспектах.

Виклад основного матеріалу. Процеси розширення Європейського Союзу призводять до того, що його право поступово, закономірно, об'єктивно впливає на правові системи сусідніх держав, в тому числі й України, як держави, що вступила у тісне і перспективне співробітництво з Європейським Союзом.

Передумовами вступу до Європейського Союзу є створення демократичних основ для функціонування і подальшого розвитку громадянського суспільства державою-претендентом, формування та впровадження принципів правової держави, реформування нормативно-правової та інституційної складових національної правової системи.

Процес інтеграції України до Європейського Союзу розпочався із набуттям нашою країною незалежності, що обумовило необхідність створення у внутрішньому правопорядку держави відповідних правових приписів для його здійснення.

В Україні створена відповідна правова база та інституційна система, яка включає як центральний орган виконавчої влади (Міністерство юстиції), так і посадових осіб, які і визначають процеси правової інтеграції України до Європейського Союзу.

Європейський вибір України, зокрема, полягає у всебічному входженні правової системи нашої держави до європейського правового простору, її адаптації до європейських правових стандартів, і саме за цими напрямками повинна відбуватись правова реформа в нашій державі.

Євроінтеграція передбачає реалізацію нашою державою наступних завдань:

- по-перше, гармонізація національного законодавства із законодавством Європейського Союзу;
- по-друге, створення поглибленої зони вільної торгівлі між Україною та Європейським Союзом;

– по-третє, впровадження безвізового режиму з країнами Європейського Союзу.

У сучасних умовах жодна країна не може виключитися із процесу всезагального світового економічного розвитку. Інтеграційні прагнення держав повинні здійснюватися з метою підвищення конкурентоздатності національної економіки і добробуту громадян, досягнення гармонізації взаємозв'язку соціальних інтересів. На наш погляд, економічні та тактичні завдання, які стосуються євроінтеграції України повинні враховувати досвід інших країн.

Проте слід зауважити, що економіка будь-якої країни світу має свої особливості, а інтеграційні процеси характеризуються індивідуальністю та неповторністю.

Процес економічної інтеграції відбувається тоді, коли дві або більше країни об'єднуються разом для створення ширшого економічного простору з метою забезпечення кращих умов торгівлі, збільшення розмірів ринку, використання ефекту масштабу виробництва (для країн з малою ємністю національного ринку), розширення торгівлі паралельно з поліпшенням інфраструктури, поширення передових технологій, стимулювання конкуренції.

Необхідно зазначити, що стратегію інтеграції України до Європейського Союзу затверджено ще Указом Президента України від 11 червня 1998 року №615/98 відповідно до якої визначено основні напрями співробітництва України з Європейським Союзом – організацією, яка в процесі свого розвитку досягла високого рівня політичної інтеграції, уніфікації права, економічного співробітництва, соціального забезпечення та культурного розвитку.

Основними напрямами інтеграційного процесу є:

– адаптація законодавства України до законодавства Європейського Союзу, забезпечення прав людини, яка полягає у зближенні із сучасною європейською системою права, що забезпечить розвиток політичної, підприємницької, соціальної, культурної активності громадян України, економічний розвиток держави у рамках Європейського Союзу і сприятиме поступовому зростанню добробуту громадян, приведенню його до рівня, що склався у державах – членах Європейського Союзу;

– економічна інтеграція та розвиток торговельних відносин між Україною і Європейським Союзом, які полягають у лібералізації і синхронізованому відкритті ринків ЄС та України, взаємному збалансуванні торгівлі, наданні на засадах взаємності режиму сприяння інвестиціям з ЄС в Україну та українським експортерам на ринках ЄС, запровадженні спільного правового поля і єдиних стандартів у сфері конкуренції та державної підтримки виробників;

– інтеграція України до Європейського Союзу у контексті загальноєвропейської безпеки, яка ґрунтується на тому, що розвиток і зміцнення Європейського Союзу поглиблюють загальноєвропейську безпеку в усіх її вимірах;

– політична консолідація та зміцнення демократії, яка передбачає неухильне поглиблення політичного діалогу і поліпшення загальної атмосфери відносин між Україною та ЄС та спрямована на: а) гарантування політичної стабільності як в Україні, так і на всьому Європейському континенті, б) забезпечення мирного розвитку та плідного співробітництва всіх європейських націй, в) зміцнення демократичних засад в українському суспільстві;

– адаптація соціальної політики України до стандартів Європейського Союзу, полягає у реформуванні систем страхування, охорони праці, здоров'я, пенсійного забезпечення, політики зайнятості та інших галузей соціальної політики відповідно до стандартів ЄС і поступовому досягненні загальноєвропейського рівня соціального забезпечення і захисту населення;

– культурно-освітня і науково-технічна інтеграція займають особливе місце, зумовлене потенційною можливістю досягти вагомих успіхів у інтеграційному процесі саме на цих напрямках. Вони охоплюють галузі середньої і вищої освіти, перепідготовку кадрів, науку, культуру, мистецтво, технічну і технологічну сфери;

– регіональна інтеграція України, яка передбачає встановлення і поглиблення прямих контактів між окремими регіонами України та державами – членами і кандидатами у члени ЄС, їх розвиток у визначених у цій Стратегії напрямках для поступового перенесення основної ваги інтеграційного процесу з центральних органів виконавчої влади на регіони, до органів місцевого самоврядування, тери-

торіальних громад і, зрештою, якнайширшого залучення громадян України;

- галузева співпраця, яка являє собою координацію і взаємодію між Україною та Європейським Союзом у конкретних галузях і сферах господарської діяльності;

- співробітництво у галузі охорони довкілля, є визнаним пріоритетом державної політики і предметом підвищеної уваги громадськості в європейських державах, одним з головних напрямів діяльності Європейського Союзу і актуальною проблемою для України, зумовленою не лише наслідками аварії на ЧАЕС, але й загальним станом довкілля в Україні.

Підтверджуючи незворотність курсу України на європейську інтеграцію, метою якої є набуття членства в Європейському Союзі, реалізуючи євроінтеграційні прагнення народу України, наша країна визнала за необхідне вжити заходів, необхідних для укладення та виконання Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і його державами-членами, з іншої сторони, зокрема активувати підготовку Програми її імплементації та створення національної системи координації цієї діяльності.

Вжити заходів щодо завершення виконання I (законодавчого) етапу Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України, зокрема:

- 1) завершити виконання завдань щодо запровадження біометричних проїзних документів, вирішення питання про надання безоплатної медичної допомоги особам, які звернулися за міжнародним захистом в Україні, а також в частині визначення додаткового і тимчасового захисту, приведення інституційної складової захисту персональних даних у відповідність до законодавства України;

- 2) внести на розгляд Верховної Ради України проекти законів України про внесення змін до законодавчих актів України з питань запобігання та протидії дискримінації в Україні, а також з питань реалізації державної антикорупційної політики, які враховуватимуть відповідні рекомендації, викладені у Третньому звіті Європейської Комісії щодо виконання Україною Плану дій щодо лібералізації Єв-

ропейським Союзом візового режиму для України від 15 листопада 2013 року;

3) протягом одного місяця після прийняття Європейським Союзом рішення про перехід України до II етапу виконання Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України внести в установленому порядку на розгляд Президента України деталізований план дій щодо завершення виконання цього Плану, узгоджений із Стороною Європейського Союзу.

Крім того активізувати переговори з Європейським Союзом щодо збільшення обсягів секторальної бюджетної підтримки, що надається Україні, у тому числі допомоги з впровадження майбутньої Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і його державами-членами, з іншої сторони, з використанням інструментів передвступної допомоги Європейського Союзу країнам-кандидатам та забезпечити якнайшвидше укладення Угоди між Україною та Європейським Союзом про Спільний авіаційний простір, вжити заходів, необхідних для посилення регіонального та прикордонного співробітництва між Україною та Європейським Союзом. Ці та інші норми закріплено у Постанові Верховної Ради України від 13 березня 2014 року № 874-VII.

Висновки. Як бачимо на сучасному етапі Україна співпрацює з Європейським Союзом на партнерських засадах, формуючи передумови для поступового входження до європейської спільноти. Наближення до стандартів ЄС потребує комплексних інституційних, політичних, соціально-економічних і гуманітарних реформ. У стратегічному плані цей процес можна розглядати як позитивний.

З огляду на викладене необхідно спільно з Європейським Союзом відшукати взаємоприйнятні механізми, що здатні зберегти та розвинути позитивну динаміку довгострокових торговельно-економічних та політичних відносин.

Євроінтеграція є шансом для України остаточно перетворитися на стабільну державу, що володіє незаперечними перспективами на майбутнє. В результаті вступу до ЄС найбільших переваг Україна зможе отримати в економічних та політичних зв'язках її залучен-

ням до співтовариства, яке активно та успішно акумулює досвід усіх своїх членів з метою досягнення надійної колективної міжнародної безпеки, ефективного використання ресурсів та потенціалу країн в економічній і фінансовій сферах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Глобалізація і безпека розвитку: Монографія / О. Г. Білорус, Д. Г. Лук'яненко та ін. Київ: КНЕУ, 2005.
2. Матроні Л., Гащицький О. Стан зовнішньоекономічних відносин з країнами Європейського Союзу. Україна на шляху європейської інтеграції. Науково-практичний збірник матеріалів. Київ: Мінекономіки України, CDG, 2007. С. 81-87.
3. Еллан М., Іванов І. Розширення Євросоюзу: сценарій, проблеми, наслідки. Україна на шляху європейської інтеграції. Науково-практичний збірник матеріалів. Київ: Мінекономіки України, CDG, 2009. С. 39.
4. Про затвердження Стратегії інтеграції України до Європейського Союзу: Указ Президента України від 11 червня 1998 року № 615/98. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/615/98>.
5. Про забезпечення діяльності Уповноваженого України з питань європейської і євроатлантичної інтеграції: Указ Президента України від 05.07.2003 № 573/2003. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/573/2003>.
6. Про державні програми з питань європейської та євроатлантичної інтеграції України на 2004-2007 роки: Указ Президента України від 13.12.2003 № 1433/2003/. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1433/2003>.
7. Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу: Закон України від 18.03.2004 № 1629-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1629-15>.
8. Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері інформування та налагодження комунікації з громадськістю з актуальних питань європейської інтеграції України на період до 2017 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 27.03.2013 № 168-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/168-2013-%D1%80>.
9. Про підтвердження курсу України на інтеграцію до Європейського Союзу та першочергові заходи у цьому напрямі: Постанова Верховної Ради України від 13.03.2014 № 874-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/874-18>.
10. Про виконання Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: Постанова Кабінету Міністрів

REFERENCES

1. Hlobalizatsiia i bezpeka rozvytku. O. H. Bilorus, D. H. Lukianenko ta in. (Eds.). (2005). Kyiv: KNEU [In Ukrainian].
2. Matroni, L., Hashchytskyi, O. (2007). Stan zovnishnoekonomichnykh vidnosyn z krainamy Yevropeiskoho Soiuzu. Ukraina na shliakhu yevropeiskoi intehtatsii. Naukovo-praktychnyi zbirnyk materialiv. Kyiv: Minekonomiky Ukrainy, CDG, P. 81-87 [In Ukrainian].
3. Ellan, M., Ivanov, I. (2009). Rozshyrennia Yevrosoiuzu: stsenarii, problemy, naslidky. Ukraina na shliakhu yevropeiskoi intehtatsii. Naukovo-praktychnyi zbirnyk materialiv. Kyiv: Minekonomiky Ukrainy, CDG, P. 39 [In Ukrainian].
4. Pro zatverdzhennia Stratehii intehtatsii Ukrainy do Yevropeiskoho Soiuzu: Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 11 chervnia 1998 roku № 615/98. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/615/98> [In Ukrainian].
5. Pro zabezpechennia diialnosti Upovnovazhenoho Ukrainy z pytan yevropeiskoi i yevroatlantychnoi intehtatsii: Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 05.07.2003 № 573/2003. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/573/2003> [In Ukrainian].
6. Pro derzhavni prohramy z pytan yevropeiskoi ta yevroatlantychnoi intehtatsii Ukrainy na 2004-2007 roky: Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 13.12.2003 № 1433/2003/. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1433/2003> [In Ukrainian].
7. Pro Zahalnoderzhavnu prohramu adaptatsii zakonodavstva Ukrainy do zakonodavstva Yevropeiskoho Soiuzu: Zakon Ukrainy vid 18.03.2004 № 1629-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1629-15> [In Ukrainian].
8. Pro skhvalennia Kontseptsii realizatsii derzhavnoi polityky u sferi informuvannia ta nalahodzhennia komunikatsii z hromadskistiu z aktualnykh pytan yevropeiskoi intehtatsii Ukrainy na period do 2017 roku: Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 27.03.2013 № 168-r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/168-2013-%D1%80> [In Ukrainian].
9. Pro pidtverdzhennia kursu Ukrainy na intehtatsiiu do Yevropeiskoho Soiuzu ta pershocherhovi zakhody u tsomu napriami: Postanova Verkhovnoi Rady Ukrainy vid 13.03.2014 № 874-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/874-18> [In Ukrainian].
10. Pro vykonannia Uhody pro asotsiatsiiu mizh Ukrainoiu, z odniiei storony, ta Yevropeiskym Soiuzom, Yevropeiskym spivtovarystvom z atomnoi enerhii i yikhnimy derzhavamy-chlenamy, z inshoi storony: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 25 zhovtnia 2017 roku №1106. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1106-2017-%D0%BF> [In Ukrainian].

Георгієвський Юрій Валентинович

доктор юридичних наук, завідувач наукового відділу правового забезпечення галузевого інноваційного розвитку НДІ правового забезпечення інноваційного розвитку НАПрН України, доцент кафедри адміністративного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого
ORCID: 0000-0001-8014-7827

ОСОБЛИВОСТІ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ЕПІДЕМІЇ COVID-19 В УКРАЇНІ

Наукова робота присвячена аналізу особливостей державного регулювання інноваційної діяльності в умовах епідемії COVID-19 в Україні. Автор робить висновок про необхідність внесення змін до Закону України «Про пріоритетні напрямки інноваційної діяльності», аргументуючи доцільність визначення і встановлення додаткової категорії – надзвичайних напрямків інноваційної діяльності та необхідність запровадження спрощеного порядку їхнього формування. Підсумовано, що місце і роль інноваційної діяльності в Україні має бути переосмислена, а розвиток права – стати інноваційно-орієнтованим.

Ключові слова: інноваційна діяльність, державне управління, пріоритети інноваційної діяльності, епідемія, інноваційна інфраструктура.

Georgievskiy Iurii

LLD, The Head of the Scientific Department (Legal Support of Sectoral Innovative Development) of Academy of Law Sciences Research Institute of Innovative Development Legal Support, Associate Professor of the Department of Administrative Law of Yaroslav Mudrui National Law University
ORCID: 0000-0001-8014-7827

THE PECULIARITIES OF STATE REGULATION OF INNOVATIVE ACTIVITY IN THE CONDITIONS OF THE EPIDEMIC COVID-19 IN UKRAINE

The scientific work is devoted to the analysis of peculiarities of state regulation of innovation activity in the conditions of the COVID-19 epidemic in Ukraine. The author concludes that it is necessary to amend the Law of Ukraine “On Priority Directions of Innovative Activity”, arguing that it is advisable to identify and establish an additional category - extraordinary directions of innovative activity and the necessity to simplify the procedure for their formation. It is summarized that the place and role of innovative activity in Ukraine should be rethought, and the development of the law should become innovatively oriented.

Keywords: innovative activity, public administration, priorities of innovative activity, epidemic, innovative infrastructure.

За кількістю жертв, масштабами захворювання та негативним впливом на світову економіку епідемія коронавірусу COVID-19 вже стала одним із найбільших світових викликів у XXI сторіччі. Відкриті кордони, масовий туризм та взаємозалежні економіки держав усього світу, сформовані в епоху глобалізації, виявились не готовими надоперативно та ефективно убезпечити своїх громадян від поширення епідемії. Як наслідок такого стану справ – багатотисячні жертви та глибока економічна криза, яку вже порівнюють за масштабами з Великою депресією на всесвітньому просторі. Така ситуація, в тому числі, обумовлена макросоціальними кризовими явищами, в яких існуючі соціальні системи виявились недієвими у протистоянні епідемії.

Як показує світовий досвід, надвисока швидкість поширення коронавірусної інфекції актуалізує ухвалення оперативних та ефективних управлінських рішень, насамперед у сфері охорони здоров’я – від налагодження виробництва елементарних засобів індивідуального захисту до запровадження інноваційних систем електронного відслідковування контактів людини, хворої на коронавірус. При цьому всі інші сфери життєдіяльності суспільства і держави також мають адаптуватись до існування і ефективного функціонування в умовах надзвичайної ситуації, викликаного коронавірусною епідемією.

В таких кризових умовах саме інновації мають стати ефективним засобом протидії і боротьби з COVID-19. Цей висновок, зокрема, підтверджують дані глобального індексу інновацій Global Innovation Index 2019 [1]: приміром, у Сингапурі (8 місце у рейтингу), де орга-

ни публічного управління в галузі охорони здоров'я розробили і запровадили інноваційну системи відслідковування контактів захворілого, станом на 26.03.2020 зафіксовано 683 випадки захворювання, з яких лише 2 є летальними [2].

В умовах епідемії суспільство потребує комплексного інноваційного буму на різних рівнях – загальнодержавному, галузевому, регіональному. У цьому зв'язку варто визначити необхідність удосконалення державного регулювання інноваційною діяльністю в Україні.

Відповідно до ст. 6 Закону України «Про інноваційну діяльність» [3] державне регулювання інноваційної діяльності здійснюється, зокрема, шляхом визначення і підтримки пріоритетних напрямів інноваційної діяльності, встановлення пільгового оподаткування суб'єктів інноваційної діяльності, підтримки функціонування і розвитку сучасної інноваційної інфраструктури. Наразі необхідним вбачається перегляд змісту Закону України «Про пріоритетні напрямки інноваційної діяльності» [4], яким визначено стратегічні пріоритетні напрямки на 2011–2021 роки. По-перше, окрім стратегічних і середньострокових пріоритетних напрямків інноваційної діяльності доцільним вбачається визначення і встановлення додаткової категорії – **надзвичайних напрямків інноваційної діяльності**, сферу дії яких варто поширити на загальнодержавний, галузевий та регіональний рівні.

По-друге, необхідним видається запровадження спрощеного порядку формування цих надзвичайних напрямків інноваційної діяльності, виходячи з потреб виробництва у галузі охорони здоров'я, необхідного для системної протидії поширенню епідемії. Такий крок дозволить у подальшому забезпечити реалізацію надзвичайних пріоритетних напрямків інноваційної діяльності шляхом формування та виконання державних цільових програм, державного замовлення та окремих інноваційних проектів (відповідно до ст. 6 Закону).

По-третє, закриті кордони між державами, викликані боротьбою з поширенням епідемії, актуалізують потребу збільшення національного виробництва. Тому для реалізації надзвичайних пріоритетних напрямів державою мають бути запроваджені заходи щодо прямого бюджетного фінансування та співфінансування, компенсації вартос-

ті виробництва продукції, субвенцій з державного бюджету місцевим бюджетам, податкових, митних та валютних преференцій. Такі механізми дозволять надати бізнесу додаткові стимули для переорієнтації виробництва на потреби державної боротьби з епідемією та її наслідками та у правовий спосіб, суттєво пришвидшити реалізацію такої переорієнтації.

По-четверте, відповідно до Закону України «Про інноваційну діяльність» [4] доцільним вбачається визначення в якості суб'єктів інноваційної діяльності фізичних осіб-підприємців та юридичних осіб, що переорієнтували свої виробництва на потреби боротьби з епідемією (виробництво медичних масок, антисептиків, медичного обладнання для лікарень, комплексних засобів захисту лікарів тощо). Це надасть можливість не лише встановити пільгове оподаткування (чи взагалі звільнити від нього), стимулюючи виробників, але й дозволить залучити механізми державно-приватного партнерства та різних джерел кредитування. Держава ж, у такому разі, залишає за собою регулювання цін на таку продукцію, що виходить на мас-маркет, з метою запобігання спекулюванню та монополізації. В такий спосіб держава долучатиметься до регуляції пріоритетних сегментів ринку, продукція яких одночасно користується надвисоким попитом та запобігає поширенню захворювання.

По-п'яте, окрім запровадження невідкладних напрямків інноваційної діяльності уваги законодавця потребує перегляд тривалості встановлених законом стратегічних напрямків інноваційної діяльності (наразі вона становить 10 років). Цілком очевидним є те, що така тривалість не є виправданою та не дозволяє національній економіці демонструвати мобільність та адекватно реагувати на актуальні виклики сучасності.

На жаль, ми маємо констатувати, що кризові умови епідемії зробили ще більш виразними прогалини в публічному управлінні інноваційною сферою в Україні. Приміром, механізм регіональних інноваційних програм міг би стати мобільним та ефективним засобом перерозподілу ресурсів для стимулювання інноваційних напрямків діяльності на регіональному рівні, виходячи зі специфіки регіональних потреб та наявного виробництва. Проте, як ми зазначали у попе-

редніх дослідженнях [5], цей механізм практично не застосовується обласними державними адміністраціями і відповідними радами, що є порушенням Закону України «Про інноваційну діяльність».

Більш нагальною стає проблема нещодавньої диверсифікації управління національною інноваційною системою – маємо на увазі зміну центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері інновацій з Міністерства освіти і науки України [6] на Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України [7]. Такі законодавчі зміни призвели до «розриву» інноваційного циклу, відокремивши сферу управління науковою і науково-технічною діяльністю (як власне середовища створення інноваційних продуктів) від інших сфер інноваційної діяльності. Власне, не викликає сумнівів той факт, що науково-дослідні установи (зокрема, у сфері медицини, мікробіології тощо) мають відігравати ключову роль у забезпеченні функціонування інноваційної інфраструктури в умовах епідемії. Як вже згадувалось нами на прикладі Сінгапуру, саме науково-технологічні розробки дозволили створити ефективну систему запобігання поширенню вірусу і мінімізувати смертність – зокрема, йдеться про електронні системи відслідковування контактів людей, захворілих на COVID-19.

Як засвідчив аналіз змісту Закону України «Про пріоритетні напрямки інноваційної діяльності», наочною є застарілість нормативно-правової бази регулювання сфери інноваційної діяльності в Україні, яка не дозволяє забезпечити інноваційну трансформацію, необхідну для переорієнтації національної економіки, яка б відповідала сучасним світовим викликам.

Підбиваючи підсумки, зазначимо, що контекст світової епідемії зробив сферу інноваційної діяльності найбільш пріоритетною та ефективною в сучасних державах, що протидіють поширенню захворюваності на COVID-19. В таких умовах державні заходи стимулювання і заохочування інноваційного розвитку є недостатніми: інновації мають стати основою розвитку реального сектору економіки, головним напрямком переорієнтації виробництва та наукових пошуків, стрижнем ухвалення адміністративно-правових рішень. Ефективна і системна протидія епідемії є можливою лише у разі

злагодженої співпраці усіх суб'єктів інноваційної діяльності, інтенсифікації державно-приватного партнерства, посилення цифровізації послуг, розвитку соціально орієнтованого бізнесу, що підтримує медичну галузь. Місце і роль інноваційної діяльності в Україні має бути переосмислена, а розвиток права – стати інноваційно-орієнтованим.

ЛІТЕРАТУРА

1. Global Innovation Index 2019. URL: <https://www.globalinnovationindex.org/gii-2019-report>.
2. Coronavirus COVID-19 Global Cases by the Center for Systems Science and Engineering (CSSE) at Johns Hopkins University (JHU). URL: <https://coronavirus.jhu.edu/map.html>.
3. Про пріоритетні напрямки інноваційної діяльності : Закон України від 05.12.2012 № 5460-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2012. № 19-20. ст. 166.
4. Про інноваційну діяльність : Закон України від 04.07.2002 № 40-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 36. ст. 266.
5. Георгієвський Ю. В. Регіональні інноваційні програми в Україні: поточний стан реалізації. *Правові засади діяльності правоохоронних органів* : збірник наукових статей, тез доповідей та повідомлень за матеріалами VI Міжнародної науково-практичної конференції (Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, м. Харків, 5-6 грудня 2019 року). Серія «Сектор безпеки України». Вип. 33. Харків: «Точка», 2019. С. 21-24.
6. Деякі питання оптимізації системи центральних органів виконавчої влади : Постанова КМУ від 02 вересня 2019 р. № 829. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/829-2019-%D0%BF>.
7. Положення про Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України : Постанова Кабінету Міністрів України від 11 вересня 2019 р. № 838. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/838-2019-%D0%BF>.

REFERENCES

1. Global Innovation Index 2019. URL: <https://www.globalinnovationindex.org/gii-2019-report> [In English].
2. Coronavirus COVID-19 Global Cases by the Center for Systems Science and Engineering (CSSE) at Johns Hopkins University (JHU). URL: <https://coronavirus.jhu.edu/map.html> [In English].

3. Pro priorytetni napriamky innovatsiinoi diialnosti: Zakon Ukrainy vid 05.12.2012 № 5460-VI. (2012). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, 19-20, art. 166 [In Ukrainian].

4. Pro innovatsiinu diialnist : Zakon Ukrainy vid 04.07.2002 № 40-IV. (2002). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, 36, art. 266 [In Ukrainian].

5. Heorhiievskiy, Yu. V. (2019). Rehionalni innovatsiini prohramy v Ukraini: potochnyi stan realizatsii. *Pravovi zasady diialnosti pravookhoronnykh orhaniv*: zbirnyk naukovykh statei, tez dopovidei ta povidomlen za materialamy VI Mizhnarodnoi naukovy-praktychnoi konferentsii (Kharkiv, 5-6 hrudnia 2019 roku). Seriia «Sektor bezpeky Ukrainy» – *Legal principles of law enforcement activities*: a collection of scientific articles, abstracts and reports based on the materials of the VI International Scientific and Practical Conference, Kharkiv: «Tochka», issue 33, 21-24 [In Ukrainian].

6. Deiaki pytannia optymizatsii systemy tsentralnykh orhaniv vykonavchoi vlady: Postanova KМУ vid 02 veresnia 2019 r. № 829. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/829-2019-%D0%BF> [In Ukrainian].

7. Polozhennia pro Ministerstvo rozvytku ekonomiky, torhivli ta silskoho hospodarstva Ukrainy: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 11 veresnia 2019 r. № 838. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/838-2019-%D0%BF> [In Ukrainian].

Глі́бо Сергі́й Васи́льович

кандидат юридичних наук, доцент,

директор НДІ правового забезпечення інноваційного розвитку

НАПрН України, Харків

ORCID: 0000-0003-3398-9276

ПИТАННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ГАРАНТІЙ ПІДПРИЄМНИЦТВА В ГОСПОДАРСЬКОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ

У статті досліджується сучасний стан реалізацію гарантій підприємництва України. Автор дослідив законодавче закріплення права на підприємництво та його гарантій в Конституції України. Розглянуто окремі наукові погляди в іноземному праві щодо реалізації конституційних право та сво-

бод на підприємницьку діяльність. Звернено увагу на мету законодавчого забезпечення гарантій підприємництва та формування належного бізнес-середовища для суб'єктів господарювання.

Ключові слова: право на підприємницьку діяльність, гарантії підприємництва, бізнес-середовище, конституційні гарантії.

Hlibko Serhii

*Ph.D, Associate Professor, Head of the Scientific and Research
Institute of Providing Legal Framework for the Innovative Development
of NALS of Ukraine, Kharkiv
ORCID: 0000-0003-3398-9276*

THE ISSUE OF IMPLEMENTATION OF GUARANTEES OF ENTREPRENEURSHIP IN THE ECONOMIC LAW OF UKRAINE

The article examines the current state of implementation of guarantees of entrepreneurship in Ukraine. The author explored the legislative enshrinement of the right to entrepreneurship and its guarantees in the Constitution of Ukraine. Some scientific views in foreign law on the implementation of constitutional rights and freedoms for entrepreneurial activity are considered. Attention is paid to the purpose of legislative provision of guarantees of entrepreneurship and the formation of a proper business environment for businesses.

Keywords: the right to entrepreneurial activity, guarantees of entrepreneurship, business environment, constitutional guarantees.

Для вирішення питання про належну реалізацію гарантій підприємництва необхідно відповісти на питання щодо ефективного правового механізму управління економікою та господарською діяльністю; про реальність створення належних умов для зайняття господарською діяльністю; про напрями та критерії для просування та забезпечення права громадян на підприємницьку діяльність.

В правовому аспекті це питання межує з формуванням на законодавчому рівні конституційних основ правопорядку у сфері господарювання відповідно до статті 5 Господарського кодексу України (далі – ГК України). Зміст цієї статті охоплює декілька конституційних прав

та гарантій щодо господарської діяльності та тісно пов'язаних з нею: право користуватися природними об'єктами (стаття 13 Конституції України (далі - Конституції)), набуття та реалізація права власності на землю (стаття 14 Конституції), рівність конституційних прав і свобод громадян (стаття 24 Конституції), конституційне закріплення права власності та непорушності права приватної власності (стаття 41 Конституції), забезпечення права на підприємницьку діяльність та захисту конкуренції в цій сфері (стаття 42 Конституції), гарантії свободи наукової і технічної творчості, захист інтелектуальної власності (стаття 54 Конституції). А статтею 92 Конституції передбачається спеціальна форма реалізації окремих конституційних положень: виключно законами України визначаються: правовий режим власності; правові засади і гарантії підприємництва; правила конкуренції та норми антимонопольного регулювання; засади зовнішніх зносин, зовнішньоекономічної діяльності, митної справи.

І ще однією проблемою реалізації конституційних прав та гарантій є наділення імплементація відповідних вимог Конституції в компетенції Кабінету Міністрів України та центральних органів виконавчої влади. Цієї проблеми могло б не існувати при наявності високої правової культури та усталених правових традицій. Наявності, в умовах постійного реформування законодавства України вимагається конституційно закріплювати вагомі для забезпечення господарської діяльності напрями та положення.

Тому не забезпечують чітких наслідків для створення належного правопорядку в сфері господарювання форма та зміст закріплення в статті 116 Конституції компетенції Кабінету Міністрів України щодо управління економікою в державі: вживає заходів щодо забезпечення прав і свобод людини і громадянина; забезпечує проведення фінансової, цінової, інвестиційної та податкової політики; політики у сферах праці й зайнятості населення, соціального захисту, освіти, науки і культури, охорони природи, екологічної безпеки і природокористування; розробляє і здійснює загальнодержавні програми економічного, науково-технічного, соціального і культурного розвитку України; забезпечує рівні умови розвитку всіх форм власності; здійснює управління об'єктами державної власності відповідно до

закону; організовує і забезпечує здійснення зовнішньоекономічної діяльності України, митної справи.

На жаль, в статтях 140 – 146 Конституції щодо компетенції органів місцевого самоврядування не передбачають реалізації конституційних норм щодо господарської діяльності в Україні.

Фактично змістовне наповнення законодавства нормами про забезпечення прав громадян на господарську діяльність відбувається на рівні законів України, які можуть і суперечити положенням Конституції.

В такому випадку важливо оглянути наукові дослідження з цих питань. Так, поширеним є такий перелік правових положень, які впливають на забезпечення права на підприємницьку діяльність: положення, що стосуються права засновувати та вести бізнес, права на страйк, що реалізують захист споживачів, захист товарних знаків, існування освіти, яка сприяє вищим темпам формування нової фірми і освіти, сприяють більш швидким темпам створення нових фірм, і, одночасно, положення про економічне планування та захисті навколишнього середовища стримують нові формування фірми [1, с. 3].

Також відмічаються, що судова система впливає на заснування фірм, але постає питання про причинно-наслідковий зв'язок інститутів судової влади, і цей зв'язок скоріше буде ендегенним [1, с. 5].

Що стосується впливу освіти на заснування та ведення бізнесу, то на прикладі Бразилії, Lichand & Soares (2014) відмічають, що, оскільки освіта сильно співвідноситься з багатством, то судові зміни та покращення до правосуддя підштовхують до підприємницької діяльності заможніших осіб [2].

Разом з тим, якщо розглядати детермінованість конституційних норм та наслідків впливу на господарську діяльність, науковцями відмічається, що деякі положення, що містяться в національних конституціях, що створюють сприятливі умови для підприємництва, позитивно і суттєво пов'язані зі підприємницькою динамікою, наприклад, швидкістю нового бізнесу, але інші положення, можуть спричинити тягар або обмежити підприємницьку свободу [1, с. 26] виявляються негативно та статистично суттєво пов'язаними з новою щільністю бізнесу.

Щодо європейського законодавства та практики, то показовою є Хартія основних прав ЄС, то в стаття 16 «Свобода ведення бізнесу» передбачається, що визнана свобода ведення бізнесу відповідно до законодавства Союзу та національних законів та практик [3].

У дослідженні Агенції Європейського Союзу з основних прав відмічається, що у всіх державах-членах ЄС, за винятком Об'єднаного Королівства, права, що стосуються свободи ведення бізнесу, певною мірою закріплені конституційним законодавством, але з різними ступенем та способом, відповідно до природи конституційного тексту певної держави-члена ЄС. При цьому, більш детальні та / або новітні конституції швидше дають чітке посилання на свободу ведення бізнесу [4, с. 26], а конституції деяких держав-членів ЄС містять більш загальні посилання, які не обов'язково слід розуміти як безпосередньо надання свободи ведення бізнесу як обов'язкового основного права [4, с. 27]. Але, як підсумок, відмічається, що національне законодавство держав-членів ЄС має на меті розглядати бізнес з регуляторної точки зору, а не надавати детальнішу інформацію про аспект «прав людини», відповідно до статті 16 Хартії. А оскільки головна увага приділяється створенню умов для заснування, ведення діяльності та припинення підприємницької діяльності, таке національне законодавство має тенденцію обмежувати свободу ведення бізнесу, а не розширювати його [4, с. 28, 29].

Таким чином, проблемним в правових системах будь-яких країн є призначення конституційних норм, які можуть створювати два основних напрямів реалізації права – функціонування як основоположні права громадян або як загальні норми, які надають можливість імплементувати певні конституційні права та свободи в законах держав. Та, з точки зору господарської діяльності, у сучасних умовах розвитку законодавства, політичної та економічної думки, існує сенс не зупинятися тільки на спрощенні започаткування підприємництва, а виходити з необхідності створення належних умов для ефективного здійснення господарської діяльності. Кінцевим результатом стане створення сприятливого бізнес-середовища для суб'єктів господарювання, для чого необхідно удосконалити інституційне середовища певних регіонів, що дасть можливість запровадити дієві важелі впливу на підпри-

емців, сформувати інвестиційну інфраструктуру, запровадити спеціальні режими, сформувати сучасну інфраструктуру суб'єктів ІКТ, стимулювання створення нових секторів економіки [5, с. 229, 230].

Література

1. Carbonara, E., Santarelli, E. De Jure Determinants of New Firm Formation: How the Pillars of Constitutions Influence Entrepreneurship. *Quaderni - Working Paper DSE*. 2015. No. 991. URL: <http://dx.doi.org/10.6092/unibo/amsacta/4161>.
2. Lichand, G., Soares, R. R. *The Journal of Law & Economics*. 2014. Vol. 57, No. 2. P. 459-499. DOI: 10.1086/675087. URL: <https://www.jstor.org/stable/10.1086/675087>.
3. EU Charter of Fundamental Rights (2007/C 303/01). *Official Journal of the European Union*. C 303/17 /. URL: <https://fra.europa.eu/en/eu-charter>.
4. Freedom to conduct a business: exploring the dimensions of a fundamental right. Publications Office of the European Union. 2015. 70 p. URL: <https://fra.europa.eu/en/publication/2015/freedom-conduct-business-exploring-dimensions-fundamental-right#TabPubOverview>.
5. Правові основи здійснення господарської діяльності в інноваційному суспільстві : монографія / за ред. А. П. Гетьмана, С. В. Глібка, О. О. Дмитрик, Г. В. Анісімової. Харків : Право, 2018. 364 с.

REFERENCES

1. Carbonara, E., Santarelli, E. (2015). De Jure Determinants of New Firm Formation: How the Pillars of Constitutions Influence Entrepreneurship. *Quaderni – Working Paper DSE, No. 991*. URL: <http://dx.doi.org/10.6092/unibo/amsacta/4161> [in English].
2. Lichand, G., Soares, R. R. (2014). *The Journal of Law & Economics, Vol. 57, No. 2, 459–499*. DOI: 10.1086/675087. URL: <https://www.jstor.org/stable/10.1086/675087> [in English].
3. EU Charter of Fundamental Rights (2007/C 303/01). *Official Journal of the European Union, C 303/17/*. URL: <https://fra.europa.eu/en/eu-charter> [in English].
4. Freedom to conduct a business: exploring the dimensions of a fundamental right. (2015). Publications Office of the European Union, 70. URL: <https://fra.europa.eu/en/publication/2015/freedom-conduct-business-exploring-dimensions-fundamental-right#TabPubOverview> [in English].
5. Pravovi osnovy zdiisnennia hospodarskoi diialnosti v innovatsiinomu suspilstvi. A. P. Hetmana, S. V. Hlibka, O. O. Dmytryk, H. V. Anisimovoi (Ed.). (2018). Kharkiv: Pravo [in Ukrainian].

Іванова Ксенія Юрїївна

кандидат юридичних наук, доцент кафедри цивільного права № 2

Національного юридичного університету України

імені Ярослава Мудрого, старший науковий співробітник

НДІ правового забезпечення інноваційного розвитку

НАПрН України

ORCID: 0000-0003-4696-2478

ДО ПИТАННЯ ПРО ПРАВО ДОВІРЧОЇ ВЛАСНОСТІ ЯК СПОСІБ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИКОНАННЯ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ

Робота присвячена аналізу нового поійменованого способу забезпечення виконання зобов'язань, яким є право довірчої власності. Виявляються особливості його регламентації та наголошується на необхідності дотримання в нормах законодавства балансу інтересів кредитора та боржника.

Ключові слова: спосіб забезпечення виконання зобов'язання, право довірчої власності, баланс інтересів сторін договору.

Ivanova Kseniia

*Ph.D, Associate Professor of the Department No.2 of Civil Law of
Yaroslav Mudryi National Law University, Senior Scientist of Scientific
Research Institute of Providing Legal Framework for the Innovative
Development of NALS of Ukraine*

ORCID: 0000-0003-4696-2478

TO THE QUESTION OF THE TRUST OWNERSHIP AS A TYPE OF SECURING OF THE OBLIGATION FULFILLMENT

The scientific work is dedicated to the analysis of a trust ownership, which is as a new nominate type of securing of the obligation fulfillment. The peculiarities of its regulation are revealed and the necessity of observing the balance creditor's and debtor's interests in legislation is emphasized.

Keywords: obligations securing, trust ownership, balance of contract parties' interests.

Поява в жовтні 2019 року в Цивільному кодексі України (далі – ЦК України) Глави 49, яка містить положення щодо нового виду забезпечення виконання зобов'язання – права довірчої власності, свідчить про продовження реформування цивільного законодавства, зокрема такої підгалузі цивільного права як зобов'язальне право. Як випливає з Пояснювальної записки до проекту Закону від 20 вересня 2019 року [1] (далі – Пояснювальна записка), приводом до розширення традиційного переліку способів забезпечення виконання зобов'язань шляхом його доповнення правом довірчої власності по-слугували проблеми у кредитно-банківській сфері вітчизняної економіки, що виникли через високі кредитні ставки. Так, за даними Національного банку України на той момент вартість кредитів у процентах річних за кредитами в гривні для фізичних осіб коливалася від 35,2 % до 37,7 %, для суб'єктів господарювання – від 17,4 % до 18,6 % річних. При цьому у березні 2020 року ці дані виглядають так: вартість кредитів у процентах річних за кредитами в гривні для фізичних осіб – від 35,8 % до 39,1 %, для суб'єктів господарювання – від 10 % до 16 % річних [2]. Для порівняння: у країнах Європи, де валютою є євро, за останніми даними Європейського центрального банку у січні середній розмір процентних ставок для населення і бізнесу – 1,44 % та 1,55 % відповідно [3].

Через високі кредитні ставки, що обумовлені в тому числі і масовим неповерненням кредитів, вітчизняний бізнес не має доступу до кредитних коштів, а це створює несприятливий бізнес-клімат, додаткові ризики для діяльності національних та іноземних інвесторів, відсутність стимулів до здійснення активної інвестиційної діяльності, і як наслідок – спричиняє уповільнення економічного розвитку країни. Задля подолання цих перешкод і забезпечення ефективного захисту прав кредиторів було вирішено запровадити абсолютно новий інструмент забезпечення виконання кредитних зобов'язань, яким є право довірчої власності. При цьому законодавець відмовився йти шляхом внесення змін до вже традиційних механізмів забезпечення зобов'язань (зокрема застави), оскільки, як наголошується

у Пояснювальній записці, будь-які їх зміни неодмінно призведуть до порушення того балансу інтересів кредиторів та позичальників, який уже був досягнутий за допомогою договірних інструментів, сформованих на підставі іншого законодавства [1].

Відомо, що прийняття нового закону чи внесення змін у чинне законодавство завжди має спрямовуватися на вирішення реально існуючих у суспільстві проблем і бути адекватною відповіддю на існуючі потреби. Але це не єдина вимога, яка має бути дотримана при прийнятті законів. Послугуючись висловом В.Ф. Яковлева, який наполягав на тому, що «закони повинні бути уособленням вищої мудрості, а вища мудрість полягає в балансі інтересів громадян» [4, с. 6], маємо констатувати, що іншою такою вимогою є дотримання балансу інтересів учасників суспільних відносин (фізичних осіб, суб'єктів господарювання) в нормах законодавства, які в подальшому будуть застосовані сторонами для договірного врегулювання тих чи інших відносин. В науці цивільного права усталеним є підхід, що Цивільний кодекс і інші закони мають надавати слабкій стороні додаткові права і відповідно покладати на її контрагента за договором додаткові обов'язки, і тим самим забезпечувати юридичну рівність учасників таких договірних відносин [5, с. 797], яка є одним з основних принципів цивільного законодавства.

Спробуємо у зв'язку з цим дати відповідь на питання, а чи спрямований механізм нового способу забезпечення виконання зобов'язання на дотримання балансу інтересів кредитора і боржника, особливо коли йдеться про звернення стягнення на об'єкт довірчої власності?

Право довірчої власності – речовий (майновий) вид забезпечення виконання зобов'язання, суть якого зводиться до наступного. Майно довірчого засновника (боржника за основним зобов'язанням та/або іншої особи) виступає забезпечувальним джерелом за кредитним договором, договором позики і передається у власність довірчому власнику (кредитору); в подальшому у разі порушення кредитного договору, договору позики кредитор може (а іноді навіть зобов'язаний у разі настання перелічених у ЦК України обставин) звернути стягнення на об'єкт довірчої власності для задоволення своїх вимог.

З моменту встановлення права довірчої власності у боржника (довірчого засновника) право власності на майно припиняється, але при цьому у кредитора (довірчого власника) право власності в повному обсязі не виникає, оскільки він не має право відчужувати таке майно до моменту виникнення в нього права (обов'язку) звернути стягнення на нього (також не допускається звернення стягнення на об'єкт довірчої власності за зобов'язаннями довірчого власника). Завдяки такому правовому режиму забезпечується схоронність об'єкта права довірчої власності і захищаються інтереси боржника, що зацікавлений у поверненні йому того самого майна, власником якого він був. Це свідчить про намагання законодавця забезпечити дотримання балансу інтересів сторін зобов'язання і захистити інтереси боржника як слабкої сторони у цих відносинах. Але у разі викупу, наприклад, земельної ділянки для суспільних потреб законодавець вже не може захистити інтереси боржника таким самим чином, оскільки йдеться про іншу площину інтересів – приватних інтересів (інтересу боржника, інших осіб) та інтересів суспільства (публічних, загальних), в якій діє пріоритет останніх.

В будь-якому зобов'язанні інтерес кредитора полягає у виконанні зобов'язання боржником із дотриманням принципів реального та належного виконання. При порушенні боржником позикового, кредитного зобов'язання, забезпеченого правом довірчої власності, інтерес кредитора реалізується за допомогою права звернути стягнення на об'єкт довірчої власності шляхом її продажу і отримати ті грошові суми, які б він отримав у разі належного виконання зобов'язання боржником.

Порядок звернення стягнення на об'єкт довірчої власності врегульований ст. 597-8 ЦК України, згідно з якою кредитор (довірчий власник) зобов'язаний письмово повідомити зацікавлених осіб – боржника, користувача, довірчого засновника про свій намір укласти договір купівлі-продажу та мінімальну ціну продажу об'єкта права довірчої власності, а ті в свою чергу, якщо бажають реалізувати своє право, мають письмово повідомити довірчого власника про свій намір придбати об'єкт довірчої власності та внести на депозит нотаріуса грошову суму у вказаному кредитором

розмірі. У разі невиконання зазначеної вимоги довірчий власник зобов'язаний відшкодувати таким особам завдані збитки. Отже, боржник у випадку неповідомлення кредитором (довірчим власником) про свій намір укласти договір купівлі-продажу має можливість захистити свої права та інтереси лише шляхом пред'явлення вимоги про відшкодування збитків.

Однак чи можна у такому випадку вказаний спосіб захисту прав та інтересів боржника вважати адекватним та чи не порушується при цьому баланс інтересів кредитора і боржника? На наш погляд, положення ст. 597-8 ЦК України у чинній редакції створює підґрунтя для зловживань кредитором своїми правами і обмежує права боржника, оскільки останньому буде важко (а може взагалі нереально) довести наявність в нього саме *збитків (а не шкоди)*, завданих таким неповідомленням. Крім того, навіть якщо його вимоги щодо відшкодування збитків будуть задоволені, чи свідчить це, що таким чином вичерпується його інтерес, адже він все ж таки зацікавлений у поверненні його колишнього майна.

Можна припустити, що у випадку продажу кредитором (довірчим власником) об'єкту довірчої власності іншій особі з порушенням вимоги про першочергове попередження боржника про свій намір, боржник вправі вимагати визнання такого договору недійсним, проте, для цього мають бути встановлені вагомі обставини, які б дали можливість довести це.

За таких обставин, вважаємо, що законодавець поряд із існуючим захисним механізмом інтересів боржника мав закріпити й інший більш реальний спосіб захисту, яким є право боржника подати *позов проти третьої особи про переведення на нього прав і обов'язків покупця*. Таким чином, у ст. 597-8 ЦК України має знайти відображення така комбінація способів захисту: право на відшкодування шкоди та (або) подання позову про переведення на боржника прав і обов'язків покупця. Завдяки цьому був би дотриманий баланс інтересів, який розуміється як такий стан правовідношення, в якому права і обов'язки сторін відповідні і сторони мають рівні можливості для реалізації своїх законних інтересів [6, с. 120].

ЛІТЕРАТУРА

1. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо стимулювання інвестиційної діяльності в Україні» від 29 серпня 2019 р. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=66289.
2. Вартість кредитів за даними статистичної звітності банків України (без урахування овердрафту). URL: <https://bank.gov.ua/statistic/sector-financial/data-sector-financial#1ms>.
3. Euro area bank interest rate statistics: January 2020. URL: <https://www.ecb.europa.eu/press/pr/stats/mfi/html/ecb.mir2001~865a56bb3d.en.html>.
4. Яковлев В. Ф. Законы должны быть олицетворением высшей мудрости. *Юридический мир*. 2005. № 12. С. 2–6.
5. Брагинский М. И., Витрянский В. В. Договорное право. Книга 1. Общие положения. Москва: Статут, 2007. 847 с.
6. Пьянкова А. Ф. Концепция баланса интересов и ее место в гражданском праве России. *Вестник Пермского университета. Серия: Юридические науки*. 2014. Вып. 2 (24). С. 117–130.

REFERENCES

1. Poiasniuvaina zapyska do proektu Zakonu Ukrainy «Pro vnesennia zmin do deiaikykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo stymuliuvannia investytsiinoi diialnosti v Ukraini» vid 29 serpnia 2019 r. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=66289 [In Ukrainian].
2. Vartist kredytiv za danymy statystychnoi zvitnosti bankiv Ukrainy (bez urakhuvannia overdraftu). URL: <https://bank.gov.ua/statistic/sector-financial/data-sector-financial#1ms> [In Ukrainian].
3. Euro area bank interest rate statistics: January 2020. URL: <https://www.ecb.europa.eu/press/pr/stats/mfi/html/ecb.mir2001~865a56bb3d.en.html> [In English].
4. Yakovlev, V.F. (2005). Zakony dolzhny byt olitsetvoreniiem vysshey mudrosti. *Yuridicheskii mir – The legal world*, 12, 2–6 [In Russian].
5. Braginskiy, M.I., Vitryanskiy, V.V. (2007). Dogovornoye pravo. Kniga 1. Obshchiye polozheniya. Moscow: Statut [In Russian].
6. Piankova, A.F. (2014). Kontseptsiya balansa interesov i eye mesto v grazhdanskom prave Rossii. *Vestnik Permskogo universiteta. Seriya: Yuridicheskiye nauki – Gazette of Perm University. Series: Law*, issue 2 (24), 117–130 [In Russian].

Khalina Veronika

*Candidate of Economic Sciences (PhD), Associate Professor
Kharkiv National University of Civil Engineering and Architecture
ORCID: 0000-0001-6753-6414*

Butskiy Vyacheslav

*Candidate of Engineering (PhD), Associate Professor
Kharkiv National University of Civil Engineering and Architecture
ORCID: 0000-0001-6735-7854*

Ustilovska Anastasiya

*Lecturer of Kharkiv National University
of Civil Engineering and Architecture
ORCID: 0000-0002-9297-7614*

ECOPROUREMENT IN ROAD CONSTRUCTION AS A TOOL FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT

Reformation of the system of public relations has led to the recognition of the need to change the paradigm of public procurement. Harmonization of legislation and normative base with European standards requires the generation of new approaches and forms of interaction between government customers and business as a participant in procurement processes. Reforming the public procurement system has pushed for a revision of the concept of doing business, on the one hand, and, on the other hand, changing the attitude of government customers towards the procurement process in general, and recognizing the need to save on budget funds and, in particular, on tendering.

In addition, the implementation of the concept of sustainable development in the main regulatory documents that shape Ukraine's future course of change provides grounds for consolidating these principles in the procurement activities of government customers.

Ecoprocurement are designed to make consumption more environmentally friendly and, consequently, more qualitative, and to encourage the business to produce products that meet these criteria. thus, there is a need to develop a mechanism for implementing ecoprocurement, which will be adaptable and understandable for all participants in the procurement process.

Keywords: public procurement, ecoprocurement, adaptation, sustainable development.

Халіна Вероніка

*кандидат економічних наук, доцент кафедри економіки
Харківського національного університету будівництва
та архітектури*

Буцький В'ячеслав

*кандидат технічних наук, доцент кафедри механізації
будівельного виробництва Харківського національного
університету будівництва та архітектури*

Устіловська Анастасія

*викладач кафедри економіки Харківського національного
університету будівництва та архітектури*

ЕКОЗАКУПІВЛІ В СФЕРІ БУДІВНИЦТВА ДОРІГ ЯК ІНСТРУМЕНТ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Переформатування системи суспільних відносин призвело до визнання необхідності зміни парадигми здійснення публічних закупівель. Гармонізація законодавства та нормативної бази з європейськими стандартами потребує генерації нових підходів та форм взаємодії державних замовників та бізнесу, як учасника закупівельних процесів. Реформування системи публічних закупівель дало поштовх до перегляду концепції ведення бізнесу, з одного боку, та, з іншого, до зміни ставлення державних замовників до процесу закупівель загалом і визнання необхідності економії бюджетних коштів та проведення тендерів зокрема.

Крім того, впровадження концепції сталого розвитку в основні нормативні документи, які формують подальший курс України до змін, дає підстави закріплювати ці принципи і в закупівельній діяльності державних замовників.

Екозакупівлі покликані зробити споживання екологічнішим, а, відтак, якіснішим, і спонукати бізнес виробляти продукцію, яка відповідає цим критеріям. Таким чином, постає необхідність розробки механізму впровадження екозакупівель, який буде адаптовуваним та зрозумілим для всіх учасників закупівельного процесу.

Ключові слова: публічні закупівлі, екозакупівлі, адаптація, сталий розвиток.

The concept of public eco-procurement is defined in the Communication from the European Commission (COM (2008) 400) as “public procurement for environmental improvement” and “the process by which budget spending units seek to procure goods, products and services with better environmental performance throughout their lives. cycle compared to products of similar functional purpose. “

Eco-procurement is a voluntary mechanism, so each state and state authorities can determine the extent to which it is used to integrate environmental policy and improve the system of integrated environmental management.

Eco-procurement also has a significant impact on the development and implementation of energy-efficient and cleaner production technologies, and the improvement of environmental performance over the life cycle.

By using eco-procurement, public authorities can provide industry with real economic incentives to develop a green economy. Government and local governments, budgetary institutions play an important role in the national economy, contributing to the development of a wave effect on the market, ie by promoting and promoting the principles of sustainable development.

Having carried out a detailed paradigm analysis of the essence of the concept of public eco-procurement, the authors of this study focused on the following interpretation of this economic category [1], considering them as the purchase of goods, works and services with improved environmental characteristics and taking into account the full value of their life cycle and to ensure the needs of the public .

The basic algorithmic sequence of implementation of green purchases in Ukraine is presented in Figure 1.

Eco-experts name only two basic conditions for spreading a culture of sustainable procurement in Ukrainian state institutions: the desire of the customer, guided by Art. such criteria. On the other hand, they say, there are still some problems today. Even though a special discipline and even educational programs for the preparation of masters in procurement have been introduced in some HEIs, the practice of sustainable tendering procedures is still quite unpopular with government bodies.

Fig. 1. Algorithmic sequence of eco-procurement implementation

It is well known that the condition and quality of roads have a direct impact on the pace of economic development. The annual statistics of the Swiss organization The World Economic Forum shows that in Ukraine the improvement of the quality of pavement is not noticeable. In the current road quality rating, which is included in the Global Competitiveness Index (2017-2018), our country is in seventh position at the end and is in 130th place out of 137. Last year (2017) we were in 137th place out of 144 positions. According to the rating, roads in Mauritania, Yemen, Guinea, Madagascar, Haiti and the Congo are worse than in Ukraine. However, this rating was calculated according to 2016 data, so the calculation did not take into account large-scale repairs carried out throughout Ukraine. Last year, a record number of 2177 km of roads was repaired in Ukraine over the past 14 years. This year, according to Ukravtodor website, it is planned to repair up to 4000 km along with roads of local importance [2].

At the same time, the state agency agrees that a significant part of Ukrainian roads is in poor or close condition. According to Ukravtodor, unlike other countries in the rating, Ukraine has spent minimal years on financing roads in Ukraine. Almost no roads were repaired in the country, except for the period 2011-2012. Ukravtodor claims that during 2017

and the beginning of 2018 the road industry has undergone fundamental changes that will dramatically change the situation in the next five years [2]. In order to assess the situation with road construction procurement during 2017 - the first half of 2018, the purchases of 37 municipal utilities, which are subordinated to the city council of the regional center and are engaged in road works, that is repair and maintenance of city streets and highways, were investigated. Thus, for a year and a half, municipal enterprises engaged in repairing and servicing highways in regional centers and the city of Kyiv, 6297 tenders were held and more than UAH 10 billion were procured, with an average saving of 6.2% (Table 1).

Table 1

Purchasing activities of utility companies of Ukraine engaged in repair and maintenance of roads (Based on [2])

Indicator	Num- ber of tenders	Average number of par- ticipants	Announced (expected) value, thousand UAH	The amount of contracts, thousand UAH	Savings, UAH	Per- centage savings
Open bidding	1259	2,76	9475507,5	8626819,5	662682,5	6,99
Share, %	20		85	84	96	
Low-cost purchases	2586	2,20	347829,5	316725,5	30386,5	8,74
Share, %	41		3	3	4	
Negotia- tion pro- cedure	224	1	900736,2	897255,6	3480,7	0,39
Share, %	4		8	9	1	
Report- ing of the con- cluded contract	2262	1	480921,9	480527,2	-	
Share, %	36		4	5		
Together	6297		11171108,2	10287377,5	693068,94	6,20

The highest savings were achieved in subordinated procurement - 8.74%, where the highest number of tenders took place (41%). According to open bidding, which accounted for 20% of the total volume, the percentage savings amounted to 6.99%. Outside the competitive procedure, 40% of purchases were carried out (contract reporting procedure, negotiation procedure). With regard to cash purchases, it should be noted that 84% of purchases of highway KPs took place under the open bidding procedure for the total amount of contracts concluded UAH 8.63 billion. The volume of ancillary purchases amounted to only 3% for the amount of UAH 316.7 million, while other procedures made 14% of purchases [2].

The introduction of green procurement in Ukraine must meet a number of principles and criteria, which are enshrined in national law and recommended by international standards. In the table. 2 outlines the main types of impacts in the construction sector, which are offset by the use of green procurement and the criteria for their application.

Table 2

Basic aspects of eco-procurement in construction

Product Category / Services	Types of impact neutralized by the use of eco-procurement	Examples of eco-procurement criteria
Construction and maintenance of roads	Energy and water consumption, materials used, construction waste, air quality, noise and traffic	1. Design and construction must provide low rolling resistance (within safety parameters). 2. The building materials used should have less environmental impact and fewer resources. 3. Specification of approaches to noise emission reduction at the stages of construction, use and operation. 4. Increasing the durability of materials and reducing the need for maintenance.

Below (Fig. 2) the mechanism of introduction of “green” purchases, their influence on the activity of market actors (namely social, environmental and economic factors of influence) and a generalization of advantages of the use of “green” purchases are presented.

The conducted research made it possible to form a mechanism of green procurement implementation that would be adaptable and understandable for all participants of the procurement process. The result of the implementation of such a mechanism is a triad of effects (impacts): social (consumer safety, respect for citizens’ rights to consume ecological products, improvement of working conditions); environmental (saving energy and resources, reducing environmental pollution, preventing climate change); environmental (increased investment, fair competition, economic growth).

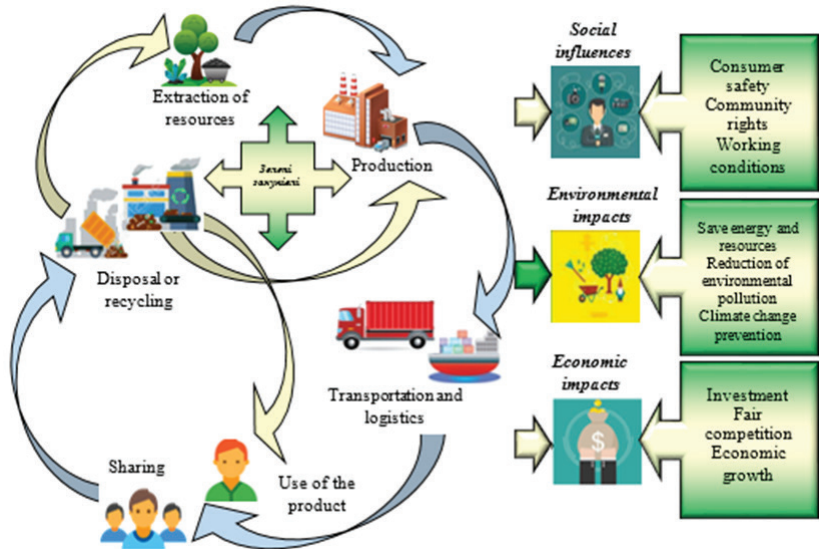

Fig. 2. The mechanism of eco-procurement implementation (compiled by authors)

Green procurement and the principles underpinning it should cover all stages of the product life cycle (resource extraction, own production,

transportation and logistics, product use, disposal or processing). If these conditions are met, the main goal will be to develop and operate on a sustainable basis.

ЛІТЕРАТУРА

1. Халіна В. Ю., Устіловська А. С., Гончаренко П. І., Вєтрова В. В. Адаптація механізму впровадження «зелених» закупівель до вітчизняних економічних умов. *Ефективна економіка*. 2019. № 4. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7004>.

2. Що і як закуповують найбільші автодорожні комунальні підприємства. URL: <https://idos.org.ua/novyny/scho-i-yak-zakupovuyut-najbilshi-avtodorozhni-komunalni-pidprijemstva>.

REFERENCES

1. Khalina, V.Yu., Ustilovska, A.S., Honcharenko, H.I., Vetrova, V.V. (2019). Adaptacziya mekhanizmu vprovadzhennya «zelenikh» zakupivel do vitchiznyanikh ekonomichnikh umov. *Efektivna ekonomika – Efficient economy*, 4. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7004> [In Ukrainian].

2. Shho i yak zakupovuyut najbilshi avtodorozhni komunalni pidprijemstva. URL: <https://idos.org.ua/novyny/scho-i-yak-zakupovuyut-najbilshi-avtodorozhni-komunalni-pidprijemstva> [In Ukrainian].

Клімова Галина Павлівна

*доктор філософських наук, професор кафедри соціології
та політології Національного юридичного університету*

імені Ярослава Мудрого,

*провідний науковий співробітник НДІ правового забезпечення
інноваційного розвитку НАПрН України*

ORCID: 0000-0002-6533-199X

ДОСЛІДНИЦЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ: ПРОБЛЕМИ СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТКУ

Розглядаються особливості інноваційного суспільства як нового типу соціального розвитку. Розкриваються проблеми становлення дослідниць-

кого університету як модифікації класичних університетів в умовах сучасних глобальних викликів. Даються основні характеристики дослідницьких університетів. Аналізується інноваційна інфраструктура дослідницького університету, яка інтегрує основні компоненти його інтелектуальної діяльності. Розкривається тенденція посилення інтеграції національних дослідницьких університетів для вирішення світових проблем.

Ключові слова: інноваційне суспільство, національна інноваційна система, дослідницький університет, інноваційна інфраструктура дослідницького університету.

Klimova Galina

PhD., professor Department of Sociology and Political Science

Yaroslav Mudryi National Law University,

Leading Researcher at Scientific and Research Institute of Providing Legal Framework for the Innovative Development NALS of Ukraine

THE RESEARCH UNIVERSITY: PROBLEMS OF ESTABLISHMENT AND DEVELOPMENT

The features of innovative society as a new type of social development are considered. The problems of becoming a research university as a modification of classical universities in the face of modern global challenges are revealed. The main characteristics of research universities are given. The research infrastructure of the research university, which integrates the main components of its intellectual activity, is analyzed. The tendency of increasing integration of national research universities to solve world problems is revealed.

Keywords: innovation society, national innovation system, research university, innovation infrastructure of research university.

В умовах інтенсивного прискорення технологічного розвитку світової економіки і загострення конкуренції на світовому ринку перед Україною стоїть невідкладне завдання виходу на траєкторію стійкого і збалансованого переходу до інноваційної стадії економічного розвитку і створення відповідної до неї інфраструктури постіндустріального суспільства.

Як свідчить досвід індустріально розвинених країн, становлення інноваційного суспільства розпочинається з формування національної інноваційної системи, орієнтованої на отримання і використання нових наукових знань, сприяння розвитку передових технологій, НДДКР, підвищення якості людського капіталу [1, с. 20–21].

Одним із креативних компонентів національної інноваційної системи є університети, які покликані готувати висококваліфікованих кадрів для інноваційної сфери, активно займаються науковою діяльністю, генерацією нового знання і технологій.

Сучасні університети існують в умовах стрімко мінливих реалій сучасного світу, які складають сукупність історично безпрецедентних глобальних викликів, перед обличчям яких університети втрачають стандартні моделі самообґрунтування. Одним із перших дослідників, які віднесли песимістичний діагноз стану класичних університетів в епоху транснаціональної глобальної економіки, «академічного капіталізму» і інституціонального прагматизму, став англійський вчений Білл Рідінгс. У своїй фундаментальній праці «Університет в руїнах», він відмічає, що теперішній університет – це інститут, який втрачає потребу в трансцендентному обґрунтуванні своєї функції, яка підкорюється тільки логіці інституціонального прагматизму [2, с. 365]. Тим самим, Б. Рідінгс засвідчив кризу в основі класичної університетської ідеї, а його метафора «мешкання на руїнах» стала одним із синонімів самовідчуття представника академічної університетської сфери, який заткнувся з неминучими і фундаментальними трансформаціями вищої освіти на кінець ХХ ст.

Зрозуміло, що модернізація класичних університетів неминуча. Її результатом постало виникнення дослідницьких університетів.

Будучи модифікацією класичних університетів, дослідницькі університети головний акцент у своїй діяльності роблять на забезпеченні безперервної взаємодії освіти і наукових досліджень. Наукові дослідження в значній мірі використовуються для розвитку інноваційної економіки.

До середини ХХ ст. університети були, в більшій ступені, освітніми установами. Наукові дослідження в них проводились несистематично і носили в основному прикладний характер. Відірваність осві-

ти від науки була нормою для того часу. Університети забезпечували економіку якісною робочою силою. Для майбутнього спеціаліста не обов'язково було поєднувати навчання з дослідницькою діяльністю.

Але у другій половині XX ст., коли наука почала перевтілюватися у безпосередню виробничу силу, в університетах починає усвідомлюватися необхідність розвитку власних фундаментальних досліджень, важливість здійснення інтеграції освіти і науки. Університети, спираючись на бюджетне фінансування, починають займатися науковими розробками, і, передусім, фундаментальними. При цьому навчання залишається їх основною функцією.

Засновником дослідницьких університетів і лідером щорічних Нобелівських премій за наукові дослідження є США.

Наприкінці XX ст. в американських університетах на основі інтеграції наукових досліджень і викладання відбулася перша «академічна» революція. На сьогодні у провідних університетах США відбувається друга академічна революція, тобто здійснюється перехід від парадигми, що заснована на баченні знання як суспільного блага, до так званому режиму «академічного капіталізму», для якого характерна комерціалізація наукових досліджень і їх результатів, інтеграція академічного і підприємницького сектора.

На сьогодні американська система вищої освіти нараховує 4,3 тис. закладів вищої освіти. Ядром цієї системи є 250 дослідницьких університетів. Вони проводять фундаментальні наукові дослідження і фактично складають основу наукового потенціалу країни. Це дозволяє США займати провідні світові позиції в науці і економіці.

Кількість дослідницьких університетів в інших країні також невелике відносно загального числа ЗВО. Так, в Китаї налічується близько 100 дослідницьких університетів при загальній кількості приблизно 5 тис. закладів вищої освіти. У Індії функціонує 10 таких університетів з наявних 18 тис. ЗВО. Ці учбові заклади проводять найбільший об'єм оригінальних досліджень як фундаментальних, так і прикладних і отримують найбільше фінансування для проведення своєї науково-дослідної роботи [3, с. 25–26].

У складі дослідницьких університетів таких країн, як США, Великобританія і Німеччина, зосереджена близько половини усіх

учених. Їх доля в проведенні НІОКР складає від 14,5% досліджень в Японії до 25 % в окремих країнах Європи (Нідерланди, Бельгія). В усіх розвинених країнах університети виконують не тільки наукову і освітню функцію у складі національної інноваційної системи, але виступають важливим елементом формування кластерних регіональних інноваційних підсистем. У системі «університет – промислові групи» науково-дослідницька діяльність лягає в першу чергу на дослідницький університет, так як у нього зосереджена основна фундаментальна і прикладна база з інноваційної тематики. Через венчурні компанії дослідницькі університети мають можливість ефективно і оперативно здійснювати трансфер знання в нові технології. У свою чергу, фінансування дослідницьких університетів з боку держави і приватного бізнесу безпосередньо залежить від результатів їх науково-дослідницької діяльності [1, с. 34].

У цілому основні характеристики дослідницьких університетів такі:

- висока доля науки в бюджеті ЗВО;
- проведення широкого спектру фундаментальних і прикладних досліджень;
- наявність закордонних професорів світового рівня (30–60 %);
- залучення іноземних студентів (не менше 18 %);
- домінування численності аспірантів над студентами;
- співвідношення студентів і викладачів складає 6 : 1 (в «звичайних» університетах – 12 : 1);
- післявузівська система перепідготовки і підвищення кваліфікації;
- наявність розвиненого кампусу і інноваційної інфраструктури тощо.

Дослідницькі університети для виконання науково-дослідницької функції мають розвинену інноваційну інфраструктуру. Вона є комплексом взаємопов'язаних інституцій (структур), що забезпечують реалізацію інноваційної діяльності університету, інтегровану сукупність освітніх програм різного рівня, що націлені на формування комплексу компетентностей, необхідних для успішної інноваційної науково-педагогічної діяльності.

Інноваційна інфраструктура інтегрує чотири компоненти інтелектуальної діяльності дослідницького університету. Це:

- освіта (інноваційні освітні програми);
- науково-виробничі потужності (студентський бізнес-інкубатор, технопарк, лабораторії тощо);
- структури, що підтримують інноваційну діяльність (офіси трансферу і комерціалізації результатів інноваційної діяльності);
- структури, що забезпечують управління інноваційною діяльністю і інноваційною інфраструктурою.

Досвід розвинених країн, передусім США, вказує на те, що інноваційна інфраструктура університету не є єдиною і незмінною для всіх університетів, а, навпаки, вона надзвичайна гнучка. Вона реалізується з урахуванням особливостей самого університету (наприклад, форми власності, основних наукових і освітніх напрямів, що реалізуються університетом, його розмірів і територіального розташування тощо), а також у відповідності з економічними, ресурсними і законодавчими особливостями міста чи штату, де цей університет розташований.

Тому, формуючи інноваційну інфраструктуру, дослідницький університет робить акцент на пріоритетному розвитку тих її компонентів, які в найбільшій ступені відповідають його місії, меті і завданням.

В даний час дослідницькому університету, стратегічна місія якого полягає у сприянні динамічному розвитку науково-технологічного комплексу країни і забезпеченні його необхідними людськими ресурсами, відводиться роль генератору інновацій. Підтвердженням дослідницького статусу університету є не тільки його спроможність здійснювати фундаментальні і прикладні дослідження, але й спроможність забезпечувати ефективний трансфер наукових досягнень в економіку, комерціалізувати отримані результати інтелектуальної діяльності.

У ХХІ ст. спостерігаються тенденції виходу напрямів діяльності дослідницьких університетів за національні межі, а також посилення їх інтеграції для вирішення світових проблем. Наприкінці 2005 р. був створений Міжнародний альянс дослідницьких університетів

(International Alliansof Research). У його склад увійшли 10 провідних наукоємних університетів світу (Австрійський, Кембриджський, Оксфордський, Каліфорнійський, Єльський, Пекінський, Токійський, Копенгагенський, національний університет Сінгапура і Швейцарська вища технічна школа Цюріха). На цей час вони співробітничать за такими напрямками, як зміна клімату на планеті, старіння і довголіття населення, здоров'я, глобальна безпека, стійкий розвиток міст тощо.

Таким чином, сучасні національні дослідницькі університети мають великий інтелектуальний потенціал. Вони виконують важливу місію в регіонах, країнах, у світі не тільки в галузі економіки, але й в інших галузях суспільного життя. Тенденції глобальної кооперації та інтеграції національних дослідницьких університетів, що намітилися, будуть сприяти нових досягненням у світовій освіті та науці.

ЛІТЕРАТУРА

1. Клімова Г. П. Інноваційне суспільство – новий історичний етап цивілізаційного розвитку. *Концептуальні засади становлення інноваційного суспільства в Україні*: монографія / за ред. Ю. Є. Атаманової, Г. П. Клімової. Харків: Право, 2015. С. 8-40.
2. Ридингс Б. Университет в руинах. Москва: ВШЭ, 2010. 304 с.
3. Philip G/Altbach, JamilSalmi. The Road to Academic Excellence: The Making of World Class Research Universities. Washington: DC:TheWorldBank, 2011. С. 24- 32.

REFERENCES

1. Klimova, H.P. (2015). Innovatsiine suspilstvo – novyi istorychnyi etap tsyvilizatsiinoho rozvytku. *Kontseptualni zasady stanovlennia innovatsiinoho suspilstva v Ukraini*. Yu.Ye.Atamanova (Ed.). Kharkiv: Pravo, 8–40 [In Ukrainian].
2. Ridings, B. (2010). Universitet v ruinakh. Moscow: VShE, 304 [In Russian].
3. Philip, G/Altbach, JamilSalmi. (2011). The Road to Academic Excellence: The Making of World Class Research Universities. Washington: DC:TheWorldBank, 24–32 [In English].

Кохан Вероніка Павлівна

кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник

НДІ правового забезпечення інноваційного розвитку

НАПрН України

ORCID: 0000-0002-3129-9266

СТАН РОЗВИТКУ ЦИФРОВИХ НАВИЧОК ТА ПРАВ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ

У статті досліджується сучасний стан розвитку цифрових навичок та прав громадян України. Автор зазначає про низький рівень розвитку цифрових навичок громадян та кроки держави для подолання цифрової неграмотності населення. У статті описаний досвід Європейського Союзу щодо розвитку цифрових компетентностей громадян та зазначається про його запозичення Україною.

Ключові слова: цифрові навички, цифрова компетентність, рамка цифрової компетентності громадян ЄС.

Kokhan Veronika

PhD, Senior Researcher of the Research Institute of Providing Legal

Framework for the Innovative Development of NALS of Ukraine

ORCID: 0000-0002-3129-9266

THE CURRENT STATE OF DIGITAL SKILLS AND RIGHTS OF CITIZENS OF UKRAINE

This paper examines the current state of digital skills and rights of citizens of Ukraine. The author notes the low level of digital skills of citizens and the state moves to combat digital illiteracy. The article describes the experience of the European Union for the development of digital competences of citizens and states its borrowing Ukraine.

Keywords: digital skills, digital competence, The Digital Competence Framework 2.0.

24 грудня 2019 року Міністерство цифрової трансформації України презентувало перше в історії України соціологічне дослідження

цифрових навичок громадян. Згідно з даними, 37,9% українців віком 18–70 років мають цифрові навички на рівні нижчому за середній, ще 15,1% узагалі їх не мають. Отже, 53% населення України за методологією оцінювання цифрових навичок, яку застосовує Європейська комісія, перебувають нижче від позначки «середній рівень» [1].

Проведене дослідження засвідчило факт цифрової неготовності громадян України до економічних, технологічних змін, які відбуваються на часі. На сьогодні володіння цифровими навичками – це вже не забаганка, а необхідність для сучасної людини ефективно та повно реалізувати свої права у різних сферах життя: у особистій і професійній сферах, а також у творчості. Особливо відчувається нестача цифрової грамотності громадян у сфері електронного урядування. Держава пропонує численні онлайн сервіси, зокрема, сервіси адміністративних та соціальних послуг, якими можна скористатися, не відвідуючи органи державної влади, однак багато громадян, особливо літнього віку, не можуть скористатися ними через брак цифрових навичок, і за звичкою відвідують органи державної влади.

2019 року в Україні створене Міністерство цифрової трансформації, яке покликане забезпечити:

- формування та реалізацію державної політики у сфері цифровізації, цифрової економіки, цифрових інновацій, електронного урядування та електронної демократії, розвитку інформаційного суспільства;

- формування та реалізацію державної політики у сфері розвитку цифрових навичок та цифрових прав громадян;

- формування та реалізацію державної політики у сфері відкритих даних, розвитку національних електронних інформаційних ресурсів та інтероперабельності, розвитку інфраструктури широкосмугового доступу до Інтернету та телекомунікацій, електронної комерції та бізнесу;

- формування та реалізацію державної політики у сфері надання електронних та адміністративних послуг;

- формування та реалізацію державної політики у сфері електронних довірчих послуг;

формування та реалізацію державної політики у сфері розвитку ІТ-індустрії;

виконання функцій центрального засвідчувального органу шляхом забезпечення створення умов для функціонування суб'єктів правових відносин у сфері електронних довірчих послуг [2].

Таким чином, згідно з Положенням про міністерство Мінцифри організовує навчання та готує пропозиції щодо вдосконалення системи розвитку цифрових навичок громадян, підготовки та перепідготовки фахівців з питань, що належать до компетенції Мінцифри [2]. Крім того, у Верховній Раді України діє Комітет з питань цифрової трансформації, до предмета відання якого віднесено, зокрема, розвиток цифрових компетентностей, цифрових прав.

Восени 2019 року Мінцифри запустив національну онлайн-платформу з цифрової грамотності, яка доступна в мережі Інтернет за посиланням <https://osvita.diiia.gov.ua> [3]. На онлайн-платформі кожен громадянин зможе безкоштовно опанувати цифрові навички. Міністерством обрано сучасний формат навчання-освітні серіали за експертів та українських зірок. Наразі доступні три освітні серіали: базовий серіал із цифрової грамотності, цифрова грамотність для вчителів і освітній серіал для батьків «Онлайн безпека для дітей». Протягом 2020 року на онлайн-платформі з'являтимуться нові освітні серіали.

Варто позитивно оцінити кроки держави, спрямовані на подолання цифрової неграмотності українців, і приділення уваги до розвитку цифрових навичок населення. При цьому у вказаній сфері Україна бере приклад з Європейського Союзу, у якому питання цифрової компетентності громадян знаходиться на часі вже друге десятиліття поспіль.

Вперше про цифрову компетентність у Європі заговорили у 2006 році, коли Європейський Союз запропонував вісім ключових сфер компетентності для неперервного навчання, однією з котрих є цифрова компетентність [4, с. 2]. Європейська система цифрової компетентності громадян, відома також як DigComp (Digital Competence), була розроблена у 2013 році, і стала орієнтиром для розвитку стратегічного планування ініціатив із цифрової компетентності як на за-

гальноєвропейському рівні, так і на рівні держав-членів ЄС [4, с. 2]. У 2016 та 2017 роках році Європейська система цифрової компетентності громадян через стрімкий розвиток комп'ютерних технологій, рушійні зміни у економіці та суспільстві була оновлена і отримала назву DigComp 2.0.

Оновлена рамка цифрової компетентності громадян ЄС на сьогодні складається з 5 основних блоків компетенцій та містить 21 компетенцію, що до них входить, а саме [5, с.]:

1. Інформаційна грамотність та грамотність щодо роботи з даними.

1.1 Вміння шукати, фільтрувати дані, інформацію та цифровий контент.

1.2 Вміння оцінювати дані, інформацію та цифровий контент.

1.3 Вміння використовувати та управляти даними, інформацією та цифровим контентом.

2. Комунікація та взаємодія.

2.1 Вміння спілкуватися через використання цифрових технологій.

2.2 Вміння ділитися інформацією завдяки використанню цифрових технологій.

2.3 Вміння контактувати із суспільством, користуватися державними та приватними послугами завдяки використанню цифрових технологій.

2.4 Вміння взаємодіяти завдяки використанню цифрових технологій.

2.5 Знання «нетикету» (від англ. network та etiquette), тобто володіння правилами поведінки та етикету в цифровому середовищі.

2.6 Управління цифровою ідентичністю, тобто вміння створювати та управляти аккаунтами.

3. Цифровий контент.

3.1 Створення цифрового контенту.

3.2 Вміння змінювати, покращувати, використовувати цифровий контент задля створення нового контенту.

3.3 Обізнаність щодо авторських прав та політики ліцензування відносно даних, інформації та цифрового контенту.

3.4 Програмування, тобто вміння писати програмний код.

4. Безпека.

4.1 Вміння захистити пристрої та контент, знання заходів безпеки, розуміння ризиків та загроз.

4.2 Захист персональних даних та приватності.

4.3 Охорона здоров'я, тобто знання та навички для збереження свого здоров'я та інших з точки зору як екології використання цифрових технологій, так і ризиків, загроз безпеці громадян.

4.4 Захист навколишнього середовища, тобто розуміння впливу цифрових технологій на екологію, навколишнє середовище, з точки зору їх утилізації, а також їх використання, що може нанести шкоду, наприклад, об'єктам критичної інфраструктури і т.д.

5. Вирішення проблем.

5.1 Вміння вирішувати технічні проблеми, що виникають із комп'ютерною

технікою, програмним забезпеченням, мережами і т.д.

5.2 Вміння визначати потреби та знаходити відповідні технічні рішення, або

кастимізувати цифрові технології до власних потреб.

5.3 Креативне користування, або вміння завдяки цифровим технологіям створювати знання, процеси та продукти, індивідуально або колективно, з метою вирішення повсякденних життєвих та професійних проблем і т.д.

5.4 Вміння самостійно визначати потребу в отриманні додаткових нових цифрових навичок.

Як зазначається у дослідженні Інституту майбутнього, за аналогією з IQ або EQ, які використовуються для вимірювання рівня загального та емоційного інтелекту, навички щодо «цифрових» технологій пропонується називати DQ (Digital Quotient), тобто «цифровий» інтелект [6].

DQ містить 3 рівні:

– «цифрове» громадянство, тобто використання цифрових технологій у повсякденному житті, для взаємодії один з одним, спілкування, перегляду цифрового контенту і т. д;

– «цифрова» творчість, тобто використання цифрових технологій для створення контенту, медіа, застосувань тощо;

– «цифрове підприємництво», тобто використання цифрових технологій для бізнесу, професійної діяльності і т. ін.

Цікаво, що, крім розробки рамки цифрової компетентності громадян, у ЄС робота була зосереджена також й на розробці рамок цифрової компетентності для педагогів (DigCompEdu), для освітніх організацій (DigCompOrg) та для споживачів (DigCompConsumers). У 2016 р. була опублікована система підходів до відкритих вищих навчальних закладів (OpenEdu), а також рамка підприємницької компетентності (EntreComp) [7, с. 6]

В Україні немає національного стандарту цифрових компетентностей громадян, на цей час відбувається його розробка шляхом реалізації проєкту ЄС «Рамкова структура цифрових компетентностей для українських вчителів та інших громадян» (dComFra), про що виданий наказ Міністерства освіти і науки України № 366 від 15 березня 2019 року [8].

Завданнями проєкту «Рамкова структура цифрових компетентностей для українських вчителів та інших громадян» (dComFra) визначені [8]:

розробка української рамкової структури цифрових компетентностей для педагогів та громадян на базі Європейської рамкової структури цифрових компетентностей для педагогів та громадян;

заснування української національної цифрової мережі. За участі українських партнерів, створити основу мережі. За участі європейських партнерів, отримати досвід національних мереж європейських країн;

побудова інфраструктури та засобів dComFra: створення центрів цифрових компетентностей з набором необхідного програмного забезпечення та обладнання для практичної реалізації проєктно-орієнтованого підходу; створення та керування структурою дистанційного навчання; підготовка декількох спеціальних груп громадян (переселенців та ветеранів антитерористичної операції); заснування осередків Української національної цифрової мережі; створення платформи дистанційної освіти для підвищення кваліфікації шкільних вчителів і вчителів професійних закладів освіти та усіх зацікавлених груп населення;

розробка навчальних модулів цифрових компетентностей, розподілених за групами: 1) для вчителів закладів середньої та професійно-технічної освіти та для підвищення їх кваліфікації; 2) для переселенців / ветеранів антитерористичної операції та існуючих груп та організацій переселенців / ветеранів антитерористичної операції; 3) для громадян та всіх зацікавлених осіб.

Крім того, питаннями розвитку цифрових навичок та компетентностей в Україні опікуються неурядові організації. Так, в рамках проєкту «Сприяння формуванню порядку денного та інституційних передумов для розвитку цифрових компетентностей в Білорусі, Україні та Грузії», що реалізується з української сторони Поліським фондом міжнародних та регіональних досліджень за фінансової підтримки Європейського Союзу через регрантингову схему Форуму громадянського суспільства Східного партнерства, також досліджуються питання, що стосуються перспектив розвитку цифрових навичок та компетентностей в Україні [9].

Таким чином, можна констатувати, що останнім часом Україна почала робити кроки, спрямовані на розвиток цифрового інтелекту українців: започаткована національна програма цифрової грамотності, відбувається розробка української рамки цифрових компетентностей громадян та педагогів та популяризація цифрових навичок серед населення. Однак, не вистачає нормативно-правових актів, які б визначили на законодавчому рівні, що таке цифрові права, цифрові компетентності, цифровий інтелект. Вважаємо, що 2020-й рік стане поворотним у розвитку сфери цифрових навичок і прав громадян.

ЛІТЕРАТУРА

1. Цифрові навички українців на рівні «нижчому за середній» – дослідження. URL: <https://gordonua.com/ukr/news/politics/-tsifrovi-navichki-ukrajintsiv-znahodjatsja-na-rivni-nizhche-serednogo-doslidzhennja-1480391.html>.
2. Положення про Міністерство цифрової трансформації України: постановою Кабінету Міністрів України «Питання Міністерства цифрової трансформації» від 18.09.2019 р. № 856. Дата оновлення: 19.12.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/856-2019-%D0%BF>.
3. Національна онлайн-платформа з цифрової грамотності. URL: <https://osvita.diia.gov.ua>.

4. Vuorikari, R., Punie, Y., Carretero Gomez S., Van den Brande, G. (2016). DigComp 2.0: The Digital Competence Framework for Citizens. Update Phase 1: The Conceptual Reference Model. Luxembourg Publication Office of the European Union. EUR 27948 EN. doi:10.2791/11517. URL: [ublications.jrc.ec.europa.eu/repository/bitstream/JRC101254/jrc101254_digcomp%202.0%20the%20digital%20competence%20framework%20for%20citizens.%20update%20phase%201.pdf](https://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/bitstream/JRC101254/jrc101254_digcomp%202.0%20the%20digital%20competence%20framework%20for%20citizens.%20update%20phase%201.pdf).

5. Цифрова адженда України – 2020 («Цифровий порядок денний» – 2020): Концептуальні засади (версія 1.0). Першочергові сфери, ініціативи, проекти «цифровізації» України до 2020 року. URL: <https://uccr.org.ua/uploads/files/58e78ee3c3922.pdf>.

6. Український Інститут Майбутнього. Україна 2030Е – країна з розвинутою цифровою економікою URL: <https://strategy.uifuture.org/kraina-z-rozvinutoyu-cifrovoyu-ekonomikoyu.html#6-2-1>.

7. Куйбіда В. С., Петроє О. М., Федулова Л. І. та ін. Цифрові компетенції як умова формування якості людського капіталу : аналіт. зап. Київ: НАДУ, 2019. 28 с.

8. Про реалізацію проекту ЄС «Рамкова структура цифрових компетентностей для українських вчителів та інших громадян (dComFra)». Наказ Міністерства освіти і науки України від 15.03.2019 року № 366. Дата оновлення: 15.03.2019. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-realizaciyu-proektu-yes-ramkova-struktura-cifrovih-kompetentnostej-dlya-ukrayinskih-vchiteliv-ta-inshih-gromadyan-dcomfra>.

9. Круглий стіл «Розвиток цифрових навичок та компетентностей в Україні: передумови та практичні кроки». URL: <https://pfirs.org/novini-fondu/item/468-1353.html>.

REFERENCES

1. Tsyfrovi navychky ukrainsiv na rivni «nyzhchomu za serednii» – doslidzhennia. URL: <https://gordonua.com/ukr/news/politics/-tsifrovi-navichki-ukrajintsiv-znahodjatsja-na-rivni-nizhche-serednogo-doslidzhennja-1480391.html> [In Ukrainian].

2. Polozhennia pro Ministerstvo tsyfrovoi transformatsii Ukrainy: postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy «Pytannia Ministerstva tsyfrovoi transformatsii» vid 18.09.2019 r. № 856. Data onovlennia: 19.12.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/856-2019-%D0%BF> [In Ukrainian].

3. Natsionalna onlain-platforma z tsyfrovoi hramotnosti. URL: <https://osvita.diia.gov.ua> [In Ukrainian].

4. Vuorikari, R., Punie, Y., Carretero Gomez S., Van den Brande, G. (2016). DigComp 2.0: The Digital Competence Framework for Citizens. Update Phase

1: The Conceptual Reference Model. Luxembourg Publication Office of the European Union. EUR 27948 EN. doi:10.2791/11517. URL: publications.jrc.ec.europa.eu/repository/bitstream/JRC101254/jrc101254_digcomp%202.0%20the%20digital%20competence%20framework%20for%20citizens.%20update%20phase%201.pdf [In English].

5. Tsyfrova adzhenda Ukrainy – 2020 («Tsyfrovyi poriadok denniy» – 2020): Kontseptualni zasady (versii 1.0). Pershocherhovi sfery, initsiatyvy, proekty «tsyfrovizatsii» Ukrainy do 2020 roku. URL: <https://ucci.org.ua/uploads/files/58e78ee3c3922.pdf> [In Ukrainian].

6. Ukrainskyi Instytut Maibutnoho. Ukraina 2030E – kraina z rozvynutoiu tsyfrovoiu ekonomikoiu URL: <https://strategy.uifuture.org/kraina-z-rozvinutoyu-cifrovoyu-ekonomikoyu.html#6-2-1> [In Ukrainian].

7. Kuibida, V. S., Petroie, O. M., Fedulova, L. I. ta in. (2019). Tsyfrovi kompetentsii yak umova formuvannia yakosti liudskoho kapitalu : analit. zap. Kyiv: NADU [In Ukrainian].

8. Pro realizatsiiu proektu YeS «Ramkova struktura tsyfrovykh kompetentnosti dlia ukrainskykh vchyteliv ta inshykh hromadian (dComFra)». Nakaz Ministerstva osvity i nauky Ukrainy vid 15.03.2019 roku № 366. Data onovlennia: 15.03.2019. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-realizaciyu-proektu-yes-ramkova-struktura-cifrovih-kompetentnostej-dlya-ukrayinskih-vchyteliv-ta-inshih-gromadyan-dcomfra> [In Ukrainian].

9. Kruhlyi stil «Rozvytok tsyfrovykh navychok ta kompetentnosti v Ukraini: peredumovy ta praktichni kroky». URL: <https://pfirs.org/novini-fondu/item/468-1353.html> [In Ukrainian].

Котяй Тетяна Вікторівна

молодший науковий співробітник

НДІ правового забезпечення інноваційного розвитку

НАПрН України

ПРАВОВІ ФОРМИ ОРГАНІЗАЦІЙНОЇ РОБОТИ ЗВО ТА НАУКОВИХ УСТАНОВ ПРИ КОМЕРЦІАЛІЗАЦІЇ В РЕЗУЛЬТАТІ НАУКОВО-ТЕХНІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

В статті досліджено питання правового забезпечення функціонування закладів вищої освіти та наукових установ у контексті розвитку національ-

ної інноваційної системи. Автором надані пропозиції щодо їх можливості бути засновниками господарських товариств та вірогідні шляхи фінансування та впровадження науково-інноваційної розробки.

Ключові слова: комерціалізація, інноваційний процес, трансфер технологій, публічне акціонерне товариство.

Kotiai Tetiana

Research Assistant of Scientific and Research

Institute of Providing Legal

Framework for the Innovative Development of NALS of Ukraine

LEGAL FORMS OF ORGANIZATIONAL WORK OF HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS AND SCIENTIFIC INSTITUTIONS DURING COMMERCIALIZATION AS A RESULT OF SCIENTIFIC AND TECHNICAL ACTIVITY

The article explores the issues of legal support for the functioning of higher education institutions and scientific institutions in the context of the development of the national innovation system. The author offers suggestions as to their ability to be founders of economic partnership and reliable ways of financing and implementation of scientific and innovative development.

Keywords: commercialization, innovative process, technology transfer, public joint-stock company.

Розвиток ринкових відносин в Україні потребує постійного науково-технічного зростання та застосування інновацій не тільки в сфері підприємницької діяльності, але і в неприбутковій сфері. По-перше, застосування інновацій не лише спонукає до розвитку народного господарства загалом, але і суттєво впливає на соціально-трудові відносини в країні та захист навколишнього середовища. Тільки за наявності високотехнологічного обладнання та висококваліфікованого персоналу можливо при достатньо високій конкуренції утримуватись на ринку товарів та послуг та забезпечити соціальну стабільність в державі. Отже, застосування інновацій у господарській

діяльності потребує комерціалізації не тільки внутрішньої складової частини прибуткових підприємств, але і науково-дослідницьких установ, що на сьогодні є досить актуальним питанням. Виключно завдяки поєднанню передових технологій, розроблених із залученням наукової спільноти, можливо досягнути зростання економічних показників на ринку попиту та пропозиції, забезпечити інвестиційну привабливість і соціальну стабільність в державі. Тому проблема комерціалізації результатів наукових досліджень нині є дуже актуальною та перебуває в полі зору суспільства, уряду, парламенту, приватного бізнесу і самих науковців [1, с. 55–61].

Комерціалізація підприємств та застосування нових технологій є важливими елементами інноваційного процесу, який здійснює вплив на своєчасне переобладнання підприємств та перетворення результатів науково-технічної діяльності науковців на товари та послуги, їх конкурентоздатність на світових ринках.

Оскільки комерціалізація інноваційної діяльності нерозривно поєднана з інтелектуальною, творчою діяльністю [2, с. 505] та визначається інвестиційним попитом, на нашу думку, велике значення має належне встановлення вартості об'єкту права інтелектуальної власності, яке суттєво впливає на кінцеву оцінку виробленого товару чи послуги, та фактичне роялті, яке має отримати винахідник – науковець або колектив науковців. З цією метою проводяться постійний моніторинг стану показників реалізації товарів, послуг, аналіз фактичних витрат на створення одиниці товару та рентабельності виробництва. Отримані показники моніторингу попиту та пропозиції, витрат та рентабельності виробництва, надають можливість реально оцінити позитивність застосування інновацій і своєчасно здійснювати вплив на модернізацію виробництва незалежно від форм власності суб'єкта господарської діяльності. Отже, саме від комунікативної підтримки інновації, головним завданням якої є забезпечення поінформованості та налагодження зв'язків, залежить ефективність комерціалізації інновацій. Тоді як реалізація та впровадження інновацій та нових технологій залежать від вдосконалення та відповідності потребам часу системи законодавства України. Так, на нашу думку, задля створення привабливості розвитку науково-технічного

сектору суб'єктів господарювання, що здійснюють підтримку науково-технічного сектору шляхом розміщення замовлення на розробку та впровадження необхідних досліджень щодо застосування нових технологій, результатів науково-інноваційних досліджень, необхідно звільнити від оподаткування в частці прибутку, направлено на реалізацію таких програм. Крім того, держава має підтримати науково-дослідницькі інститути, що здійснюють розробку та впровадження інновацій на державному рівні, за рахунок розміщення державного замовлення та збільшення обсягу фінансування таких замовлень. Для своєчасного визначення найбільш необхідних заходів державної підтримки, розвитку інноваційної діяльності, зменшення імпортозалежності та збільшення експорту товарів народного споживання, необхідно розробити заходи по раціональному використанню внутрішніх матеріально-технічних, наукових резервів по імпортозаміщенню. Для цього потрібно розробити та прийняти державну програму з підтримки та розвитку науково-дослідницьких інститутів та слаборозвинутих напрямків народного господарства. Особливої уваги з точки зору науково-інноваційного розвитку, на нашу думку, потребують енергетичний та аграрний сектори, які не тільки стали би основними потягами розвитку національної економіки, але і суттєво вплинули б на ціноутворення в підприємницькій діяльності в Україні.

Зважаючи на високий рівень енергоємності виробництва, не бажання власників підприємств вкладати кошти в розвиток підприємств, обумовлений низьким рівнем захищеності підприємців від політичної нестабільності та низького рівня якості чинного законодавства, знижується попит на результати інноваційної діяльності в Україні, яка де факто відстає від можливостей науково-технічного прогресу. А відтак, як зазначалось вище, ключову роль у стимулюванні комерціалізації інновацій має відігравати держава. І в-першу чергу, це має здійснюватися внаслідок прийняття державних програм стимулювання розвитку науково-технічного прогресу, але не на папері, а реальним розміщенням державних замовлень та фінансуванням реального сектору напрямку діяльності в інноваційній сфері. Політика держави щодо пришвидшення процесів комерціалізації

результатів досліджень та інноваційної діяльності підприємств на сьогодні зводиться до зменшення фінансування науково-дослідницьких установ, що в подальшому може зумовити дефіцит науковців. Подібне в Україні вже мало місце в період примусового переходу на вибірковість дисциплін в школах, що призвело до катастрофічного зниження рівня вивчення точних наук, а відтак було створено дефіцит попиту на інженерні кадри. На сьогодні відсутні необхідні умови для комерціалізації інтелектуальної власності та практично відсутній механізм державної підтримки просування вітчизняних об'єктів інтелектуальної власності на закордонні ринки, що обумовлено небажанням самої держави використовувати національні здобутки в цій сфері на внутрішньому ринку та, як зазначалось, низьким рівнем підтримки держави власних науковців. Як відомо, імпорт іноземних технологій, інновацій не тільки не сприяє розвитку національного науково-дослідницького сектору, а навпаки знищує його та примушує науковців шукати застосування своїм знанням, вмінням та навичкам на теренах інших країн. Причому зворотній ввіз новітніх технологій, розроблених українськими вченими в інших країнах, коштує досить дорого для вітчизняного виробника та загалом для держави. Тому комерціалізація та розвиток науково-технічної, інноваційної діяльності вимагає системного перегляду економічних і правових відносин у сфері інтелектуальної власності та оптимізації організаційно-фінансових питань діяльності науково-технологічного сектору України, які є вирішальним чинником в інноваційному розвитку економіки держави.

Трансфером технологій при закладах вищої освіти (далі – ЗВО) в Україні в більшості університетів займаються самі науковці, науково-дослідні частини [3]. Однак незважаючи на існування Положення про організацію наукової, науково-технічної діяльності у вищих навчальних закладах 3–4 рівнів акредитації, держава практично дистанціювалась від подальшого розвитку науки. На нашу думку, у цьому положенні відсутні конкретика щодо фінансування проектів та розробок науковців, спрощення процедури публікації наукових досліджень науковцями (яке, до речі, здійснюється за кошти самих науковців). Наявність наукових відділів в університетах фактично

зводиться до контролю за діяльністю науковців та формування звітності, а створені вчені ради займаються лише затвердженням планів наукової діяльності університету. Так, в межах Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна діє Науково-технічна рада університету, що здійснює науково-дослідну роботу, спрямовану на вирішення проблем фундаментального і прикладного характеру, зокрема, отримано 32 патенти, на 18 з яких університет має права власності. На основі Київського національного університету імені Тараса Шевченка функціонує відділ науково-технічної інформації та його аналітичний сектор. Об'єктами інтелектуальної власності університету станом на 2012 р. є 49 патентів. Процесу стимулювання та популяризування трансферу технологій сприяє проведення конкурсів для студентів та молодих вчених. Але тут постає питання, яким чином, незважаючи на наявність певних здобутків у вищезазначених закладах (наукові розробки яких захищені патентами), ці результати впливають на розвиток інноваційної діяльності, де вони безпосередньо впроваджені, і який економічний ефект від їх впровадження отримано. Очевидно, що прийнявши Положення, держава безпосередньо не приймає участь в їх впровадження.

Для прикладу, у Білоруському національному технічному університеті, що є науковою організацією, науково-технічною та інноваційною діяльністю займаються наступні структурні підрозділи: Республіканський інститут інноваційних технологій та відповідні філіали університету. Гомельський державний технічний університет має центр трансферу технологій, функції якого покладені на науково-дослідну лабораторію. Обидва університети мають патенти та наукові розробки та здійснюють їх впровадження за допомогою відповідних міністерств залежно від напрямку розробки.

Отже, більшість закладів освіти обрали шлях створення відділів, що займаються трансфером технологій та захистом інтелектуальних прав. Однак результати діяльності не можуть бути оцінені лише наявністю патентів та авторських свідоцтв, оскільки не менш важливим є питання комерціалізації результатів наукових досліджень, тобто їх впровадження та отримання певного економічного ефекту. Аналіз ЗВО щодо їх діяльності у сфері трансферу технологій на під-

ставі інформації, що є доступною в мережі Інтернет, свідчить про відсутність даних про результати комерціалізації розроблених ЗВО технологій. Зауважимо, що деякі ЗВО здійснили спробу створити електронні платформи для комерціалізації власних розробок, однак більш ефективним є створення єдиної регіональної платформи за участю органів місцевого самоврядування, ЗВО та науковими установами [4, с. 44-46; 5, с. 73-82].

Відповідно до ЗУ «Про наукову і науково-технічну діяльність» з метою забезпечення ефективної взаємодії представників наукової громадськості, органів виконавчої влади та реального сектору економіки у формуванні та реалізації єдиної державної політики у сфері наукової і науково-технічної діяльності діє Національна рада України з питань розвитку науки і технологій. Однією з основних її функцій, визначених у цьому законі, є розроблення спільно з представниками реального та фінансового секторів економіки та іншими зацікавленими сторонами пропозицій щодо створення механізмів комерціалізації результатів наукових досліджень. Але тут постає те ж саме питання, як залучити до впровадження отриманих результатів наукових розробок реального бізнесу. Національна рада України з питань розвитку науки і технологій, будучи постійно діючим консультативно-дорадчим органом, що утворюється при Кабінетові Міністрів України (далі – КМУ), вносить свої пропозиції, а КМУ відповідно затверджує порядок формування та використання коштів Національного фонду досліджень України, що є юридичною особою, яка утворена КМУ. Держава забезпечує фінансування Національного фонду досліджень України згідно з рекомендаціями Національної ради України з питань розвитку науки і технологій [6]. Дійсно, створення Національної ради з питань розвитку науки і технологій та Національного фонду досліджень у законі прописано дуже детально, однак фактично алгоритм їх ефективної взаємодії на сьогодні відсутній, як і механізм впливу на виробника при реалізації отриманих результатів наукових розробок. Позитивним кроком вважаємо надання права вищим навчальним закладам і науковим установам бути засновниками господарських товариств, які безпосередньо мали б впроваджувати наукові розробки, але постає питан-

ня фінансування цих господарських товариств. В даному випадку, на нашу думку, при створенні товариства, засновники мають самі здійснювати фінансування розроблених наукових проєктів або шукати підприємства, які профінансували або впровадили би цю науково-технічну розробку. Отже, можливість створення господарських товариств науковими установами не вирішить основне питання – фінансування та впровадження науково-інноваційної розробки. Зважаючи на те, що законом дозволено науковим установам виступати в якості засновників господарських товариств, вважаємо що найбільш прийнятною формою є акціонерне товариство публічного характеру, оскільки остання дозволяє залучити більшу кількість суб'єктів в якості власників акцій, а отже, надає більш широкі можливості для залучення капіталу, створюючи механізм оперативної мобілізації значних за розміром інвестицій та регулярного одержання доходу у формі дивідендів від акцій. Своєю чергою акціонерний капітал сприяє встановленню гнучкої системи виробничо-господарських зв'язків, де акціонування виступає важливою формою роздержавлення власності підприємств будь-яких розмірів, перетворення працівників у власників певної частки їх майна. При цьому публічна інформація про емітента акцій є своєрідною рекламою продукції акціонерного товариства і може забезпечити збільшення обсягів реалізації продукції інтелектуального характеру. Крім того публічне акціонерне товариство може додатково стимулювати персонал, пропонуючи купівлю акцій, таким чином підвищуючи їх зацікавленість у покращенні фінансових результатів.

Виходячи із зазначеного, комерціалізація інновацій в Україні є відкритим питанням, яке можливо вирішити завдяки збалансованому комплексному підходу, забезпеченню політичної стабільності в державі, створенню законодавства, що відповідало би потребам часу, розробці програм по співробітництву підприємств з науково-дослідницькими центрами, та їх реальне фінансування. Ключову роль при цьому відіграє вища освіта, займаючи стратегічне положення в системі національної інноваційної політики. Наявність зв'язків з науково-дослідними та проєктно-конструкторськими інститутами, промисловими підприємствами, а також іншими за-

кладами вищої освіти формує власне те специфічне інформаційне поле, яке акумулює усі необхідні техніко-економічні, технологічні та інші спеціальні знання. Крім того вищі навчальні заклади набули права приймати рішення щодо генерування доходів та розподілу коштів, таким чином самостійно провадити фінансово-господарську діяльність. Отже, освіта визначається як сфера послуг з подальшим працевлаштуванням її споживачів. Більш того, у науковій літературі заявлена концепція «University of excellence», що передбачає перетворення закладів вищої освіти із центрів концентрації та передачі знань в бізнес-корпорації, а згодом і у транснаціональні корпорації, що своєю чергою запроваджують академічний бізнес-менеджмент із подальшим підпорядкуванням ринку і маркетингу [7, с. 327–329]. Слідуючи заданому напрямку, університет на ринку знань створює центри трансдисциплінарності, вступаючи в альянс з різними організаціями, фондами, експертними агентствами, підприємствами з виробництва товарів, послуг, медіапродуктів, знань [8, с. 54–64]. Головним при цьому залишається питання комерціалізації, що породжує такі напрямки «проактивного» університету, як: PRкомпанії, PR-мислення, PR-професіонали.

ЛІТЕРАТУРА

1. Подрез-Ряполова І. В. Проблемні питання правової регламентації функціонування регіональної інноваційної інфраструктури. *Право та інноваційне суспільство*. 2018. № 2 (11). С. 55–61. URL: <http://apir.org.ua/wpcontent/uploads/2018/12/Podrez-Ryapolova11.pdf>.
2. Novikov Y., Glibko S. Legal Relations between Participants in a Technology Transfer Network. Mind the Gaps. Economical Aspects in the Legal Thinking: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego. 2018. С. 15–166.
3. Щодо Положення про організацію наукової, науково-технічної діяльності у вищих навчальних закладах III та IV рівнів акредитації: Наказ Міністерства освіти і науки України від 01.06.2006 № 422. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1197-06>
4. Аналіз правового регулювання діяльності інноваційних структур, підтримки малого та середнього підприємництва в Україні (регіональний аспект): наукове видання / за ред. С. В. Глібка, Ю. Є. Атаманової, О. В. Черкасова. Харків: Право, 2018. 96 с.

5. Glibko S. Legal issues of the formation and functioning of the national innovation system in Ukraine. *Acta Innovations*, 2019. С. 73–82.
6. Про наукову та науково-технічну діяльність: Закон України від 26.11.2015 № 848-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19>
7. Концептуальні засади становлення інноваційного суспільства в Україні: монографія / за ред. Ю. Є. Атаманової, Г. П. Клімової. Харків: Право, 2015. 452 с.
8. Клімова Г. П. Формування інноваційного клімату у ВНЗ. Право та інновації. 2013. № 4. С. 54–64.

REFERENCES

1. Podrez-Riapolova, I.V. (2018). Problemni pytannia pravovoi rehlementatsii funktsionuvannya rehionalnoi innovatsiinoi infrastruktury. *Pravo ta innovatsiine suspilstvo – Law and Innovation Society*, 2 (11), 55–61. URL: <http://apir.org.ua/wp-content/uploads/2018/12/Podrez-Ryapolova11.pdf> [In Ukrainian].
2. Novikov Y., Glibko S. (2018). Legal Relations between Participants in a Technology Transfer Network. Mind the Gaps. Economical Aspects in the Legal Thinking: Wydawnictwo Uniwersytetu Lodzkiego, 151–166 [In English].
3. Schodo Polozhennya pro organizatsiyu naukovoyi, nauково-tehnichnoyi diyalnosti u vischih navchalnih zakladah III ta IV rivniv akreditatsiyi: Nakaz Ministerstva osviti i nauki Ukraini vid 01.06.2006 № 422. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1197-06> [In Ukrainian].
4. Analiz pravovogo reguluvannya diyalnosti innovatsiynih struktur, pidtrimki malogo ta serednego pidpriemnitstva v Ukraini (regionalniy aspekt). S. V. Glibko, Yu. E. Atamanova, O. V. Cherkasov (Eds.). (2018). Kharkiv: Pravo [In Ukrainian].
5. Glibko, S. (2019). Legal issues of the formation and functioning of the national innovation system in Ukraine. *Acta Innovations*, 73–82 [In English].
6. Pro naukovu ta nauково-tehnichnu diyalnist: Zakon Ukraini vid 26.11.2015 № 848-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19> [In Ukrainian].
7. Kontseptualni zasadi stanovlennya innovatsiynogo suspilstva v Ukraini. Yu. E. Atamanova, G. P. Klimova (Eds.). (2015). Kharkiv: Pravo [In Ukrainian].
8. Klimova, H.P. (2013). Formuvannya innovatsiynoho klimatu u VNZ. *Pravo ta innovatsiyi – Law and innovation*, 4, 54–64 [In Ukrainian].

Кудінова Марина Михайлівна

*кандидат економічних наук, доцент кафедри маркетингу,
менеджменту та підприємництва економічного факультету
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*

ORCID: 0000-0002-1525-8464

Лонська Анастасія Євгенівна

*студентка кафедри маркетингу, менеджменту та
підприємництва економічного факультету Харківського
національного університету
імені В. Н. Каразіна*

ДОСЛІДЖЕННЯ УПРАВЛІННЯ МАРКЕТИНГОВОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ ОРГАНІЗАЦІЇ У СФЕРІ ПОСЛУГ

В дослідженні проаналізовано сутність послуг та напрями маркетингової діяльності у сфері послуг. Проаналізовано маркетингову діяльність ТОВ «НРП» – бренд «МОУО», її напрями та організаційну структуру. Проведена оцінка ефективності організації маркетингу на підприємстві на основі базової моделі 4Р, зроблено висновки щодо напрямів маркетингової діяльності, що потребують подальшого поліпшення.

Ключові слова: послуга, сфера послуг, маркетинг, моделі 4Р.

Kudinova Marina

*PhD (Economics), Associate Professor, Associate Professor of the
Department of Marketing, Management and Entrepreneurship, V. N.
Karazin Kharkiv National University*

Lonskaia Anastasiia

*Student of the Department of Marketing, Management and
Entrepreneurship, V. N. Karazin Kharkiv National University*

RESEARCH OF ORGANIZATION MARKETING MANAGEMENT ACTIVITIES

The study analyzes the nature of services and the directions of marketing activities in the service sector. The marketing activity of LLC “NRP” - MOYO

brand, its directions and organizational structure is analyzed. The effectiveness of marketing organization at the enterprise on the basis of the basic model 4P is made, conclusions are made about the directions of marketing activity, which need further improvement.

Keywords: service, services, marketing, 4P models.

В сучасному світі послуги відіграють значну роль і підходячи до визначення послуги в економічній науці та літературі немає єдиного визначення даного терміну. Вивчаючи послуги, можна зробити висновок що вони дуже різноманітні. І виходячи з різноманітності класифікацій, цілком природньо, що розуміння сутності послуги відбувається при розробці маркетингових стратегій для сервісних підприємств. У стрімко розвиваючому суспільстві потреби теж зростають і в зв'язку з цим з'являються нові види послуг. Різні види послуг починають об'єднує в рамках однієї компанії. Пропонуючи цілий комплекс послуг, компанія може підвищити свою конкурентоспроможність, послабити можливі ризики за рахунок їх диверсифікації.

Основними напрямками зусиль маркетологів сфери послуг є:

- формування відчутності послуги, підбір і підготовка та підвищення кваліфікації співробітників, що надають послуги, стандартизація якості послуги і зведення до мінімуму його мінливості;

- синхронізація попиту і пропозиції, створення конкурентного диференціації [2].

Компанія ТОВ «НПП» – бренд «МОУО» почала своє існування в 2009 році. Саме в цьому році було відкрито перший магазин в Києві в ТРЦ «Аладін». Компанія почала швидко зростати і до кінця 2011 року відкрила магазини у всіх містах-мільйонниках. І станом на 2018 рік мережа розширилась до 45 магазинів: Компанія «МОУО» – це мережа сучасних магазинів цифрової електротехніки та IT-техніки.

Маркетингова діяльність компанії організована за ключовими напрямками, які представлені на рис. 1.

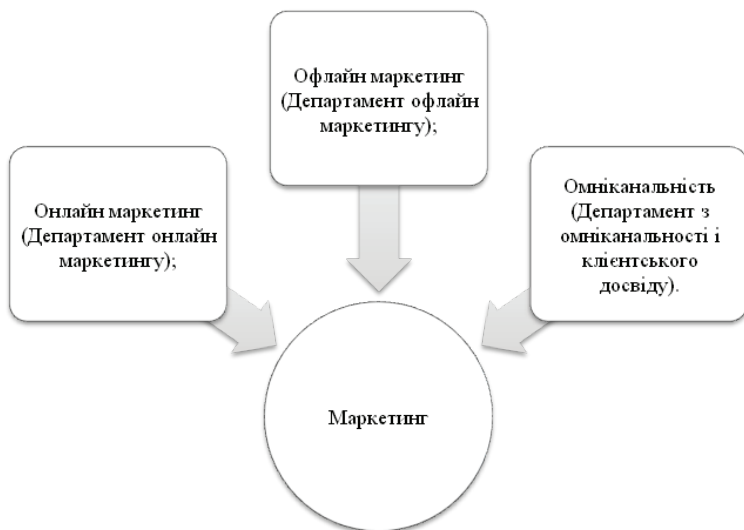

Рис. 1. Маркетингова діяльність підприємства

Джерело: розроблено автором на підставі [3]

Організаційна структура маркетингу яка орієнтується на покупця (групу покупців) базується на проведенні маркетингових заходів і маркетингової діяльності, які відрізняються за цільовими групами покупців. Ця структура застосовується через неоднорідний попит (постійний контакт з клієнтами, знання звичок і прихильностей покупців, обслуговування цільових груп покупців тощо).

Проведемо оцінку ефективності організації маркетингу на підприємстві на основі базової моделі 4P, до якої входить: продукт, ціна, збут та просування.

Продукт (product).

В табл. 1 представлено динаміку товарного асортименту ТОВ «НРП» – МОУО за 2016–2018 рр. Аналізуючи дані таблиці виділимо основні групи товарів, що реалізує підприємство ТОВ «НРП» – Моуо: ноутбуки та комп'ютерна техніка; ТВ, Фото, Відео, Аудіо, гаджети; смартфони та телефони.

Таблиця 1

Динаміка продажу товарного асортименту ТОВ «НПП» – МОУО у
2016–2018 рр., тис. грн

Показники, тис. грн.	Період			Абсолютне відхилення, тис. грн		Темп приросту, %	
	2016 рік	2017 рік	2018 рік	2017 р. до 2016 р.	2018 р. до 2017 р.	2017 р. до 2016 р.	2018 р. до 2017 р.
Смартфони та телефони	62906,2	61486,2	64393,5	-1420,0	2907,3	-2,26	4,73
Ноутбуки та комп'ютерна техніка	85740,5	86504,0	93498,5	763,5	6994,6	0,89	8,09
Гаджети	52104,7	54322,8	58476,6	2218,1	4153,8	4,26	7,65
Планшети та електронні книги	39848,1	38150,8	41791,8	-1697,3	3641,1	-4,26	9,54
ТВ, Фото, Відео, Аудіо	61227,2	57199,0	53465,8	-4028,2	-3733,2	-6,58	-6,53
Акcesуари до електроніки	28878,7	27242,8	23881,0	-1635,9	-3361,7	-5,66	-12,34
Товари для дома	49082,5	49547,1	43124,5	464,6	-6422,7	0,95	-12,96
Побутова техніка	50817,5	46345,3	43124,5	-4472,2	-3220,8	-8,80	-6,95
Спорт, відпочинок та туризм	26136,3	18397,0	11514,1	-7739,3	-6882,9	-29,61	-37,41
Інструмент та садова техніка	17517,5	16334,8	14126,1	-1182,7	-2208,8	-6,75	-13,52
Школа та офіс	12536,5	14544,0	16205,0	2007,5	1661,0	16,01	11,42
Дитячий світ	10857,5	10962,2	12740,1	104,8	1777,9	0,96	16,22
Косметика, товари для здоров'я	13208,1	11613,5	11034,3	-1594,6	-579,1	-12,07	-4,99
Товари для автомобіля	31397,2	31312,9	25000,5	-84,2	-6312,5	-0,27	-20,16

Показники, тис. грн.	Період			Абсолютне відхилення, тис. грн		Темп приросту, %	
	2016 рік	2017 рік	2018 рік	2017 р. до 2016 р.	2018 р. до 2017 р.	2017 р. до 2016 р.	2018 р. до 2017 р.
Годинники та прикраси	17405,6	18722,6	20682,7	1317,1	1960,1	7,57	10,47
Всього	559664	542685	533059	-16979	-9626	-3,03	-1,77

Джерело: розроблено автором на підставі [3]

Ціна (price).

Цінова політика ТОВ «НРП» – «МОУО» має характер змішаного методу визначення ціни. Підприємство пропонує дуже великий асортимент спортивних товарів (біля 300 номенклатурних позицій).

На сьогоднішній день у практиці ціноутворення ТОВ «НРП» – «МОУО» домінує витратний метод ціноутворення («середні витрати + прибуток»). Це найпростіший спосіб ціноутворення полягає у визначенні націнки на собівартість товару.

У цьому випадку об'єктом цінової політики ТОВ «НРП» – «МОУО» виступає не ціна товару взагалі, а тільки один з її елементів – торговельна надбавка. Саме цей елемент характеризує ціну торговельної послуги, що пропонується покупцеві при реалізації товарів.

Розмір торговельних надбавок на підприємстві знаходиться у межах 10 – 130 %. Торговельна надбавка включає у себе такі складові: витрати обігу і бажану норму прибутку.

3) Збутова політика підприємства.

Для оцінки ефективності комерційно-збутової діяльності ТОВ «НРП» розглянемо послідовно такі показники як:

частка ринку ТОВ «НРП»;

рівень виконання збутових планів ТОВ «НРП» по сегментах ринку.

На рис. 2 наведена динаміка частки ТОВ «НРП» на ринку торгівлі електронних товарів протягом 2016–2018 рр. Як можна побачити з наведеної діаграми, за цей період вдалося збільшити власну частку

на ринку з 1,33% до 1,63%, на підставі чого можна цілком об’єктивно говорити про те, що ефективність роботи маркетингу в ТОВ «НРП» знаходиться на достатньо високому рівні.

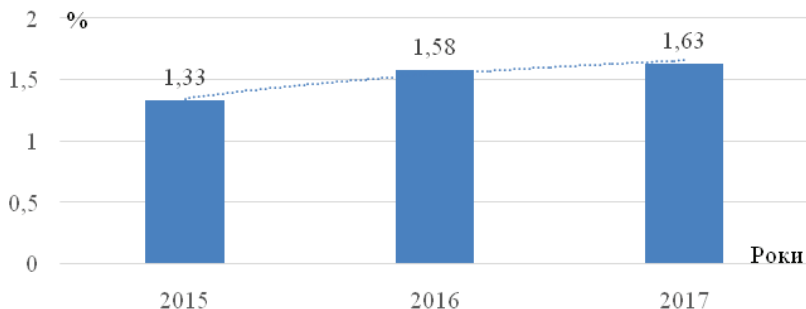

Рис. 2. Динаміка частки ТОВ «НРП» на ринку електронної техніки в Україні в 2016–2018 рр., %

Джерело: розроблено автором на підставі [3]

В табл. 2 наведено рівень виконання плану по доходам від реалізації товарів ТОВ «НРП» на українському ринку за 3 останніх роки. Відзначимо, що і в 2017 і в 2018 рр. план по доходам від реалізації продукції зарубіжного виробництва в Україні (тобто план по імпорту) було перевиконано: в 2017 р. рівень перевиконання плану по доходам від реалізації становив 5,1 %, а в 2018 р. – 8,3%.

Таблиця 2

Виконання плану з виручки від реалізації товарів ТОВ «НРП» в 2016–2018 рр.

Доходи від реалізації	План, тис грн.	Факт, тис грн.	Виконання, %
2016	532506	559664	105,1%
2017	524840	542685	103,4%
2018	502886	533059	106,0%

Джерело: розроблено автором на підставі [3]

В цілому план по доходам від реалізації товарів в 2016 р. було перевиконано на 5 %, а в 2018 р. – на 6 %. З урахуванням позитив-

ної динаміки щодо виконання збутових планів в розрізі усіх ринків збуту товарів ТОВ «НРП» можна також обґрунтовано говорити про ефективність роботи маркетингу та маркетингових працівників у компанії.

4) Просування товарів ТОВ «НРП» на ринку електроніки є комплексною складовою маркетингу-мікс, що включає в себе заходи зі стимулювання збуту, зв'язки з громадськістю, рекламу, прямий маркетинг та інші.

Загалом в структурі маркетингового бюджету ТОВ «НРП» (рис. 3) домінують витрати на управління збутом продукції (до складу цих витрат входять витрати на утримання транспортної та складської інфраструктури ТОВ «НРП», витрати на виплату заробітної плати менеджерам по збуту та торговельним працівникам, витрати на транспортування продукції), частка яких в сукупному маркетинговому бюджеті складає 66 %.

Рис. 3. Структура маркетингового бюджету ТОВ «НРП» в 2018 р., %

Джерело: розроблено автором на підставі [3]

На другому місці за рівнем витрат на маркетинг – витрати на рекламу та просування товарів (включають як витрати на безпосередню комерційну рекламу, так і витрати на здійснення різноманітних комунікативних заходів – проведення партнерських програм для дилерів, участь у спеціалізованих галузевих виставках), частка яких в маркетинговому бюджеті складає 21 %. Витрати на утримання департаментів маркетингу ТОВ «НРП» становлять 13 % в структурі маркетингового бюджету компанії у 2018 р.

Таким чином, оцінка маркетингового середовища ТОВ «НРП» – «МОУО» показала, що на ринку побутової техніки й споживчої електроніки України протягом 2012–2017 рр. є невідповідності між грошовим і натуральним обсягами ринку, зокрема, на тлі значного зростання цін у натуральному обчисленні ринок скорочувався. Це спричинено напруженою військово-політичною ситуацією, зниженням основних макроекономічних показників економіки України та знеціненням гривні, зменшенням оплати праці, складнощами з отриманням споживчих кредитів на покупку техніки. Частка на ринку електроніки та побутової техніки ТОВ «НРП» – «МОУО» становить 1,6 % (11 місце із 14 провідних компаній).

При дослідженні особливостей організації маркетингової діяльності ТОВ «НРП» виявлено, що вона організована за такими ключовими напрямками: онлайн маркетинг (Департамент онлайн маркетингу); офлайн маркетинг (Департамент офлайн маркетингу); омніканальність (Департамент з омніканальності і клієнтського досвіду). Скорочення обсягів та рентабельності діяльності ТОВ «НРП», а також зниження ефективності витрат на маркетинг протягом 2016-2018 рр. вказує на необхідність в розробці напрямів підвищення ефективності організації маркетингової діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Балацький Є. О., Бондаренко А. Ф. Маркетинг: навчальний посібник. Суми, 2015. 397 с.
2. Кудінова М. М., Євтушенко В. А., Бахмет О. В. Дослідження та удосконалення управління маркетинговою діяльністю організації у сфері послуг. *Східна Європа. Економіка, бізнес та управління*. 2018. № 6 (17). URL: <http://www.easterneurope-ebm.in.ua/actual-issue>.

3. Офіційний сайт компанії «МОYO». URL: https://www.moyo.ua/about_shop.html.

REFERENCES

1. Balatskyi, Ye. O., Bondarenko, A. F. (2015). Marketynh. Sumy [In Ukrainian].
2. Kudinova, M. M., Yevtushenko, V. A., Bakhmet, O. V. (2018). Doslidzhenia ta udoskonalennia upravlinnia marketynhovoio diialnistiu orhanizatsii u sferi posluh. *Skhidna Yevropa. Ekonomika, biznes ta upravlinnia - Eastern Europe. Economics, business and management*, 6 (17). URL: <http://www.easterneurope-bm.in.ua/actual-issue> [In Ukrainian].
3. «МОYO». URL: https://www.moyo.ua/about_shop.html [In Ukrainian].

Новіков Євген Андрійович

*кандидат юридичних наук, науковий співробітник
НДІ правового забезпечення інноваційного розвитку
НАПрН України*

УКРАЇНСЬКА ІНТЕГРОВАНА СИСТЕМА ТРАНСФЕРУ ТЕХНОЛОГІЙ ОСОБЛИВОСТІ ПОБУДОВИ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ

В доповіді розглянуто особливості діяльності Української інтегрованої система трансферу технологій, мета її створення та завдання які були поставлені перед нею. Проаналізовано суб'єктний склад учасників та їх правовий статус відносно один одного. Досліджено процес вступу до УІСТТ та які кроки є обов'язковим для отримання статусу учасника мережі.

Ключові слова: українська інтегрована система трансферу технологій, трансфер технологій, мережа трансферу технологій

Novikov Evhen

*Candidate of Legal Sciences, Researcher of Scientific and Research
Institute of Providing Legal Framework for the Innovative Development
of NALS of Ukraine*

UKRAINIAN INTEGRATED TECHNOLOGY TRANSFER SYSTEM FEATURES OF CONSTRUCTION AND FUNCTIONING

The report looks at the features of the Ukrainian Integrated Technology Transfer system, the purpose of its creation and the tasks that have been set before it. The subject composition of the participants and their legal status relative to each other are analyzed. The process of joining the USTT is explored and what steps are required to become a network member.

Keywords: Ukrainian integrated technology transfer system, technology transfer, technology transfer network

В Україні після проголошення незалежності було здійснено декілька спроб організувати дієву мережу трансферу технологій. Серед реалізованих проєктів найбільш вдалою вважається Українська інтегрована система трансферу технологій (далі – UICTT), до структури якої входять сім регіональних і галузевих центрів і 17 центрів трансферу технологій науково-дослідних установ і вищих навчальних закладів України. Мережа створена за рішенням Державного агентства з питань науки, інновацій і інформації України і покликана забезпечити накопичення і здійснення оперативного обміну інформацією між розробниками і споживачами інноваційної продукції. UICTT має забезпечувати функціонування каналів трансферу для просування інформаційних технологій, високотехнологічної продукції та послуг на внутрішній і зовнішні ринки.

Мета створення UICTT полягає у формуванні ефективного інструменту, спрямованого на комплексну і систематичну підтримку процесів ТТ, розширення регіональної та міжрегіональної взаємодії між суб'єктами інноваційної діяльності та ТТ і створення умов для просування інноваційних технологій та високотехнологічної продукції на внутрішній та зовнішній ринки (ст. 2 Регламенту) [1]. Що стосується її головних завдань, то вони сформовані у Регламенті роботи UICTT:

– виявлення технологічних потреб і наявних технологічних розробок у наукових організаціях, підприємствах і компаніях;

– формування єдиної бази технологічних запитів та пропозицій; забезпечення відкритого доступу до інформації щодо технологій та інших об’єктів інтелектуальної власності, які мають комерційну цінність;

– поширення технологічної інформації серед наукових організацій та підприємств;

– допомога науковим організаціям та підприємствам у пошуку партнерів для здійснення ТТ як в Україні, так і за кордоном;

– створення прозорого процесу взаємодії технологічних брокерів та потенційних покупців; пошук партнерів для реалізації міжнародних інноваційних проектів, включаючи спільну участь у проектах, фінансованих Європейською Комісією [1].

Аналіз завдань мережі УІСТТ пересвідчує, що основний акцент в її діяльності у сфері ТТ робиться на наукові організації та підприємства. На жаль, жодне з поставлених завдань не адресоване науковцям, які працюють поза виробничим процесом або не в наукових організаціях, але при цьому здатні створювати технології та інноваційний продукт під час власних досліджень. Отже, науковець-фізична особа не належить до самостійних учасників МТТ, залучаючись до неї як працівник наукової організації чи навчального закладу. Відповідно МТТ не є професійною установою або організацією, що об’єднує фізичних осіб за фахом чи спеціалізацією для визначення, реалізації та захисту їх прав та законних інтересів, однак при цьому належить до правового механізму об’єднання їх знань, навичок та дій для подальшого удосконалення та використання в реальному секторі економіки отриманих ними результатів наукової та науково-технічної діяльності, що містять об’єкти права інтелектуальної власності та технології.

До основних завдань МТТ, як вже зазначалося, належить обмін інформаційними даними щодо створених результатів науково-технічної діяльності, нових розробок та технологій, з одного боку, а з другого, щодо запитів суб’єктів комерційної діяльності стосовно необхідних їм інноваційних продуктів. Такі інформаційні бази даних утворюють технологічні профілі, які складаються з технологічних запитів / технологічних пропозицій (далі – ТЗ/ТП) клієнтів. Шаблон

технологічного профілю має вигляд анкети інноваційного проекту. Інформація з якої складається профіль практично повністю збігається з профілями, що використовуються в мережах Європейського Союзу, Росії, Білорусії.

Профілі різних МТТ складаються з таких елементів: первинна інформація про технологію, її інноваційність, комерційний аспект, головні переваги порівняно з іншими технологіями, кому належать права інтелектуальної власності.

Діяльність УІСТТ забезпечується різними суб'єктами господарювання – учасниками мережі, кожний з яких виконує різну за предметом діяльність, маючи різний обсяг прав та обов'язків. Чільне місце в структурі мережі займає координатор мережі, який здійснює оперативне управління мережею, сертифікацію, навчання та методичну підтримку учасників мережі, контроль за дотриманням Регламенту роботи, підтримує роботу електронної платформи та веб-сайту мережі, забезпечує розвиток міжнародного співробітництва (п. 3.2 Регламенту) [1]. Координатором мережі призначено державне підприємство Центр науково-технічної інформації та сприяння інноваційному розвитку України (Укртехінформ). Повноваження координатора мережі можна поділити на такі групи: робота з учасниками; організаційне забезпечення електронної платформи; міжнародна співпраця.

Згідно п. 3.1 Регламенту УІСТТ учасниками мережі можуть бути організації інноваційної інфраструктури, які здійснюють свою діяльність у сфері ТТ, мають широку клієнтську базу та можливість надавати своїм клієнтам послуги, визначені Регламентом (розділ 4) [1]. Отож, не кожна організація має шанс отримати статус учасника мережі, а лише ті, які відповідають певним критеріям, а саме: організації, які пов'язані з інноваційною сферою; діяльність організації має бути спрямована у сферу ТТ; приймаються не новостворені організації, а лише ті які працювали в інноваційній сфері та мають власну клієнтську базу. Якщо організація відповідає таким критеріям, для отримання статусу учасника мережі їй необхідно пройти процедуру сертифікації для підтвердження професіоналізму та гарантування надання якісних послуг з пошуку та поширення технологічної інформації.

Процедура отримання членства можна поділити на такі етапи: 1) заповнення анкети та заяви для отримання членства в мережі; 2) розгляд анкети заявника координатором з наступним винесенням рішення; 3) проходження процедури сертифікації; 4) підписання договору про членство у мережі та надання параметрів доступу до електронної платформи.

Після отримання статусу учасника мережі організація наділяється правами та обов'язками, які також можемо поділити на такі групи: робота з клієнтами мережі; робота з електронною платформою. Своїм клієнтам організація надає послуги, передбачені мережею:

- допомогу у формулюванні ТП/ТЗ;
- проведення технологічного аудита;
- розміщення профілів технологічних запитів та пропозицій на електронній платформі;
- інформування про нові ТП/ТЗ, що відповідають потребам клієнта;
- пошук потенційних партнерів і проведення переговорів про технологічне співробітництво;
- надання послуг технологічного брокера;
- інформаційну та консультаційну підтримку клієнтів щодо участі в Рамкових програмах ЄС та допомогу у пошуку партнера;
- інформування та консультування про конкурси і програми, що надають фінансову підтримку проектам комерціалізації технологій;
- просування ТП/ТЗ клієнтів на різних заходах, спрямованих на пошук партнерів (виставках, ярмарках, брокерських заходах тощо);
- інші види послуг (технологічний аудит, маркетинг, консалтингові послуги у сфері захисту інтелектуальної власності, проведення науково-технічної експертизи та ін.) [2].

Однак, з огляду на різноманітність організацій, які беруть у частку діяльності мережі, пропонуємо їх поділити на дві категорії: а) технологічні посередники (агенти); 2) сервісні організації. До технологічних посередників (агентів) відносяться учасники мережі, які здійснюють посередницьку (агентську) діяльність як технологічні брокери щодо передачі (надання) майнових прав на результати науково-технічної діяльності, об'єкти права інтелектуальної власності,

технології та інші інноваційні продукти. Сервісні організації – учасники, які надають допоміжні послуги у сфері ТТ (інформаційні, консалтингові, маркетингові, фінансові, юридичні та інші).

Учасниками УІСТТ є партнери мережі. Згідно з регламентом мережі партнерами є організації інноваційної інфраструктури незалежно від форми власності, що на постійній або тимчасовій основі надають послуги у галузі науково-технічної експертизи, захисту прав інтелектуальної власності, менеджменту, маркетингу, консалтингу, рекламної та інформаційної діяльності (п. 3.3 Регламенту) [1]. Організація, яка має намір отримати статус партнера, повинна мати у своєму штаті спеціалістів, у яких наявні знання для роботи у сфері ТТ. Статус партнера мережі присвоюється тільки після проходження процедури сертифікації організації та укладання відповідного договору з координатором мережі.

Таким чином робимо висновок, що організація – потенційний партнер мережі повинна відповідати певним критеріям, а саме: мати досвід діяльності у сфері ТТ та створення інноваційної продукції, що підтверджується результатами внутрішньої сертифікації; виявити власну ініціативу для отримання статусу партнера мережі. Наведені критерії відповідають принципам побудови МТТ, зокрема, щодо професійності учасників та добровільності участі. Зазначимо, що Регламент мережі не розкриває, чим саме займаються партнери УІСТТ, у чому полягають їх цілі, права та обов'язки. Однак, на наш погляд, предмет діяльності учасників мережі становить надання клієнтам – суб'єктам господарської діяльності допоміжних послуг (інформаційних, фінансових, консалтингових та інших) щодо ТТ, які сприяють передачі (наданню) майнових прав на них від розробників до інших суб'єктів господарювання та їх використанню на всіх стадіях просування технологій та/або їх складових на ринок. У зв'язку із спільними інтересами щодо активізації ринку обігу майнових прав інтелектуальної власності партнери-учасники залучаються до виконання спільних проєктів. Однак правове положення партнера як учасника МТТ на відміну від інших учасників не має єдиних засад у різних мережах, вони визначаються на підставі положень регламенту та інших внутрішніх положень цієї організації, а залежать від

конкретних цілей та організаційно-правової форми діяльності мережі. Зокрема, згідно з пунктом 3.5 регламенту мережі партнер може набути статусу учасника мережі [1]. На сайті NTTN зазначено, що партнером можуть стати, окрім підприємств, організацій та установ незалежно від форм власності, й іноземні юридичні особи та міжнародні організації.

Отже, слід констатувати, що партнери як учасники МТТ в Україні, мало чим вирізняються від інших учасників, які надають послуги щодо забезпечення комерціалізації об'єктів права інтелектуальної власності. Однак, на наш погляд, партнери мережі мають виконувати інші функції: брати участь у безпосередньому розвитку мережі залежно від організаційно-правової форми діяльності, управління майновими та/або немайновими вкладами, вчиняти дії з покращення організації її діяльності, просування, налагодження міжнародних зв'язків. Партнери мають надавати послуги не безпосередньо клієнтам, а адміністратору мережі чи іншим партнерам.

Учасниками мережі УІСТТ є і клієнти. Відповідно до п. 4.3 Регламенту клієнти УІСТТ – це «продавці» та «покупці» технологій: академічні і галузеві науково-дослідні інститути, університети, компанії малого, середнього та великого бізнесу, приватні особи, що здійснюють просування технологічної інформації та пошук технологічних партнерів [1]. Клієнтом мережі може стати будь-яка фізична або юридична особа, що заповнила і надіслала до організації – учасника УІСТТ технологічний профіль для розміщення його на веб-сайті мережі. Саме на етапі розміщення інформації повинен реалізовуватися принцип достовірності інформації, який є ключовим при побудові МТТ. Однак після ліквідації в 2014 р. Державного агентства з питань науки, інновацій і інформації України мережа УІСТТ припинила повноцінно функціонувати.

ЛІТЕРАТУРА

1. Регламент роботи Української інтегрованої системи трансферу технологій. Офіційний сайт Української інтегрованої системи трансферу технологій. URL: <http://untt.com.ua/ua/materials/support/dokumenty/reglament-roboti-mttu>.

2. Послуги системи мережі УІСТТ. Офіційний сайт Української інтегрованої системи трансферу технологій. URL: <http://untt.com.ua/ua/services>.

REFERENCES

1. Rehlament roboty Ukrainskoi intehrovanoi systemy transferu tekhnolohii. Ofitsiinyi sait Ukrainskoi intehrovanoi systemy transferu tekhnolohii. URL: <http://untt.com.ua/ua/materials/support/dokumenty/reglament-roboti-mttu> [In Ukrainian].
2. Posluhy systemy merezhi UISTT. Ofitsiinyi sait Ukrainskoi intehrovanoi systemy transferu tekhnolohii. URL: <http://untt.com.ua/ua/services> [In Ukrainian].

Панфілова Дар'я Андріївна

адвокат, кандидат юридичних наук,

молодший науковий співробітник

НДІ правового забезпечення інноваційного розвитку

НАПрН України

ORCID: 0000-0001-6408-3675

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРАВОЧИНІВ З ВИКОРИСТАННЯМ ЕЛЕКТРОННИХ ГРОШЕЙ В УКРАЇНІ

Наукова робота присвячена аналізу становлення правового регулювання правочинів з використанням електронних грошей в Україні. На підставі проведеного дослідження було констатовано необхідність та нагальність розробки та прийняття Закону України «Про електронні гроші» та Стратегії реформування національного законодавства у сфері обігу електронних грошей, враховуючи найкращі напрацювання закордонної практики.

Ключові слова: електронні гроші, платіжна інфраструктура, безготівкові розрахунки, криптовалюта, Європейський Союз.

Panfilova Daria

*Attorney, Ph.D, junior researcher of Scientific and Research
Institute of Providing Legal Framework for the Innovative Development
of NALS of Ukraine
ORCID: 0000-0001-6408-3675*

LEGAL REGULATION OF TRANSACTIONS WITH ELECTRONIC MONEY IN UKRAINE

The scientific work is devoted to the analysis of legal regulation of transactions with electronic money in Ukraine. On the basis of the conducted research, taking into account the best practices of foreign countries, there was identified the necessity and urgency of the development and adoption of the Law of Ukraine «On electronic money» and the Strategy of the national legislation reform in the sphere of electronic money circulation.

Keywords: electronic money, payment infrastructure, cashless payments, cryptocurrency, European Union.

У сучасних економічних й політичних умовах популяризація електронних грошей щорічно зростає, відбувається стрімке витіснення готівкових розрахунків з цивільного обороту. Переміщення трансформованих та інноваційних розрахунків у банківську сферу надає виконанням грошових зобов'язань більш прогресивного вигляду, а правочинам – нової форми. На появу електронних грошей як об'єкта, щодо якого безпосередньо здійснюються суб'єктивні цивільні права, певною мірою вплинула тенденція дематеріалізації речей, ослаблення речово-правових об'єктних характеристик на користь зобов'язально-правових. Сфера безготівкових розрахунків сьогодні досягла настільки високого рівня організації, що було запропоновано особливе поняття – «платіжна інфраструктура», яке позначає сукупність технічних й організаційних методів та механізмів проведення безготівкових платежів серед суб'єктів, між якими складаються певні правовідносини [1]. Наведене обумовлює аналіз правового регулювання правочинів з використанням такого виду грошей крізь призму поступового оновлення системи законодавства

у окресленій сфері та подальшого врегулювання правочинів реформованими нормами.

Нормативно-правове забезпечення обігу електронних грошей в Україні тривалий час залишалося поза увагою законодавця та лише фрагментарно врегульовувало відповідні правовідносини на теренах нашої держави, залишаючи широке коло можливостей для протиправних посягань та зловживань. Не викликає сумніву, що сьогодні, для подолання окреслених недоліків, доцільно створити дієвий правовий механізм, для чого, на підставі історичного методу, який ґрунтується на вивченні процесів формування та розвитку відповідного українського законодавства в хронологічній послідовності, необхідно проаналізувати історичний шлях становлення правових засад обігу електронних грошей у нашій країні.

Першим законодавчим актом, який передбачив необхідність створення системи електронного грошового обігу в Україні, було Розпорядження Президента України від 30.04.1992 № 79 «Про систему електронного грошового обігу в Україні» [2], яким було закріплено нагальність переходу до сучасних методів здійснення кредитно-фінансових операцій, удосконалення системи грошового обігу та захисту економічних інтересів держави. У 1994 році, з метою забезпечення своєчасного надходження платежів до державного бюджету, Кабінетом Міністрів України було прийнято постанову, якою було запроваджено електронні системи контролю та управління товарно-грошовим обігом [3]. Наведений документ став базисом для розробки Концепції побудови банківської й грошово-кредитної статистики та статистики платіжного балансу [4], яка закріпила основи системи електронних розрахунків безпосередньо на міжбанківському рівні. На підставі наведеної Концепції було прийнято Постанову Національного банку України «Про впровадження в Україні Національної системи масових електронних платежів» [5], де, серед інших основних завдань, визначено створення нормативно-правової бази для підтримки безготівкового обслуговування населення. Необхідно наголосити, що й сьогодні окреслене завдання залишається не виконаним.

Визначальною подією на цьому етапі стало прийняття у 1999 році Закону України № 679-XIV «Про Національний банк України»

[6], норми якого закріпили повноваження цієї установи у галузі визначення та формування напрямків розвитку електронних технологій у банківській сфері, створення та забезпечення постійного, безпечного та ефективного функціонування й розвитку утворених національним банком платіжних та облікових систем та інші. Набуття чинності Закону України «Про банки і банківську діяльність» [7] у 2000 році закріпило порядок проведення безготівкових розрахунків як на підставі паперових, так і електронних документів. У статті 4 Закону України «Про державне регулювання ринків фінансових послуг» [8] було конкретизовано, що випуск електронних грошей належить до сфери надання фінансових послуг.

Доцільно зауважити, що, з моменту проголошення незалежності нашої держави та до 2000-х років, нормативно-правове регулювання питань обігу електронних грошей носило виключно фрагментарний характер у рамках загальних актів законодавства, тим самим створюючи первинний та недосконалий базис для подальшої законодавчої регламентації відповідної діяльності. Крім того, за більш ніж десятиліття не було прийнято жодної спроби з розробки спеціальних нормативно-правових актів з метою впорядкування існуючих правовідносин.

Відсутність норм емісії та обігу електронних грошей призвела до значних правових проблем, оскільки діяльність операторів в умовах правової невизначеності стала міцним плацдармом для зловживань, корупційних та тіньових податкових схем, що, у своїй сукупності, породжувало умови повної незахищеності учасників ринку з обігу електронних грошей. Деякі науковці наголошували й досі притримуються відповідної точки зору, що обіг електронних грошей не потребує спеціального нормативно-правового регулювання, з огляду на той факт, що він за своєю сутністю є зобов'язанням, сутність якого врегульована нормами Цивільного кодексу України. Частково таке твердження є істинним, однак фактично має місце затягування стану правової невизначеності електронних грошей, особливо зважаючи на велику кількість прогалин та неточностей, які виникають за умови звернення до положень згаданого кодексу під час формування відповідних правовідносин, зокрема: відсутній порядок випуску елек-

тронних грошей, який надає змогу їх емітентам випускати такі гроші без відповідного забезпечення; анонімність та відсутність обмежень призводить до проведення сумнівних платіжних операцій, уникнення оподаткування тощо. Таким чином, визначення електронних грошей як зобов'язань та регламентація їх обігу виключно нормами Цивільного кодексу України не враховує суттєвих особливостей фінансово-правової природи електронних грошей.

5 квітня 2001 року було прийнято Закон України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні», який і сьогодні залишається основним спеціальним документом, норми якого безпосередньо регулюють функціонування електронних грошей [9]. У 2003 році Національним банком України було створено внутрішньодержавну банківську багатоемітентну платіжну систему, у якій розрахунки за товари та послуги, одержання готівки та інші операції здійснюються за допомогою смарт-карток – Національну платіжну систему «Український платіжний простір» (НПС ПРОСТІР) та затверджено тариф на надання відповідних послуг Національним банком України. Проте відсутність подальшого необхідного нормативного та технологічного забезпечення в країні призвели до того, що НПС «ПРОСТІР» не отримала значного розповсюдження. У 2013 році згадувана платіжна система знову здобула шанс на існування на теренах нашої держави, а у 2016 році її назву, логотип та слоган було змінено на Національну платіжну систему масових електронних платежів «Український платіжний простір» (НПСМЕП «ПРОСТІР»), у якій сьогодні продовжують функціонувати електронні гроші.

Визначальним для подальшої долі електронних грошей на території України стало прийняття постанови Національного банку України № 178, якою затверджено Положення про електронні гроші в Україні [10], яким передбачалося, що випуск електронних грошей в Україні мали право здійснювати виключно банки та лише у гривневому еквіваленті (за винятком випуску наперед оплачених платіжних карток). Аналіз цього нормативно-правового акта дає підстави стверджувати, що його норми повністю корелюються із положеннями Директиви 2000/46/ЕС, однак із певними зауваженнями та обмеженнями, наприклад: сума електронних грошей на одному електро-

ньому пристрої, який належав користувачу, й сума однієї транзакції у системах електронних грошей обмежувалася у розмірі 5000 гривень. Безумовно, таке законодавче обмеження викликало незадоволення користувачів. Так, було подано позовну заяву про визнання незаконною вказаної Постанови Національного банку України (справа окружного адміністративного суду м. Києва № 2а-9328/09/2670) [11]. Однак ця спроба не увінчалася успіхом, й судом було відмовлено у задоволенні позовних вимог у зв'язку із їх необґрунтованістю.

Суперечки між державою та клієнтами на цьому не зупинилися. Так, у межах плану заходів із детінізації економіки та виявлення незаконних оптимізацій, Державна фіскальна служба України посилила контроль за діяльністю платіжних систем та, в цілому, за операціями із використанням електронних грошей і визнала, що електронні гаманці можуть використовуватися для податкової оптимізації, внаслідок чого органи Державної фіскальної служби України почали масово стягувати податок на додану вартість з партнерів WebMoney за купівлю Wbm, за оплату товарів та послуг (навіть за оплату за допомогою WebMoney мобільного зв'язку). Позиція Державної фіскальної служби України обумовила оскарження дій представників цієї служби в судах з метою визнання таких дій неправомірними та скасування наданих органами ДФСУ повідомлень-рішень. Яскравим прикладом такої боротьби у цьому аспекті є справа № 2а-42453/09/2070 за адміністративним позовом ТОВ «УСМП-7» до Державної податкової інспекції у Жовтневому районі м. Харкова про визнання недійсним податкового повідомлення-рішення. Відповідно до оскаржуваного рішення було проведено нарахування податку на додану вартість на операції з купівлі товару у електронному вигляді масиву електронних одиниць поповнення рахунку оператора WebMoney WMU (prepaid-продукції). Дослідивши всі обставини справи, таке рішення державного органу було визнане не чинним та скасоване спірне податкове повідомлення-рішення. Головним аргументом на користь позивачів слугувало те, що операції з купівлі WMU за своїм змістом та сутністю є правом вимоги продавця до первинного дебітора (борговим зобов'язанням), яке отримало свій вираз у електронній формі, й, відтак, не належать до операцій, на які,

відповідно до вимог чинного законодавства, можуть бути покладені податки на додану вартість [12]. Наведений прецедент став підставою появи великої кількості аналогічних судових рішень.

Нову віху у нормативно-правовому регулюванні правочинів із електронними грошима започаткувала постанова № 481 від 04.11.2010 року «Про внесення змін до деяких нормативно-правових актів Національного банку України з питань регулювання випуску та обігу електронних грошей», у якій було закріплено загальні положення та вимоги до їх випуску [13], залишивши прерогативу випуску таких грошей виключно банківським установам, а суму електронних грошей, які зберігаються на спеціалізованому пристрої, який може поповнюватися, було збільшено з 5000 до 14000 гривень. Наведена постанова, як і попередня, розроблялася у рамках адаптації до норм Європейського Союзу, а саме – Директиви 2009/110/ЕС. Наразі до наведеного нормативно-правового акту продовжують вноситися суттєві доповнення та зміни, розширюючи його зміст.

Вищевказані нормативно-правові акти не вирізнялися прогресивністю на той час та лише частково відповідали законодавству країн, які вже активно використовували електронні гроші, що призвело до яскраво вираженої недосконалості правової регламентації відповідних відносин та низького рівня правосвідомості й правової культури суб'єктів використання електронних грошей. Крім того, така невиваженість дій призвела до невиконання емітентами електронних грошей положень вже діючого законодавства. Наведена обставина стала рушійним фактором для прийняття Закону України від 18 вересня 2012 року № 5284-VI «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо функціонування платіжних систем та розвитку безготівкових розрахунків» [14], яким було суттєво перероблено норми законодавчих актів у сфері обігу електронних грошей та посилено кримінальну та адміністративну відповідальність за їх порушення. Незважаючи на прийняття окресленого акту, правовідносини все ще залишилися недостатньо врегульованими. Постановою Правління Національного банку України від 10.02.2016 р. № 65 «Про внесення змін до Положення про електронні гроші в Україні» користувачам надали змогу отримувати електронні гроші

від нерезидентів, випуск яких провадиться емітентом-нерезидентом, виключно у випадках, коли міжнародна система Інтернет-розрахунків забезпечує погашення таких грошей перерахуванням коштів на рахунок користувача у банку-резиденті [15].

У подальшому увага почала приділятися питанням правового статусу криптовалют в Україні. Відповідно до листів та роз'яснень Національного банку України Bitcoin було визнано грошовим сурогатом та заборонено використання цієї валюти на території держави [16]. У 2017 році Спільна заява фінансових регуляторів щодо статусу криптовалют в Україні [17] визначила багатогранність та невідзначеність правової сутності криптовалюти, що призводить до неможливості її ототожнення із суміжними поняттями (кошти, валюта, валютна цінність, законний платіжний засіб, електронні гроші, цінні папери, грошовий сурогат тощо). Наведений документ також, серед іншого, визначив коло можливих ризиків, виникнення яких є наслідком використання криптовалют. Найбільш визначною подією у сфері правового регулювання використання електронних грошей на теренах нашої держави доцільно визнати прийняття Закону України 21 червня 2018 року «Про валюту і валютні операції» [18], яким визначено правові засади здійснення валютних операцій, валютного регулювання та валютного нагляду, права та обов'язки суб'єктів валютних операцій і уповноважених установ та встановлено відповідальність за порушення ними валютного законодавства, де особливу увагу приділено електронним грошам.

Розглянувши основи правового регулювання обігу електронних грошей на території України, доцільно звернутися до сутності правочинів, які вчиняються із їх допомогою, до яких можливо віднести електронну комерцію (розрахунки – оплата платежу за товари, роботи, послуги), приватні грошові перекази та інші електронні правочини. Необхідно наголосити на невичерпності переліку правочинів, які можуть укладатись з використанням електронних грошей, більш того, законодавцем не встановлено обмежень щодо предмету й виду правочинів, що можуть бути укладені з такими грошима, які сьогодні вже починають виконувати функцію засобу накопичення й виступати засобом збереження активів. Крім того, існування цього

виду грошей стало можливим завдяки зобов'язанням, серед яких центральне місце займають договір банківського рахунку та розрахункові зобов'язання, що вказує на їх нерозривний зв'язок.

Аналізовані правочини укладаються на підставі договірних зобов'язань (які є юридичними фактами), у яких беруть участь суб'єкти із законодавчо врегульованим особливим правовим статусом. Наприклад, суб'єктами відносин з приводу переказів електронних грошей є такі особи: оператор електронних грошових коштів, клієнт, операційний центр, платіжний кліринговий центр, центральний платіжний кліринговий контрагент. Суб'єктами, без яких неможливе функціонування системи переказу електронних грошей, є оператор електронних грошових коштів і клієнт. Інші учасники є не обов'язковими й можуть бути залучені за необхідністю. Таким чином, структура відносин між учасниками обігу електронних грошей будується на договірних засадах. Серед правочинів із використанням електронних грошей переважає диспозитивний метод регулювання, відтак, кінцеві правові умови їх вчинення залежать від умов договорів, що укладаються учасниками обігу електронних грошей між собою. Беззаперечним є той факт, що умови зазначених договорів не можуть суперечити імперативним нормам чинного національного законодавства.

У рамках проведеного аналізу потребує уваги спеціальний нормативно-правовий акт, яким було вперше детально врегульовано порядок ведення електронної торгівлі в Україні – Закон України від 03.09.2015 № 675-VIII «Про електронну комерцію» [19]. Новелою норм цього акта є закріплення поняття «електронний правочин», вчинення якого відбувається із залученням інформаційно-телекомунікаційних систем. Доцільно відзначити, що, в цілому, наведений закон є прогресивним із огляду на урегульованість правовідносин, які були поза межами правового поля держави. Наразі ще не можна з впевненістю стверджувати про його високу ефективність, зважаючи на нетривалу дію нормативно-правового акта, однак, потреба у вдосконаленні й коригуванні закріплених положень вже сформулилася.

У зв'язку зі стрімким розвитком інформаційних технологій, правовою нерегульованістю суспільних відносин у сфері використан-

ня електронних грошей та їх специфічним характером на практиці виникають певні труднощі, зокрема: а) складність у індивідуалізації суб'єктів правочинів; б) транскордонність правовідносин обґрунтовує необхідність визначення відповідних норм законодавства для застосування та врахування під час вчинення правочинів; в) специфічність та невизначеність криптовалют; г) стрімкі трансформації та інноватика у технологічному вимірі електронних грошей, яка ускладнює можливості належного правового регулювання.

Також потребує врахування той факт, що більшість правочинів перебувають у тіні, що спричинено, серед іншого, неякісним правовим регулюванням питань оподаткування та ускладненими можливостями контролю за суб'єктами відповідних правовідносин. Крім того, на території нашої держави залишається неврегульованим питання вирішення спорів між особами, якими укладено правочини із використанням електронних грошей. Наведене значно ускладнює реалізацію прав та обов'язків сторін правочину, наголошує на безкарності нівелювання договірними засадами.

Проведений аналіз дає підстави стверджувати, що вдосконалення законодавства у сфері обігу електронних грошей наразі перебуває на піку своєї актуальності та потребує свого якісного оновлення, з огляду на те, що за попередні роки воно лише фрагментарно врегулювало відповідні правовідносини. З урахуванням вектору європейської інтеграції нашої держави доцільним вбачається проведення адаптації національних нормативно-правових актів до усталеної міжнародної нормотворчої практики. Враховуючи виправдані законодавчі новації та з огляду на рекомендації міжнародних експертів й досі дискусійними залишаються окремі питання щодо механізму реалізації обігу електронних грошей у сучасних умовах.

Варто погодитися із більшістю представників доктрини та практиків із приводу необхідності прийняття єдиного спеціального Закону України «Про електронні гроші». Такий нормативно-правовий акт є нагальною вимогою часу та стане необхідним важелем на шляху врегулювання укладання правочинів із електронними грошима. Вбачається за можливе запропонувати, перед прийняттям означеного закону, затвердити детально розроблену Стратегію реформування

національного законодавства у сфері обігу електронних грошей, заклавши у ній підвалини врегулювання відповідних правовідносин на довгострокову перспективу, пріоритетні цілі законодавчих трансформацій та темпоральні рамки таких змін з урахуванням напрацювань закордонної практики та представників доктрини.

ЛІТЕРАТУРА

1. Положення про порядок реєстрації платіжних систем, учасників платіжних систем та операторів послуг платіжної інфраструктури, затверджене Постановою Правління Національного банку України 04.02.2014 № 43. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0348-14>.

2. Про систему електронного грошового обігу в Україні: Розпорядження Президента України від 30.04.1992 № 79. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/ru/79/92-рп>.

3. Про впровадження електронних систем контролю та управління товарним і грошовим обігом: постанова Кабінету Міністрів України від 11.06.1994 № 390. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/390-94-п>.

4. Концепція побудови банківської і грошово-кредитної статистики та статистики платіжного балансу: постанова Правління Національного банку України № 101 від 20.05.94 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/va101500-94?lang=uk>.

5. Про впровадження в Україні Національної системи масових електронних платежів: постанова Національного банку України № 24-112/611-8439 від 19.10.1999 р. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v8439500-99>.

6. Про Національний банк України: Закон України від 20.05.1999 р. № 679-XIV. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 29. Ст. 238.

7. Про банки і банківську діяльність: Закон України від 07.12.2000 № 2121-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 5–6. Ст. 30.

8. Про державне регулювання ринків фінансових послуг: Закон України від 12.07.2001 № 2664-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 1. Ст. 1.

9. Про платіжні системи та переказ коштів в Україні: Закон України від 05.04.2001 р. № 2346. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2346-14>.

10. Положення про електронні гроші в Україні: постанова Національного Банку України від 25.06.2008 № 178. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0688-08>.

11. Справа окружного адміністративного суду м. Києва № 2а-9328/09/2670 за позовом ТОВ «Гепард» щодо визнання незаконною Постанови Національ-

ного банку України від 25.06.2008 № 178 «Про затвердження положення про електронні гроші». URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/6856049>.

12. Постанова Харківського окружного адміністративного суду за справою № 2а-42453/09/2070. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/6855383>.

13. Про внесення змін до деяких нормативно-правових актів Національного банку України з питань регулювання випуску та обігу електронних грошей: постанова Правління Національного банку України від 04.11.2010 № № 481. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z1336-10>.

14. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо функціонування платіжних систем та розвитку безготівкових розрахунків: Закон України від 18 вересня 2012 року № 5284-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5284-17>.

15. Про внесення змін до Положення про електронні гроші в Україні: постанова Правління Національного банку України від 10.02.2016 р. № 65 URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0065500-16>.

16. Роз'яснення щодо правомірності використання в Україні «віртуальної валюти/криптовалюти» Bitcoin. URL: https://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=11879608.

17. Спільна заява фінансових регуляторів щодо статусу криптовалют в Україні. URL: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=59735329.

18. Про валюту і валютні операції: Закон України від 21.06.2018 № 2473-VIII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2473-19>.

19. Про електронну комерцію: Закон України від 03.09.2015 № 675-VIII/ URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/675-19>.

REFERENCES

1. Polozhennia pro poriadok reiestratsii platizhnykh system, uchashnykiv platizhnykh system ta operatoriv posluh platizhnoi infrastruktury, zatverdzhene Postanovoiu Pravlinnia Natsionalnoho banku Ukrainy 04.02.2014 № 43. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0348-14> [In Ukrainian].

2. Pro systemu elektronnoho hroshovoho obihu v Ukraini: Rozporiadzhennia Prezydenta Ukrainy vid 30.04.1992 № 79. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/ru/79/92-pp> [In Ukrainian].

3. Pro vprovadzhennia elektronnykh system kontroliu ta upravlinnia tovarnym i hroshovym obihom: postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 11.06.1994 № 390 URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/390-94-p> [In Ukrainian].

4. Kontseptsiiia pobudovy bankivskoi i hroshovo-kredytnoi statystyky ta statystyky platizhnoho balansu: postanova Pravlinnia Natsionalnoho banku

Ukrainy № 101 від 20.05.94 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/va101500-94?lang=uk> [In Ukrainian].

5. Pro vprovadzhennia v Ukraini Natsionalnoi systemy masovykh elektronnykh platezhiv: postanova Natsionalnoho banku Ukrainy № 24-112/611-8439 від 19.10.1999 р. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v8439500-99> [In Ukrainian].

6. Pro Natsionalnyi bank Ukrainy: Zakon Ukrainy від 20.05.1999 р. № 679-XIV. (1999). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, 29, art. 238.

7. Pro banky i bankivsku diialnist: Zakon Ukrainy від 07.12.2000 р. № 2121-III. (2001). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, 5–6, art. 30.

8. Pro derzhavne rehuliuвання ryнкiv finansovykh posluh: Zakon Ukrainy від 12.07.2001 р. № 2664-III. (2002). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, 1, art. 1.

9. Pro platizhni systemy ta perekaz koshtiv v Ukraini: Zakon Ukrainy від 05.04.2001 р. № 2346. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2346-14> [In Ukrainian].

10. Polozhennia pro elektronni hroshi v Ukraini: postanova Natsionalnoho Banku Ukrainy від 25.06.2008 № 178. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0688-08> [In Ukrainian].

11. Sprava okruzhnoho administratyvnoho sudu m. Kyieva № 2a-9328/09/2670 za pozovom TOV «Hepard» shchodo vyznannia nezakonnoiu Postanovy Natsionalnoho banku Ukrainy від 25.06.2008 № 178 «Pro zatverdzhennia polozhennia pro elektronni hroshi». URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/6856049> [In Ukrainian].

12. Postanova Kharkivskoho okruzhnoho administratyvnoho sudu za spravoiu № 2a-42453/09/2070. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/6855383> [In Ukrainian].

13. Pro vnesennia zmin do deiakykh normatyvno-pravovykh aktiv Natsionalnoho banku Ukrainy z pytan rehuliuвання vypusku ta obihu elektronnykh hroshei: postanova Pravlinnia Natsionalnoho banku Ukrainy від 04.11.2010 № № 481. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z1336-10> [In Ukrainian].

14. Pro vnesennia zmin do deiakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo funkcionuvannia platizhnykh system ta rozvytku bezghotivkovykh rozrakhunkiv: Zakon Ukrainy від 18 veresnia 2012 roku № 5284-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5284-17> [In Ukrainian].

15. Pro vnesennia zmin do Polozhennia pro elektronni hroshi v Ukraini: postanova Pravlinnia Natsionalnoho banku Ukrainy від 10.02.2016 р. № 65 URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0065500-16> [In Ukrainian].

16. Roziasnennia shchodo pravomirnosti vykorystannia v Ukraini «virtualnoi valiuty/kryptovaliuty» Bitcoin. URL: https://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=11879608 [In Ukrainian].

17. Spilna zaiava finansovykh rehulatoriv shchodo statusu kryptovaliut v Ukraini. URL: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=59735329 [In Ukrainian].

18. Pro valiutu i valiutni operatsii: Zakon Ukrainy vid 21.06.2018 № 2473-VIII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2473-19> [In Ukrainian].

19. Pro elektronnu komertsiiu: Zakon Ukrainy vid 03.09.2015 № 675-VIII/ URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/675-19> [In Ukrainian].

Пасмор Юлія Вікторівна

*кандидат наук із соціальних комунікацій,
науковий співробітник НДІ правового забезпечення інноваційного
розвитку НАПрН України
ORCID: 0000-0001-8773-360X*

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ЦИФРОВОЇ НАУКИ В ІННОВАЦІЙНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Наукова робота присвячена дослідженню проблем, що виникають із стратегічних завдань інтеграції національної науки до європейського цифрового простору наукових досліджень. Авторка проаналізувала чинне законодавство та світові практики відкритої науки й відкритого доступу та зробила відповідні висновки.

Ключові слова: інтеграція національної науки, європейські практики відкритого доступу, відкриті наукові дослідження.

Pasmor Julia

*candidate of in Social Communication
researcher of the Scientific and Research Institute of Providing Legal
Framework for the Innovative Development of NALS of Ukraine*

MODERN PROBLEMS OF DIGITAL SCIENCE IN AN INNOVATIVE SOCIETY

The scientific work is devoted to the research of problems arising from the strategic tasks of integration of national science into the European digital space of scientific research. The author analyzed the current legislation and the world practices of open science and open access and made relevant conclusions.

Keywords: integration of national science, European open access practices, open scientific research.

Будуючи «цифровий світ» науки, слід зважати на бурхливий розвиток інформаційного суспільства знань, у якому швидко накопичуються і відкрито поширюються знання, задля їх ефективного використання при прийнятті інноваційних рішень. При цьому варто пам'ятати, що розумне й вміле застосування інформаційних технологій і цифрових проєктів є вкрай важливим для стійкого розвитку і побудови більш демократичного суспільства, подолання цифрового розриву, формування екосистем для досліджень, інтеграції української науки у світовий, насамперед європейський, простір. У цьому контексті усе частіше звертається увага на цифрові трансформації в науці. Йдеться в тому числі й про необхідність поставити наукову комунікацію й інформацію на службу ефективної й оперативної передачі знань і технологій відкритої науки. Такий процес потрібен для запровадження різноманітних форм знання, культур, поєднання накопичених різними спільнотами здобутків із новими формами створення і використання знання, а також можливостями сучасних цифрових технологій, що сприяє прогресу і поширенню відкритих інновацій.

У звіті Всесвітнього економічного форуму «Our Shared Digital Future Building an Inclusive, Trustworthy and Sustainable Digital Society» [1] зазначено основні спільні цілі, яких потрібно досягти, будуючи «цифровий світ». Наголошено, зокрема, на потребі зробити знання і науку відкритими, але при цьому відносини між користувачами, науковцями мають будуватися на довірі, інклюзивності (перевагах для усіх учасників), що, у свою чергу, сприятиме збалансованості соціального, економічного й екологічного впливу цифрових

технологій і «суспільства творчої уяви», що за прогнозами має прийти на зміну інформаційного суспільства (суспільство 4.0 або 5.0) [1]. Очікується, що люди, задіяні в інноваційних процесах у таких суспільствах, на основі даних і цифрових технологій будуть використовувати творчу уяву й знання для побудови сценаріїв вирішення різноманітних ідентифікованих проблем і викликів. Йдеться передусім про цифрове перетворення, яке буде спрямовуватися уявою і творчістю різних людей, що спільно «вирішують нагальні проблеми» і «створюють цінності», які наближаються до Цілей сталого розвитку ООН і ЄС [2]. В іншому звіті «Open, Useful and Re-usable data (OURdata) Index: 2019» представлені, зокрема, дані щодо реалізації політики у сфері відкритих, корисних даних, аналіз показників у галузі державного управління і відкритих цифрових джерел як агрегаторів відкритих інфомасивів [3].

Зважаючи на сучасні світові тенденції, Угодою про асоціацію та пріоритетними напрямками Таллінської Декларації, ухваленою у жовтні 2017 року на 2-й Міністерській зустрічі країн Східного партнерства (СхП) з питань цифрової економіки, визначені основні напрямки співпраці України й ЄС у сфері ІКТ відкритої науки і цифрових практик. Згадана Декларація передбачає між іншим формування до 2020 року всіма партнерами із СхП національних мереж досліджень й освітніх даних (NRENs) країн СхП, інтегрованих у загальноєвропейську мережу даних GEANT, а також розвиток eduoam та інтеграцію з послугами GEANT [4]. Крім того, для віднайдення відповідей на глобальні виклики щодо відкритої науки і відкритих інновацій Стратегією розвитку Європи до 2020 передбачено сталий й інклюзивний прогрес суспільства, заснованого на знаннях, завдяки посиленню наукового потенціалу, вирішення національних і глобальних проблем [5]. Зауважимо, що в Україні шлях до відкритої науки лежить також через Національний репозитарій академічних текстів, який створюється на основі БД досліджень, через об'єднання усіх дослідних мереж. Звісно, усе це робиться з мета стати частиною глобальної інфраструктури європейської системи дослідницького простору.

У стратегічних планах інтеграції науки передбачено активне використання цифрових інновацій і забезпечення участі України у

створенні Європейської хмари відкритої науки (EOSC) із можливістю формування відповідної національної дослідної платформи. У цьому контексті загально визнаними принципами, на яких має будуватися платформа відкритої науки, є: відкритий доступ і до наукових публікацій, і до первинних наукових даних; відкрите рецензування; відкрита методологія дослідження; відкриті освітні ресурси; відкритий програмний код; безперешкодне поширення наукових публікацій; повний цикл циркуляції нових знань на всіх етапах дослідницького процесу; системно-інтеграційна взаємодія з цифровим світом; запровадження високотехнологічних інформаційних баз і ресурсів відкритої науки, використання міжнародних наукометричних платформ для оцінки якості публікаційної активності установ і вчених [6]. Переконливим і справедливим є твердження, що концепція відкритого доступу до результатів наукових досліджень стала основоположною для появи і підтримки цілої низки проєктів, актуалізованих у парадигмі відкритої науки. Так, крім наукових журналів відкритого доступу, активно використовуються нові типи спеціальних платформ, які поширюють наукову інформацію. До них входять відкриті архіви (ArXiv.org, SocArXiv), бібліотеки й репозитарії, спеціалізовані соціальні мережі (Academia.edu, ResearchGate), бази даних (OpenDOAR, SHERPA) і наукометричні сервіси (Google Scholar Metrics, Altmetrics), авторські профілі Publons, Orcid ID, Kudos, які поступово перетворюються на альтернативну інфраструктуру наукової комунікації, сприяють публікаційній активності вчених. Примітно, що глобальні суспільні рухи «Відкриті знання» (Open Knowledge), «Відкриті інновації» (Open Innovation) пропагують консолідоване використання й поширення результатів наукових досліджень, ідей, інновацій без юридичних, суспільних чи технологічних обмежень задля загального світового прогресу, розвитку і відкривають шлях до присутності України у світовій науковій спільноті.

Не можна оминати увагою того факту, що Міжнародна неприбуткова організація Electronic Information for Libraries (EIFL), що працює з бібліотеками, щоб забезпечити доступ до цифрової інформації для людей у країнах із перехідною економікою і тих, що розвиваються, серед усього іншого, домовляється з видавцями, щоб ті не брали

плати за публікацію, або надавали знижку авторам із країн-партнерів EIFL. Поки що в EIFLівському каталозі 5 видавців – Cambridge University Press, De Gruyter, Edward Elgar Publishing, SAGE та Taylor & Francis. Слід розуміти, що завдяки відкритості й доступності інформації, результатів і даних про наукову діяльність підвищується рівень досліджень, зростають їх кількісні й якісні показники, індикатор Innovation Union Scoreboard (IUS), що, власне, й відповідає пріоритетам, викладеним у Дорожній карті інтеграції України до Європейського дослідницького простору (ERA-UA) [7].

Світовий досвід підтверджує, що за планом Європейської комісії, зокрема, у 2016 році 60 % всіх наукових публікацій європейських учених, які проводять свої дослідження за державний рахунок, були у відкритому доступі. Такі країни, як Велика Британія, США, Австралія, Данія ініціюють розміщення і забезпечення доступу майже до 100 % наукових статей до 2020 року. До прикладу, в Україні у 2017 р. у ЗВО і наукових установах функцінувало 65 репозитаріїв, їх кількість не зменшується [6]. З огляду на це створення національного фонду досліджень як потужного інструменту проектного фінансування всіх секторів вітчизняної науки має позитивно вплинути на національну дослідну систему. У цьому контексті ще раз наголосимо, що заслуговує на підтримку ідея гармонізації національних наукових ініціатив з європейськими й світовими цифровими ринками.

На Digital Evolution Forum з цифрових технологій та штучного інтелекту, який підтримує Microsoft та інші партнери, відправлено декілька важливих меседжів від світових спікерів: ваш сайт – це ваш медіаканал; 72 % українців перебувають онлайн щодня; сьогодні в світі дуже багато інформації, але недостатньо уваги; увага стає найціннішим ресурсом на планеті; у кожного з нас свій канал; маркетинг – це вже не про послуги, а про людей, 2 трл доларів за рік витрачено компаніями на цифрові трансформації і лише 16 % трансформацій були ефективні; у 2021 році Skype for Business буде замінений Microsoft Teams [8].

На шляху до побудови екосистем для досліджень й повного відкритого доступу у вересні 2018 р. асоціацією Science Europe започатковано Plan S – ініціатива щодо публікації результатів наукових

досліджень у виданнях відкритого доступу з дотриманням Плану S [6]. Передбачається, що після 1 січня 2020 р. усі результати наукових досліджень, які фінансуються за рахунок державних грантів, наданих національними й європейськими дослідницькими радами і фінансовими організаціями, повинні публікуватися виключно у журналах відкритого доступу, або на відповідних відкритих платформах із дотриманням видавничих стандартів і вимог щодо високоякісних журналів. Ініціатива підтримується міжнародною коаліцією cOAlition S, створеною Європейською дослідницькою радою, великими національними дослідницькими агенціями і спонсорами з 13 європейських країн. Уже сьогодні є практика, коли наукові журнали з платною підпискою можуть переглянути свої бізнес-моделі і зробити публікації доступними для загалу. Це змусить дослідників зберегти свої статті в архівах відкритого доступу.

У контексті сказаного не можна не згадати про те, що співпраця України з Асоціацією культурного та соціально-економічного європейського співробітництва (Болгарія) [3] у сфері науки і технологій надає більше можливостей для наукових досліджень, технологічних розробок і максимального розвитку інформаційного обміну у світі віртуальної взаємодії через єдиний функціонально-інтерактивний інтерфейс порталу Європейської хмари відкритої науки на основі наукового партнерства, цифрових технологій та консолідації інформації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Our Shared Digital Future Building an Inclusive, Trustworthy and Sustainable Digital Society. World Economic Forum. URL: <https://www.weforum.org/reports/our-shared-digital-future-building-an-inclusive-trustworthy-and-sustainable-digital-society>.
2. World Economic Forum. URL: <https://www.weforum.org/>.
3. OESD Open, Useful and Re-usable data (OURdata) Index: 2019. URL: <http://www.oecd.org/gov/digital-government/ourdata-index-policy-paper-2020.pdf>.
4. Второе совещание министров Восточного партнерства по вопросам цифровой экономики 5 октября 2017 г., Таллин, Эстония. URL: [http://singlewindow.org/upload/dodatok_9\(3\).pdf](http://singlewindow.org/upload/dodatok_9(3).pdf).

5. Europe 2020. A European strategy for smart, sustainable and inclusive growth / European Commission. Brussels, 2010. 32 p. URL: <http://ec.europa.eu/eu2020/pdf/COMPLET%20EN%20BARROSO%20%20%20007%20-%20Europe%202020%20-%20EN%20version.pdf>.

6. Глібо С. В., Пасмор Ю. В. Вплив процесів цифровізації на розвиток відкритих інновацій в Україні. *Правове забезпечення віртуалізації інфраструктури національної економіки України* : монографія / за ред.: С. В. Глібо, А. В. Стріжкова. Харків : НДІ прав. забезп. інновац. розвитку НАПрН України, 2019. Гл. 2.6. С. 166–180.

7. Дорожня карта інтеграції України до Європейського дослідницького простору (ERA-UA) : схвалено рішенням колегії М-ва освіти і науки України протокол від 22.03.2018 р. № 3/1-7. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/kolegiya-ministerstva/2018/05/1-dorozhnya-karta-integratsii-ukraini-do-evro.pdf>.

8. Digital Evolution Forum 2019. URL: <https://deforum.com.ua/>.

REFERENCES

1. Our Shared Digital Future Building an Inclusive, Trustworthy and Sustainable Digital Society. URL: <https://www.weforum.org/reports/our-shared-digital-future-building-an-inclusive-trustworthy-and-sustainable-digital-society> [In English].

2. World Economic Forum. URL: <https://www.weforum.org/> [In English].

3. OESD Open, Useful and Re-usable data (OURdata) Index: 2019. URL: <http://www.oecd.org/gov/digital-government/ourdata-index-policy-paper-2020.pdf> [In English].

4. Vtoroe soveshhanie ministrov Vostochnogo partnerstva po voprosam cifrovoj jekonomiki 5 oktjabrja 2017 g., Tallin, Jestonija. (2017). URL: [http://singlewindow.org/upload/dodatok_9\(3\).pdf](http://singlewindow.org/upload/dodatok_9(3).pdf) [In Russian].

5. Europe 2020. A European strategy for smart, sustainable and inclusive growth. (2010). European Commission. Brussels. URL: <http://ec.europa.eu/eu2020/pdf/COMPLET%20EN%20BARROSO%20%20%20007%20-%20Europe%202020%20-%20EN%20version.pdf> [In English].

6. Hlibko, S.V., Pasmor, Yu.V. (2019). Vplyv protsesiv tsyvrovizatsii na rozvytok vidkrytykh innovatsii v Ukraini. *Pravove zabezpechennia virtualizatsii infrastruktury natsionalnoi ekonomiky Ukrainy – Legal support for virtualization of the infrastructure of the national economy of Ukraine*. Kharkiv: NDI prav. zabezp. innovats. rozvytku NAPrN Ukrainy, part 2.6, 166–180 [In Ukrainian].

7. Dorozhnia karta intehratsii Ukrainy do Yevropeiskoho doslidnytskoho prostoru (ERA-UA) : skhvaleno rishenniam kolehii M-va osvity i nauky Ukrainy protokol vid 22.03.2018 r. # 3/1-7. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/kolegiya-ministerstva/2018/05/1-dorozhnya-karta-integratsii-ukraini-do-evro.pdf> [In Ukrainian].

8. Digital Evolution Forum 2019. URL: <https://deforum.com.ua/> [In English].

Петряєв Олексій Олександрович

*кандидат економічних наук, доцент кафедри маркетингу,
менеджменту та підприємництва*

Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна

ORCID: 0000-0001-6705-4714

Леоненко Карина Русланівна

*студентка кафедри маркетингу, менеджменту
та підприємництва економічного факультету*

*Харківського національного університету
імені В. Н. Каразіна*

TALENT-MANAGEMENT В УПРАВЛІННІ ПЕРСОНАЛОМ

В даній статті проаналізовано матеріал наявних досліджень провідних вчених у сфері Talent-Management. Визначено основні тенденції у сучасному світі, що впливають на систему управління талантами, основні переваги позитивної політики талант-менеджменту. Сформовано проблематику та проаналізовано сутність системи, а також розглянуто і виявлено основні характеристики трудового капіталу, з точки зору талановитості. Запропоновані основні напрями розвитку на підприємстві для ефективного Talent-Management.

Ключові слова: Talent-Management, управління талантами, спеціалісти, потенціал.

Petriaiev Oleksii

*Ph.D, Associate Professor of the Marketing, Management
and Entrepreneurship Department of V. N. Karazin
Kharkiv National University*

ORCID: 0000-0001-6705-4714

Leonenko Karyna

*Student of the Economic Faculty Marketing, Management
and Entrepreneurship Department of V. N. Karazin
Kharkiv National University*

TALENT-MANAGEMENT IN PERSONNEL MANAGEMENT

This article analyzes the available research from leading researchers in Talent-Management. The main trends in the modern world that influence the talent management system, the main advantages of a positive talent management policy are identified. Problems have been formulated and the nature of the system analyzed, as well as the main characteristics of working capital, in terms of talent, have been considered and identified. The basic directions of development in the enterprise for effective Talent-Management are offered.

Keywords: Talent-Management, specialists, potential.

Глобалізаційні процеси у світі, технологічні та наукові досягнення та інші тенденції призводять до змін в суспільно-політичному, економічному житті, реформуванню системи виробничих відносин, вимагають створення нової системи управління персоналом. Сучасна практика підприємств вказує про необхідність залучення талановитих співробітників, адже одним з чинників переваги на ринку, формування престижного іміджу підприємства забезпечується талановитим персоналом. Наразі наявність талантів і раціональне їх використання розглядається як конкурентна перевага. Оскільки теоретична сфера даного питання є недостатньо вивченою, то дана тема є актуальною.

Вивченням питання талантів займалися такі провідні вчені: І. Драйз, Дж. Келлер, Е. Майклз, А. Робертсон, Ковалева Т.О., Родина Ю.В., Кузнецова Н.Б. і багато інших [1-4].

Ціллю статті є систематизація наявних досліджень і розробок у сфері Talent Management, виявлення сутності, проблематики, тенденцій. Для цього використовуються методи аналізу, синтезу й обробки інформації.

В системі управління персоналом таланти – спеціалісти своєї справи, що мають певні здібності, відмінні від інших, і можуть використовувати свій потенціал протягом тривалого періоду на благо підприємства.

Управління талановитими спеціалістами отримало свою спеціалізацію і назву «Talent Management». Декілька років тому це поняття включало лише основні положення рекрутингу, але на сьогоднішній день досить розширилось. Тепер Talent Management – це не тільки про винаймання кращих працівників, а й про ефективне їх використання і планування, індивідуальний ріст [2]. На тенденцію вплинула низка факторів, серед яких:

- перенасиченість ринку праці робітниками з вищою освітою;
- розширення частки інноваційної роботи в усіх сферах;
- розрив поколінь, для яких характерні різні тенденції;
- ріст вимог для майбутніх співробітників;
- гонка підприємств за талановитими працівниками.

Трудовий капітал можна розділити на 2 групи:

1) «середньооблікова людина», що має потенціал до накопичення знань і вдосконалення їх, вимагає певного часу для загального приросту продуктивності;

2) «здібна людина», що проявляє високий потенціал і особливі здібності, але вимагають певного контролю за діяльністю.

Сьогодні під поняттям «таланти підприємства» розуміють не тільки високоякісних спеціалістів, що влаштовуються чи працюють, а й інший персонал, що виконує певні функції на благо підприємства [1].

Система Talent-Management має певну циклічність, що включає низку етапів, представлених на рис. 1.

Кожний етап має свої особливості і характеристики, що зумовлює необхідність ефективних політики і стратегії на кожному з них [3].

Важливо не тільки за допомогою HR-брендингу чи інших інструментів залучити якомога більшу кількість талановитих працівників, а й прикласти зусиль для їх вдосконалення, розкриття потенціалу, розвитку, втриманню на робочому місці. На даний момент все більше підприємств розширюють для себе поняття Talent-management, проводячи пошук талантів серед наявних працівників [4].

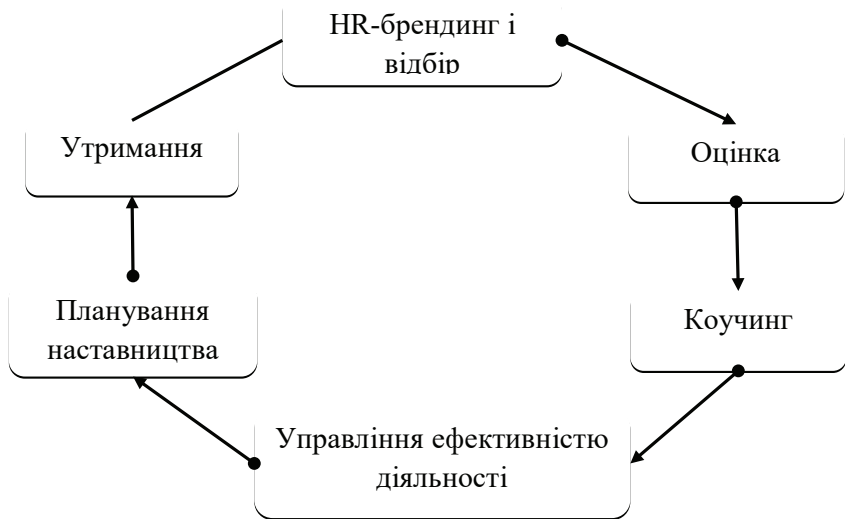

Рис. 1 Основні складові системи Talent-Management [3].

Також для ефективного Talent Management на підприємствах необхідно запровадити:

1. Орієнтація на ефективний внутрішній і зовнішній HR-брендинг;
2. Чітко визначена корпоративна культура і стратегія, направлена на збільшення потенціалу працівників;
3. Забезпечення ресурсами для вдосконалення і постійного росту співробітників, наприклад, за допомогою проведення заходів неформальної освіти, виїзних навчальних лекцій, що разом з вирішенням поставленої задачі, сприяє підвищенню корпоративного духу;
4. Впровадження особливої системи заохочення і винагороди кожного працівника.

Основними проблемами Talent Management є:

- процес розпізнавання талантів;
- залучення якомога більше талантів;
- політика вдосконалення й індивідуального розвитку;
- ефективне використання;
- процес утримання талантів на певному місці роботи.

Основні тенденції, характерні для сучасності, що впливають на систему управління талантами:

1) зміна організаційної структури, де перевагу надають проектним командам і гнучкість лідера займає переважаюче місце, що стверджує про розширення повноважень співробітників;

2) зміна у сфері навчання. На місце постійних університетських чи подібних формальних навчальних заходів приходять інтерактивні курси, самовдосконалення і тд.

3) глобалізаційні процеси й цифрові технології порушили прив'язаність певних працівників до одного місця, що стверджує про нові засоби для цифрового пошуку, втримання й HR-брендингу;

4) особлива увага до індивідуального росту, корпоративної культури, постійного підвищення потенціалу працівників і відповідність сучасності;

5) нові напрями в управлінні цілями і зміна політики заохочень;

6) великий відсоток цифрового потенціалу у всіх сферах, включаючи персонал, що потребує інші стратегії управління, заохочення й удосконалення.

7) застаріла система кадрової політики, заснована на положеннях незамінності трудового капіталу, що знижує ефективність діяльності підприємства і має негативний ефект впливу.

Отже, управління талановитими працівниками займає важливе місце у сфері ефективного ведення підприємницької діяльності і потребує постійного вдосконалення. Данна тема є недостатньо вивченою, тому вимагає оновлення і розширення інформаційної бази для можливого подальшого впровадження. Talent-Management впливає як на внутрішній, так і на зовнішній імідж підприємства, ефективність роботи, конкурентоспроможність і прибутковість. Сучасні світові тенденції прямолінійно пов'язані з тенденціями в управлінні талантами і визначають напрями втілення визначеної політики і подальших змін, що стверджує про необхідність постійних пристосувань для відповідності організаційним потребам.

ЛІТЕРАТУРА

1. Майклз Е. Війна за таланти. 2006. 271 с. URL: <https://books.google.ru/books?id=qfNonN-jseYC&printsec=>.

2. Робертсон А. Управление талантами : Как извлечь выгоду из таланта ваших подчиненных. Дніпропетровськ, 2004. 176 с.
3. Ковалева Т. О., Родина Ю. В. Talent Management. Управление талантами. *Управление персоналом: как привлечь, удержать и мотивировать ценных сотрудников-2011*. 2011. С. 83-87.
4. Кузнецова Н. Б. Концепція управління талантами в системі менеджменту знань. *Соціально-трудові відносини: теорія та практика*, 2014. 181–187 с.
5. Minchington, Brett Eremedia. Employer Branding Best Practices You Need to Know. 2015. URL: <http://www.eremedia.com/ere/15-employer-branding-bestpractices-you-need-to-know/>.

REFERENCES

1. Maiklz, E. (2006). Viina za talanty. URL: <https://books.google.ru/books?id=qfNonN-jseYC&printsec=> [In Ukrainian].
2. Robertson, A. (2004). Upravleniye talantami: Kak izvlech vygodu iz talanta vashikh podchinennykh. Dnipropetrovsk [In Russian].
3. Kovaleva, T. O., Rodina, Yu. V. (2011). Talent Management. Upravleniye talantami. *Upravleniye personalom: kak privlech. uderzhat i motivirovat tsennykh sotrudnikov – Personnel management: how to attract, retain and motivate valuable employees*, 83–87 [In Russian].
4. Kuznetsova, N.B. (2014). Kontseptsiiia upravlinnia talantamy v systemi menedzhmentu znan. *Sotsialno-trudovi vidnosyny: teoriia ta praktyka – Social-labor relations: theory and practice*, 181–187 [In Ukrainian].
5. Minchington, Brett Eremedia. (2015). Employer Branding Best Practices You Need to Know. URL: <http://www.eremedia.com/ere/15-employer-branding-bestpractices-you-need-to-know/> [In English].

Петряєв Олексій Олександрович

кандидат економічних наук, доцент кафедри маркетингу,
менеджменту та підприємництва

Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна

ORCID: 0000-0001-6705-4714

Несен Марія Андріївна
студентка кафедри маркетингу, менеджменту
та підприємництва Харківського національного університету
імені В. Н. Каразіна

ЗНАННЯ ЯК ФУНДАМЕНТАЛЬНИЙ РЕСУРС В УПРАВЛІННІ ПЕРСОНАЛОМ

У статті виявлений взаємозв'язок системи управління персоналом із самостійною сферою управлінської діяльності – знаннями. Проаналізована проблема невизначеності при схваленні рішень, що впливають на діяльність організації. Досліджено шляхи подолання можливих помилок через недостатню кваліфікацію виконавчих органів. Визначено напрямки ефективного функціонування бізнес-процесів. Відзначено необхідність урахування кожної підсистеми для досягнення максимальної ефективності в організаторській системі.

Ключові слова: знання, персонал, бізнес, трудовий потенціал, конкурентоспроможність.

Petriaiev Oleksii
Ph.D, Associate Professor of the Marketing, Management
and Entrepreneurship Department of V. N. Karazin
Kharkiv National University
ORCID: 0000-0001-6705-4714
Nesen Mariia
student of the Marketing, Management and Entrepreneurship
Department of V. N. Karazin Kharkiv National University

KNOWLEDGE AS A FUNDAMENTAL RESOURCE IN PERSONNEL MANAGEMENT

The article identifies the relationship between the personnel management system and the independent sphere of management activity - knowledge. The problem of uncertainty in approving decisions that affect the activity of the organization is analyzed. Ways of overcoming possible mistakes due to lack of qualification of executive bodies are investigated. The directions of effective

functioning of business processes are determined. The need to consider each subsystem for maximum efficiency in the organizational system was noted.

Keywords: knowledge, personnel, business, labor potential, competitiveness.

Знання як самостійна сфера управлінської діяльності – один із головних інструментів для прийняття стратегічних та оперативних рішень. Роль інтелектуальних ресурсів в управлінні персоналом є вагомим аспектом для кожної компанії, що прагне використовувати нові технології для управління інтелектуальними ресурсами.

Сьогодні знання все більше визнаються як життєво важливий організаційний ресурс, що забезпечує конкурентну перевагу. Однак лише деякі компанії повністю здатні розробляти та використовувати необхідні організаційні навички для підвищення їх ефективності.

Головною метою управління знаннями є досягнення більш конструктивної співпраці між людьми в рамках колективу, використовуючи при цьому зростаючі обсяги інформації та керуючий ними.

Обробка економічних даних щодо прийняття адекватних управлінських рішень є вирішальним фактором у системі бізнес-процесів. Адже сприяє якісній оцінці програмного комплексу та аналізу можливих помилок.

Завдання даного дослідження: узагальнити основні відомості про знання як ресурс управління персоналом в організаціях, виявити, як налаштувати ресурси та можливості компанії для використання знань.

Дану проблему у своїх дослідженнях висвітлювали такі вчені як: Т. А. Стюарт, Ю. Я. Вовк, Савченко В. А., Шапошнікова О. В., Філіна Н., А. Модіна, Б. З. Мільнер, К. Перехуда, В. Макаров, С. О. Крайчук, Доскова Л. І., Марченко А.А., Л. І. Федулова, І. Ватсон, Сардак О.В. та інші [1–5].

Неперервний суспільний економічний розвиток призводить до появи нових пріоритетів та методів в управлінні персоналом. На перший план виходять нові принципи, риси та ознаки. Саме знання або інтелектуальні ресурси стають потенціалом для подальшої діяльності як окремих компонентів, так і всієї системи організації.

Існують два підходи до розуміння сутності знань:

1. як інформація, необхідна економічним фахівцям для здійснення раціонального вибору;

2. як економічний фонд, подібний іншим, добре відомим видам активів – фінансовим, матеріальним тощо [1].

Уся діяльність з розроблення, управління та виводу на ринок нових товарів та послуг, співпраця з постачальниками та партнерами, міцно пов'язана з вибором.

Необхідність прийняття рішення є загальною задачею для багатьох галузей, таких як медицина, політика, керівництво компанією та ін. Найчастіше політичні, економічно-соціальні та управлінські проблеми мають декілька варіантів рішень [2].

При знаходженні одного варіанту з різноманіття можливих, особа, що приймає рішення, зазвичай підвладна тільки своєму інтуїтивному уявленню. У зв'язку з чим, схвалення рішення має неозначений характер, який впливає на подальшу якість праці.

Актуальність цього питання для сфери економіки та менеджменту обумовлена вартістю наслідків від прийняття неправильного (неефективного або помилкового) рішення. Це виявляється в неможливості впровадження нових проєктів, у збитках, що несе суб'єкт економічної діяльності.

Прийняття рішень, що сприяють розвитку та покращенню системи праці, є на сьогодні актуальною управлінською задачею. При цьому необхідно спрямувати усі зусилля на стратегічні цілі суб'єкта економіки, знизити невизначеність, в умовах, яких вирішуються такі завдання, крім того виявити можливі проблеми та недоліки у внутрішньому регулюванні системи [3].

Так як невизначеність міцно пов'язана з наявністю ймовірної інформації та знань, то до сучасних управлінських проблем додається й необхідність своєчасного забезпечення спеціаліста важливою інформацією та даними, а також постійного підвищення рівня компетентності особи, що приймає рішення.

В даний час існують переконливі суперечки про зміну характеру бізнес-середовища та джерела конкурентоспроможності в розвинутих країнах. Загальновідомо, що знання – це швидке оббігання капіталу та праці як основного економічного ресурсу в розвинутих країнах [4].

Для максимізації продуктивності треба систематизувати організацію праці та налаштувати рушійний апарат підприємства. Зі зміною вимог у бізнес-середовищі, повинні змінюватися й оновлюватися знання та обов'язки працівників.

Для цього необхідно проводити певний комплекс заходів, що ґрунтуються на ефективних підходах та принципах управління персоналом (адекватності, достовірності). А саме – тренінги, практичні вправи, лекції, семінари тощо.

Структура управління персоналом є поліфункціональною, і кожна підсистема відповідає за реалізацію своєї діяльності. Та головною задачею цього комплексу: підвищити якість бізнес-процесів підприємства. А це можна лише завдяки постійному розвитку внутрішніх ланок системи, тобто – кваліфікації працівників. Тому управління персоналом відіграє важливу роль у всеохоплюючій стратегії організації.

Знання слугують фундаментом для продуктивної колективної діяльності, а також при створенні корпоративних знань та практичних винаходів нових ідей та рішень.

Щоб розв'язувати складні питання, застосовують мозковий штурм, експертні оцінки, творчі сили та факти, одержані з досвіду. Праця всього колективу примножує спільні досягнення та пізнання, які накопичуються підприємством, крім того, поліпшує умови досягнення його потенційного успіху [5].

Важливо налагодити ефективне функціонування бізнес-процесів та застосовувати наявні ресурси з максимальною користю. Для цього необхідно:

1. своєчасно інформувати керівні органи щодо змін в системі діяльності підприємства;
2. оптимізувати зв'язок керівництва та підлеглих;
3. забезпечити усіма необхідними умовами працівників для ефективної роботи;
4. надати працівникам можливість постійного розвитку, допомогу і підтримку в придбанні необхідних знань і навичок;
5. сформулювати перспективні напрями розвитку
6. постійно вдосконалювати рівень функціонування окремих підрозділів, завдяки впровадженню інформаційних ресурсів, їх аналізу та обробці.

Таким чином, знання відіграють вирішальну роль в управлінні персоналом та є запорукою успішного функціонування бізнес-процесів. Адже сприяють постійному вдосконаленню кваліфікації персоналу та розвитку організації. Тому важливо спрямувати усі зусилля на стратегічні цілі організації, знизити невизначеність, в умовах яких вирішуються певні задачі, крім того своєчасно виявити можливі недоліки у внутрішньому регулюванні системи та проінформувати керівні органи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Савченко В. А. Управління розвитком персоналу. Київ. КНЕУ, 2009. 351 с. URL: http://pidruchniki.com/82005/menedzhment/rozvitok_personalu.
2. Сардак О. В. Позиція персонал-маркетингу в управлінні працівниками підприємств. *Економічний аналіз*. 2011. Вип. 8, Ч. 2. С. 303–307. URL: http://dspace.tneu.edu.ua/bitstream/316497/272/1/Економічний_аналіз_2011_-_8-2.pdf.
3. Марченко А. А. Формування та використання фінансових ресурсів суб'єктів : автореф. дис. ... канд. екон. наук. Київ, 2008. 16 с. URL: <http://www.lib.ua-ru.net/diss/cont/27243.html>.
4. Доскова Л. И. Управление персоналом. Москва. ЭКСМО, 2008. 375 с. URL: <http://pid.atwebpages.com/znachenie-upravleniya-personalom-kak.html>.
5. Шапошнікова О. В., Філіна Н. Взаємозв'язок розрахунків і зобов'язань в обліку. *Европейская наука XXI века*. 2013. URL: http://www.rusnauka.com/14_ENXXI_2013/Economics/7_137329.doc.htm.

REFERENCES

1. Savchenko, V.A. (2009). *Upravlinnya rozvitkom personalu*. Kyiv. KNEU. URL: http://pidruchniki.com/82005/menedzhment/rozvitok_personalu [In Ukrainian].
2. Sardak, O.V. (2011). Position of personnel marketing in management of employees of enterprises. *Economic analysis – Economic analysis, Iss. 8, Part 2, 303–307*. URL: http://dspace.tneu.edu.ua/bitstream/316497/272/1/Economic_Analysis_2011_-_8-2.pdf [In Ukrainian].
3. Marchenko, A.A. (2008). *Formuvannya ta vikoristannya finansovih resursiv sub`yektiv. Extended abstract of candidates thesis*. Kyiv. URL: <http://www.lib.ua-ru.net/diss/cont/27243.html> [In Ukrainian].
4. Doskov, L.I. (2008). *Upravlenie personalom*. Moscow: EKSMO. URL: <http://pid.atwebpages.com/znachenie-upravleniya-personalom-kak.html> [In Russian].

5. Shaposhnikova, O., Filina, N. (2013). Vzayemozv'yazok rozrahunkiv i zobov'yazan v obliku. *Evropejskaya nauka XXI veka – 21st Century European Science*. URL: http://www.rusnauka.com/14_ENXXI_2013/Economics/7_137329.doc.htm [In Ukrainian].

Подрез-Ряполова Ирина Валеріївна
*науковий співробітник НДІ правового забезпечення
інноваційного розвитку НАПрН України
ORCID: 0000-0002-8802-1441*

ДО ПИТАННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ В СФЕРІ ФОРМУВАННЯ РЕГІОНАЛЬНОЇ ІННОВАЦІЙНОЇ СИСТЕМИ

Розглянуті окремі питання реалізації економічної політики держави в сфері формування регіональної інноваційної системи. Визначено, що реалізація ефективної економічної політики держави потребує визначення відповідних напрямів в сфері регіонального інноваційного розвитку. Виявлено, що основним пріоритетним вектором реалізації економічної політики держави щодо формування регіональної інноваційної системи повинен бути вектор стимулювання інноваційного розвитку регіонів й вдосконалення відповідних правових та економічних механізмів.

Ключові слова: економічна політика, регіональна інноваційна система, економіка регіонів, потенціал регіонального розвитку.

Podrez-Ryapolova Irina
*Researcher of Scientific and Research Institute of Providing Legal
Framework for the Innovate Development of NAL S of Ukraine
ORCID: 0000-0002-8802-1441*

AREAS OF IMPLEMENTATION OF THE STATE'S ECONOMIC POLICY AIMED TO FORM THE REGIONAL INNOVATION SYSTEM

Some issues of realization of the economic policy of the state in the sphere of formation of regional innovation system are considered. It is determined that the implementation of the effective economic policy of the state requires the definition of appropriate directions in the field of regional innovation development. It is revealed that the main priority vector of realization of the economic policy of the state regarding the formation of the regional innovation system should be the vector of stimulating the innovative development of the regions, improvement of the relevant legal and economic mechanisms.

Keywords: economic policy, regional innovation system, regional economy, regional development potential.

Реалізація ефективної економічної політики держави в сучасних умовах потребує визначення відповідних напрямів щодо формування регіональної інноваційної системи. Такі напрями повинні охоплювати пріоритети розвитку регіонів та основні шляхи розв'язання проблем інноваційного розвитку регіональної економічної системи. Крім того, реалізація економічної політики потребує створення ефективних форм підтримки внутрішньої регіональної та міжрегіональної збалансованості соціально-економічного розвитку.

Слід погодитись, що економічна політика держави може бути визначена як форма реалізації державою власної суверенної економічної влади та відповідних функцій, що організаційно інституціалізована як особливий тип та процес діяльності, який за своїм механізмом складається з формування та здійснення офіційно затвердженого алгоритму застосування правових засобів державного впливу на зміст, структуру та динаміку внутрішньо- та зовнішньоекономічних відносин, на макроекономічні властивості ринкової рівноваги, шляхом відповідної корекції змісту правового господарського порядку, з метою досягнення програмно визначених кількісних та якісних властивостей функціонування національної економічної системи, забезпечення економічного народовладдя та суверенітету України [1, с. 217].

На законодавчому рівні регламентовані форми реалізації державою економічної політики та її основні напрями. Так, основними напрямками економічної політики, що визначаються державою згідно з нормами ст. 10 Господарського кодексу України є:

- структурно-галузева політика, складовими якої є промислова, аграрна, будівельна та інші сфери економічної політики, щодо яких держава здійснює відносно самостійний комплекс заходів стимулюючого впливу;

- інвестиційна політика, спрямована на створення необхідних умов для залучення і концентрації коштів на потреби розширеного відтворення основних засобів виробництва, переважно у галузях, розвиток яких визначено як пріоритети структурно-галузевої політики;

- амортизаційна політика, спрямована на створення найбільш сприятливих та рівноцінних умов забезпечення процесу простого відтворення основних виробничих і невиробничих фондів;

- політика інституційних перетворень, спрямована на формування раціональної багатоукладної економічної системи шляхом трансформування відносин власності, здійснення роздержавлення економіки тощо;

- цінова політика, основою метою якої є забезпечення еквівалентності в процесі реалізації національного продукту та стабільності ціноутворення;

- антимонопольно-конкурентна політика, основною спрямованістю якої є створення оптимального конкурентного середовища діяльності суб'єктів господарювання, забезпечення їх взаємодії на умовах недопущення проявів дискримінації;

- бюджетна політика, спрямована на оптимізацію та раціоналізацію формування доходів і використання державних фінансових ресурсів, підвищення ефективності державних інвестицій у економіку, узгодження загальнодержавних і місцевих інтересів у сфері міжбюджетних відносин, регулювання державного боргу та забезпечення соціальної справедливості при перерозподілі національного доходу;

- податкова політика, спрямована на забезпечення економічно обґрунтованого податкового навантаження на суб'єктів господарювання та громадян при оподаткуванні їх доходів;

- грошово-кредитна політика, спрямована на забезпечення стабільності та ефективності грошової та банківської систем;

- валютна політика, яка має спрямованість на встановлення і підтримання паритетного курсу національної валюти щодо іноземних

валют, стимулювання зростання державних валютних резервів та їх ефективного використання;

- зовнішньоекономічна політика, спрямована на забезпечення належного рівню регулювання державою відносин між суб'єктами господарювання та іноземними суб'єктами господарювання.

Відповідно ст. 9 Господарського Кодексу України у сфері господарювання держава здійснює довгострокову (стратегічну) і поточну (тактичну) економічну і соціальну політику, спрямовану на реалізацію та оптимальне узгодження інтересів суб'єктів господарювання і споживачів, різних суспільних верств і населення в цілому. При цьому, *правове закріплення економічної політики здійснюється шляхом визначення засад зовнішньої і внутрішньої політики (яка охоплює сфери розвитку місцевого самоврядування та стимулювання розвитку регіонів)*, у прогнозах і програмах економічного і соціального розвитку України та окремих її регіонів, програмах діяльності Кабінету Міністрів України, цільових програмах економічного, науково-технічного і соціального розвитку, а також відповідних законодавчих актах [2].

Доцільно виділити основні засади внутрішньої політики у сфері стимулювання розвитку регіонів, якими є: гармонізація загальнодержавних, регіональних та місцевих інтересів; створення умов для розвитку економічної самостійності регіонів; розроблення та впровадження проектів міжрегіональних економічних зв'язків і транскордонного співробітництва, спрямованих на підвищення конкурентоспроможності регіонів як основи їх динамічного розвитку; зміцнення економічної інтеграції регіонів з використанням переваг територіального поділу і кооперації праці; створення ефективних механізмів забезпечення активної участі територіальних громад та органів місцевого самоврядування у формуванні та реалізації державної регіональної політики; досягнення високої функціональної спроможності кадрового потенціалу регіонів, передусім шляхом створення системи і технологій залучення інвестицій для підготовки високопрофесійних управлінських кадрів [3].

Таким чином, з урахуванням вищевказаних засад внутрішньої політики у сфері стимулювання розвитку регіонів та існуючих тен-

денцій інноваційного розвитку регіонів, можливо визначити такі напрями реалізації економічної політики в сфері формування регіональної інноваційної системи, як:

1. Моніторинг внутрішнього економічного та інноваційного потенціалу, розроблення відповідних механізмів його ефективного використання, визначення на інноваційній основі шляхів структурної перебудови економіки регіонів з урахуванням особливостей їх потенціалу (об'єктивних потреб регіонів, належної оцінки регіональних умов і можливостей окремих районів).

2. Створення ефективних механізмів стимулювання інноваційної діяльності та комерціалізації результатів інноваційної діяльності в регіонах, в тому числі вдосконалення системи фінансування інноваційної діяльності регіонів та оновлення системи залучення інвестицій до економічного розвитку регіонів. Модернізація системи стимулювання створення інфраструктури інноваційного розвитку регіонів, зокрема розвиток малого інноваційного бізнесу.

3. Вдосконалення взаємодії центральної і регіональної влади, створення дієвого механізму рівноправної участі промисловості, бізнесу та науки в реалізації регіональної економічної політики.

В рамках визначених напрямів необхідна реалізація відповідних заходів щодо розробки та упровадження нормативно-правових актів та національних і регіональних програм економічного розвитку та комплексу заходів стимулюючого впливу відносно підвищення конкурентоспроможності регіонів. При цьому, побудова державної регіональної економічної політики повинна здійснюватися з урахуванням диспропорції галузевої структури більшості регіональних господарських комплексів, низького рівню економічної ефективності, наявності диференціації між регіонами в рівнях соціально-економічного розвитку та певних особливостей щодо розбудови регіональної інноваційної системи та відповідної інфраструктури.

Таким чином, основним пріоритетним вектором реалізації економічної політики держави щодо формування регіональної інноваційної системи повинен бути вектор стимулювання інноваційного розвитку регіонів, вдосконалення відповідних правових та економічних механізмів, а також підвищення ролі та відповідальності місцевих

органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування за реалізацію покладених на них повноважень та вирішення поточних і перспективних завдань.

ЛІТЕРАТУРА

1. Задохайло Д. В. Економічна політика держави в системі правового і законодавчого забезпечення. С. 214–221. URL: http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/6432/1/Zaduxaylo_214.pdf.
2. Господарський кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 436-IV (в редакції від 13.02.2020 р.) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15>.
3. Про засади внутрішньої і зовнішньої політики : Закон України від 01.07.2010 р. № 2411-VI (в редакції від 08.07.2018 р.) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2411-17>.

REFERENCES

1. Zadykhailo, D. V. Ekonomichna polityka derzhavy v systemi pravovoho i zakonodavchoho zabezpechennia, 214–221. URL: http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/6432/1/Zaduxaylo_214.pdf [In Ukrainian].
2. Hospodarskyi kodeks Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 16.01.2003 № 436-IV (v redaktsii vid 13.02.2020 r.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15> [In Ukrainian].
3. Pro zasady vnutrishnoi i zovnishnoi polityky: Zakon Ukrainy vid 01.07.2010 r. № 2411-VI (v redaktsii vid 08.07.2018 r.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2411-17> [In Ukrainian].

Попко Вадим Вікторович

кандидат юридичних наук, доцент кафедри порівняльного і європейського права Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ТРАНСНАЦІОНАЛЬНЕ КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО: ДОСЯГНЕННЯ У ФОРМУВАННІ СИСТЕМИ

Транснаціональне кримінальне право розвивалося впродовж десятиріч. Його актуальність зростала разом із глобалізацією усіх процесів, яка сприяла відносно меншій захищеності кордонів, різноманіттю комунікацій та складності відслідковування злочинів. Транснаціональні злочини стали окремим явищем у правовому світі, адже вони видаляють межу між юрисдикціями, державами та нормами. У своїх дослідженнях автор розглядав транснаціональне кримінальне право з різних сторін, і у даній статті сформулював основні успішні кроки, що було здійснено для формування системи транснаціонального кримінального права як підгалузі міжнародного кримінального права. Серед них: формування джерельної бази, удосконалення процесу криміналізації транснаціональних злочинів, створення правил регулювання юрисдикційних питань, налагодження системи правової допомоги між державами, а також досягнення консенсусу щодо принципів, якими регулюється транснаціональне кримінальне право.

Ключові слова: транснаціональне кримінальне право, джерела транснаціонального кримінального права, Конвенція, криміналізація, принципи транснаціонального кримінального права, юрисдикція, підгалузь міжнародного кримінального права.

Popko Vadym

*Candidate of Law, Associate Professor of the Department
of Comparative and European Law at the Institute of International
Relations Taras Shevchenko National University of Kyiv*

TRANSNATIONAL CRIMINAL LAW: ACHIEVEMENTS IN THE FORMATION OF THE SYSTEM

Transnational criminal law has been developing for decades. Its relevance has grown along with the globalization of all processes, which has contributed to the relatively less border security, the diversity of communications and the complexity of crime tracking. Transnational crimes have become a separate phenomenon in the legal world, as they remove the boundary between jurisdictions, states and norms. In his research, the author considered transnational criminal law from different sides, and in this article formulated the main successful steps that were taken to form the system of transnational criminal law as a sub-branch of international criminal law. These include: building a source base, improving the process of criminalization of transnational crimes, establishing rules for

the regulation of jurisdictional issues, establishing a system of legal assistance between states, and reaching consensus on the principles governing transnational criminal law.

Keywords: transnational criminal law, sources of transnational criminal law, Convention, criminalization, principles of transnational criminal law, jurisdiction, sub-sector of international criminal law.

Транснаціональне кримінальне право функціонує як складова частина системи міжнародного кримінального права, як його підгалузь, в основі якого закладено певний фундамент – принципи міжнародного права, які, поза сумнівом, є нормами *jus cogens* та містять зобов'язання *erga omnes*. Важливим постулатом вивчення транснаціонального кримінального права являється визнання принципів міжнародного права, серед яких важливе місце посідають принципи міжнародного кримінального права.

Важливим етапом формування системи транснаціонального кримінального права стало формування бази джерел, на основі яких розвиваються основні понятійні категорії та принципи.

Норми транснаціонального кримінального права, як й інші юридичні норми, завжди існують у певній формі й зафіксовані у правовому джерелі. Формування джерел транснаціонального кримінального права відбувалось під впливом кількох чинників, серед яких виділимо два основних: 1) розвиток суспільних відносин, серед яких мають місце й такі негативні явища як тероризм, розповсюдження наркотичних і психотропних речовин, торгівля людьми, кіберзлочини тощо, а також 2) розвиток міжнародного права.

Не останню роль у цьому процесі відіграла Організація Об'єднаних Націй, яка наділена великими можливостями як для формування норм міжнародного права, так й для його реалізації. Спеціальні комітети, створені Генеральною Асамблеєю ООН розробляють проекти міжнародних конвенцій, які в подальшому приймаються резолюціями Генеральної асамблеї ООН і пропонуються для ратифікації і приєднання державам-членам ООН. Подібним шляхом, зокрема, були прийняті конвенції про боротьбу с тероризмом, конвенції, що стосуються боротьби із злочинністю тощо. У наш час нормативна база ООН представляє собою цілісну систему універсальних між-

народно-правових актів, що дозволяє деяким вченим виділити нову галузь права – «право ООН»[5]. Беручи до уваги різні точки зору з цього приводу, необхідно відмітити певну умовність терміну «право ООН», яка полягає у тому, що не кожен його елемент володіє якістю правової норми.

Глобальним міжнародним документом у сфері протидії міжнародній транснаціональній злочинності являється *Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності*, ухвалена на 62-му пленарному засіданні 55 сесії Генеральної Асамблеї ООН Резолюцією 55/25 від 15 листопада 2000 р. (Палермська конвенція) [3], та протоколи, що її доповнюють: а) проти незаконного ввезення мігрантів по суші, морю і повітрям та б) про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми. Із майже універсальною ратифікацією, Конвенція 2000 р. являється світовим досягненням, що пропонує співробітництво у рамках боротьби з організованою злочинністю всім державам-членам ООН.

Удосконалення процесу криміналізації транснаціональних кримінальних злочинів також є обов'язковою складовою розвитку системи. Транснаціональні злочини як складові міжнародної злочинності являються національними по формальним ознакам, оскільки включають в себе протиправні діяння, заборонені й карані національним правом.

Ідентифікація їх як злочинів, судовий розгляд та покарання злочинців здійснюється конкретною державою. Таким чином, під впливом міжнародного права у процесі криміналізації транснаціональних злочинів відбувається уніфікація національного законодавства, адже тільки внутрішньодержавне право здатне криміналізувати діяння, що не являється підставою міжнародної кримінальної відповідальності й не підпадає під міжнародну кримінальну юрисдикцію.

Перелік транснаціональних діянь, що вимагають криміналізації у внутрішньодержавному праві, передбачені Конвенцією ООН проти транснаціональної організованої злочинності (2000) та двох додаткових протоколів до неї – проти незаконного ввезення мігрантів по суші, морю і повітрям та про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми. Слід зазначити, що цей пере-

лік не є вичерпним, будь-який злочин з ознаками транснаціональності вимагає криміналізації у національному законодавстві, згідно ст. 2 цієї Конвенції. Також існує застереження, коли законодавство держав-учасниць містить перелік конкретних основних правопорушень, до нього включається, як мінімум, «всеосяжне коло злочинів, пов'язаних із діяльністю організованих злочинних груп».

Згідно з Конвенцією ООН 2000 р. криміналізації потребує: а) участь в організованій злочинній групі, у тому числі причетність до злочинної групи, а також участь у змові (ст. 5); б) відмивання доходів від злочинів (ст. 6); в) злочин корупції (ст. 8); г) перешкоджання здійсненню правосуддя (ст. 23).

При цьому, для розвитку транснаціонального кримінального права важливо, щоб норм дотримувалися усі держави, а також сприяли їх підтриманню. Саме тому важливим є міжнародне співробітництво держав у даній сфері.

Норми транснаціонального кримінального права, спрямовані на боротьбу зі злочинністю, визначають принципи міжнародного співробітництва держав по наданню правової допомоги у цій сфері. Як зазначає М. Костенко, «необхідність правового оформлення міжнародного співробітництва держав у боротьбі зі злочинністю обумовлена характером міжнародних злочинів, які представляють небезпеку не тільки для окремих держав, але й для усієї світової спільноти». [4] Якою б не була правова форма закріплення принципів, до якої б форми міжнародного співробітництва вона не належала, ці принципи завжди є нормами загального і керівного значення, основою процесу правозастосування в усіх напрямках взаємодії держав, у тому числі й при наданні взаємної правової допомоги при розкритті транснаціональних злочинів.

У цілому міжнародне співробітництво у сфері транснаціонального кримінального права, й зрозуміло, його складова – надання правової допомоги – базується на принципах міжнародного кримінального права, які відображені у договорах, конвенціях, деклараціях, пактах, національному законодавстві. Як відзначає професор Н. Зелінська, «необхідність протидії злочинності, що все більше інтернаціоналізується, обумовила заключення конвенцій, що передбачають

спеціальні умови міжнародного співробітництва у протидії певним видам злочинності»[2].

Важливими принципами міжнародного співробітництва по наданню правової допомоги являється взаємність співробітництва, добровільність здійснення, дотримання національного суверенітету і безпеки, можливість застосування іноземного законодавства (уступка суверенітету), відповідність прохання запитуючої держави законодавству запитуваної держави, рівність повноважень компетентних органів, забезпечення правового захисту, реалізація умов договору з допомогою національного законодавства, дія міжнародного договору тільки на території держав – його учасників, співробітництво на основі права, передбаченого міжнародним договором, дотримання законності.

При цьому, під час визначення порядку дій при переслідуванні злочинців чи процесуальних питань, може виникнути питання юрисдикції.

Основними принципами кримінально-правової юрисдикції являються: територіальний; персональний (національний, принцип активного громадянства); принцип захисту (безпеки чи реальний); пасивний персональний (принцип пасивного громадянства) і універсальний принцип.

Відносно існування даних правових підстав відправлення юрисдикції давно уже досягнутий широкий консенсус у доктрині міжнародного і внутрішньодержавного права. У той же час ряд дослідників да зазначених принципів додавають ще принцип прапору, представницький принцип чи принцип розподілу компетенції, а також принцип ефекту, взявши за основу наслідки вчинення злочину[1].

Таким чином, розвиток системи транснаціонального кримінального права потребував окремого розвитку в усіх складових та сферах. Основою для такого розвитку стало удосконалення джерельної бази. Завдяки цьому на новий етап вийшло питання криміналізації транснаціональних злочинів та взаємної правової допомоги держав. При цьому, у ситуаціях, коли виникають питання щодо юрисдикції – держави користуються переліком принципів, за якими вона визна-

чається. Можна зробити висновок, що з часу початку свого розвитку, система транснаціонального кримінального права набула набагато чіткіших рис та на сьогоднішній день функціонує у повному обсязі, що, однак, не припиняє необхідності подальших удосконалень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Cameron L. The protective principle of international criminal jurisdiction. Dartmouth, England, 1994. 19 p.
2. Зелинская Н. А. Международные преступления и международная преступность: Монография. Одесса : Юридична література, 2006. 568 с.
3. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності, ухвалена Резолюцією 55/25 Генеральної Асамблеї від 15 листопада 2000 р. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_789.
4. Костенко Н. И. Международное уголовное право: современные теоретические проблемы. Москва : Юрлитинформ, 2004. 448 с. С. 243.
5. Яновский М. В. Генеральная Ассамблея ООН. Международно-правовые вопросы. Кишинев : Штиинца, 1971. 301 с.

REFERENCES

1. Cameron, L. (1994). The protective principle of international criminal jurisdiction. Dartmouth, England [In English].
2. Zelinskaya, N.A. (2006). Mezhdunarodnyye prestupleniya i mezhdunarodnaya prestupnost. Odessa: Yuridichna literatura [In Russian].
3. Konventsiiia Orhanizatsii Obiednanykh Natsii proty transnatsionalnoi orhanizovanoi zlochynnosti, ukhvalena Rezoliutsiieiu 55/25 Heneralnoi Asamblei vid 15 lystopada 2000 r. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_789 [In Ukrainian].
4. Kostenko, N.I. (2004). Mezhdunarodnoye ugolovnoye pravo: sovremennyye teoreticheskiye problemy. Moscow: Yurlitinform. P. 243 [In Russian].
5. Yanovskiy, M.V. (1971). Generalnaya Assambleya OON. Mezhdunarodno-pravovyye voprosy. Kishinev: Shtiintsa [In Russian].

Райко Максим Сергійович
здобувач кафедри правознавства юридичного факультету
Східноукраїнського національного університету
імені Володимира Даля

ПРАВО НА ОПЛАТУ ПРАЦІ: МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ СТАНДАРТИ

У роботі проаналізовано міжнародно-правові стандарти у сфері правового регулювання оплати праці та зроблено висновок, що однією із основних цілей діяльності міжнародних організацій є створенням таких гарантій заробітної плати, які забезпечать задовільні умови життя людини.

Ключові слова: міжнародно-правові стандарти, оплата праці, працівник, національне законодавство.

Rayko Maksym
Applicant at the Department of Law Faculty of Law,
East Ukrainian National
Vladimir Dahl University

RIGHT TO PAY WORK: INTERNATIONAL LEGAL STANDARDS

The paper analyzes international legal standards in the field of legal regulation of remuneration and concludes that one of the main goals of international organizations is to create such wage guarantees that will ensure satisfactory living conditions.

Keywords: international legal standards, remuneration, employee, national legislation.

Сучасний стан розбудови нашої державності характеризується стрімким реформуванням національної законодавчої бази в усіх галузях, у тому числі й у царині трудового права, відповідно до міжнародних стандартів. Однією з важливих проблем у напрямку вдосконалення трудового законодавства є нагальна необхідність

приведення законодавства про реалізацію права на оплату праці у відповідність з міжнародно-правовими нормами. Для вирішення цієї проблематики необхідним є аналіз загальносвітових тенденцій правового регулювання оплати праці та опрацювання загальновизнаних міжнародних норм і стандартів у цій царині.

Кардинальні зміни в політичному й економічному житті нашого суспільства, проголошення однією з основних суспільних цілей побудову правової держави, вимагають, щоб нові законодавчі акти, що розробляються й приймаються нормотворчими органами нашої держави, відповідали найвищим вимогам, відповідали загальносвітовим стандартам прав людини й міжнародним нормам трудового права. Адже саме поняття правової держави передбачає в числі іншого прерогативу міжнародного права над внутрішнім, верховенство загальнолюдських цінностей. Ратифікуючи міжнародні договори й конвенції, що регламентують права людини та громадянина, ми повинні втілювати з міжнародного трудового права найпрогресивніші норми, що відповідають інтересам людини й дозволяють забезпечити реалізацію всіх прав і свобод, закріплених у Конституції України.

Особливістю міжнародно-правового регулювання праці є те, що норми міжнародних актів регулюють не безпосередні трудові відносини, а встановлюють певні стандарти в галузі праці, які через їх імплементацію в національному законодавстві кожної країни, що бере в них участь, конкретизуються й наділяються певним правовим механізмом реалізації. Характерними прикладами тут можуть бути визначення поняття права на працю, примусової праці, достатнього життєвого рівня тощо [1, с. 34]. Сьогодні до пріоритетних сфер удосконалення вітчизняного законодавства належить і царина оплати праці.

Слід погодитися з Я. В. Сімутіною, яка зазначає, що дослідження міжнародного законодавства з метою використання позитивного досвіду правового регулювання винагороди за працю в трудових відносинах, а також гармонізація законодавства України з міжнародним законодавством, що є необхідною умовою для входження України до міжнародних організацій, в тому числі до Європейського Союзу, свідчить, що міжнародні норми, присвячені питанням заробітної

плати, активно впливають на національне законодавство, визначаючи його принципи і напрямки [2, с. 149].

У зв'язку із зазначеним питання регулювання прав працівників на оплату праці, приведення їх до міжнародних стандартів не тільки не втрачає своєї актуальності, а й в умовах інтеграції України в європейську спільноту, приведення норм трудового законодавства, в тому числі і з питань оплати праці, у відповідність до світових загальноприйнятих вимог і стандартів потребує належного вивчення та своєчасного врахування.

Міжнародно-правові стандарти оплати праці – це загальновизнані світовим співтовариством соціальні норми й нормативи тривалої дії або їх комплекс, які закріплюють перелік прав людини в царині оплати праці, визначають їх обсяг і зміст, указують на порядок реалізації, щодо яких можливе застосування заходів міжнародного впливу й контролю.

Основними розробниками міжнародно-правових стандартів оплати праці є міжнародні організації універсального (Організація Об'єднаних Націй), спеціалізованого (Міжнародна організація праці) й регіонального характеру (Європейський Союз, Рада Європи).

До базових міжнародно-правових документів у царині оплати праці слід віднести: Загальну декларацію прав і свобод людини та громадянина 1948 р. [3] (ч. 3 ст. 23 – працівник має право на справедливу та задовільну винагороду, яка забезпечує гідне існування його самого та його родини і яка, у разі необхідності, доповнюється іншими засобами соціального захисту), Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права 1968 р. [4] (ст. 6 – держави визнають право на працю, що включає право кожної людини на одержання можливості заробляти собі на життя працею, на яку вона вільно погоджується; ст. 7 – держави визнають за кожним право на справедливі та сприятливі умови праці, що включає винагороду, яка б забезпечила, як мінімум, усім працюючим справедливую заробітну плату та рівну винагороду за труд рівної цінності без будь-якої різниці, задовільне існування для них та їхніх сімей), а також Конвенції МОП №95 «Про охорону заробітної плати» 1949 р. [5] (ратифікована Україною у 1961 р. Основним принципом Конвенції є своєчасність

та повнота виплати заробітної плати, яка охороняється від протизаконної практики відрахувань, затримань виплати тощо. Її положення стосуються упорядкування форми виплат, періодичності, днів та місця виплат. Наприклад, ст. 3 передбачає, що заробітна плата виплачується тільки грошима, які мають законний обіг, і виплату у формі векселів, бонів, купонів чи в будь-якій іншій формі, призначеній замінити гроші, що мають законний обіг, буде заборонено), №100 «Про рівне винагородження чоловіків і жінок за працю рівної цінності» 1951 р. [6] (ратифікована Україною у 1956 р. У ст. 1 зазначено, що термін «рівна винагорода чоловіків та жінок» стосується ставок винагороди, визначеної без дискримінації за ознаками статі, ст. 2 – обов'язок держави забезпечити застосування стосовно всіх працюючих принципу рівної винагороди чоловіків та жінок за працю рівної цінності).

Проаналізувавши міжнародне законодавство можемо зробити висновок, що однією із основних цілей діяльності міжнародних організацій є створенням таких гарантій заробітної плати, які забезпечать задовільні умови життя людини. До основних критеріїв міжнародно-правового регулювання оплати праці доцільно віднести наступні: (а) основоположним принципом у цій сфері є принцип соціальної справедливості та законності; (б) кожен працюючий має право на справедливу й задовільну винагороду, яка забезпечує гідне існування як самої людини, так і її сім'ї; (в) будь-які відрахування із заробітної плати та виплати дозволяються лише за умов і в межах, продиктованих національним законодавством або визначених у колективних договорах; (г) доступність та достовірність інформації відносно оплати праці для всіх зацікавлених осіб, у першу чергу, для працівників; (д) обов'язковість загального звіту членів МОП щодо впровадження положень у національне законодавство та виконання обов'язків як у випадку ратифікації конвенції, так і у випадку не ратифікації; (е) можливість денонсування конвенцій після закінчення певного терміну.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ярошенко О. М. Щодо окремих питань виконання міжнародних договорів про працю. *Право і безпека*. 2005. № 4'1. С. 34-36.

2. Сімутіна Я. В. Методи регулювання заробітної плати на сучасному етапі (правові проблеми) : моногр. Київ : Київський університет права НАН України, 2009. 176 с.

3. Всеобщая Декларация прав человека (офиц. текст). Москва : Права человека, 1996. 16 с.

4. Международный пакт об экономических, социальных и культурных правах от 10.12.1966 г. *Международная защита прав и свобод человека* : сб. документов / сост. Г. М. Мелков. Москва : Юрид. лит., 1990. С. 20-32.

5. Конвенція МОП № 95 про охорону заробітної плати 1949 р. URL: http://www.conventions.ru/view_base.php?id=276.

6. Конвенція МОП № 100 про рівне винагородження чоловіків і жінок за працю рівної цінності 1951 р. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/993_002.

REFERENCES

1. Yaroshenko, O.M. (2005). Shchodo okremykh pytan vykonannia mizhnarodnykh dohovoriv pro pratsiu. *Pravo i bezpeka – Law and security*, 4/1, 34–36 [In Ukrainian].

2. Simutina, Ya.V. (2009). Metody rehuliuivannia zarobitnoi platy na suchasnomu etapi (pravovi problemy). Kyiv: Kyivskyi universytet prava NAN Ukrainy [In Ukrainian].

3. Vseobshchaya Deklaratsiya prav cheloveka. (1996). Moscow: Prava cheloveka [In Russian].

4. Mezhdunarodnyy pakt ob ekonomicheskikh. sotsialnykh i kulturnykh pravakh ot 10.12.1966 g. *Mezhdunarodnaya zashchita prav i svobod cheloveka*: sb. dokumentov. G. M. Melkov (Ed.). (1990). Moscow: Yurid. lit. [In Russian].

5. Konventsiiia MOP № 95 pro okhoronu zarobitnoi platy 1949 r. URL: http://www.conventions.ru/view_base.php?id=276 [In Ukrainian].

6. Konventsiiia MOP № 100 pro rivne vynahorodzhennia cholovikiv i zhinok za pratsiu rivnoi tsinnosti 1951 r. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/993_002 [In Ukrainian].

Розгон Ольга Володимирівна
кандидат юридичних наук, доцент,
провідний науковий співробітник
НДІ правового забезпечення інноваційного розвитку
НАПрН України
ORCID: 0000-0001-6739-3927

ПРАВОВИЙ СТАТУС НАУКОВИХ ПАРКІВ ЯК ЮРИДИЧНИХ ОСІБ ПРИВАТНОГО ПРАВА

До інноваційної інфраструктури дослідницького університету зазвичай відносять наукові парки. Автором робиться висновок, що засновником (учасником) юридичних осіб та/або їх об'єднань із метою розробки та реалізації інноваційних продуктів та/або продукції, зокрема, наукового парку, може бути саме дослідницький університет, а не будь-який університет як провідний вищий навчальний заклад. У науковій праці розглядається правова природа наукового парку як юридичної особи приватного права. Проаналізовано організаційно-правові форми наукового парку Одеського політехнічного університету та наукового парку «Київська політехніка».

Ключові слова: науковий парк, дослідницький університет, ЗВО, трансфер технологій.

Rozghon Olha
*PhD, Associate Professor, Leading Researcher of Scientific
and Research Institute of Providing Legal Framework
for the Innovative Development of NALS of Ukraine
ORCID: 0000-0001-6739-3927*

LEGAL STATUS OF SCIENTIFIC PARKS AS LEGAL ENTITIES OF PRIVATE LAW

Research parks are usually referred to as the innovation infrastructure of a research university. The author concludes that the founder (participant) of legal entities and / or their associations for the purpose of developing and marketing innovative products and / or products, in particular, a science park, may be a research university and not any university as a leading higher education

institution. school. The scientific work considers the legal nature of the science park as a legal entity of private law. The organizational and legal forms of the Scientific Park of the Odessa Polytechnic University and the Scientific Park «Kyiv Polytechnic» are analyzed.

Keywords: science park, research university, institution of higher education, technology transfer.

Згідно зі ст. 8 Закону України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій» та постановою Кабінету Міністрів України від 01.08.2007 р. № 995 передбачено створення структурних підрозділів із трансферу технологій, інноваційної діяльності та інтелектуальної власності у наукових установах Академій наук та вищих навчальних закладах України (далі – заклади вищої освіти або ЗВО). Тобто до структури ЗВО можуть входити структурні підрозділи, зокрема, *юридичні особи*.

Постають питання: до якого типу ЗВО можуть входити такі підрозділи та які види юридичних осіб вони становлять собою?

На нашу думку, важливе значення набувають все ж таки *дослідницькі університети*, де зосереджується правове забезпечення інноваційної діяльності. Поняття *дослідницький університет* міститься у ст. 30 Закону України «Про вищу освіту».

Прикладом інноваційної інфраструктури *дослідницького університету*, що сприяє реалізації його прав інтелектуальної власності, може бути така: 1) центр трансферу технологій; 2) науковий парк; 3) технопарк (технополіс); 4) спін-офф компанії; 5) венчурні фонди [1, с. 50].

Статтею 68 Закону України «Про вищу освіту» передбачено, що наукова, науково-технічна та інноваційна діяльність може здійснюватися закладами вищої освіти, у тому числі через створені ними юридичні особи, предметом діяльності яких є доведення результатів наукової та науково-технічної діяльності закладу вищої освіти до стану інноваційного продукту та його подальша комерціалізація. У межах цієї праці не зможемо розглянути та проаналізувати усі структурні підрозділи, тому торкнемося лише *наукових парків* (далі – НП).

Відповідно до ст. 3 Закону України «Про наукові парки» *науковий парк* — юридична особа, що створюється з ініціативи вищого

навчального закладу та/або наукової установи шляхом об'єднання внесків засновників для організації, координації, контролю процесу розроблення і виконання проектів наукового парку. Виходячи з наведеного, можна виділити характерні ознаки наукового парку: він є юридичною особою; має зв'язок із ЗВО, науковими установами та підприємствами; на його території розробляються і виконуються проекти.

На наш погляд, доцільним є досвід зарубіжних країн, де також створюються наукові парки. Наприклад, *Болгарії*, де *виділяють два різновиди наукових парків* – спеціалізовані та багатопрофільні.

Незалежно від виду, на думку Л. Варамезова, наукові парки вирішують три основні завдання [2, с. 217]: (а) започаткування оригінальних наукових ідей, що веде до проривів у техніці та технологіях; (б) прискорене поширення науково-технічних знань, що сприяє розвитку бізнесу, посилюючи його економічне зростання; (с) поліпшення якості підготовки в університетах шляхом активної участі в наукових дослідженнях і розробках.

Що стосується правової природи НП, то, наприклад, Sofia Tech Park (перший науково-технічний парк у Болгарії) вказується лише тип парку: технопарки, бізнес-інкубатори, але передбачає *публічно-приватне партнерство* (спосіб здійснення діяльності в інтересах суспільства із залученням недержавних суб'єктів для складних проектів, які вимагають довгострокових й великих фінансових ресурсів), оскільки співпрацює із приватними і державними клієнтами для створення та управління унікальним інноваційним середовищем, створення і впровадження освітніх програм, надаючи при цьому підтримуючі послуги з комерціалізації нових технологій, продуктів і послуг. Тобто, запроваджено механізм *публічно-приватного партнерства* на стадіях функціонування інноваційної інфраструктури у наукових, технологічних парках.

Український законодавець у Законі України «Про наукові парки» не надає єдиної та послідовної концепції щодо правової природи НП та їх місця у системі *юридичних осіб приватного права*, але інноваційний характер їх діяльності свідчить про непідприємницьку правову природу в поєднанні їх особливим порядком розподілу отриманих від комерціалізації інноваційних продуктів доходів [3, с. 92].

З аналізу ст. 9 Закону «Про наукові парки» можемо зробити висновки, що засновники наукового парку мають право отримувати частину прибутку від його діяльності в порядку, встановленому статутом наукового парку. Таким чином, в учасників (засновників) наукового парку виникає повний обсяг корпоративних прав, у тому числі майнових, які включають право на отримання частини прибутку від діяльності парку. В основі наявності таких прав знаходиться приватний інтерес його засновників, спрямований на отримання матеріального блага. Отже, є всі підстави констатувати *належність наукових парків до підприємницьких юридичних осіб приватного права* [4, с. 280].

Окремо зауважимо, що Законом України «Про наукові парки» (ст. 7) допускається, що засновниками наукового парку можуть бути суб'єкти господарювання державної або комунальної власності, які здійснюють свою діяльність на основі права господарського відання або права оперативного управління, і вони мають право отримувати частину прибутку від діяльності наукового парку в порядку, встановленому статутом наукового парку. А це підтверджує *належність наукових парків до підприємницьких юридичних осіб*.

Проаналізуємо *організаційно-правову форму* наукового парку Одеського політехнічного університету та наукового парку «Київська політехніка».

За даними Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб — підприємців та громадських формувань *науковий парк Одеського політехнічного університету* створено у формі *товариства з обмеженою відповідальністю* (ТОВ), а це передбачає обов'язковість формування статутного капіталу. Обмеження щодо встановлення участі у формуванні статутного капіталу наукового парку для ЗВО встановлені у (ч. 3 ст. 13 Закону «Про наукові парки»).

Алексєєнко І. Г. наполягає на тому, що необхідне подальше вдосконалення відповідного законодавства, а саме: Закону «Про державно-приватне партнерство» щодо викладення переліку мотиваційних засад для інвесторів під час виконання наукових та науково-технічних договорів, інноваційних проектів на принципах державно-приватного партнерства та спрощення процедури укладення

такого договору та Закону «Про наукові парки», щодо визначення організаційно-правової форми господарювання наукового парку та надання дозволу вищому навчальному закладу (науковій установі) як засновнику наукового парку одержувати частину прибутку від діяльності наукового парку в порядку, встановленому статутом наукового парку, у вигляді надходжень, — коштів або майна, що надходять безоплатно або у вигляді безповоротної фінансової допомоги чи добровільних пожертвувань (пасивних доходів) [5].

Згідно зі ст. 1 Закону України «Про науковий парк «Київська політехніка» науковий парк — договірне об'єднання суб'єктів господарювання, створене з метою організації, координації та контролю процесу виконання проектів наукового парку. Таке тлумачення наукового парку відповідає сутності поняття *корпорація*, що надається у ст. 120 ГК України.

В юридичній літературі обстоюється позиція щодо розуміння *корпорації* як різновиду юридичних осіб [6, с. 25].

Васильєва В. А., Коструба А. В. слушно зазначають, що види юридичних осіб урегульовуються як ЦК України, так і ГК України, водночас містять різну концепцію поділу юридичних осіб на такі, що мають комерційну мету, і такі, мета яких є ідеальною (некомерційні). А в межах системи *юридичних осіб приватного права* слід закріпити місце *корпорацій як підприємницьких юридичних осіб*, які не тільки спрямовують свою діяльність на отримання доходу, але й мають право його привласнювати шляхом розподілу між учасниками [7].

Повертаючись до наукових парків, зазначимо, що НП як організація стає корпорацією тоді, коли вона набуває статусу юридичної особи після реєстрації в державному органі. За даними Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб — підприємців та громадських формувань науковий парк «Київська політехніка» створений у формі *корпорації*.

За ст. 4 Закону України «Про науковий парк «Київська політехніка» *університет як провідний вищий навчальний заклад* може бути засновником (учасником) юридичних осіб та/або їх об'єднань із метою розроблення та реалізації інноваційних продуктів та/або продукції.

Тобто не зазначено, що *університет повинен мати статус дослідницького*, а лише міститься інформація про *провідний вищий навчальний заклад*.

На наше переконання, оскільки наукові парки зазвичай знаходяться на території саме дослідницького університету з розвиненою науково-технічною інфраструктурою, який наділений широкими правами перш за все щодо реалізації прав на об'єкти інтелектуальної власності та здійснення трансферу технологій, то:

по-перше, є необхідність внесення змін до ст. 4 Закону України «Про науковий парк «Київська політехніка» стосовно зазначення статусу «дослідницький»;

по-друге, у процесі діяльності наукового парку зацікавлені сторони науково-дослідницької та економічної діяльності здійснюють різні етапи інноваційних процесів, тому можна із впевненістю стверджувати, що НП — юридична особа з інноваційним характером діяльності. Оскільки засновники наукового парку мають приватний інтерес, спрямований на отримання частини прибутку від діяльності наукового парку в порядку, встановленому статутом наукового парку, то таку юридичну особу слід віднести до підприємницьких юридичних осіб приватного права.

ЛІТЕРАТУРА

1. Чередник Н. В. Права інтелектуальної власності дослідницьких університетів : дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2018. 212 с.
2. Варамезов Л., Пантелеева И. Иновационен мениджмънт. Свищов : Акад. изд. «Ценов», 2013. 222 с.
3. Зеліско А. В. Правовий статус наукових парків як юридичних осіб приватного права. *Підприємництво, господарство і право*. 2010. № 7. С. 89–93.
4. Зеліско А. В. Підприємницькі юридичні особи приватного права як суб'єкти цивільних правовідносин : монографія. Івано-Франківськ : Прикарпат. нац. ун-т ім. Василя Стефаника, 2016. 445 с.
5. Алексєєнко І. Г. Питання організації діяльності наукових парків як суб'єктів інноваційної діяльності в Україні. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. Спецвипуск, ч. 1, 2017. URL: http://apnl.dnu.in.ua/tom_1_2017/16.pdf

6. Спасибо-Фатеева И. В. Взгляд на юридическое лицо как систему контрактов. *Проблеми цивільного права та процесу* : матеріали наук.-практ. конф., присвячених пам'яті проф. О. А. Пушкіна (25 травня 2013 р.). Харків : Харків. нац. ун-т внутр. справ; Золота миля, 2013. С. 25–31.

7. Васильева В. А., Коструба А. В. Право корпорацій в Україні у контексті наближення до стандартів Європейського Союзу. *Ideas*. 2019. URL: <https://hal.archives-ouvertes.fr/hal-02438545/document>.

REFERENCES

1. Cherednyk, N.V. (2018). Prava intelektualnoi vlasnosti doslidnytskykh universytetiv. *Candidates thesis*. Kyiv [In Ukrainian].

2. Varamezov, L., Panteleva, I. (2013). Inovacionen-menidzhmnt-svishhov-akad-izd-«cenov» [In Bulgarian].

3. Zelisko, A.V. (2010). Pravovy status naukovykh parkiv yak yurydychnykh osib pryvatnoho prava. *Pidpriemnytstvo, gospodarstvo i pravo - Entrepreneurship, economy and law*, 7, 89–93 [In Ukrainian].

4. Zelisko, A.V. (2016). Pidpriemnytski yurydychni osoby pryvatnoho prava yak subiekty tsyvilnykh pravovydnosyn. Ivano-Frankivsk: Prykarp. nats. un-t im. Vasylia Stefanyka. [In Ukrainian].

5. Aliksieienko, I.H. (2017). Pytannia orhanizatsii diialnosti naukovykh parkiv yak subiektiv innovatsiinoi diialnosti v Ukraini. *Aktualni problemy vitchyznianoï yurysprudentsii – Actual problems of domestic jurisprudence. Spetsvypusk, part 1*. URL: http://apnl.dnu.in.ua/tom_1_2017/16.pdf [In Ukrainian].

6. Spasybo-Fateeva, Y.V. (2013). Vzhliad na yurydycheskoe lytso kak systemu kontraktov. *Problemy tsyvilnoho prava ta protsesu: materialy nauk.-prakt. konf., prysviachenii pamiati prof. O. A. Pushkina (25 travnia 2013 r.) - Problems of Civil Law and Process: Proceedings of a Scientific Conference on the Memory of Professor O. A. Pushkin*, Kharkiv: Kharkiv. nats. un-t vnutr. sprav; Zolota mylia, 25–31 [In Ukrainian].

7. Vasyliieva, V.A., Kostruba, A.V. (2019). Pravo korporatsii v Ukraini u konteksti nablyzhenia do standartiv Yevropeiskoho Soiuzu. *Ideas*. URL: <https://hal.archives-ouvertes.fr/hal-02438545/document> [In Ukrainian].

Сахарова Олена Борисівна

*кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник,
начальник третього відділу лабораторії
кримінологічних досліджень
та проблем запобігання злочинності ДНДІ МВС України*

ТІНЬОВІ СХЕМИ ДІЯЛЬНОСТІ У ГАЗОВІЙ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ

У науковій роботі розкриваються тіньові схеми діяльності у газовій галузі України. Автором наводяться розповсюджені корупційні схеми під час проведення процедури конкурсних торгів у газовій галузі, надається характеристика злочинній технології збагачення у сфері незаконного видобутку природного газу, його транспортування, постачання та реалізації через мережу фіктивних посередників з відповідною легалізацією злочинно здобутих коштів. Робиться акцент на розкритті зловживань посадовців під час встановлення формули ціни на газ та зловживань облгазів та облгаззбутів.

Ключові слова: газова галузь, зловживання, конкурсні торги, тіньова економіка, легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом.

Sakharova Olena

*Candidate of Juridical Sciences, Senior Research Officer,
Head of the Third Division of the laboratory
of criminological research and crime prevention issues
of State Research Institute
of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine*

THE SHADOW SCHEMES OF ACTIVITY IN THE GAS INDUSTRY OF UKRAINE

The scientific work reveals shadow schemes of activity in the gas industry of Ukraine. The author describes widespread corruption schemes during the competitive bidding process in the gas sector, describes the criminal technology of enrichment in the field of illegal production of natural gas, its transportation,

supply and sale through a network of fictitious intermediaries with the appropriate legalization of criminal proceeds. Emphasis is placed on disclosure of abuses by officials when setting the price formula for gas and abuses of gas sales.

Keywords: gas industry, abuse, competitive bidding, shadow economy, legalization (laundering) of the proceeds of crime.

У паливно-енергетичному комплексі (ПЕК) України розповсюджені тіньові схеми діяльності, при цьому криміногенна ситуація на об'єктах ПЕК характеризується постійним зростанням кількості злочинних посягань, які завдають значних збитків державі. Ця галузь має специфічні характеристики – підвищену олігархічну заінтересованість до неї, тому у ПЕК так поширені рейдерські атаки та захоплення. Саме тому монопольне становище у паливно-енергетичній, у тому числі газовидобувній сфері, належить кільком потужним фінансово-промисловим групам (або кримінально-олігархічним кланам), створеним шляхом зрощення капіталу сумнівного походження із політичною владою [2, с. 50], що певною мірою визначає високий рівень тіньової економіки та корупції у країні. У цій сфері діяльності створено масштабну мережу посередників з метою легалізації злочинно здобутих доходів, ухилення від оподаткування та виведення цих «відмитих» грошей в офшорні зони.

Проблемою подальшого розвитку ПЕК, зокрема газової галузі, є значні зловживання під час державних закупівель (конкурсних торгів). При їх здійсненні розповсюдженими способами вчинення злочинних посягань є [6, с. 70]: отримання неправомірної вигоди за надання необґрунтованої переваги під час вибору переможця торгів; закупівля товарів, що не відповідають заявленим вимогам; проведення фіктивних торгів без фактичного придбання товарів чи послуг; необґрунтоване проведення закупівлі в одного учасника, а також торгів за участю підставних учасників.

Так, під час проведення процедури конкурсних торгів у газовій галузі розповсюджені тіньові та корупційні схеми, до яких слід віднести такі:

1) з боку замовників торгів:

а) здійснення закупівлі товарів, послуг без проведення конкурсних торгів або здійснення торгів на неконкурентній основі за пере-

говорною процедурою або з двома учасниками (другий учасник – підставний);

б) виконання чи невиконання службовою особою в інтересах окремо взятого учасника процедури закупівлі будь-якої дії з використанням наданої їй влади чи службового становища з метою отримання неправомірної вигоди;

в) допуск до участі у конкурсних торгах лише тих комерційних структур, засновники і співзасновники яких перебувають у родинних чи так званих корупційно-ділових стосунках із замовниками, тобто є пов'язаними особами;

г) внесення службовою особою до офіційних документів завідомо неправдивих відомостей;

г) невиконання чи неналежне виконання службовою особою своїх службових обов'язків у процесі проведення конкурсних торгів;

2) з боку учасників процедури державної закупівлі (конкурсних торгів):

а) надання неправдивої інформації (про економічне становище підприємства) з метою участі у процедурі закупівлі;

б) навмисне невиконання умов договору, в результаті чого замовник зазнає збитків, оскільки на проведення нових торгів не вистачає часу;

3) з боку замовників торгів та учасників процедури закупівлі:

а) підроблення документації конкурсних торгів щодо придбання товарів, робіт та послуг у суб'єктів господарювання, з якими досягнуто злочинної змови з метою проведення безтоварних фінансово-господарських операцій та привласнення бюджетних коштів;

б) створення фіктивної конкуренції і, як наслідок, проведення фіктивних торгів шляхом залучення до участі у торгах «своїх» компаній, які подають різні за ціною пропозиції на конкурсні торги, які незначним чином відрізняються одна від одної, для формального дотримання процедури закупівель;

в) проведення конкурсних торгів за високими цінами;

г) монополістична змова учасників;

г) просування на ринок тільки «своїх» компаній.

Поряд з цим, в Україні існує налагоджена злочинна технологія збагачення у сфері безліцензійного або незаконного (поза офіційні

обліковані дані) видобутку природного газу (у тому числі нафтового (попутного) газу, газового конденсату), його транспортування, постачання та реалізації через мережу фіктивних посередників на ринку з відповідною легалізацією отриманих коштів. Нерідко відбувається незаконний видобуток вуглеводневої сировини без дозволу на користування надрами, отримання без аукціону спецдозволу Державної служби геології та надр України (Держгеонадр) на видобування газу шляхом використання влади чи службового становища службовими особами Держгеонадр. Досить часто право добувати газ на перспективному родовищі продається на аукціоні за заниженою ціною, що стає можливим завдяки заниженню реальних показників обсягу запасів газу на цьому родовищі.

До цього слід додати, що газ українського видобутку розподіляється за край непрозорими схемами, а відтак неможливо відслідкувати ефективність його використання, натомість є достатньо підстав говорити про зловживання й корупцію при реалізації газу українського видобутку.

Так, в Україні щорічно видобувається близько 20 мільярдів кубометрів газу, однак із 18 мільярдів кубометрів газу українського видобутку, що йде на потреби населення, близько одного мільярда кубометрів втрачається [7]. Це відбувається завдяки зловживанням облгазів, які у графі у звітності «втрати газу» показують завищені обсяги втрат газу при його транспортуванні. Цей обсяг газу вони постачають приватним структурам, але вже за вищою, ніж для населення, ціною. Тому облгази не зацікавлені в тому, щоб посилювався облік газу, що споживається населенням.

Крім того, спостерігаються зловживання посадовців під час встановлення формули ціни на газ. Так, згідно з матеріалами кримінальної справи №42017000000003009, порушеної детективами Національного антикорупційного бюро України (НАБУ), на сьогодні НАБУ перевіряє наявність зловживань під час ухвалення посадовими особами постанов Кабінету Міністрів від 27 квітня 2016 р. та від 22 березня 2017 р., якими встановлена формула формування ціни на природний газ [3]. У матеріалах слідства йдеться, що посадовці, зловживаючи службовим становищем і діючи умисно, ухва-

лили постанови №315 та №187, якими зобов'язали НАК «Нафтогаз України» закуповувати газ у компаній «Укргазвидобування» і «Чорноморнафтогаз» за ціною 4849 грн. за 1000 м³ (без ПДВ). Таку вартість детективи НАБУ вважають економічно необґрунтованою і не підтвердженою фактичними витратами, а тому проводиться досудове розслідування затвердженої Кабінетом Міністрів формули формування ціни на газ «Дюссельдорф плюс». Ця ціна на газ, згідно з матеріалами слідства, призвела до завищення тарифів за комунальні послуги. Наразі детективи НАБУ проводять досудове розслідування зазначеної справи. У межах цього розслідування вони вивчають обставини встановлення у 2016-2017 рр. регульованих цін на природний газ, що було закріплено в постановах Кабміну №315 та №187.

Деталей досудового розслідування НАБУ не повідомляє, оскільки інформація засекречена. Попередня правова кваліфікація злочину – за ч. 2 ст. 364 Кримінального кодексу України (зловживання владою або службовим становищем), про підозру поки нікому не оголошено.

Слід також звернути увагу на те, що керівники іноземних компаній намагаються виводити в офшорні зони кошти, отримані в газовій галузі України [6, с. 51]. Таким чином, через систему дивідендів власники компаній отримують доходи від своїх майнових прав та уникають сплати податків в Україні.

Тіньові схеми діяльності у газовій галузі України притаманні й сфері безліцензійного видобутку газової сировини, де задіяні державні нафтогазовидобувні підприємства, дочірні підприємства і філії національних акціонерних компаній «Нафтогаз України» та «Надра України», комерційні структури-посередники, банківські установи, службові особи органів влади і місцевого самоврядування. Висока корумпованість і кримінальна корпоративність зазначених суб'єктів протиправної діяльності робить цю ланку механізму незаконного збагачення фактично недоступною для органів кримінального переслідування [2, с. 61-62]. Правоохоронцями лише викриваються окремі факти незаконного видобутку газу та притягуються до кримінальної відповідальності його рядові учасники.

Разом з тим, на газовому ринку значними є зловживання облгазів. Так, у грудні 2019 р. Антимонопольний комітет України оштрафував

16 облгазів (операторів газорозподільчих мереж) «Регіональної газової компанії» («РГК») Дмитра Фірташа¹, які надають комплексну послугу з розподілу та постачання природного газу побутовим споживачам, на 278 мільйонів гривень за неправомірні донарахування побутовим споживачам об'ємів використаного природного газу «у зв'язку із нібито приведенням газу до стандартних умов – еталонних умов вимірювання» [1]. Деякі облгази неправомірно нараховують побутовим споживачам коефіцієнт за транспортування палива.

До цього слід додати, що 6 грудня 2019 р. у НАК «Нафтогаз України» заявили, що облгази компанії «РГК» та пов'язані з ними газозбутові структури («газзбути») штучно збільшують заборгованість споживачів за газ для того, аби унеможливити їхній перехід до інших постачальників газу, зокрема «Нафтогазу» [6].

Прагнучи будь-якою ціною зірвати монополізацію ринку газу та побудову конкурентного середовища у постачанні газу для кінцевих споживачів, облгази та облгаззбути, компанії-засновники яких знаходяться в офшорних юрисдикціях, вдаються до дезінформації та шантажу споживачів. Зокрема, якщо споживач наполягає на укладанні угоди з облгазом лише на розподіл газу, а купувати його хоче у іншого постачальника, від нього вимагають подання надлишкового переліку документів, куди безпідставно включені, зокрема, договір купівлі-продажу квартири, технічні паспорти на квартиру та газовий лічильник, довідка про склад сім'ї та ін. [4].

Якщо навіть споживачу вдалося змінити постачальника, пов'язаний з облгазом газзбут продовжує нараховувати йому штучну заборгованість за постачання газу, яке вже не здійснює.

Крім того, облгази та облгаззбути прагнуть ліквідувати саму можливість переходу споживачів до інших постачальників. Для цього була вигадана схема нарахування споживачам штучної заборгованості за минулі періоди нібито «у зв'язку з приведенням газу до стандартних умов». Оскільки перехід до нового постачальника за наявності заборгованості перед попереднім неможливий, людей ставлять перед вибором: або залишатись на обслуговуванні зазначе-

¹ «РГК» займає монопольне становище на ринку розподілення газу та його продажу для потреб населення та промисловості. Зокрема, компанії належить найбільша кількість облгазів в Україні – 20 облгазів по всій Україні.

них облгазів та облгаззбутів, або «відкупитись» від них, сплативши значну неіснуючу заборгованість, яка вимірюється сотнями або тисячами гривень [4].

Нерідко облгази здійснюють протиправну діяльність, спрямовану на збереження монопольного становища на ринку, яке дозволяє реалізовувати шахрайські схеми і виводити гроші з України до офшорних юрисдикцій.

Крім того, у 2019 р. деякі облгази фігурували у гучній справі так званих «газових коефіцієнтів» [1]. Так, після донарахувань у платіжках за газ облгази «Регіональної газової компанії» почали відключати будинки від газопостачання під приводом технічного обстеження мереж, аби отримати додаткові кошти від споживачів.

Також Національна комісія, що здійснює державне регулювання енергетики та комунальних послуг (НКРЕКП), наголосила на необхідності проведення перевірок у 30 операторів газорозподільчих мереж (облгазів) за зловживання щодо перепродажу газу, призначеного для потреб населення, промисловим компаніям [4]. Відповідну скаргу на облгази подала державна компанія «Укртрансгаз», що входить до НАК «Нафтогаз України». Так, «Нафтогаз» запідозрив облгази у тому, що вони перепродують газ, який мають продавати населенню за зниженою ціною, промисловим компаніям, але вже за ринковою, вищою ціною.

Як відомо, наразі «Нафтогаз України» продає газ для потреб населення за цінами, нижчими за ринкові, в той час як промислові споживачі платять ринкові тарифи. Газ населенню реалізується через так звані «газзбути» – посередники на ринку. Часто такі компанії завищують показники споживання газу населенням для того, аби придбати газ у «Нафтогазу» за зниженою ціною. Потім цей газ перепродається промисловим споживачам за ринковою ціною, а «газзбути» отримують прибуток у вигляді різниці у тарифах. Різницю у тарифах для населення компенсує держава з бюджету.

Отже, можна дійти висновку, що значного розмаху і масштабності набули факти привласнення і розтрата майна матеріально відповідальними і службовими особами підприємств газодобувної галузі, облгазів шляхом створення не облікованих залишків вуглеводневої

сировини, штучного списання на технологічні потреби, супутні втрати під час постачання (транспортування) газу до кінцевих споживачів із подальшою реалізацією викраденого газу та легалізацією виручки. На сьогодні в Україні створено повноцінний тіньовий ринок збуту неврахованого газу, що за оцінками експертів, становить близько 1 млрд куб. м газу на рік і приносить дохід понад 500 млн доларів США [5, с. 61].

Таким чином, підсумовуючи, відзначимо, що газова галузь є однією з найважливіших у економічному секторі держави, а тому відіграє соціально значиму роль у суспільному житті в цілому. Становлення ринкової економіки спричинили роздержавлення ПЕК, у тому числі підприємств газової галузі. Внаслідок цього кримінально-олігархічні клани отримали можливість впливати на стан газової галузі, яка опинилася в їхніх руках та стала об'єктом злочинних посягань. Зокрема, розповсюдженими стали розкрадання товарно-матеріальних цінностей підприємств ПЕК; демонтаж обладнання та устаткування об'єктів ПЕК, у тому числі й працюючих, з метою збуту чорних та кольорових металів; незаконний видобуток природного газу; побудова мережі збуту незаконно добутої продукції з подальшою легалізацією доходів; зловживання службових осіб тощо. Високий рівень латентності злочинів економічної спрямованості у газовій галузі ще більше ускладнює процес становлення прозорого та ефективного ринку енергоресурсів, що, в свою чергу, уможливило вчинення незаконних посягань на об'єктах цієї галузі.

ЛІТЕРАТУРА

1. АМКУ оштрафував облгази Фірташа на 278 мільйонів. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2019/12/10/654711/>.
2. Злочинність у паливно-енергетичній сфері України: кримінологічна характеристика та запобігання : монографія / за заг. ред. Б. М. Головкина. Харків : Право, 2013. 248 с.
3. НАБУ розслідує зловживання посадовців Кабміну під час встановлення формули ціни на газ. URL: <https://gordonua.com/ukr/news/politics/nabu-rozsliduje-zlovzhivannja-chinovnikiv-kabminu-pri-vstanovlenni-formuli-tsini-na-gaz-242237.html>.

4. Облази та газзбути як монополісти вдаються до обману населення та прямих злочинів – «Нафтогаз». URL: <https://rudana.com.ua/news/oblgazyta-gazzbuty-yak-monopolisty-vdayutsya-do-obmanu-naselennya-ta-priamyh-zlochyniv>.

5. Савченко Ю. Как работает теневой рынок газа. *Комментарии*. 2012. № 8.

6. Фінчук В. В. Кримінологічна характеристика та запобігання злочинам у сфері паливно-енергетичного комплексу України : дис. ... канд. юрид. наук. Дніпро, 2017. 225 с.

7. Шурхало Д. Газ українського видобутку – корупційні втрати. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/24482745.html>.

REFERENCES

1. AMKU oshtrafuvav oblghazy Firtasha na 278 miljioniv. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2019/12/10/654711/> [In Ukrainian].

2. Gholovkin, B.M., Darnopykh, Gh.Ju., Khrystych, I.O. (2013). Zlochynisty u palyvno-energhetychnij sferi Ukrajiny: kryminologhichna kharakterystyka ta zapobighannja. Kharkiv: Pravo [In Ukrainian].

3. NABU rozsliduje zlovzhyvannja posadovciv Kabminu pid chas vstanovlennja formuly ciny na ghaz. URL: <https://gordonua.com/ukr/news/politics/nabu-rozsliduje-zlovzhyvannja-chinovnikiv-kabminu-pri-vstanovlenni-formuli-tsini-na-gaz-242237.html> [In Ukrainian].

4. Oblghazy ta ghazzbuty jak monopolisty vdajutsja do obmanu naselennja ta prjamykh zlochyniv – «Naftogaz». URL: <https://rudana.com.ua/news/oblgazyta-gazzbuty-yak-monopolisty-vdayutsya-do-obmanu-naselennya-ta-priamyh-zlochyniv> [In Ukrainian].

5. Savchenko, Yu. (2012). Kak rabotaet tenevoy rynok gaza. *Kommentarii – Comments*, 8. [In Russian].

6. Finchuk, V.V. (2017). Kryminologhichna kharakterystyka ta zapobighannja zlochynam u sferi palyvno-energhetychnogho kompleksu Ukrajiny. *Candidate's thesis*. Dnipro [In Ukrainian].

7. Shurkhalo, D. Ghaz ukrajinsjkogho vydobutku – korupcijni vtraty. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/24482745.html> [In Ukrainian].

Савчук Олена Олександрівна

*кандидат юридичних наук, асистент кафедри екологічного права
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого,
науковий співробітник НДІ правового забезпечення інноваційного*

розвитку НАПрН України

ORCID: 0000-0003-3299-7936

Любчик Анна Миколаївна

*кандидат юридичних наук, учений секретар НДІ правового забезпе-
чення інноваційного розвитку НАПрН України*

ORCID: 0000-0002-6492-4179

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЛІСОВОГО МЕНЕДЖМЕН- ТУ В КРАЇНАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ: ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ

У статті проаналізовано досвід європейських країн, задля покращення лісового менеджменту в Україні. Акцентовано увагу на важливості ліквідування розпорошеності (що спричиняє колізії) в законодавстві у сфері лісових відносин. Стверджується про необхідність розробки основної цільової програми для лісів, для урегулювання ведення лісового господарства з урахуванням збереження екологічних функцій та біологічного потенціалу лісу. Запропоновано зробити перегляд повноважень органів влади з метою концентрації нагляду за лісогосподарськими підприємствами.

Ключові слова: Ліс, менеджмент, лісовий менеджмент, лісові правовідносини

Savchuk Olena

*PhD, scientific associate, Scientific and Research Institute of Providing
Legal Framework for the Innovative Development of NALS of Ukraine*

ORCID: 0000-0003-3299-7936

Liubchych Anna

*PhD, Scientific Secretary of Scientific and Research Institute of
Providing Legal Framework for the Innovative Development*

of NALS of Ukraine

ORCID: 0000-0002-6492-4179

LEGAL REGULATION OF FOREST MANAGEMENT IN THE COUNTRIES OF THE EUROPEAN UNION: EXPERIENCE FOR UKRAINE

The article analyzes the experience of European countries to improve forest management in Ukraine. Attention is focused on the importance of eliminating fragmentation (which leads to conflict) in the legislation in the field of forest relations. It is argued that it is necessary to develop a main target program for forests to regulate forestry, taking into account the conservation of the ecological functions and biological potential of the forest. It is proposed to review the powers of authorities in order to concentrate supervision of forestry enterprises.

Keywords: Forest, management, forest management, forest relations.

На сьогоднішній день, Україна знаходиться на стадії переходу до ринкової системи господарювання, у тому числі й у сфері лісових відносин [1]. Задля реалізації даної проблематики актуальним буде досвід Європейського Союзу адже вони вже мають позитивний досвід у даній царині, але з обов'язковим урахуванням національних особливостей нашої держави. Більше того, Україна і ЄС підписали Угоду про асоціацію, яка є запорукою розвитку відносин між сторонами, спрямованих на економічну інтеграцію. На виконання Угоди про асоціацію було затверджено план заходів з імплементації Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії та їхніми державами-членами, з іншої сторони, на 2014–2017.

В Європі – на відміну від сільськогосподарської політики – немає спільної лісової політики. Однак, через відсутність якогось правового акту щодо дій на рівні Єврокомісії, для гармонізації всієї лісової політики в різних країнах-членах, в 2013 році Єврокомісія розробила спільну Стратегію ведення лісового господарства. В лісogосподарській стратегії ЄС визначені наступні області спеціалізації, щодо виконання яких країни-члени надали свої зобов'язання: 1) стале ведення господарської діяльності у лісі сприяє виконанню вище стоячих загально суспільних цілей: підтримка наших сільських та міських областей; сприяння конкурентоспроможності та сталості лісogоспо-

дарського виробництва, виробництву біоенергетики та загальній зеленій економіці у ЄС; ліси у кліматі, що змінюється; захист лісів та покращення продуктивності екосистем; 2) розбудова основи знань: які ліси ми маємо, і як вони змінюються? Нові та інноваційні лісогосподарські продукти з високою доданою вартістю; 3) сприяння координації та комунікації: більше спільної роботи для когерентного ведення господарської діяльності та кращого розуміння наших лісів; ліси у глобальній перспективі [2, с. 16].

У Німеччині, відповідно до чинного законодавства, ліс є кожною площею ґрунту, засадженою/на якій ростуть лісові рослини. Ведення господарської діяльності в лісі федеральних земель чітко відноситься до «Лісів земель» та суворо інституційно та щодо персоналу відмежоване від політичного впливу. «Лісам земель» належить ведення економічної діяльності у лісі, що належить федеральній землі, в рамках цілей ведення господарчої діяльності, приписаних міністерством. Тим часом, про встановлення політичних цілей «Лісам земель» повідомляється парламентом та міністерством. Це означає, що рішення щодо конкретного ведення господарської діяльності у лісі приймається однією відповідальною установою, а не багатьма установами. Однією з причин доволі обмежених конфліктів цілей, відповідно до площі лісів, є те, що в кожній федеральній землі нагляд за лісогосподарськими підприємствами федеральної землі здійснює лише одне міністерство, це означає, що існує чітка та одностайна відповідальність. Це означає, що міністерство приписує лісогосподарському підприємству федеральної землі щороку чітку оперативну ціль, а досягнення цілі також щорічно перевіряється в річних звітах та звітах про стан справ, а також шляхом здійснення власного контролю. Існує сувора система звітування, в рамках якої «Ліси земель» мають звітувати про досягнення цілей перед відповідним міністерством. Щодо ведення господарства лісогосподарські підприємства федеральних земель є вільними, але тільки настільки, щоб мати змогу досягти поставленої цілі [2, с. 26].

Крім того, діє повноцінна національна лісова програма, основними принципами якої є: національний суверенітет та відповідальність у використанні лісових ресурсів, партнерство усіх зацікавлених

груп, довгостроковий процес планування, розвитку та контролю за лісовою галуззю. Ці принципи реалізуються під контролем державної адміністрації, а основним інструментом лісової політики є правові регламенти: закони та постанови (виконавчої влади). Федеральний лісовий закон включає в себе інструкції та приписи, які мають функцію законодавчих обмежень з передбаченими санкціями за їх порушення. Головними цілями, що зафіксовані у преамбулі Закону, є правильне ведення лісового господарства задля збереження екологічних функцій та біологічного потенціалу лісу. Цей пункт є дуже важливим, оскільки переводить лісові ресурси з категорії товару у категорію послуг [3].

В Італії чинне законодавство зобов'язує лісові підприємства планувати лісогосподарське виробництво, але лише половина громадських лісів охоплена плануванням. Планування відтворення лісових ресурсів використовується як інструмент, за допомогою якого регулюється державна і міжнародна допомога, яка спрямована на покращення стану лісів, розвиток мережі доріг у лісі, тощо. Оподаткування лісів базується на лісовому кадастрі. Лісовласники вносять податки на доходи від землі, капіталу та праці. Ставки податку диференційовані залежно від рівня доходів. Юридичні особи сплачують податок на доходи за ставкою 25 %. Крім того, з лісовласників справляється місцевий податок у розмірі 15 % від суми доходу. Податок на доходи в Італії зменшується у випадках, коли ліси розташовані на висоті 700 м над рівнем моря. Таким чином, стимулюється розвиток лісокористування в гірській місцевості, яка характеризується складними природно-економічними умовами зосередження лісових ресурсів. В Італії введений спеціальний податок на продукцію з паперової маси і паперу в межах 0,6–3,0% від реалізаційної ціни. На громаджені кошти використовуються на підтримку розсадників, на технічну допомогу і дослідницькі роботи з плантаційного вирощування деревини [4].

У Фінляндії відомчими організаціями, підзвітними Міністерству сільського і лісового господарства, які розробляють лісову політику та втілюють її у практику ведення лісового господарства є: 13 регіональних лісових центрів, Центр розвитку лісового господар-

ства «Forestry Development Centre Tapio», Центральний союз сільськогосподарських виробників та власників лісів «Central Union of Agricultural Producers and Forest Owners», Асоціація лісів Фінляндії «Finnish Forest Association», Асоціація лісової промисловості Фінляндії «Finnish Forest Industries Federation», Інститут навколишнього середовища Фінляндії «Finnish Environment Institute SYKE», Інститут природних ресурсів Фінляндії «Natural Resources Institute Finland Luke», Європейський інститут лісу «European Forest Institute». «Національна лісова програма-2015» містить основні напрями лісової політики Фінляндії, а на рівні регіону, з урахуванням його перспективного розвитку, розроблені регіональні лісові програми. Принцип сталого лісового господарства, який лежить в основі Закону про ліс, складається з трьох рівносильних по відношенню один до одного складових, що забезпечують сталий розвиток лісів: екологічна, соціальна і економічна складові. Важливим інструментом лісової політики Фінляндії є система оподаткування. У лісовому господарстві, крім традиційних видів оподаткування, застосовуються особливі, зокрема: податок на дохід від реалізації деревини (до валового лісового доходу включається також обсяг лісгосподарських робіт, виконані лісовласником та членами його сім'ї). У Фінляндії ліси, що є державною власністю, не оподатковуються [5].

Законодавство Фінляндії передбачає також державний контроль за продажем лісових земель, що знаходяться у приватній власності. Контроль продажу лісових земель здійснюють відповідними асоціаціями. Без їх дозволу приватні лісовласники мають право продавати лісові ділянки площею не більше 2 га. Фінансування утримання державних органів управління лісовим господарством здійснюється за рахунок коштів державного бюджету та внесків лісовласників (кошти відраховуються щорічно від прибутків на основі спеціальної угоди). За рахунок коштів державного бюджету може здійснюватися пряме фінансування лісгосподарських заходів, якщо вони забезпечують підвищення продуктивності лісів. [5].

Отже, задля покращення лісового менеджменту в Україні, вважаємо необхідним вчинити наступні дії: 1) ліквідувати розпорошеність (що спричиняє колізії) в законодавстві у сфері лісових відносин;

2) розробка основної цільової програми для лісів, яка б урегулювала ведення лісового господарства з урахуванням збереження екологічних функцій та біологічного потенціалу лісу; 3) перегляд повноважень органів влади з метою концентрації нагляду за лісогосподарськими підприємствами.

ЛІТЕРАТУРА

1. Liubchych A., Savchuk O., & Vrublevska-Misiuna K. Legal Forest Management Problems: EU Experience. *European Journal of Sustainable Development*, 2020. № 9(1). P. 205. URL: <https://doi.org/10.14207/ejsd.2020.v9n1p205>
2. Зетцер Ф. Базовий звіт з лісового господарства в Німеччині з рекомендаціями для України. 2018. Київ, 36 с.
3. Економіка. Інтернет-газета. URL: <http://economica.com.ua>
4. Леньо Р. В. Перспективні напрями впровадження зарубіжного досвіду в систему управління лісовим господарством України. *Державне управління: теорія та практика*. 2012. № 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Dutp_2012_2_21
5. Лісопромисловий комплекс Фінляндської Республіки. URL: <http://compil.com.ua/lisopromislovij-kompleks-finlyandsekoyi-respubliki.html>

REFERENCES

1. Liubchych, A., Savchuk, O., & Vrublevska-Misiuna, K. (2020). Legal Forest Management Problems: EU Experience. *European Journal of Sustainable Development*, 9(1), 205. URL: <https://doi.org/10.14207/ejsd.2020.v9n1p205> [In English].
2. Zettser, F. (2018). Bazovyi zvit z lisovoho hospodarstva v Nimechchyni z rekomendatsiiamy dlia Ukrainy. Kyiv [In Ukrainian].
3. Ekonomika. Internet-hazeta. URL: <http://economica.com.ua> [In Ukrainian].
4. Leno, R.V. (2012). Perspektyvni napriamy vprovadzhennia zarubizhnogo dosvidu v systemu upravlinnia lisovym hospodarstvom Ukrainy. *Derzhavne upravlinnia: teoriia ta praktyka – Public administration: theory and practice*, 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Dutp_2012_2_21 [In Ukrainian].
5. Lisopromyslovyi kompleks Finliandskoi Respubliki. URL: <http://compil.com.ua/lisopromislovij-kompleks-finlyandsekoyi-respubliki.html> [In Ukrainian].

Семенова Марина Володимирівна
*кандидат юридичних наук, науковий співробітник НДІ правового
забезпечення інноваційного розвитку НАПрН України, адвокат
ЮФ «Семенова і Партнери»
ORCID: 0000-0002-2216-4343*

ОКРЕМІ АСПЕКТИ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ ВИРІШЕННЯ СПОРІВ ЩОДО СТЯГНЕННЯ ВІДСОТКІВ ЗА ДОГОВОРОМ СТРОКОВОГО БАНКІВСЬКОГО ВКЛАДУ

Доповідь присвячена дослідженню особливостей судової практики вирішення спорів щодо стягнення відсотків за договором строкового банківського вкладу з аналізом останньої судової практики. Проаналізовано законодавство, яке регулює відносини, що пов'язані з відкриттям, розірванням, та визначенням моменту закінчення строку дії договору строкового банківського вкладу та нарахуванням відсотків за договором строкового банківського вкладу

Ключові слова: банк, проценти на банківський вклад, повернення вкладу, строковий вклад, процентна ставка, судова практика,

Semenova Maryna
*PhD, research officer of Research Institute of Legal Support of
Innovative Development of NALS of Ukraine, attorney-at-law
«Semenova and Partners» LF
ORCID: 0000-0002-2216-4343*

SOME ASPECTS OF JUDICIAL PRACTICE OF PERMISSION LITIGATION FOR THE RECOVERY OF INTEREST UNDER A TERM BANK DEPOSIT AGREEMENT

The report is devoted to the study of the peculiarities of the judicial practice of dispute resolution, on raising interest under the term bank deposit agreement

with the analysis of modern judicial practice. The legislation governing relations related to the conclusion, dissolution and determination of the moment of expiration of the term bank deposit agreement is analyzed.

Keywords: bank, percent on a bank deposit, repayment of a deposit, term deposit, percent rate, judicial practice.

Банківські депозити в багатьох країнах світу вважаються надійним видом заощаджень населення. Збереження коштів на рахунках та гарантії їх зростання за рахунок відсотків забезпечують привабливість такого фінансового інструменту для фізичних осіб. Але, непоодинокі випадки, коли банківські установи зловживають довірою вкладників та порушують їх права на отримання грошових коштів за договорами банківських вкладів. Так у 2014 році під час анексії Криму, Акціонерне товариство Комерційний банк «ПРИВАТБАНК» (Далі – «ПРИВАТБАНК») позбавив безліч своїх клієнтів, права безперешкодно користуватись своїми грошовими коштами, які знаходилися на рахунках, відкритих у відділеннях «ПРИВАТБАНК» у АР Крим та м. Севастополь. «ПРИВАТБАНК» відмовився від виконання розпоряджень про перерахування і видачу відповідних сум з рахунків і проведення інших операцій по рахункам та заблокував доступ до рахунків. «ПРИВАТБАНК» також заблокував доступ до будь-яких банківських карток та електронних ощадних книжок, які дозволяють отримати в банкоматах банківської установи інформацію про залишок коштів на рахунку, суму вкладу і процентам до виплати. Доступ до будь-яких рахунків також було заблоковано в системі Приват 24. Більше шести років «ПРИВАТБАНК», не виконує свої обов'язки, щодо повернення грошів, які залишилися на заблокованих рахунках що призвело до виникнення низки судових спорів.

Аналіз судової практики вирішення спорів щодо стягнення з «ПРИВАТБАНК» грошових коштів за договором строкового банківського вкладу, свідчить про те, що вона не є однорідною та висновки судів щодо застосування норм права у подібних правовідносинах є дуже суперечливими. Аналіз судових рішень дозволяє зробити висновок про те, що одним з найбільш проблемних питань, які виникають під час розгляду вказаних справ, є визначення розміру відсотків за користування строковим банківським вкладом у випадку коли банк відмовляється від зобов'язання щодо повернення вкладу.

Так, розглядаючи справу № 757/53324/18-ц Печерський районний суд м. Києва дістався висновку про те, що у разі закінчення строку дії договору строкового банківського вкладу в разі невиконання зобов'язань банком, проценти за користування грошовими коштами, що знаходяться на рахунку клієнта, сплачуються банком у розмірі, що звичайно сплачується банком за вкладом на вимогу. Такий самий висновок зроблено Печерським районним судом м. Києва при розгляді справи № 757/36842/18-ц [1] та Київським апеляційним судом (Справа № 757/31858/18-ц [2]).

Інший висновок зробив Печерський районний суд м. Києва під час розгляду справи № 757/31858/18-ц [3] та 757/57980/18-ц [4], вирішивши, що в разі невиконання зобов'язань банком, проценти за користування грошовими коштами, що знаходяться на рахунку клієнта, сплачуються банком у розмірі, встановленому договором, та Київський апеляційний суд (Справа № 757/57980/18-ц [5]). Розглядаючи справу № 757/64361/17-ц [6] Печерський районний суд м. Києва задовольнив вимоги позивача щодо стягнення процентів у розмірі, встановленому договором та вказав, що проценти на банківський вклад нараховуються від дня, наступного за днем надходження вкладу у банк, до дня, який передує його поверненню вкладникові або списанню з рахунка вкладника з інших підстав. Вказане рішення було залишено в силі Постановою Верховного суду від 14.02.2020 року [7].

З огляду на неоднозначність вирішення питання щодо розміру процентів, які підлягають стягненню з банку у разі відмови від взятих на себе зобов'язань щодо повернення банківського вкладу, вважаю, за необхідне зазначити наступне.

Відповідно до ч. 1 ст. 526 ЦК України [8] зобов'язання має виконуватися належним чином відповідно до умов договору та вимог цього Кодексу, інших актів цивільного законодавства, а за відсутності таких умов та вимог - відповідно до звичаїв ділового обороту або інших вимог, що звичайно ставляться. Згідно зі ст. 629 ЦК України договір є обов'язковим для виконання сторонами.

Вклад (депозит) - це кошти в готівковій або у безготівковій формі, у валюті України або в іноземній валюті, які розміщені клієнтами

на їх іменних рахунках у банку на договірних засадах на визначений строк зберігання або без зазначення такого строку і підлягають виплаті вкладнику відповідно до законодавства України та умов договору [9]. Статею 1058 ЦК України передбачено, що за договором банківського вкладу (депозиту) одна сторона (банк), що прийняла від другої сторони (вкладника) або для неї грошову суму (вклад), що надійшла, зобов'язується виплачувати вкладникові таку суму та проценти на неї або дохід в іншій формі на умовах та в порядку, встановлених договором. До відносин банку та вкладника за рахунком, на який внесений вклад, застосовуються положення про договір банківського рахунка (глава 72 цього Кодексу), якщо інше не встановлено цією главою або не впливає із суті договору банківського вкладу.

Аналогічні вимоги містяться у п. 2.4. Положення про порядок здійснення банками України вкладних (депозитних) операцій з юридичними і фізичними особами, затвердженого постановою Правління Національного банку України від 3 грудня 2003 року № 516 (Далі – Положення № 516) [10]

Проведений аналіз дає можливість зробити висновок, що договір банківського вкладу має своїм наслідком ту обставину, що готівкові кошти вкладника передаються ним у власність банку, а безготівкові кошти - в повне розпорядження банку. Відповідні дії вкладника є необхідною умовою виникнення зобов'язання за договором банківського вкладу, згідно з яким у вкладника виникає право вимагати від банку видачі суми вкладу і виплати процентів на неї, а у банку - відповідний обов'язок. З договору банківського вкладу, укладення якого обумовлено переданням коштів вкладника у власність банку, можуть виникнути лише зобов'язальні правовідносини за участю вкладника (кредитора) і банку (боржника). Договір банківського вкладу є реальним, оплатним договором і вважається укладеним з моменту прийняття банком від вкладника або третьої особи на користь вкладника грошової суми (вкладу).

Статтею 1060 ЦК України передбачено, що договір банківського вкладу укладається на умовах видачі вкладу на першу вимогу (вклад на вимогу) або на умовах повернення вкладу зі спливом встановленого договором строку (строковий вклад). Договором може бути

передбачено внесення грошової суми на інших умовах її повернення. За договором банківського вкладу на вимогу банк зобов'язаний видати вклад або його частину на першу вимогу вкладника. Умова договору банківського вкладу на вимогу про відмову від права на одержання вкладу на першу вимогу є нікчемною. За договором банківського строкового вкладу банк зобов'язаний видати вклад та нараховані проценти за цим вкладом із впливом строку, визначеного у договорі банківського вкладу. Повернення вкладникові банківського строкового вкладу та нарахованих процентів за цим вкладом на його вимогу до спливу строку або до настання інших обставин, визначених договором, можливе виключно у випадках, якщо це передбачено умовами договору банківського строкового вкладу.

Відповідно до ч. ч. 1, 5, 6 ст. 1061 ЦК України банк виплачує вкладникові проценти на суму вкладу в розмірі, встановленому договором банківського вкладу. Проценти на банківський вклад нараховуються від дня, наступного за днем надходження вкладу у банк, до дня, який передує його поверненню вкладникові або списанню з рахунка вкладника з інших підстав. У разі повернення вкладу виплачуються усі нараховані до цього моменту проценти. Аналогічне положення міститься у п. 1.7., п. 2.5. Положення № 516

Відповідно до ч. ч. 3, 4 ст. 1061 ЦК України встановлений договором розмір процентів на строковий вклад або на вклад, внесений на умовах його повернення у разі настання визначених договором обставин, не може бути односторонньо зменшений банком, якщо інше не встановлено законом. Умова договору щодо права банку змінювати розмір процентів на строковий вклад в односторонньому порядку є нікчемною.

Аналогічна вимога міститься у ст. 55 Закону України «Про банки і банківську діяльність», якою банкам забороняється в односторонньому порядку змінювати умови укладених з клієнтами договорів, зокрема, збільшувати розмір процентної ставки за кредитними договорами або зменшувати її розмір за договорами банківського вкладу (крім вкладу на вимогу), за винятком випадків, встановлених законом. Аналогічне положення міститься у п. 2.10 Положенні № 516.

Відповідно до ч. 1 ст. 1066 ЦК України за договором банківського рахунка банк зобов'язується приймати і зараховувати на рахунок,

відкритий клієнтові (власникові рахунка), грошові кошти, що йому надходять, виконувати розпорядження клієнта про перерахування і видачу відповідних сум з рахунка та проведення інших операцій за рахунком.

Відповідно до частини першої статті 1074 ЦК України обмеження прав клієнта щодо розпорядження грошовими коштами, що знаходяться на його рахунку, не допускається, крім випадків обмеження права розпоряджання рахунком за рішенням суду або в інших випадках, встановлених законом, а також у разі зупинення фінансових операцій, які можуть бути пов'язані з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванням тероризму, передбачених законом.

Таким чином, строковий договір банківського вкладу покладає на банк обов'язок прийняти від вкладника суму коштів, нарахувати на неї проценти та повернути ці кошти з процентами зі впливом встановленого договором строку. Боржник вважається таким, що прострочив, якщо він не приступив до виконання зобов'язання або не виконав його у строк, встановлений договором або законом (стаття 612 ЦК України). Відповідно до статті 610 ЦК України порушенням зобов'язання є його невиконання або виконання з порушенням умов, визначених змістом зобов'язання (неналежне виконання).

Частиною четвертою ст. 1060 ЦК України прямо встановлено, що якщо вкладник не вимагає повернення суми строкового вкладу зі впливом строку, встановленого договором банківського вкладу, або повернення суми вкладу, внесеного на інших умовах повернення, після настання визначених договором обставин договір вважається продовженим на умовах вкладу на вимогу, якщо інше не встановлено договором. Аналогічні вимоги містяться в п. 3.5. Положення № 516.

Розглядаючи питання щодо визначення розміру процентів за користування грошовими коштами, що знаходяться на рахунку клієнта, у разі закінчення строку дії договору строкового банківського вкладу в разі невиконання зобов'язань банком, не можна не погодитися з Холод В. В., яка вказала не те, що в разі невиконання банком своїх зобов'язань щодо повернення суми вкладу разом із нарахованими відсотками у встановлений договором строк зобов'язання сторін за

таким договором не припиняються, а тому закінчення визначеного договором строку його дії значення для припинення зобов'язання не має [11, с. 229].

Вважаю, що при визначенні розміру відсотків за користування вкладом, необхідно враховувати те, що відмовляючись повернути вклад та проценти за користування вкладом у розмірі встановленому договором строкового банківського вкладу, банк порушує положення Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [12] та ст. 1 Першого Протоколу [13], підписаного та ратифікованого Україною, яка у відповідності до ст. 5 цього ж протоколу, є додатковою статтею Конвенції.

Згідно ст. 1 Протоколу першого до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод кожна фізична або юридична особа має право мирно володіти своїм майном. Ніхто не може бути позбавлений своєї власності інакше як в інтересах суспільства і на умовах, передбачених законом і загальними принципами міжнародного права.

Поняття «майно» в ч. 1 ст. 1 Першого протоколу має автономне значення, яке не обмежується правом власності на фізичні речі та є незалежним від формальної класифікації в національному законодавстві. Певні інші права та інтереси, що складають активи, наприклад, борги, можуть також вважатися «майновими правами» і, відповідно, «майном» у розумінні цього положення рішення Європейського суду з прав людини (Далі- ЄСПЛ) від 10 березня 2011 року у справі «Сук проти України» [14]). Стосовно банківських вкладів ЄСПЛ вказав, що вони беззаперечно становлять «майно», яке належить заявникам згідно зі статтею 1 Першого Протоколу; заявники можуть забрати ці кошти разом з відповідними процентами, якщо забажають (рішення ЄСПЛ від 02 липня 2002 року у справі «Гайдук та інші проти України» [15]) (Постанова ВС від 04 грудня 2019 року у справі № 404/3219/16-ц [16]).

Аналіз норм міжнародного та національного законодавства і наукових досліджень дозволяє зробити наступні висновки:

1. Договір строкового банківського вкладу вважається продовженим на умовах вкладу на вимогу тільки в тому разі, якщо вкладник не вимагає повернення суми вкладу зі впливом строку, встанов-

леного договором банківського вкладу, або повернення суми вкладу, внесеного на інших умовах повернення.

2. Невиконання банком своїх зобов'язань щодо повернення суми вкладу разом з нарахованими відсотками у встановлений договором строк, або на вимогу вкладника, не припиняє зобов'язання банку щодо сплати відсотків у розмірі встановленому договором.

Разом з тим, інші проблемні питання, що виникають під час розгляду спорів про стягнення грошових коштів за договорами строкового банківського вкладу, зокрема встановлення факту укладення договору, визначення моменту закінчення строку дії договору та ін. потребують додаткових досліджень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Рішення печерського районного суду міста Києва у справі № 757/36842/18-ц від 06.05.2019 року. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/83718857>.

2. Постанова Київського апеляційного суду у справі № 757/31858/18-ц від 14.01.2020 року. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/86987560>.

3. Рішення Печерського районного суду міста Києва у справі № 757/31858/18-ц від 22.07.2019 року. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/84907807>.

4. Рішення Печерського районного суду міста Києва у справі № 757/57980/18-ц від 22.03.2019 року. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/80775430>.

5. Постанова Київського апеляційного суду у справі № 757/57980/18-ц від 20.11.2019 року. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/85868080>.

6. Рішення Печерського районного суду міста Києва у справі № 757/64361/17-ц від 22.03.2019 року. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/76234056>.

7. Постанова Верховного Суду у справі № 757/64361/17-ц від 14.02.2020 року. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/87703416>.

8. Цивільний кодекс України: Кодекс від 16.01.2003 № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.

9. Про банки і банківську діяльність: Закон України від 07.12.2000 № 2121-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>.

10. Про затвердження Положення про порядок здійснення банками України вкладних (депозитних) операцій з юридичними і фізичними осо-

бами: Постанова Національного Банку України від 03.12.2003 № 516. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1256-03>.

11. Холод В. В. Окремі аспекти судової практики вирішення спорів щодо укладення, зміни та розірвання договору банківського вкладу та банківського рахунку. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2014. № 10-1. Том 1. С. 226-229.

12. Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод: Конвенція від 04.11.1950. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004.

13. Протокол до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод: Протокол від 20.03.1952. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_535.

14. Справа «Сук проти України» (Заява № 10972/05): Рішення Європейського Суду по правам людини від 10.03.2011 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_715.

15. Справа Гайдук та інші проти України (Рішення Європейського Суду по правам людини від 02.07.2002 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_050.

16. Постанова Верховного Суду у справі № 404/3219/16-ц від 04.12.2019 року. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/86241067>.

REFERENCES

1. Rishennia pecherskoho raionnoho sudu mista Kyieva u spravi № 757/36842/18-ts vid 06.05.2019 roku. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/83718857> [In Ukrainian].

2. Postanova Kyivskoho apeliatsiinoho sudu u spravi № 757/31858/18-ts vid 14.01.2020 roku. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/86987560> [In Ukrainian].

3. Rishennia Pecherskoho raionnoho sudu mista Kyieva u spravi № 757/31858/18-ts vid 22.07.2019 roku. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/84907807> [In Ukrainian].

4. Rishennia Pecherskoho raionnoho sudu mista Kyieva u spravi № 757/57980/18-ts vid 22.03.2019 roku. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/80775430> [In Ukrainian].

5. Postanova Kyivskoho apeliatsiinoho sudu u spravi № 757/57980/18-ts vid 20.11.2019 roku. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/85868080> [In Ukrainian].

6. Rishennia Pecherskoho raionnoho sudu mista Kyieva u spravi № 757/64361/17-ts vid 22.03.2019 roku. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/76234056> [In Ukrainian].

7. Postanova Verkhovnoho Sudu u spravi № 757/64361/17-ts vid 14.02.2020 roku. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/87703416> [In Ukrainian].
8. Tsyvilnyi kodeks Ukrainy: Kodeks vid 16.01.2003 № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> [In Ukrainian].
9. Pro banky i bankivsku diialnist: Zakon Ukrainy vid 07.12.2000 № 2121-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14> [In Ukrainian].
10. Pro zatverdzhennia Polozhennia pro poriadok zdiisnennia bankamy Ukrainy vkladnykh (depozytnykh) operatsii z yurydychnymy i fizychnymy osobamy: Postanova Natsionalnoho Banku Ukrainy vid 03.12.2003 № 516. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1256-03> [In Ukrainian].
11. Kholod, V. V. (2014). Okremi aspekty sudovoï praktyky vyrishennia sporiv shchodo ukladennia, zminy ta rozirvannia dohovoru bankivskoho vkladu ta bankivskoho rakhunku. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu - Scientific Bulletin of the International Humanities University*, Vol. 1, 10-1, 226-229 [In Ukrainian].
12. Konventsii pro zakhyst prav liudyny i osnovopolozhnykh svobod: Konventsiiia vid 04.11.1950. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004 [In Ukrainian].
13. Protokol do Konventsii pro zakhyst prav liudyny i osnovopolozhnykh svobod: Protokol vid 20.03.1952 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_535 [In Ukrainian].
14. Sprava «Suk proty Ukrainy» (Zaiava № 10972/05): Rishennia Yevropeiskoho Sudu po pravam liudyny vid 10.03.2011 roku. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_715 [In Ukrainian].
15. Sprava Haiduk ta inshi proty Ukrainy (Rishennia Yevropeiskoho Sudu po pravam liudyny vid 02.07.2002 roku. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_050 [In Ukrainian].
16. Postanova Verkhovnoho Sudu u spravi № 404/3219/16-ts vid 04.12.2019 roku. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/86241067> [In Ukrainian].

Шаповалова Ольга Вікторівна

доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри господарського права Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля МОН України, провідна наукова співробітниця відділу правового забезпечення галузевого інноваційного розвитку НДІ правового забезпечення інноваційного розвитку НАПрН України

ЗНАЧУЩІСТЬ РЕЄСТРІВ ПРИ ПРАВОВІЙ ОРГАНІЗАЦІЇ КОНТРОЛЮ У СФЕРІ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Дослідження правової організації контролю у сфері господарювання збагачуються науковим обґрунтуванням потенціалу розвитку «цифрових» технологій. Тези присвячені аналізу правових умов для активізації процесу запровадження електронних публічних реєстрів в Україні. Надано науково-практичний коментар законопроекту про публічні електронні реєстри за № № 2110. Проаналізовано соціально-економічну складову адміністрування податку на додану вартість. Надано характеристику державній політиці України із здійснення нагляду та контролю за формуванням і використанням національних електронних інформаційних ресурсів.

Ключові слова: контролю у сфері господарювання, електронні публічні реєстри, адміністрування, Реєстр реєстрів, вимоги та заборони щодо створення реєстру.

Shapovalova Olha

Doctor of Laws, Professor, Head of the Department of Business Law, Volodymyr Dahl Ukrainian National University of Ministry of Education and Science of Ukraine, Leading Researcher at the Department for Legal Support of Sectoral Innovative Development of Scientific and Research Institute of Providing Legal Framework for the Innovative Development of NALS of Ukraine

THE IMPORTANCE OF REGISTERS IN THE LEGAL ORGANIZATION OF CONTROL IN THE AREA OF ECONOMY

Researches of the legal organization of control in the field of management are enriched by the scientific substantiation of the potential of development of «digital» technologies. Theses are devoted to the analysis of legal conditions for activation of the process of introduction of electronic public registers in Ukraine. The scientific and practical commentary on the bill on public electronic registers under No. 2110 is provided. The socio-economic component of the administration of value added tax is analyzed. The state policy of Ukraine on supervision and control over the formation and use of national electronic information resources is given.

Keywords: business controls, electronic public registers, administration, registry, registry requirements and prohibitions.

Аналіз структури економічної політики держави показав, що правове регулювання процесів контролю у сфері господарювання як інфраструктури цифровізації економіки потребує оновлення. Підвищення значущості реєстрів при правовій організації контролю у сфері господарювання обумовлене таким важливим завданням як забезпечення соціального спрямування цифрової економіки та попередження відповідних правових конфліктів системного характеру.

Соціальне спрямування цифрової економіки та електронного бізнесу як її складової – завдання, що ґрунтується на конституційних засадах, однак цифровізація у деяких випадках, як і у відносинах з віртуальними підприємствами, дозволяє зловживати цифровими правами [1, с.8]. Отже стає доцільним вивчення потенціалу публічних реєстрів при правовій організації контролю у сфері господарювання.

Дослідження стану правової організації контролю у сфері господарювання в аспекті прояву ресурсу соціального спрямування цифровізації економіки показав активність такого прояву при здійсненні податкового контролю.

Так, наприклад, така вимога до неприбуткових організацій як внесення їх контролюючим органом до Реєстру неприбуткових установ та організацій, дозволяє їм не сплачувати податок на прибуток з будь-яких доходів, отриманих від статутної діяльності, за умови, що такі доходи (прибутки) використовуються виключно для фінансування видатків на їх утримання, реалізації мети (цілей, завдань)

та напрямів діяльності, визначених його установчими документами (пп. 133.4.2 п. 133.4 ст. 133 Податкового кодексу) [2, ст.133].

Аналізу соціально-економічної складової адміністрування податку на додану вартість як досліджуваного явища з позиції збереження інтересів суб'єктів господарювання під час проведення податкового контролю були присвячені наукові публікації. Натомість намір законодавця щодо вдосконалення системи публічних реєстрів закладає нові підходи до правової організації всіх видів контролю у сфері господарювання

Важливою умовою утворення правового простору контролю у зазначеній сфері є наявність належної законодавчої бази для створення, ведення, взаємодію, адміністрування, модернізацію, реорганізацію та ліквідацію публічних реєстрів.

Перспективність розвитку такої бази законодавчого врегулювання обумовлена наявністю низки законоположень, які закріплено у Господарському кодексі України [3], Податковому кодексі України [2], Законах України: «Про інформацію» [4], «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань» [5], «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» [6], «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо визначення кінцевих вигодоодержувачів юридичних осіб та публічних діячів» [7] та інших.

Наприкінці 2019 року Верховна рада України прийняла за основу у першому читанні законопроект № 2110 «Про публічні електронні реєстри» [8]. У пояснювальній записці до Законопроекту зазначено, що він є рамковим. Це означає, що саме в цьому Законі буде зведено основи єдиного термінологічного апарату, який визначає систему публічних електронних реєстрів та законодавчі вимоги до них. Такий підхід уніфікування правової бази щодо створення та функціонування публічних електронних реєстрів є виправданим з огляду на відсутність єдиної правової бази для реалізації контролю, використовуючи ресурс усіх публічних електронних реєстрів. В Україні створено понад 350 реєстрів. Їх функціонування регламентовано по меншій мірі 200 нормативними актами.

Законопроект про електронні публічні реєстри визначає: систему публічних електронних реєстрів та їх об'єктів; більш детальні вимоги до реєстрової інформації та реєстрових даних, їх статусу, форм, складу, створення, зберігання та використання; засади створення, ведення, взаємодії, адміністрування, модернізації, реорганізації та ліквідації публічних електронних реєстрів; засади контролю, державного нагляду та відповідальності в сфері публічних електронних реєстрів. [8, ст.2].

Для формування чіткого розуміння того, який вплив чинять правові засади впорядкування електронних публічних реєстрів в Україні слід звернути увагу на ст.26 законопроекту.

Реєстр створюється, коли при регулюванні суспільних відносин, що виникають при вирішенні економічних, соціальних або інших завдань, необхідним є факт реєстрації об'єкта (об'єктів) реєстру, з метою захисту прав і законних інтересів громадян та їх об'єднань, юридичних осіб, територіальних громад, суспільства та держави . [8, ч.1 ст.26].

Правова організація контролю у сфері господарювання, з використанням реєстрів, містить у своєму складі не лише обрання максимально узгоджених вимог до створення, обміну, зберігання, виправлення та формату реєстрових даних, але й – відбір прозоро сформованих інших елементів контрольного середовища.

Наприклад, для організації сумісності діючої в митних органах України системи контролю за переміщенням грузів із загальноєвропейською NCTS елементами контрольного середовища для «електронної митниці» в Україні будуть наступні елементи: заповнення декларації на перевірку та відслідковування проходження документів з наступним повідомленням про результати за принципом «єдиного вікна»; відслідковування переміщення грузів за його номером на усіх стадіях (розгрузка, перевезення, зберігання, митне оформлення); виконання робіт щодо гармонізації документів «Електронної митниці» з вимогами ЄС та введення Єдиного уніфікованого документу (SAD); визначення інтегрованих баз даних задля контролю за боротьбою з контрабандою, ухиленням від сплати мита тощо.

У наукових дослідженнях, присвячених правовій організації контролю у транспортних системах із використанням «цифрових»

технологій обґрунтовано низку положень з метою підвищення ефективності правової організації. Так, О.В.Клепіковою з'ясовано, що організаційно-господарські галузеві повноваження можуть мати характер загальногалузових або спеціально-галузових повноважень. Запропоновано виокремлювати у колі спеціально-галузових повноважень наступні: галузево-регулюючі, галузево-дозвільні, галузево-контрольні повноваження, а також галузеві повноваження з управління безпекою. [9, с.30].

Висновок: Відбувається зміна правової організації контролю як прояв цифровізації економіки. Актуалізація проблематики щодо зміни правової організації контролю у сфері господарювання в аспекті прояву цифровізації економіки обумовлена новим курсом підвищення її регуляції. До перегляду концепції дерегуляції економіки в умовах світової кризи 2020 року долучилися країни ЄС, США, Велика Британія. Державна політика України із здійснення державного нагляду (контролю) за формуванням і використанням національних електронних інформаційних ресурсів деталізується та конкретизується галузево-контрольними повноваженнями відповідних органів та організацій щодо формування та передачі реєстрової інформації про суб'єктів господарювання та їх діяльність.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вінник О. М. Проблема врегулювання/вирішення конфліктів/спорів в ракурсі соціального спрямування цифрової економіки. *Цифровізація сучасних бізнес-процесів як вектор нової економічної політики* : Зб. матеріал. круглого столу, (м. Сєвєродонецьк, 11 грудня 2019 р.). Сєвєродонецьк : вид-во СНУ ім. В. Даля, 2019. с.8.
2. Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 р. № 2755-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 13-14, № 15-16, № 17. Ст. 112.
3. Господарський кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 436-IV. *Офіційний вісник України*. 2003. № 11. Ст. 462.
4. Про інформацію: Закон України від 02.10.1992 р. № 2657-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 48. Ст. 650.
5. Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань: Закон України від 15.05.2003 р. № 755-IV (у ред. Закону № 835-VIII від 26.11.2015). *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 31–32. Ст. 263.

6. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення: Закон України від 14.10.2014 р. № 1702-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 50–51. Стор. 3250. Ст. 2057.

7. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо визначення кінцевих вигодоодержувачів юридичних осіб та публічних діячів: Закон України від 14.10.2014 р. № 1701-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. Ст. 2048.

8. Про публічні електронні реєстри: Проект Закону України від 10 вересня 2019 року №2110. URL: <https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2>

9. Клепікова О. В. Теоретичні проблеми правової організації транспортної системи України : дис. ... д-ра юрид. наук. Київ, 2019. С.30.

REFERENCES

1. Vinnyk, O. M. (2019). Problema vrehuliuvannia/vyrishennia konfliktiv/ sporiv v rakursi sotsialnoho spriamuvannia tsyfrovoi ekonomiky. *Tsyfrovizatsiia suchasnykh biznes-protsesiv yak vektor novoi ekonomichnoi polityky: Zb. material. kruhloho stolu, (m. Sievierodonetsk, 11 hrudnia 2019 r.) - Digitizing Modern Business Processes as a Vector of New Economic Policy: A Roundtable Collection*, Sievierodonetsk: vyd-vo SNU im. V. Dalia, 8 [In Ukrainian].

2. Podatkovyi kodeks Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 02.12.2010 r. № 2755-VI. (2011). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy, 13-14, 15-16, 17, art. 112* [In Ukrainian].

3. Hospodarskyi kodeks Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 16.01.2003 r. № 436-IV. (2003). *Ofitsiyni visnyk Ukrainy - Official Bulletin of Ukraine, 11, art. 462* [In Ukrainian].

4. Pro informatsiiu: Zakon Ukrainy vid 02.10.1992 r. № 2657-XII. (1992). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy, 48, art. 650* [In Ukrainian].

5. Pro derzhavnu reiestratsiiu yurydychnykh osib, fizychnykh osib-pidpriyemtsiv ta hromadskykh formuvan: Zakon Ukrainy vid 15.05.2003 r. № 755-IV (u red. Zakonu № 835-VIII vid 26.11.2015). (2003). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy, 31–32, art. 263* [In Ukrainian].

6. Pro zapobihannia ta protydiu lehalizatsii (vidmyvanniu) dokhodiv, oderzhanykh zlochynnym shliakhom, finansuvanniu teroryzmu ta finansuvanniu rozpovsiudzhennia zbroi masovoho znyschennia: Zakon Ukrainy vid 14.10.2014 r. № 1702-VII. (2014). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy, 50–51, P. 3250, art. 2057* [In Ukrainian].

7. Pro vnesennia zmin do deiakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo vyznachennia kintsevykh vyhodooderzhuvachiv yurydychnykh osib ta publichnykh diiachiv: Zakon Ukrainy vid 14.10.2014 r. № 1701-VII. (2014). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy, art. 2048* [In Ukrainian].

8. Pro publichni elektronni reiestry: Proekt Zakonu Ukrainy vid 10 veresnia 2019 roku № 2110. URL: <https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2> [In Ukrainian].

9. Klepikova, O.V. (2019). Teoretychni problemy pravovoi orhanizatsii transportnoi systemy Ukrainy. *Doctors thesis*. Kyiv [In Ukrainian].

Шовкопляс Ганна Миколаївна

*кандидат юридичних наук, доцент кафедри господарського права
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого,
науковий співробітник НДІ правового забезпечення інноваційного
розвитку НАПрН України
ORCID: 0000-0003-0313-8606*

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО РЕГУЛЮВАННЯ РИНКІВ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ

Наявність розвинутого ринку фінансових послуг є однією із важливіших ознак сучасної ринкової економіки. Тому, ефективне регулювання ринку фінансових послуг є однією із передумов забезпечення надійної та стабільної економічної ситуації кожної країни. В Україні модель регулювання ринків фінансових послуг ще перебуває на етапі становлення, а ті структури, що вже створено та функціонують, потребують додаткових важелів для забезпечення інституційної, операційної та фінансової незалежності.

Ключові слова: ринок фінансових послуг, фінансова установа, регулювання.

Shovkoplias Hanna

*Ph.D. (Law), Associate Professor, Yaroslav Mudryi National Law
University, Researcher of Scientific and Research Institute of Providing
Legal Framework for the Innovative Development of NALS of Ukraine
ORCID: 0000-0003-0313-8606*

EUROPEAN EXPERIENCE AND RECOMMENDATIONS ON REGULATION OF FINANCIAL SERVICES MARKETS IN UKRAINE

The presence of a developed financial services market is one of the most important features of a modern market economy. Therefore, effective regulation of the financial services market is one of the prerequisites for ensuring a reliable and stable economic situation for each country. In Ukraine, the model for regulating financial services markets is still in its infancy, and those structures that are already in place and in operation need additional leverage to ensure institutional, operational and financial independence.

Keywords: financial services market, financial institution, regulation.

Вибір моделі державного регулювання і нагляду за ринками фінансових послуг залежить від багатьох об'єктивних і суб'єктивних факторів. При цьому слід враховувати, що жодна модель не буде ефективною, якщо її не адаптувати до реалій країни.

Проблема створення принципово нової моделі нагляду та контролю за діяльністю фінансових установ на ринках фінансових послуг в Україні обговорюється протягом тривалого часу. І та модель, яка існує на даний час потребує певних коректувань.

У разі коли до НБУ будуть передані невластиві центральному банку функції нагляду за небанківськими фінансовими установами, у яких на відміну від банків, інша природа ризиків, а також система обліку, яка має відмінності від банків, він не забезпечить належне їх функціонування та регулювання. Існує ймовірність його перетворення на неефективний владний орган, що не сприятиме розвитку фінансового ринку. Пенсійні фонди, кредитні спілки, страхові компанії не мають такого доступу до фінансових ресурсів як банки, і тому вимушені шукати більш ризиковані напрями для інвестування. Так, на думку деяких науковців, якщо центральному банку надається більше повноважень у забезпеченні фінансової стабільності, включаючи здійснення пруденційного нагляду за окремими фінансовими установами, ці повноваження повинні бути підкріплені надійними механізмами, що забезпечують прозорість та підзвітність дій цен-

трального банку для забезпечення фінансової стабільності [1, с. 55]. Як наслідок цього потрібна нова, удосконалена модель регулювання і нагляду на фінансовому ринку. А саме поєднання концентрації всіх контролюючих функцій в єдиному наглядовому органі – НБУ із частковим застосуванням функціонально орієнтованого поділу повноважень із новоствореним органом щодо пруденційного нагляду – Компетентним пруденційно-наглядовим органом щодо пруденційного нагляду за небанківськими фінансовими установами.

Так, НБУ передаються всі повноваження щодо контролю за небанківськими фінансовими установами, його діяльність буде спрямована на забезпечення захисту прав споживачів небанківських фінансових послуг. Діяльність НБУ має доповнюватися розвиненою системою самоконтролюючих учасників небанківських фінансових послуг.

А спеціально уповноважений орган, який буде створений при НБУ буде встановлювати вимоги до достатності капіталу та забезпечувати пруденційний нагляд за небанківськими фінансовими установами для забезпечення стабільності фінансової системи.

Метою пруденційного нагляду має стати оцінка ризиків та вжиття адекватних заходів для мінімізації втрат на випадок реалізації системного ризику для фінансової системи в цілому та підтримання фінансової стабільності.

Такий пруденційний нагляд спеціально уповноважений орган забезпечуватиме у співпраці з НБУ. Також, спеціально уповноважений орган (пруденційно-наглядовий) встановлюватиме критерії віднесення небанківських фінансових установ до найризикованих, за якими здійснюється пруденційний нагляд. Отримавши інформацію від небанківських фінансових установ про фінансовий стан, пруденційно-наглядовий орган за власною методикою зможе оцінити ризики. А вже на підставі рішень такого органу НБУ буде приймати рішення щодо визнання небанківської фінансової установи неплатоспроможною.

ЄС встановлює високі вимоги до діяльності фінансових установ, якщо вони залучають та використовують кошти від широкого загалу. Законодавство ЄС також забороняє будь-яким особам, які не відпо-

відають встановленим вимогам, залучати від широкого загалу кошти з зобов'язанням щодо їх повернення. Класифікація джерел та форм залучення коштів має стати основою підходу до регулювання та нагляду за небанківськими фінансовими установами.

До 2016 року “інші кредитні установи” існували як окремий вид небанківських фінансових установ, регулювання та нагляд за якими здійснювала Нацкомфінпослуг. Втім, після внесення змін до Закону України “Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг” (у листопаді 2016 року) лише банки та кредитні спілки відповідають визначенню кредитної установи, оскільки лише їх діяльність по наданню фінансових кредитів за рахунок залучених коштів регулюється відповідним законом.

Що стосується кредитних спілок, їм буде дозволено залучати кошти від широкого загалу для кредитування та інших фінансових послуг. До них застосовуватимуться вимоги до капіталу та інші фінансові нормативи на рівні європейських вимог/нормативів, встановлених Директивою 2013/36/ЄС щодо діяльності кредитних установ та Регламентом № 575/2013 про пруденційні вимоги до кредитних установ та інвестиційних компаній. Ці акти ЄС мають бути імplementовані в Україні відповідно до Угоди про асоціацію з ЄС.

Такі нормативи, будуть включати:

- вимогу до початкового та регулятивного капіталу (у розмірі 5 млн. євро);
- нормативи достатності регулятивного капіталу (на рівні не менше 8%);
- нормативи концентрації кредитних ризиків на одного контрагента (не більше 25%);
- нормативи миттєвої ліквідності (понад 60%).

Інший вид небанківських фінансових установ складають страхові компанії та страхові посередники. Регулювання у страховому секторі буде здійснюватися з урахуванням стандартів, встановлених європейським законодавством, включаючи вимоги до:

- капіталу і платоспроможності, технічних резервів, якості системи корпоративного управління та ризик-менеджменту (Директива 2009/138/ЄС про вимоги до діяльності у сфері страхування і перестраховування, далі – Solvency II);

- розкриття інформації, правил підготовки та складання регуляторної і фінансової звітності (Solvency II, Директива 91/674/ЄС про річні та консолідовані звіти страхових компаній);

- ринкової поведінки та продажу страхових продуктів (Директива ЄС 2016/97 про реалізацію страхових продуктів та Директива ЄС 2009/103 про страхування цивільної відповідальності (автотранспортні засоби)).

Також будуть встановлені вимоги до мінімально необхідного капіталу для страхових компаній. Такі вимоги становитимуть 3,2 млн. євро для страховиків, які здійснюють страхування життя та 2,2 млн євро для інших страхових компаній. Крім вимог до мінімального розміру капіталу, із врахуванням стандартів директив ЄС, мають бути встановлені наступні нормативи діяльності страхових компаній:

- вимоги до необхідного платоспроможного капіталу;
- вимоги до технічних резервів;
- вимоги до розподілу відповідних власних фондів;
- ліміти власних фондів.

Інший сектор небанківських фінансових установ становлять – фінансові установи, що не використовують для надання послуг кошти, залучені від широкого загалу. Питання щодо встановлення вимог до капіталу та інші пруденційні нормативи до цієї категорії суб'єктів є не вирішеними (лізингові компанії, факторингові компанії, ломбарди).

ЛІТЕРАТУРА

1. Nier E. W. Financial Stability Frameworks and the Role of Central Banks: Lessons from the Crisis. (IMF Working Paper, WP/09/70). 2009. URL: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2009/wp0970.pdf>.

REFERENCES

1. Nier, E. W. (2009). Financial Stability Frameworks and the Role of Central Banks: Lessons from the Crisis. (IMF Working Paper, WP/09/70). URL: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2009/wp0970.pdf> [In English].

Синкевичс Никита

Вс. iur., студент Рижского университета имени Страдина

ПРОТИВОДЕЙСТВИЯ ПРЕДИКАТНЫМ ПРЕСТУПЛЕНИЯМ, В СОВЕРШЕНИИ КОТОРЫХ ИСПОЛЬЗУЮТСЯ КРИПТОВАЛЮТЫ

В статье в целом рассмотрены правовой статус криптовалют, обозначена актуальность использования криптовалют в предикатных преступлениях, проблематика и возможные методы противодействия предикатным преступлениям, в совершении которых используются криптовалюты.

Ключевые слова: криптовалюта, предикатные преступления, технология “блокчейн”, преступления и криптовалюта.

Sinkevics Nikita

Bc. iur., student of Riga Stradins University

COUNTERACTING PREDICATE OFFENCES WHICH COMMITTED BY USING CRYPTOCURRENCIES

In the article in general considered legal status of cryptocurrencies, determinate cryptocurrencies actuality in predicate offences, problematics and possible methods of counteracting predicate offences which committed by using cryptocurrencies.

Keywords: cryptocurrency, predicate offences, blockchain technology, offences and cryptocurrency.

Существует множество решений, в основе которых лежит технология “блокчейн”. Например, это криптовалюты и “умные” контракты. Данные решения в основном работают на таких популярных платформах (сетях), как “Bitcoin”, “Ethereum”, “Ripple”, “Litecoin”, “BitcoinCash”, “EOS” и др. [1]. Самой популярной криптовалютой является “BTC” (“биткоин”), который действует на платформе “Bitcoin”, рыночная капитализация которого на 29 февраля 2020 года составляет примерно 158 миллиардов американских долларов [2].

Надо отметить, что правовой статус криптовалют в разных государствах отличается либо вообще не определен. Например, в Латвии криптовалюты считаются **виртуальными валютами**, но не фиатными денежными средствами. Согласно второй части 2 статьи 1 Закона предотвращения легализации преступно полученных средств и финансирования пролиферации, виртуальные валюты – цифровое отображение стоимости, которое может быть в цифровом виде отослано, может храниться или продаваться и функционировать как средство обмена, но не признано законным платежным средством, не считается банкнотой и монетой, безналичными деньгами и электронными деньгами, а также не имеет монетарной стоимости, которая накоплена в платежном инструменте [3]. В Латвии использование криптовалюты является договорным способом оплаты [4]. Если предприятие предоставляет какие-либо услуги, связанные с криптовалютами, например, услуги обмена фиатных денежных средств на криптовалютные средства, то на это предприятие распространяются требования Закона предотвращения легализации преступно полученных средств и финансирования пролиферации, то есть, таким предприятиям необходимо быть зарегистрированным как правовым субъектам, подать информацию о сфере деятельности и ответственном лице, создать внутреннюю контрольную систему, сообщать о непростых и подозрительных сделках [5].

Также и в Дании криптовалюты не считаются фиатными денежными средствами, так как криптовалюты не обладают реальной торговой стоимостью [6]. В свою очередь в Германии криптовалюты имеют статус официального средства расчетов [7]. Несмотря на то, что во многих государствах понятие криптовалюты отличается, Целевая группа по финансовым действиям¹ рекомендует на законодательном уровне обязать предприятия, которые оказывают криптовалютные услуги, проводить надлежащую проверку клиентов при установлении деловых отношений или при осуществлении разовых операций [8].

Учитывая общий технический принцип действия технологии “блокчейн”, доступность, простоту и надежность использования

¹ FATF, Financial Action Task Force

криптовалют, криптовалютные операции осуществляются в преступной деятельности, а именно в совершении **предикатных преступлений**. Как указано в учебном пособии Управления Организации Объединенных Наций по наркотикам и преступности, “Отсутствие связи между счетами в виртуальных валютах и реальными людьми в сочетании с возможностью иметь неограниченное множество счетов создает благоприятную почву для создания новых сложных моделей, направленных на сокрытие криминального происхождения средств”[9]. Основное преимущество использования криптовалюты в преступной деятельности – это не привязанность лиц к криптовалютным кошелькам.

Предикатное преступление – это корыстное преступление, в результате совершения которого, получают средства (преступные), которые в дальнейшем могут быть подвергнуты легализации [10]. Согласно статье 1 подпункта “е” Конвенции об отмывании, выявлении, изъятии и конфискации доходов от преступной деятельности, предикатное преступление – это любое уголовное преступление, в результате которого получены доходы, которые могут стать предметом уголовно-наказуемого деяния, которое определено в статье 6 настоящей Конвенции [11]. Как указывает Ляскало А. Н., “легализация (отмывание) преступно приобретенных денежных средств и иного имущества является логическим продолжением первичного (предикатного) преступления” [12] Например, предикатным преступлением может считаться наркоторговля, мошенничество, легализация денежных средств и другие преступления, в совершении которых используются криптовалюты. Также, надо отметить, что после совершения предикатного преступления, полученные не законные средства, могут быть подвергнуты легализации с использованием тех же криптовалют.

Как указывает Зиновьева Н. С., “Один из самых популярных способов оборота криптовалюты в преступных целях осуществляется через криптовалютные биржи” [13]. Криптовалютные биржи – это специальные сетевые платформы – сайты, на которых можно производить обмен фиатных денежных средств на криптовалютные средства, и соответственно наоборот.

Существует множество таких криптовалютных обменных или биржевых систем, например такие, как “Bitok”, “Netex24”, “Wunderbit”, “Binance” и др.

В Латвии, согласно пункту 7 части 1 статьи 11 Закона предотвращения легализации преступно полученных средств и финансирования пролиферации, правовые субъекты, которые осуществляют сделки с виртуальной валютой обязаны производить исследование своего клиента [3], то есть должны придерживаться принципу “знай своего клиента”. Учитывая, что множество криптовалютных обменных или биржевых систем действуют в разных юрисдикциях, не всегда возможно данное требование распространить на все сетевые обменники или биржи.

Например, в правилах использования криптовалютной обменной системы “Bitok”, которая доступна по адресу “bitok.cc”, в подпункте 3 подпункта 1 пункта 3, указано, что “Bitok.cc обязуется: **не хранить** информацию (адреса, суммы, время, идентификационные данные (персональные данные) и т.д.) по обменным операциям Клиентов и предоставлять её по первому требованию Клиентов, к которым она относится.” В свою очередь, в подпункте 6 подпункта 4 пункта 3, указано, что “Bitok.cc обязуется: не разглашать информацию по обменным операциям, а также личные данные Клиентов Bitok.cc третьим лицам, за исключением следующих ситуаций: по законному запросу компетентных органов по месту нахождения владельца сервиса Bitok.cc” [14].

На самом сайте, в том числе в правилах использования, этой криптовалютной обменной системы не указаны данные, о том, какой правовой субъект предоставляет криптовалютные услуги, а также какие-либо контактные данные для связи. Единственное, что указано, это название предприятия – “BITOK.CC LLP”, возле символа копирайта, в нижней части сайта, хотя не понятно, где данное предприятие зарегистрировано, какой у него регистрационный номер. Также надо отметить, что зона доменных имен “CC” – это национальный домен верхнего уровня для Кокосовых островов [15]. В свою очередь, сам сервер сайта расположен в Германии [16]. Поэтому не ясна юрисдикция действия данной криптовалютной обменной системы.

Надо отметить, что в сети множество криптовалютных обменных систем с неопределенной юрисдикцией. Вследствие чего, возможно, что такие сервисы используются или могут быть использованы в преступной деятельности.

Также надо отметить, что активно криптовалюты как расчетные средства используются в сети “DarkNet”, то есть скрытой сети, в которой данные передаются в зашифрованном виде. В такой сети множество площадок – сайтов, на которых осуществляется незаконная деятельность. Например, в феврале 2019 года в скрытой сети действовало примерно 2.5 тысяч магазинов наркотических и психотропных веществ [17], в которых расчеты осуществляются с помощью криптовалютных средств.

Эксперты из Королевского колледжа Лондона в 2016 году пришли к выводу, что 57% из доступных площадок в скрытой сети посвящены уголовной деятельности, в свою очередь, 15% – покупке и продаже наркотических и психотропных веществ [17].

Большого всего в 2019 году преступлений с использованием криптовалют было совершено в сфере сетевого мошенничества [18].

Как уже упоминалось, криптовалютные операции считаются анонимными потому, что адреса криптовалютных кошельков, как правило, не связаны с конкретным лицом. Однако, сама цепочка транзакций, которая связана с конкретным кошельком, не является анонимной. При необходимости, конкретная цепочка транзакций может быть подвергнута анализу, в результате которого есть доля вероятности идентифицировать лицо, которому принадлежит конкретный криптовалютный кошелек по связям с другими адресами в цепочке.

Однако, существуют системы, которые позволяют сохранить криптовалютные транзакции конфиденциальными. Например, сетевая система “Blender”, которая доступна по адресу “blender.io”. Данная система предоставляет услугу скрытия адресов криптовалютных кошельков, с которых были получены криптовалютные средства. Это достигается тем, что сумма, которую необходимо “замаскировать”, делится на части и отправляется на адреса криптовалютных кошельков, которые созданы для клиента и не связаны с первым (основным)

адресом криптовалютного кошелька, где средства хранились изначально [19], что в результате запутывает следы происхождения средств. Также, как указано на сайте сетевой системы “Blender”, у системы достаточное количество резерва криптовалютных средств, что позволяет клиенту получить свои средства с начала цепочки блоков [20], и поэтому происхождения средств не будет где-либо отображаться. Сетевая система “Blender” не хранит информацию о обработанных транзакциях, все связанные данные с транзакциями стираются после того, как все криптовалютные средства отправлены на целевые адреса криптовалютных кошельков [21]. Также, надо отметить, что не ясно, какой конкретно правовой субъект обеспечивает данную услугу, так как на сайте сетевой системы “Blender” не опубликованы условия использования системы, название и регистрационный номер предприятия, адрес или какая-либо другая контактная или юридическая информация, кроме адреса электронной почты.

Основная проблема в предотвращении использовании криптовалюты в предикатных преступлениях заключается в технической трудности идентификации лица или группы лиц, которые осуществляют криптовалютные операции в незаконных целях. Такие цели могут быть направлены на легализацию денежных средств, то есть сокрытие их незаконного происхождения, совершение платежей в скрытой сети, организацию различных мошеннических схем, взломов информационных систем и другие преступления.

Поэтому, учитывая техническую специфику действия криптовалютных операций, а также упомянутые технические возможности “маскировки” происхождения криптовалютных средств, необходимо развитие способов исследования **слеодообразования**, выработки алгоритма установления и закрепления криминалистически значимых сведений для данного типа преступлений [22]. Для достижения упомянутого, необходима гармонизация права в этом направлении. Транзакции в сетях технологии “блокчейн” анонимны по отношению к пользователям как лицам, но не анонимны по отношению к самим транзакциям. Поэтому, сети технологии “блокчейн” с множеством транзакций могут быть подвергнуты целост-

ному и взаимосвязанному анализу, что дает возможность борьбе с предикатными преступлениями. Для совершения такого анализа необходимы специальные знания и **специальное программное обеспечение**.

Например, одно из таких программных обеспечений это “Crystal”, которое принадлежит Нидерландскому предприятию “Bitfury Group”. Данное программное обеспечение способно выявлять и отслеживать незаконную деятельность в сетях технологии “блокчейн” [23], а именно способно следующее: выявить преступную деятельность на блокчейне (позволяет определить, связан ли кошелек с системами, которые активно используются в незаконной деятельности, например, в скрытой сети, системах “маскировки” происхождения средств и так далее); выдать доказательства сделок подозреваемого (указав все адреса кошельков, которые связаны с подозреваемым, возможно определить любые попытки скрыть источник или место назначения незаконных средств); ускорить расследование киберпреступности (позволяет автоматизировано отследить наиболее подозрительных участников сети, исключив время, которое будет потрачено на ручные распутывающие транзакций и следуя неопределенным указаниям) и т.д. Упомянутое предприятие свое программное решение предлагает для правоохранительных органов и других организаций [27]. Надо отметить, что программное обеспечение “Crystal” не ограничивает свои возможности только анализом криптовалютной сети, но и способно находить и группировать информацию об адресах и сущностях сети из других источников, таких как форумов и других сайтов. Благодаря такому комплексному подходу программное обеспечение “Crystal” может раскрыть не только адрес объекта, но и его реальное имя в реальном мире [28]. Программное обеспечение “Crystal” используется в Азии, США, Европе и СНГ как финансовыми организациями, так и правоохранительными органами [29]. Примером успешной работы упомянутого программного обеспечения является борьба с вирусом “WannaCry”, в результате были отслежены платежи от жертв вируса, и установлена сущность, вымогающая платежи [27].

Существуют также и другие программные обеспечения, например, “Chainalysis”, “CipherTrace”, “CryptoFinance” и др. В основном,

задачи и функции данных программных обеспечений схожи, возможно, отличается их алгоритм анализа и получения данных [24- 26, 30]. В любом случае, учитывая, что существуют программные обеспечения, способные производить комплексный и систематизированный анализ в криптовалютной сети, а также то, что существуют реальные примеры противодействия данным программам преступной деятельности, их необходимо по мере возможности и необходимости применять в расследованиях. Также, учитывая, что расследования данной категории преступлений требует специальных знаний, необходимо осваивать и тестировать данные программы со специалистами в соответствующей области.

Надо отметить, что в случае раскрытия предикатного преступления и констатации преступных средств в виде криптовалюты, стоит вопрос в аресте, а также в дальнейшей конфискации данных криптовалютных средств. Однако, для решения этого вопроса приходится сталкиваться, как с правовыми, так и с техническими трудностями.

На данный момент нет единого правового регулирования, которое предусматривало бы порядок ареста или конфискации криптовалютных средств. Также пока что не ясно, как арестовать или конфисковать криптовалютные средства, если правоохранительным органам не известен приватный цифровой ключ криптовалютного кошелька правонарушителя.

Возможно, правонарушитель помнит и знает свой приватный цифровой ключ, однако разглашать его это не в интересах правонарушителя. Поэтому, если следствию известно, что конкретному лицу принадлежит криптовалютный кошелек с преступными криптовалютными средствами, без содействия самого правонарушителя технически арест или конфискация невозможна.

В случае невозможности ареста или конфискации криптовалютных средств, адреса криптовалютных кошельков, используемые в незаконной деятельности, можно вносить в “черные” списки, как например это делает Департамент казначейства США. Они создали “черный” список адресов криптовалютных кошельков пользователей для внедрения санкций. Дейв Мюррей экс-советник заместителя

Министра финансов США считает: “Несмотря на то, что пользователи, скорее всего, не будут использовать свои адреса после их отметки, они могут быть просто необходимы для различных финансовых институтов” [31].

Однако бывают случаи, когда криптовалютный кошелек привязан к какой-либо криптовалютной биржевой системе, тогда есть возможность обратиться с запросом правовому субъекту, который обслуживает данную криптовалютную биржевую систему, с просьбой выдать данные либо произвести арест или конфискацию, например, переведя средства правонарушителя на другой для ареста или конфискации созданный криптовалютный кошелек. Но, надо отметить, что как ранее упоминалось, не все криптовалютные биржевые системы публикуют свою контактную информацию, а также информацию о своем правовом статусе, что в результате не дает возможности обращения. Также, не всегда определена юрисдикция деятельности таких предприятий.

В случае, если правонарушитель оказывает содействие или удастся другими способами выяснить приватный цифровой ключ криптовалютного кошелька правонарушителя, самым разумным является перевод приступных криптовалютных средств на другой для ареста или конфискации созданный криптовалютный кошелек, так как оставлять средства на текущем криптовалютной кошельке нельзя. В противном случае, криптовалютные средства могут быть переведены на другие криптовалютные кошельки без ведома правоохранительных органов.

В результате можно сделать вывод, что различный и неопределённый правовой статус криптовалют в разных государствах, не способствует укреплению мер по борьбе с предикатными преступлениями. Проблематика использования криптовалют в незаконной деятельности – это проблематика не одного государства или двух, а проблематика на международном уровне, так как криптовалютные операции совершаются посредством глобальной сети “Интернет”, у которой нет каких-либо территориальных и юрисдикционных границ. Поэтому при отсутствии единого международного правового регулирования придется сталкиваться с про-

блемами определения юрисдикции действия, например, сетевых криптовалютных обменных или биржевых систем. Резюмируя, необходима разработка и создание единого международного правового регулирования криптовалют и с ними связанных операций.

Сетевые криптовалютные обменные или биржевые системы, а также другие системы, на которых оказываются какие-либо криптовалютные услуги, которые не опубликовывают на своих сайтах юридическую информацию, например, название и регистрационный номер предприятия, контактную информацию и т.д. – это системы, которые, по сути, осуществляют свою деятельность скорее всего незаконно, так как скрывают юридическую информацию о себе, или вовсе осуществляют хозяйственную деятельность не зарегистрировавшись надлежащим образом. Упомянутое, затрудняет, при необходимости, правоохрнительным органам адресовать запросы в такие неопределенные организации. Возможно, что такие не добросовестные системы необходимо, по возможности, блокировать или добавлять в специальные “черные” списки.

Благодаря тому, что существует множество аналитических программных обеспечений, которые способны осуществлять комплексные анализы криптовалютных сетей, появляется больше возможностей раскрытия предикатных преступлений, в совершении которых используются криптовалюты. Поэтому тот факт, что адреса криптовалютных кошельков не связаны с конкретными лицами, не означает, что предикатные преступления, в совершении которых используются криптовалюты, не раскрываемы. Наоборот, они раскрываемы и об этом свидетельствуют множество примеров, когда в статье упомянутые программные обеспечения смогли, как идентифицировать лиц, совершивших преступление, так и отследить поток незаконных криптовалютных средств. Поэтому, рекомендуется правоохрнительным органам использовать в работе такие программные обеспечения.

Также надо отметить, что решение в статье упомянутой проблемы института ареста и конфискации незаконно полученных криптовалютных средств требует международного правового подхода.

Резюмируя, поскольку, транзакции в криптовалютных сетях не анонимны, и могут быть подвергнуты комплексному анализу, а также благодаря специальным программным обеспечениям и другим методам, есть возможности противодействовать предикатным преступлениям, в совершении которых используются криптовалюты.

ЛИТЕРАТУРА

1. Reiff N. The 10 Most Important Cryptocurrencies Other Than Bitcoin. Investopedia. URL: <https://www.investopedia.com/tech/most-important-cryptocurrencies-other-than-bitcoin/>.
2. Top 100 Cryptocurrencies by Market Capitalization. CoinMarketCap. URL: <https://coinmarketcap.com/>.
3. Noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma un proliferācijas finansēšanas novēršanas likums: Latvijas Republikas likums. *Latvijas Vēstnesis*, № 116.
4. Lībenzons A. Bitcoin un Kriptovalūtas Latvijā. Valsts ieņēmumu dienests. URL: http://www.liaa.gov.lv/files/liaa/attachments/kriptovalutas_seminars_30.01_arnis_libenzons_vid_prezentacija_par_kriptovalutam_latvija.pdf.
5. Kriptovalūtas. Valsts ieņēmumu dienests. URL: <https://www.vid.gov.lv/lv/kriptovalutas>.
6. Regulation of Bitcoin in Selected Jurisdictions. Denmark. The Library of Congress. Bitcoin Survey. URL: <http://www.loc.gov/law/help/bitcoin-survey/#denmark>.
7. Шавина Е., Каленов О., Кукушкин С. Может ли криптовалюта стать альтернативой традиционным валютам? *Экономика знаний: теория и практика*. 2017. № 4 (4). с. 93–95.
8. Руководство по применению рискориентированного подхода. Виртуальные валюты. ФАТФ / ОЭСР. 2015. URL: https://eurasiangroup.org/files/FATF_docs/ROP_Virtualnye_valuty.pdf.
9. Базовое пособие по выявлению и расследованию отмывания преступных доходов, совершенного посредством виртуальных валют. UNODC. 2014. URL: https://www.imolin.org/pdf/UNODC_VirtualCurrencies_final_RU_Print.pdf
10. Соловьев, И. Н. Налоговые преступления. Специфика выявления и расследования. 2-е издание. 2015. Москва: Издательство “Проспект”, 226 с.
11. Konvencija par noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas novēršanu, meklēšanu, izņemšanu un konfiskāciju. Starptautisks dokuments. *Latvijas Vēstnesis*. Nr.308/312, 23.10.1998.

12. Ляскало А. Н. Спорные вопросы соотношения предикатных преступлений и легализации (отмывания) преступных доходов. *Законодательство*. 2014. № 3. с. 51-57.

13. Зиновьева Н. С. Возможности блокчейн-технологии в раскрытии и расследовании преступлений в интернет-пространстве. *Вестник Восточно-Сибирского института МВД России*. 2018. №3 (86), с.185-190.

14. Правила использования. Bitok. URL: <https://bitok.cc/privacy.html>.

15. Доменное имя CC. HOSTLINE. URL: <https://hostline.ru/zona-cc.html>.

16. Who is hosting bitok.cc? WhoisHostingThis. URL: <https://www.whoishostingthis.com/#search=bitok.cc>.

17. Сошников А. Россия бьет рекорд за рекордом в даркнете. Что происходит? Би-би-си. URL: <https://www.bbc.com/russian/news-49007476>.

18. The Chainalysis Crypto Crime Report is Here. Download to Learn Why 2019 Was the Year of the Ponzi Scheme. Chainalysis Team. URL: <https://blog.chainalysis.com/reports/cryptocurrency-crime-2020-report>.

19. Blender.io - Advanced privacy for Bitcoin transactions (mixer). Bitcoin Forum. URL: <https://bitcointalk.org/index.php?topic=5052876.msg47020787>.

20. How does it work? Blender. URL: <https://blender.io/how>.

21. FAQ. Blender. URL: <https://blender.io/faq>.

22. Родивилин И. П., Родивилина В. А. Получение криминалистически значимой информации при расследовании преступлений, совершенных с использованием криптовалют. *Эксперт-криминалист*. 2019. №1. ISSN: 2072–442X. с. 27-29.

23. Блокчейн. Bitfury. URL: <https://bitfury.com/ru/blockchain>.

24. Petrova M., Dimitrov G. Е-правосудие – гарантия эффективной судебной системы. Инициативы в Болгарии. In: *Revista Națională de Drept*. 2011, № 10-11(134), p. 169-172. ISSN 1811-0770. URL: https://ibn.idsi.md/ro/vizualizare_articol/10731

25. Petrova M., Hristov Hr. Proactive publication of information about judicial cases and acts of the court of justice. *Administrative and Criminal Justice*, Riga, 2018, Vol. 1, № 82 (2018), p. 91-109 URL: <http://journals.rta.lv/index.php/ACJ/article/view/2853/3287>

26. Petrova M. M. (2015). E-Justice system in Bulgaria: Electronic tools for E-Justice in development, *Administrative and Criminal Justice*, Riga, VOL. 4, № 73 (2015), p. 48-53, DOI: <http://dx.doi.org/10.17770/acj.v4i73.4358>

27. Crystal Clear Crypto Compliance. Crystal. URL: <https://crystalblockchain.com/>.

28. The Bitfury Group. Bitfury Launches Crystal — A Blockchain Investigative Tool for Law Enforcement and Financial Institutions. Medium. URL: <https://>

medium.com/meetbitfury/bitfury-launches-crystal-a-blockchain-investigative-tool-for-law-enforcement-and-financial-3d7712dd5dce.

29. BitfuryRussia. Bitfury Crystal: как работает и где используется наш инструмент для отслеживания подозрительных крипто-транзакций. Хабр. URL: <https://habr.com/ru/company/bitfury/blog/434282/>.

30. Petrova M. M. (2017). Integration of the information processes. Automation and unification of the judicial system, Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics, «*Economics of Development*», ISSN 1683-1942. 2017. № 2 (82), p. 50-59.

31. Примула А. Департамент казначейства США создает список адресов криптовалютных кошельков пользователей черного списка для внедрения санкций. BITGID. URL: <https://bitgid.com/sshazavedetchernyj-spisok-polzovatelej-kriptokoshelkov/>.

REFERENCES

1. Reiff, N. The 10 Most Important Cryptocurrencies Other Than Bitcoin. Investopedia. URL: <https://www.investopedia.com/tech/most-important-cryptocurrencies-other-than-bitcoin/> [In English].

2. Top 100 Cryptocurrencies by Market Capitalization. CoinMarketCap. URL: <https://coinmarketcap.com/> [In English].

3. Noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma un proliferācijas finansēšanas novēršanas likums: Latvijas Republikas likums. *Latvijas Vēstnesis*, 116 [In Latvian].

4. Lībenzons, A. Bitcoin un Kriptoalūtas Latvijā. Valsts ieņēmumu dienests. URL: http://www.liaa.gov.lv/files/liaa/attachments/kriptoalutas_seminars_30.01_arnis_libenzons_vid_prezentacija_par_kriptoalutam_latvija.pdf [In Latvian].

5. Kriptoalūtas. Valsts ieņēmumu dienests. URL: <https://www.vid.gov.lv/lv/kriptoalutas> [In Latvian].

6. Regulation of Bitcoin in Selected Jurisdictions. Denmark. The Library of Congress. Bitcoin Survey. URL: <http://www.loc.gov/law/help/bitcoin-survey/#denmark> [In English].

7. Shavina, E., Kalenov, O., Kukushkin, S. (2017). Mozhets li kriptovalyuta stat alternativoy traditsionnym valyutam? *Ekonomika znaniy: teoriya i praktika – Economics of knowledge: theory and practice*, 4 (4), 93–95 [In Russian].

8. Rukovodstvo po primeneniyu riskoriyentirovannogo podkhoda. Virtualnyye valyuty. (2015). FATF. OESR. URL: https://eurasiangroup.org/files/FATF_docs/ROP_Virtualnye_valyuty.pdf [In Russian].

9. Bazovoye posobiye po vyyavleniyu i rassledovaniyu otmyvaniya prestupnykh dokhodov. sovershennogo posredstvom virtualnykh valyut. (2014).

UNODC. URL: https://www.imolin.org/pdf/UNODC_VirtualCurrencies_final_RU_Print.pdf [In Russian].

10. Solovyev, I. N. (2015). Nalogovyye prestupleniya. Spetsifika vyyavleniya i rassledovaniya. Moskva: Izdatelstvo “Prospekt” [In Russian].

11. Konvencija par noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas novēršanu, meklēšanu, izņemšanu un konfiskāciju. Starptautisks dokuments. *Latvijas Vēstnesis*, 308/312 [In Latvian].

12. Lyaskalo, A. N. (2014). Spornyye voprosy sootnosheniya predikatnykh prestupleniy i legalizatsii (otmyvaniya) prestupnykh dokhodov. *Zakonodatelstvo – Legislation*, 3, 51–57 [In Russian].

13. Zinovyeva, N. S. (2018). Vozmozhnosti blokcheyn-tekhnologii v raskrytii i rassledovanii prestupleniy v internet-prostranstve. *Vestnik Vostochno-Sibirskogo instituta MVD Rossii – Bulletin of the East Siberian Institute of the Ministry of Internal Affairs of Russia*, 3 (86), 185–190 [In Russian].

14. Pravila ispolzovaniya. Bitok. URL: <https://bitok.cc/privacy.html> [In Russian].

15. Domennoye imya CC. HOSTLINE. URL: <https://hostline.ru/zona-cc.html> [In Russian].

16. Who is hosting bitok.cc? Who is Hosting This. URL: <https://www.whoishostingthis.com/#search=bitok.cc> [In English].

17. Soshnikov, A. Rossiya byet rekord za rekordom v darknete. Chto proiskhodit? Bi-bi-si. URL: <https://www.bbc.com/russian/news-49007476> [In Russian].

18. The Chainalysis Crypto Crime Report is Here. Download to Learn Why 2019 Was the Year of the Ponzi Scheme. Chainalysis Team. URL: <https://blog.chainalysis.com/reports/cryptocurrency-crime-2020-report> [In English].

19. Blender.io - Advanced privacy for Bitcoin transactions (mixer). Bitcoin Forum. URL: <https://bitcointalk.org/index.php?topic=5052876.msg47020787> [In English].

20. How does it work? Blender. URL: <https://blender.io/how> [In English].

21. FAQ. Blender. URL: <https://blender.io/faq> [In English].

22. Rodivilin, I. P., Rodivilina, V. A. (2019). Polucheniye kriminalisticheski znachimoy informatsii pri rassledovanii prestupleniy. sovershennykh s ispolzovaniyem kriptovalyut. *Ekspert-kriminalist – Expert criminalist*, 1, 27-29, ISSN: 2072–442X [In Russian].

23. Blokcheyn. Bitfury. URL: <https://bitfury.com/ru/blockchain> [In Russian].

24. Petrova, M., Dimitrov, G. (2011). E-pravosudiye – garantiya effektivnoy sudebnoy sistemy. Initsiativy v Bolgarii. In: Revista Na?ional? de Drept. 10-

11(134), 169-172. ISSN 1811-0770. URL: https://ibn.idsi.md/ro/vizualizare_articol/10731 [In Russian].

25. Petrova, M., Hristov, Hr. (2018). Proactive publication of information about judicial cases and acts of the court of justice. *Administrative and Criminal Justice*, Riga, Vol. 1, 82 (2018), 91-109. URL: <http://journals.rta.lv/index.php/ACJ/article/view/2853/3287> [In English].

26. Petrova, M. M. (2015). E-Justice system in Bulgaria: Electronic tools for E-Justice in development, *Administrative and Criminal Justice*, Riga, Vol. 4, 73 (2015), 48-53, DOI: <http://dx.doi.org/10.17770/acj.v4i73.4358> [In English].

27. Crystal Clear Crypto Compliance. Crystal. URL: <https://crystalblockchain.com/> [In English].

28. The Bitfury Group. Bitfury Launches Crystal – A Blockchain Investigative Tool for Law Enforcement and Financial Institutions. Medium. URL: <https://medium.com/meetbitfury/bitfury-launches-crystal-a-blockchain-investigative-tool-for-law-enforcement-and-financial-3d7712dd5dce> [In English].

29. BitfuryRussia. Bitfury Crystal: kak rabotayet i gde ispolzuyetsya nash instrument dlya otslezhivaniya podozritelnykh kriptotranzaksiy. Khabr. URL: <https://habr.com/ru/company/bitfury/blog/434282/> [In Russian].

30. Petrova, M. M. (2017). Integration of the information processes. Automation and unification of the judicial system, Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics, «*Economics of Development*», ISSN 1683-1942, 2 (82), 50–59 [In English].

31. Primula, A. Departament kaznacheystva SSHa sozdayet spisok adresov kriptovalyutnykh koshelkov polzovateley chernogo spiska dlya vnedreniya sanktsiy. BITGID. URL: <https://bitgid.com/sshazavedet-chernyj-spisok-polzovatelej-kriptokoshelkov/> [In Russian].

Токарєва Катерина Олегівна

кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник НДІ правового забезпечення інноваційного розвитку НАПрН України, доцент кафедри правоохоронної діяльності та поліціїстики Харківського національного університету внутрішніх справ

ДО ПИТАННЯ ПРО ДЕРЖАВНЕ ФІНАНСУВАННЯ ІННОВАЦІЙ В УКРАЇНІ

У публікації розглянуто деякі аспекти державного фінансування інновацій в Україні. Проаналізовано правовий статус Фонду розвитку інновацій. На підставі проведеного аналізу запропоновано внести зміни до Бюджетного кодексу України й визначити Державний фонд розвитку інновацій як складову спеціального фонду державного бюджету.

Ключові слова: бюджет, інновації, підтримка суб'єктів інноваційної діяльності, Фонд розвитку інновацій.

Tokarieva Kateryna

PhD, Senior researcher of the Scientific and Research Institute of Providing Legal Framework for the Innovative Development of NALS of Ukraine, Associate Professor of Department of Law Enforcement and Police, Kharkiv National University of Internal Affairs

TO THE QUESTION ON STATE FINANCING OF INNOVATION IN UKRAINE

The publication looks at some aspects of public funding for innovation in Ukraine. The legal status of the Innovation Development Fund is analyzed. On the basis of the analysis, it is proposed to amend the Budget Code of Ukraine and to define the State Fund for Innovation Development as a component of the special fund of the state budget.

Keywords: budget, innovations, support of subjects of innovation activity, Innovation Development Fund.

На сучасному етапі Україна знаходиться в умовах жорсткої соціально-економічної кризи. Для того, аби економіка держави почала відновлюватись одним з необхідних кроків є перегляд існуючих підходів до процесів виробництва. Йдеться про обрання й подальше слідування саме інноваційному напрямку у цій сфері (модернізація усіх галузей виробництва, впровадження сучасних, екологічних, безпечних технологій, що дозволить виробляти якісні товари й відповідно, підвищити конкурентоспроможність підприємств). Однак цілком зрозуміло, що для реалізації інноваційних розробок підприємствам необхідна допомога держави через залучення бюджетного фінансування, податкових стимулів тощо.

Відповідно до ст. 18 Закону України «Про інноваційну діяльність» джерелами фінансової підтримки інноваційної діяльності є: а) кошти Державного бюджету України; б) кошти місцевих бюджетів і кошти бюджету Автономної Республіки Крим; в) власні кошти спеціалізованих державних і комунальних інноваційних фінансово-кредитних установ; г) власні чи запозичені кошти суб'єктів інноваційної діяльності; д) кошти (інвестиції) будь-яких фізичних і юридичних осіб; е) інші джерела, не заборонені законодавством України [3]. Фактично законодавець закріплює відкритий перелік джерел фінансування інноваційної діяльності.

Показово, що у 2018 році розпорядженням Кабінету Міністрів України було створено Фонд розвитку інновацій [4]. Фонд буде надавати фінансову, технічну та консультативну допомогу стартапам на ранній стадії їх розвитку, активно працюватиме над залученням приватних партнерів та інвесторів, щоб якомога більше українських компаній отримали можливість розвивати свій бізнес. Отже, завданням Фонду є надання різновекторної підтримки й допомоги суб'єктам інноваційної діяльності.

У той же час виникає питання стосовно правової природи вказаного фонду, оскільки категорія «фонд» є багатозначною й її значення може розкриватися як: (а) ресурси, запаси, нагромадження держави, підприємства; (б) кошти або матеріальні цінності, що мають цільове призначення, використовуються з певною метою [5]. Крім лексичного тлумачення зазначеної категорії використовується й інший підхід. Зокрема, у багатьох нормативно-правових актах та наукових дослідженнях акцентується увага на тому, що фонд (залежно від його виду) може розглядатися як суб'єкт відповідних правовідносин – неприбутковою юридичною особою публічного права (орган державної влади, що має відповідний правовий статус) та їх об'єктом (фонд грошових коштів, що спрямований на фінансування певних заходів) [6, с.]. Таким чином, визначення сутності Фонду розвитку інновацій є вкрай важливим, оскільки від цього залежить його правовий статус та особливості функціонування.

Наразі єдиним актом, яким урегульовано деякі аспекти, пов'язані з діяльністю вищевказаного Фонду є постанова Кабінету Міністрів

України «Про затвердження порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті Міністерству фінансів для забезпечення функціонування Фонду розвитку інновацій» (далі – Постанова № 1110) [2]. Згідно з вказаною постановою програмою “Забезпечення функціонування Фонду розвитку інновацій” є бюджетною програмою, за якою головним розпорядником бюджетних коштів та відповідальним виконавцем є Міністерство фінансів України (далі – Мінфін). На наше переконання, за такого підходу відбувається певне отождошення Фонду з бюджетною програмою, що є неаргументованим. На різних підходах до визначення категорії «фонд» ми вже акцентували увагу, а бюджетна програма відповідно до чинного бюджетного законодавства України становить собою сукупність заходів, спрямованих на досягнення єдиної мети, завдань та очікуваного результату, визначення та реалізацію яких здійснює розпорядник бюджетних коштів відповідно до покладених на нього функцій [1, п. 4 ч. 1 ст. 2]. Наведене дозволяє ще раз наголошувати на тому, що «фонд» та «бюджетна програма» - різні поняття за змістом.

Бюджетні кошти, виділені на цю програму, спрямовуються на збільшення статутного капіталу Фонду розвитку інновацій (далі - Фонд) й використовуються виключно для забезпечення його статутної діяльності, що полягає у:

1) надання на конкурсних засадах фінансової підтримки, грантів, іншого виду фінансування, технічної допомоги для реалізації інноваційних проєктів, які мають високий потенціал виходу їх кінцевого продукту на світовий ринок або спрямовані на досягнення цілей, визначених стратегічними пріоритетними напрямками інноваційної діяльності (далі - інноваційні проєкти);

2) забезпечення надання консультаційної та технічної підтримки під час реалізації інноваційних проєктів та здійснення нагляду за належним використанням наданих коштів, зокрема, для компенсації послуг з адміністрування діяльності Фонду державною установою “Офіс адміністрування проєктів міжнародного фінансового співробітництва”;

3) придбання основних фондів, матеріальних та нематеріальних активів, результатів робіт і послуг, що необхідні для виконання статутних завдань Фонду;

4) оренди та ремонту приміщення, оплати комунальних послуг та енергоносіїв, оплати послуг з тепло-, водопостачання і водовідведення, оплати електричної енергії, оплати праці та здійснення нарахувань на заробітну плату, відряджень працівників та членів органів управління, придбання предметів, матеріалів і послуг, сплати передбачених законодавством обов'язкових платежів, здійснення інших заходів відповідно до покладених на Фонд статутних завдань [2, п. 3, 4]. На наш погляд, не всі з наведених напрямків фінансування є інноваційними. Так, напевно чи до останніх можна віднести оренду та ремонт приміщення, оплату комунальних послуг та енергоносіїв, оплату послуг з тепло-, водопостачання і водовідведення, а також інших витрат, вказаних в пп. 4 п. 4 Постанови № 1110. Наведені витрати доцільно відносити до поточних видатків відповідних суб'єктів.

Відповідно до п. 5 Постанови № 1110 фінансова підтримка, гранти, інші види фінансування, технічна допомога за рахунок бюджетних коштів надаються для реалізації інноваційних проектів на конкурсних засадах, відібраних на підставі правил та критеріїв відбору інноваційних проектів, які затверджуються наглядовою радою Фонду. При цьому рішення щодо надання на конкурсних засадах фінансової підтримки, грантів, іншого виду фінансування, технічної допомоги для реалізації інноваційних проектів за рахунок бюджетних коштів приймається Фондом у визначеному ним порядку.

У той же час наразі чітких правил та критеріїв відбору таких проектів не розроблено. Законодавець визначає лише перелік тієї інформації та документів, що повинні міститися у цих правилах та критеріях відбору проектів. Так, йдеться про:

(1) кваліфікаційні вимоги до суб'єктів господарювання, які мають намір отримати бюджетні кошти, в тому числі вимоги щодо країни реєстрації місцезнаходження суб'єкта господарювання, наявності персоналу відповідної кваліфікації, технічних можливостей для реалізації інноваційного проекту;

(2) порядок та методику оцінки інноваційних проектів;

(3) спосіб надання фінансової підтримки, грантів, іншого виду фінансування, технічної допомоги для реалізації інноваційних проектів;

(4) мінімальні та максимальні розміри фінансової підтримки, грантів, іншого виду фінансування, технічної допомоги, що надаватиметься для реалізації одного інноваційного проекту;

(5) визначення пріоритетних секторів економіки, в яких інноваційний проект реалізовуватиметься;

(6) вимоги до інноваційного проекту, в тому числі щодо фінансово-економічних, соціальних, екологічних показників інноваційного проекту, його інноваційності та унікальності;

(7) перелік зобов'язань заявника у разі отримання фінансової підтримки, грантів, іншого виду фінансування, технічної допомоги для реалізації інноваційного проекту за рахунок бюджетних коштів;

(8) порядок нагляду за цільовим та ефективним використанням бюджетних коштів [2, п. 5]. Наведений перелік відомостей вбачається достатньо повним. Однак зазначимо, що фактично в аналізованій Постанові № 1110 вказано ті аспекти, які має врегулювати законодавець для того, аби надавати підтримку суб'єктам інноваційної діяльності. Разом із цим залишається поза увагою нормотворця положення щодо самого Фонду розвитку інновацій: його правової природи, структури, суб'єктів управління (наприклад, правління та виконавча дирекція), а також їх повноважень, джерел фінансування тощо. На наш погляд, такий підхід є не логічним, оскільки з моменту створення Фонду минуло майже два роки, а правові основи й досі залишаються не визначеними. Як вбачається, це ставить під сумнів актуальність його створення державою.

У п. 6 постанови № 1110 зазначено, що статутний капітал Фонду збільшується частинами в межах обсягу відкритих асигнувань шляхом перерахування бюджетних коштів з реєстраційного рахунка Мінфіну, відкритого у Казначействі, за платіжним дорученням на балансовий рахунок 3712 “Рахунки інших клієнтів Державної казначейської служби України”, відкритий Фонду за його місцезнаходженням в органах Казначейства. З огляду на викладене, робимо висновок про те, що на сучасному етапі не встановлено взагалі вихідних положень щодо цього фонду, але окремий рахунок в Казначействі вже передбачено.

Достатньо суперечливими вважаємо й інші положення Постанови № 1110. Так, у п. 7 зазначено: відображення у первинно-

му та бухгалтерському обліку інформації про проведення операцій, пов'язаних з використанням бюджетних коштів, та про отримані (створені) активи здійснюється в установленому законодавством порядку. Одразу ж виникає питання про які саме отримані та/або створені активи йдеться, бо натеper це також не врегульовано.

Окремо закріплені положення стосовно складення та подання фінансової і бюджетної звітності про використання бюджетних коштів, а також контролю за їх цільовим та ефективним витрачанням. Відповідно до п. 8 постанови № 1110 Фонд подає щомісяця до 20 числа Мінфіну інформацію про використання бюджетних коштів. З урахуванням положень глави X Бюджетного кодексу України підкреслимо, що безпосереднім суб'єктом у процесі звітності має бути Казначейство України. Такий висновок робимо, виходячи з того, що кошти для забезпечення функціонування Фонду розвитку інновацій є коштами Державного бюджету.

На підставі проведеного аналізу констатуємо, що підтримка суб'єктів інноваційної діяльності наразі є дуже актуальною, оскільки інновації є одним з ключових факторів економічного зростання та збільшення продуктивності в Україні від власного виробництва. На нашу думку, процес впровадження інновацій у всі сфери життєдіяльності людини є довгостроковим і має бути всіляко підтриманий державою. З огляду на це вважаємо за необхідне Фонд розвитку інновацій визначити як складову спеціального фонду бюджету. Такий підхід по-перше, вказуватиме на пріоритетність саме цього напрямку фінансування для органів державної влади та органів місцевого самоврядування; по-друге, забезпечить акумулювання й витрачання бюджетних коштів на конкретні цілі, пов'язані з діяльністю цього фонду.

Пропонуємо внести зміни до Бюджетного кодексу України й закріпити у ньому статтю 24-5 «Державний фонд розвитку інновацій» такого змісту:

«1. Державний фонд розвитку інновацій створюється у складі спеціального фонду державного бюджету.

2. Кошти державного фонду розвитку інновацій спрямовуються на:

1) надання фінансової підтримки, грантів, іншого виду фінансування, технічної допомоги для реалізації інноваційних проєктів, які

мають високий потенціал виходу їх кінцевого продукту на світовий ринок або спрямовані на досягнення цілей, визначених стратегічними пріоритетними напрямками інноваційної діяльності;

2) забезпечення надання консультаційної та технічної підтримки під час реалізації інноваційних проєктів та здійснення нагляду за належним використанням наданих коштів.

3. Порядок підготовки, оцінки та відбору інноваційних проєктів, що можуть реалізовуватися за рахунок коштів державного фонду регіонального розвитку, та порядок використання таких коштів визначаються Кабінетом Міністрів України».

Разом із цим необхідно розробити відповідну постанову Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку використання коштів Державного фонду розвитку інновацій», в якій деталізувати всі необхідні положення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бюджетний кодекс України від 8 липня 2010 р. № 2456-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#n507>.

2. Про затвердження порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті Міністерству фінансів для забезпечення функціонування Фонду розвитку інновацій: постанова Кабінету Міністрів України від 12 грудня 2018 р. № 1110. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1110-2018-%D0%BF#n8>.

3. Про інноваційну діяльність: Закон України від 4 липня 2002 р. № 40-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/40-15>.

4. Про утворення Фонду розвитку інновацій: розпорядження Кабінету Міністрів України від 7 листопада 2018 р. № 895-р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npras/pro-utvorennya-fondu-rozvitku-innovacij>.

5. Словник української мови: в 11 т. Том 10, 1979. С. 614. URL: <http://sum.in.ua/s/fond>.

6. Тулянцева В. А. Фінансово-правове регулювання діяльності позабюджетних державних цільових фондів в Україні : дис. ... канд. юрид. наук. Запоріжжя, 2019. 224 с.

REFERENCES

1. Biudzhetni kodeks Ukrainy vid 8 lyupnia 2010 r. № 2456-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#n507> [In Ukrainian].

2. Pro zatverdzhennia poriadku vykorystannia koshtiv, peredbachenykh u derzhavnomu biudzheti Ministerstvu finansiv dlia zabezpechennia funktsionuvannia Fondu rozvytku innovatsii: postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 12 hrudnia 2018 r. № 1110. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1110-2018-%D0%BF#n8> [In Ukrainian].

3. Pro innovatsiinu diialnist: Zakon Ukrainy vid 4 lypnia 2002 r. № 40-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/40-15> [In Ukrainian].

4. Pro utvorennia Fondu rozvytku innovatsii: rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 7 lystopada 2018 r. № 895-r. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-utvorennia-fondu-rozvitku-innovacij> [In Ukrainian].

5. Slovnyk ukrainskoi movy. (Vols. 1-11); Vol. 10. (1979). P. 614. URL: <http://sum.in.ua/s/fond>. [In Ukrainian].

6. Tuliantseva, V. A. (2019). Finansovo-pravove rehuliuвання diialnosti pozabudzhetykh derzhavnykh tsilovykh fondiv v Ukraini. *Candidates thesis*. Zaporizhzhia [In Ukrainian].

Ванярчук Наталія Миколаївна

кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник

НДІ правового забезпечення інноваційного розвитку

НАПрН України

ORCID: 0000-0003-2764-3826

ІНВЕСТИВАННЯ У ПРОФЕСІОНАЛІЗМ – ВАЖЛИВИЙ ЕЛЕМЕНТ ЕКОНОМІКИ

У роботі зазначено, що питання професійного зростання працівників сьогодні набуває загальнодержавного характеру, з огляду на те, що висока кваліфікованість останніх є головним інструментарієм на шляху до ефективного розвитку вітчизняної економіки.

Ключові слова: професійний розвиток працівників, професійне навчання, інноваційний розвиток, соціальна політика.

Vapnyarchuk Natalia

Candidate of Law, Senior Fellow at the Research Institute of Law

INVESTING IN PROFESSIONALISM – AN IMPORTANT ELEMENT OF ECONOMY

It is stated in the paper that the issue of professional growth of workers is becoming nationwide today, given that the high qualification of the latter is the main tool on the way to the effective development of the domestic economy.

Keywords: professional development of employees, vocational training, innovative development, social policy.

Інвестиції сьогодні є важливим елементом економіки України, вельми істотною пірамідальною основою господарського розвитку країни, стратегічним вістрям, направленим на істотне поліпшення прибутковості країни і її народу, на примноження ВВП і подвоєння його в найближчій перспективі. Без прогресивного розвитку інвестицій у людський капітал, без примноження темпів зростання і розвитку навряд чи варто чекати яких-небудь кардинальних покращень у механізмах взаємодії економіки та її інвестиційних складових. Все це пояснює необхідність дослідження інвестування у професійний розвиток працівників.

Ефективна зайнятість є економічною підставою гідної праці, підвищення добробуту, ліквідації багатьох соціальних проблем. Процес включення людського фактора до виробництва передбачає створення ефективного ринку праці [1, с. 69]. У свою чергу, розбудова такого ринку на теренах нашої держави стає неможливою без глибокого вивчення міжнародного досвіду, аналізу процесів розвитку зайнятості в усьому світі та його апробації в Україні. Більш того, особливого значення набувають загальні проблеми й завдання, характерні для багатьох сучасних країн, спільні риси в оцінці процесів економічного розвитку в умовах глобалізації в їх тісному взаємозв'язку з динамікою змін на ринках праці.

Останнім часом більшість держав світу почали модифікувати теоретичні та практичні підходи до соціальної політики: відчуваєть-

ся прагнення робити акцент на зайнятості як на меті, а не наслідку економічної політики; підвищувати увагу до соціальної політики як до інвестиційної (а не тільки видаткової) сфери, до «продуктивної ролі» соціальної сфери, що створює конкурентні переваги [2, с. 211]. Нові підходи до соціальної політики націлені на її поєднання із економічною політикою та політикою зайнятості, шляхом фокусування їх на загальних цілях підвищення конкурентоспроможності, руху до повної зайнятості й забезпечення соціальної інтеграції.

Економічне зростання та ефективні ринки праці тісно пов'язані з комплексною політикою держави в соціальній сфері, оскільки найвищий добробут працівників, конструктивне трудове законодавство, ефективна інтеграція легальних мігрантів у ринок праці – продукують якісні позитивні трансформації в економічних показниках. У сучасну епоху найбільший вплив на розвиток ринків праці в усіх країнах надає процес глобалізації [3, с. 104]. Український ринок праці не є винятком: наша держава все більше долучається до глобальних економічних процесів, до міжнародних концептів поділу праці. Глобалізація відкриває величезні можливості для розвитку економіки, соціально-економічного й науково-технічного прогресу. Процеси глобалізації сприяють створенню відкритих та конкурентоспроможних суспільств, гнучкої ефективної економіки, розвитку вільного обміну товарами, ідеями та знаннями. Вони суттєво впливають на спеціалізацію інвестицій та робочих місць у кожній з країн, переробляючи карту міжнародного поділу праці. Глобалізація та зростання міжнародної економічної конкуренції ведуть до прискорених інновацій у технологічній, інституційній та управлінській сферах. Цей процес помітно впливає на розвиток ринків праці в усіх країнах.

Сьогодні будь-яке вітчизняне підприємство на ринку товарів й послуг може успішно конкурувати лише за умови використання нових технологій та процесів виробництва. Така діяльність має інноваційний характер й відіграє провідну роль у його життєдіяльності. Загострення конкурентної боротьби й зниження конкурентоспроможності вітчизняних підприємств зумовлюють необхідність їх інноваційного розвитку. У цьому контексті особливого значення сьогодні набувають інформація, інтелект, знання та інновації, носієм

яких є кадровий потенціал країни. Відтак, рушійними чинниками на шляху формування кадрової складової інноваційного розвитку економіки держави є підготовка інноваційних кадрів – кваліфікованих працівників, здатних до творчої праці, професійного розвитку, впровадження наукомістких технологій на базі розвитку системи безперервного навчання протягом життя. Головна увага має приділятися оцінці інноваційного потенціалу та управлінню його розвитком.

Наразі освітній рівень трудового потенціалу України є досить високим, однак, не відповідає сучасним вимогам інноваційної економіки. Експерти звертають увагу на низькі рівні підготовленості кадрів, їх зацікавленості в інноваційному розвитку підприємств, що, у свою чергу, призводить до низької оцінки кадрової складової інноваційної діяльності [4, с. 71]. Наведене свідчить про те, що сьогодні інноваційна діяльність у країні недостатньо забезпечена кадрами інноваційного типу. Водночас, все більшу увагу привертають питання особливостей та ефективності управління персоналом, підвищення його професійного рівня та сприяння професійному зросту працівників.

Необхідно відзначити, що питання професійного зростання працівників набуває загальнодержавного характеру, з огляду на те, що висока кваліфікованість останніх є головним інструментарієм на шляху до ефективного розвитку вітчизняної економіки. Коло галузей, де професійні (у тому числі й соціально-комунікативні) навички, уміння, здібності опановувати ноу-хау відіграють вирішальну роль, постійно розширюється й охоплює саме ті сфери діяльності, які характерні для переходу економіки в постіндустріальну фазу. У цьому контексті найбільших успіхів досягають ті організації, які систематично займаються підвищенням кваліфікації своїх співробітників, інвестуючи у професійний розвиток персоналу. Історичні періоди генези людства характеризують особливості становлення значення досвіду та професійних навичок у соціумі, підкреслюючи, що у світі лідирують нації не тільки з високо розвиненою економікою, а й, у першу чергу, з високим рівнем розвитку власного людського потенціалу. Яскравим прикладом слугує досвід Сполучених Штатів Америки, де загальна освіта й спеціальна професійна підготовка

стали головним засобом формування робочої сили нової якості, а витрати на навчання й профвишкіл – провідним елементом створення людського капіталу [5, с. 134].

Сьогодні складність праці постійно зростає, відтак, скорочення інвестування у професіоналізм прогресивно поглиблює відставання якості робочої сили від більш інноваційних задач та праці. Необхідність постійного професійного розвитку персоналу зумовлена такими чинниками, як-от: (а) запровадження нової техніки й технологій, виробництво модернізованої продукції, зростання комунікативних можливостей; (б) отримання кращих результатів від підвищення віддачі від працівників на підставі їх безперервного розвитку, а ніж від залучення нових працівників; (в) вихід на національний та світовий ринки з високим рівнем конкуренції.

ЛІТЕРАТУРА

1. Денисенко М. І. Підвищення ефективності професійного навчання безробітних в умовах трансформації суспільної системи. *Ринок праці та зайнятість населення*. 2010. № 1. С. 67–87.
2. Дудко С. Компенсаційна політика як важіль активного використання людського капіталу. Volume of Scientific Papers Economy and Education: Modern Tendencies. Opole, Poland. 2017. С. 211–218.
3. Козюк В. В. Сучасні вимірники рівня розвитку структурних та інституціональних характеристик національної та глобальної економік / за ред. В. В. Козюка. 2-ге вид., випр. і доп. Тернопіль : Вектор. 2015. 248 с.
4. Орлова А. А. Підготовка кваліфікованих робітничих кадрів: теорія і практика регулювання : моногр. Кіровоград: ТОВ «Імекс-ЛТД». 2013. 252 с.
5. Danos P. Changing with the times. Business education must transform in response to global business needs. *Business India*. 2010, October 4-17. P. 128-140.

REFERENCES

1. Denysenko, M. I. (2010). Pidvyshchennia efektyvnosti profesiinoho navchannia bezrobitnykh v umovakh transformatsii suspilnoi systemy. *Rynok pratsi ta zainiatist naseleennia – Labor market and employment*, 1, 67–87 [In Ukrainian].
2. Dudko, S. (2017). Kompensatsiina polityka yak vazhil aktyvnoho vykorystannia liudskoho kapitalu. Volume of Scientific Papers Economy and Education: Modern Tendencies. Opole, Poland. 211–218 [In Ukrainian].

3. Koziuk, V.V. (2015). Suchasni vymirnyky rivnia rozvytku strukturnykh ta instytutsionalnykh kharakterystyk natsionalnoi ta hlobalnoi ekonomik. V. V. Koziuk (Ed.). Ternopil: Vektor [In Ukrainian].

4. Orlova, A.A. (2013). Pidhotovka kvalifikovanykh robitnychykh kadriv: teoriia i praktyka rehuliuвання. Kirovohrad: TOV «Imeks-LTD» [In Ukrainian].

5. Danos, P. (2010). Changing with the times. Business education must transform in response to global business needs. *Business India*, October 4-17, 128-140 [In English].

Внукова Наталія Миколаївна

*доктор економічних наук, професор кафедри банківської справи
і фінансових послуг Харківського національного економічного
університету імені Семена Кузнеця, провідний науковий
співробітник НДІ правового забезпечення
інноваційного розвитку НАПрН України
ORCID: 0000-0002-1354-4838*

ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ ІННОВАЦІЙНОЇ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Наукова робота присвячена визначенню основних напрямів та пошуку інструментів формування фінансового забезпечення розвитку інноваційної підприємницької діяльності. Визначено проблеми фінансування інноваційного розвитку підприємств України: невисокі обсяги витрат підприємств на дослідницьку діяльність, повільне зменшення витрат підприємств на придбання машин, обладнання та програмного забезпечення; висока частка у структурі джерел фінансування власних коштів підприємств. Запропоновано підвищення ефективності організації інноваційного процесу.

Ключові слова: інновація, інноваційна діяльність, фінансове забезпечення.

Vnukova Nataliya

*Full PhD, Professor, Professor of the Department of Banking
and Financial Services, Simon Kuznets Kharkiv National University
of Economics, Leading Researcher of Scientific and Research Institute
of Providing Legal Framework for the Innovative Development,
NALS of Ukraine
ORCID: 0000-0002-1354-4838*

FORMATION OF FINANCIAL PROVISION OF INNOVATION ENTREPRENEURSHIP DEVELOPMENT

The scientific work is devoted to identifying the main directions and finding tools for forming financial support for the development of innovative entrepreneurial activity. The problems of financing of innovative development of the enterprises of Ukraine are defined: low volumes of expenses of the enterprises for research activity, slow decrease of expenses of the enterprises for the purchase of machines, equipment and software; high share in the structure of sources of financing of own funds of enterprises. Improvement of the organization of the innovation process is suggested.

Keywords: innovation, innovative business, financial support.

Актуальність. На світових ринках товарів і послуг для інноваційно орієнтованих та креативних компаній відбувається поживалення інвестиційного ресурсного забезпечення для підвищення їх конкурентоздатності.

Інноваційні перетворення стосуються не тільки товарного виробництва, але й сфери фінансових послуг, відбуваються впровадження механізмів стимулювання інновацій в сфері платежів, зниження вартості безготівкових платежів.

Рівень глобалізаційних змін вказує на те, що досягнення високого ступеня конкурентоспроможності вітчизняних підприємств та держави можливо за рахунок інновацій.. Вибір такого напрямку розвитку суб'єктів господарювання підтверджує зростання витрат та ризику отримання запланованого ефекту одночасно, але уведення і

піднесення інноваційної діяльності є провідним чинником соціально-економічного розвитку країни.

Виклад результатів дослідження. За Законом України «Про інноваційну діяльність» – ця діяльність спрямована на використання та комерціалізацію результатів наукових досліджень та напрацювань і зумовлює випуск на ринок нових конкурентоспроможних товарів і послуг [11]. Зміст інноваційної діяльності у світовій практиці є ширшим і охоплює теж розширення та поновлення номенклатури, покращання якості продукції (товарів, послуг), що випускається, удосконалення технології їх виробництва з подальшим впровадженням та результативною реалізацією на внутрішньому чи зовнішньому ринках [6].

Інноваційна діяльність нездійсненна без належного фінансового забезпечення, що постійно актуалізується з урахуванням дефіциту власних фінансових ресурсів та складністю залучення інвестицій, процентної політики банків за кредитами [2]. Між тим, зниження облікової ставки НБУ до 10% [9], запуск державної програми кредитування 5-7-9% [13] може суттєво вплинути на активізацію фінансового забезпечення впровадження інновацій.

Інноваційна діяльність – це «вітаміни», які позитивно підживлюють функціонування підприємств [14] і є ланкою між дослідницькою і виробничою галуззю для забезпечення сучасних потреб суспільства та усунення розривів між винаходами і їх комерціалізацією. Отже, інноваційна діяльність підприємств – це система правових, фінансово-економічних, організаційно-технологічних, суспільних заходів, пов'язаних із розробленням, запровадженням та застосуванням інновацій з метою успіху і одержання істинного корисного та / або соціального впливу на розвиток суспільства.

За рахунок уведення інновацій на основі наукових досягнень і прогресивного досвіду досягається фундаментальна мета інноваційної діяльності із підвищення конкурентоспроможності на всіх щаблях: мікро-, мезо- та макрорівнях, яка відповідно приведе до підняття прибутковості та ефективності діяльності економічних систем в цілому.

У табл.1 на основі [1] визначено і розширено сприйнятливість підприємства до інновацій.

Ознаки сприйнятливості підприємств до інновацій

Критерій	Ступінь сприйнятливості підприємства до інновацій
Рівень технологічного розвитку	Залежить від ступеня інтегрованості технологічного процесу і швидкості його вдосконалення за сучасними вимогами
Ємність ринку і перспективи продукту	Залежить від насиченості ринку, мотивації до змін і впроваджених фінансових технологій
Ринкова стратегія і час існування підприємства	Залежить від фази життєвого циклу і швидких рішень керівництва підприємства щодо її врахування і потрібних змін
Рівень організації менеджменту	Залежить від підприємливості та гнучкості прийняття рішень власниками і керівництвом
Фінансові можливості	Залежить від рівня фінансового менеджменту

Як видно з табл.1, на ефективну інноваційну діяльність підприємства впливає як належний рівень розвитку системи менеджменту і стратегічного управління підприємства, так і вплив зовнішніх ринків. Між тим, інноваційний цикл охоплює як науково-дослідницьку, так і дослідницько-конструкторську діяльність, внаслідок якої має бути спродуктована інновація, а далі відбутися її комерціалізація, яка може передбачати декілька стадій [15].

Початок інноваційної діяльності може відбуватися на різних стадіях промислових інновацій, враховуючи, що ця практика передбачає значні витрати, зокрема, фінансові, тому підприємства планують всі стадії старт-апів від фази наукових досліджень до масового виробництва чи збуту на ринку. Розрахунок потенційного економічного ефекту від впровадження інновацій є пріоритетною складовою інноваційної діяльності, тому що він передбачає прийняття рішення щодо їх виготовлення і реалізації через здійснення інноваційного проекту, який є набором документів, що розкривають процедуру і комплекс усіх необхідних заходів (у тому числі інвестиційних) щодо створення і реалізації інноваційного продукту або інноваційної продукції [4].

Фінансові ресурси є пріоритетними щодо реалізації інноваційних проєктів, їх обмеженість може привести до втрати інноваційного потенціалу підприємства, тому диверсифікація фінансового забезпечення і фінансові інновації стають все більш затребуваними як при модернізації, так і в стартапах. Пошук фінансових ресурсів з різних джерел, як власних, так і залучених та позикових додає потенціалу впровадженню інновацій з урахуванням більшої комунікаційної бази пошуку не тільки фінансів, але й інших стейкхолдерів щодо успішності інноваційного проєкту. Такий підхід знижує ризики несприйняття інновацій інвесторами. Він повинен посилити націленість на комерціалізацію інноваційного продукту, а не тільки його виробництво [5].

Формування дієвого механізму фінансування інноваційної діяльності є необхідним для фінансового забезпечення розвитку інновацій. В сучасних умовах господарювання зростає значення фінансів як складової господарської діяльності підприємств, зокрема інноваційної [3].

У табл.2 подано динаміку змін витрат на інноваційну діяльність в Україні [10], яка показує високі коливання щодо обсягів та пропорцій витрат та джерел фінансування.

Як видно з табл.2, обсяг витрат у грошову вимірі на дослідження і розробки 2018 року був найбільшим у досліджуваному періоді, щодо співвідношення із джерелом фінансування (власні кошти) він також є найбільшим. Що стосується витрат на придбання нових технологій, то 2017 року цей обсяг був найменшим, а 2015 року – найбільшим, що відображено і на співвідношенні щодо джерела фінансування, тобто рівень фінансування цих витрат уповільнився.

Забезпеченість фінансовими ресурсами залишається суттєвим чинником впливу на ризики запровадження інновацій, тому розглянуті співвідношення щодо використання власних коштів не можуть цілком аналізуватися як повне фінансове забезпечення інноваційної діяльності, тому що для ефективної діяльності підприємств потрібний достатній обсяг оборотного капіталу, власники потребують виплати дивідендів тощо. Суттєва асиметрія в бік самофінансування промислових підприємств створює негативні підстави для розвитку

у сфері інновацій, тому що не надає умов для своєчасного перерозподілу фінансових ресурсів для оперативного реагування на виклики ринку матеріального виробництва, зокрема, в умовах кризи.

Таблиця 2

Динаміка змін витрат на інноваційну діяльність в Україні

Рік	Дослідження і розробки, млн.грн	Придбання нових технологій, млн.грн	Питома вага власних коштів у структурі джерел фінансування інноваційної діяльності промислових підприємств, %	Відношення обсягу витрат на дослідження і розробки на 1% власних коштів у структурі витрат, млн. грн/%	Відношення обсягу витрат придбання нових технологій на 1% власних коштів у структурі витрат, млн. грн/%
2014	1754,6	47,2	84,98	20,64	0,555
2015	2039,5	84,9	97,20	20,98	0,873
2016	2457,8	64,2	94,86	25,9	0,677
2017	2169,8	21,8	84,50	25,67	0,258
2018	3208,8	46,1	88,19	36,4	0,523

Досягнення запланованого рівня конкурентоспроможності вимагає пошуку заходів щодо інноваційних рішень і збільшує потребу у інноваціях. Для цього мають бути залучені фінансові установи ринкової інфраструктури, зокрема, банки і фінансові компанії. Між тим частка надання банківських послуг у фінансуванні інновацій є невисокою.

Досвід, наприклад, США [7] щодо фінансування інноваційного бізнесу спеціалізованими установами підкреслює ефективність такої діяльності. В Україні останнім часом почали з'являтися венчурні фонди та інші стейкхолдери, але їх вплив не є помітним. Для покращення ситуації з фінансування інновацій на підприємствах України великої уваги заслуговує розвиток венчурного капіталу, який за за-

кордонним досвідом спрямовується на малі і середні підприємства [12].

За звітними даними 2018 року частка підприємств, які займалися інноваційною діяльністю, залишається низькою – 16,4% (збільшення з попереднім роком становило 0,2 п.п.), рівень використання наукових розробок є невисоким, витрати на наукові дослідження майже не змінюються, відбувається повільне нарощування придбання нового обладнання та програмного забезпечення [10].

На основі звітності НБУ [8] розглянуто динаміку надання кредитів, яка наведена у табл.3.

Таблиця 3

Динаміка кредитів клієнтам банків України

Показник	Обсяг кредитів по роках, тис.грн.		
	2017	2018	01.11.2019
Кредити органам державної влади	1517	2865	3739
Кредити суб'єктам господарювання, зокрема питома вага у загальній сумі, %	864412	919071	860141
Кредити фізичним особам	83,3	82,1	79,96
Кредити небанківським фінансовим установам	170774	196859	211707
Кредити небанківським фінансовим установам	42	66	27
Разом	1036745	1118860	1075614

Як видно з табл.3, обсяг кредитного забезпечення клієнтів у банках України майже не змінюється, між тим структурно питома вага кредитів суб'єктам господарювання повільно знижується, отже, зацікавленість цих фінансових установ у фінансуванні реального сектору економіки не збільшується, тому перспективно прогнозувати підвищення сприяння банків у фінансуванні інновацій суб'єктів господарювання не доводиться.

Таке джерело фінансування інноваційного розвитку, як державний чи місцевий бюджет, внаслідок кризових явищ і бюджетного дефіциту не може розглядатися як потужна основа фінансування, отже, за цих умов має відбуватися вплив урядових рішень на стимулювання використання фінансових ресурсів венчурних фондів.

Висновки. Визначеними проблемами фінансування інноваційного розвитку підприємств в Україні є: незначна частка (менше 20%) підприємств, які займаються інноваційною діяльністю, невисокі обсяги витрат підприємств на дослідницьку діяльність, повільне зменшення витрат підприємств на придбання машин, обладнання та програмного забезпечення; висока частка у структурі джерел фінансування власних коштів підприємств, полого зменшення питомої ваги обсягів кредитування банками суб'єктів господарювання, недостатня зацікавленість і низький рівень державного стимулювання венчурного бізнесу у фінансуванні інновацій та ін..

Для зближення потреб розвитку товарного ринку та запровадження інновацій бажано підвищити саме ефективність організації інноваційного процесу в цілому, зокрема, удосконаливши інструменти його фінансування через: сприяння формуванню механізму урядової та інших форм підтримки інноваційного підприємництва; підвищення зацікавленості стейкхолдерів (підприємців, органів місцевого самоврядування та ін.) у втіленні інновацій та зміні наявних технологій; налагодження продуктивної інтеграції науково-дослідницької діяльності зі світовим ринком, зокрема, технопарками; створення механізмів та розвиток правового забезпечення комерціалізації науково-дослідницьких результатів; заохочення швидкого оновлення основних фондів сучасними інструментами фінансового забезпечення, зокрема, фінансового лізингу; підняття ступеня ресурсного, зокрема, фінансового забезпечення досліджень та наукових розробок; матеріальне та соціальне стимулювання престижності праці вчених і спеціалістів сфери науки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бажал Ю. М. Економічна теорія технологічних змін : навч. посібник. К. : Заповіт, 1996. 240 с.
2. Внукова Н. М. Спрощення доступу до систем фінансування інноваційного підприємництва. *Право та інноваційне суспільство*: електрон. наук. вид. 2019. № 2 (13). URL: <http://apir.org.ua/wp-content/uploads/2019/12/Vnuкова13.pdf>.
3. Внукова Н. М. Нормативне регулювання фінансового забезпечення розвитку інноваційного підприємства. *Актуальні проблеми соціально-еконо-*

мічних систем в умовах трансформаційної економіки: Збірник наукових статей за матеріалами V Всеукраїнської науково-практичної конференції за міжнародною участю (11 – 12 квітня 2019 р.). Частина 2. Дніпро : НМетАУ, 2019. С. 13-16.

4. Друкер П. Ф. Инновации и предпринимательство. М. : Экономика, 1992. 160 с.

5. Зянько В. В., Єпіфанова І. Ю. Інноваційна діяльність підприємств та її фінансове забезпечення в умовах трансформаційних змін економіки України : моногр. Вінниця : ВНТУ, 2015. 172 с.

6. Инновационная экономика : монография / А. Дынкин, Н. Иванова, М. Грачев и др. 2-е изд. испр. и доп. М. : Наука, 2004. 352 с.

7. Ільїна К. О. Зарубіжний досвід фінансового забезпечення інноваційного розвитку економіки. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2013. Вип. 23.1 С. 195-203.

8. Кредити, надані депозитними корпораціями. 2019. URL: <https://bank.gov.ua>.

9. Національний банк знизив облікову ставку до 10%. URL: <https://bank.gov.ua/news/all/rishennya-oblikova-stavka-2020-03-12>.

10. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

11. Про інноваційну діяльність : Закон України від 04.07.2002 № 40-IV, редакція від 02.10.2011 на підставі 3715-17 (зі змінами). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/40-15>.

12. Романішин О. В. Перспективи венчурних фондів в Україні як джерела фінансування інноваційної діяльності підприємств. *Наука молода*. 2004. № 2. С. 158–163.

13. Сервіси для бізнесу від проекту «Бізнес-Інкубатор». URL: <https://inkubator.pb.ua/uk/service>.

14. Скворцов І. Б., Скворцов, Д. І., Гринаш Л. П. Інноваційна діяльність і причини утворення фіктивного капіталу на машинобудівних та нафтопереробних підприємствах. *Вісник національного університету «Львівська політехніка». Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку*. 2012. № 722. С. 245-250.

15. Харів П. С. Інноваційна діяльність підприємства та економічна оцінка інноваційних процесів. Тернопіль : Економічна думка, 2003. 326 с.

REFERENCES

1. Bazhal, Yu. M. (1996). *Ekonomichna teoriia tekhnolohichnykh zmin*. K.: Zapovit [In Ukrainian].

2. Vnukova, N. M. (2019). Sproshchennia dostupu do system finansuvannia innovatsiinoho pidpriemnytstva. *Pravo ta innovatsiine suspilstvo - Law and Innovation Society*, 2 (13). URL: <http://apir.org.ua/wp-content/uploads/2019/12/Vnukova13.pdf> [In Ukrainian].

3. Vnukova, N. M. (2019). Normatyvne rehuliuвання finansovoho zabezpechennia rozvytku innovatsiinoho pidpriemstva. *Aktualni problemy sotsialno-ekonomichnykh system v umovakh transformatsiinoi ekonomiky: Zbirnyk naukovykh statei za materialamy V Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii za mizhnarodnoi uchastiu (11 – 12 kvitnia 2019 r.). Chastyna 2. - Actual problems of socio-economic systems in a transforming economy: Collection of scientific articles V international scientific-practical conference with international participation*, Dnipro: NMetAU, 13-16 [In Ukrainian].

4. Druker, P. F. (1992). Innovatsii i predprinimatelstvo. M.: Ehkonomika [In Russian].

5. Zianko, V. V., Yepifanova, I. Yu. (2015). Innovatsiina diialnist pidpriemstv ta yii finansove zabezpechennia v umovakh transformatsiinykh zmin ekonomiky Ukrainy. Vinnytsia : VNTU [In Ukrainian].

6. Innovatsionnaia ehkonomika. A. Dynkin, N. Ivanova, M. Grachev i dr. (Eds.). (2004). M. : Nauka [In Russian].

7. Ilina, K. O. (2013). Zarubizhnyi dosvid finansovoho zabezpechennia innovatsiinoho rozvytku ekonomiky. *Naukovyi visnyk NLTU Ukrainy - Scientific Bulletin of NLTU of Ukraine, issue 23.1, 195-203* [In Ukrainian].

8. Kredyty, nadani depozytnymy korporatsiiamy. 2019. URL: <https://bank.gov.ua> [In Ukrainian].

9. Natsionalnyi bank znyzyv oblikovu stavku do 10%. URL: <https://bank.gov.ua/news/all/rishennya-oblikova-stavka-2020-03-12> [In Ukrainian].

10. Ofitsiinyi sait Derzhavnoi sluzhby statystyky Ukrainy. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> [In Ukrainian].

11. Pro innovatsiinu diialnist : Zakon Ukrainy vid 04.07.2002 № 40-IV, redaktsiia vid 02.10.2011 na pidstavi 3715-17 (zi zminamy). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/40-15> [In Ukrainian].

12. Romanishyn, O. V. (2004). Perspektyvy venchurnykh fondiv v Ukraini yak dzhherela finansuvannia innovatsiinoi diialnosti pidpriemstv. *Nauka moloda - Science is young*, 2, 158–163 [In Ukrainian].

13. Servisy dla biznesu vid proektu «Biznes-Inkubator». URL: <https://inkubator.pb.ua/uk/service> [In Ukrainian].

14. Skvortsov, I. B., Skvortsov, D. I., Hrynash, L. P. (2012). Innovatsiina diialnist i prychny utvorennia fiktyvnoho kapitalu na mashynobudivnykh ta naftopererobnykh pidpriemstvakh. *Visnyk natsionalnoho universytetu «Lvivska*

politekhniky». Menedzhment ta pidpriemnytstvo v Ukraini: etapy stanovlennia i problemy rozvytku - Bulletin of National University «Lviv Polytechnic». Management and entrepreneurship in Ukraine: stages of development and development problems, 722, 245-250 [In Ukrainian].

15. Khariv, P. S. (2003). Innovatsiina diialnist pidpriemstva ta ekonomichna otsinka innovatsiinykh protsesiv. Ternopil : Ekonomichna dumka [In Ukrainian].

Яковенко Ірина Володимирівна

*студентка економічного факультету кафедри маркетингу,
менеджменту та підприємництва Харківського національного
університету імені В. Н. Каразіна*

Петряєв Олексій Олександрович

*кандидат економічних наук, доцент кафедри маркетингу,
менеджменту та підприємництва Харківського національного
університету імені В. Н. Каразіна*

ORCID: 0000-0001-6705-4714

ІННОВАЦІЙНІ МЕТОДИ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ ПІДПРИЄМСТВА

У статті визначено основні інноваційні методи управління персоналом підприємства та проведено їх повний комплексний аналіз. Зазначено, що від використання ефективної системи управління персоналом в цілому залежить рівень ефективності та продуктивності підприємства. Визначено переваги та недоліки інноваційних методів управління персоналом. Розглянуто їх суть використання та вплив на підприємство.

Ключові слова: управління персоналом, ефективна діяльність, інновації, підприємство.

Yakovenko Irina

*student of the Faculty of Economics, Department of Marketing,
Management and Entrepreneurship of the V. N. Karazin Kharkiv
National University*

Petriaiev Oleksii

*Ph.D, Associate Professor of the Department of Marketing,
Management and Entrepreneurship of the V. N. Karazin Kharkiv
National University
ORCID: 0000-0001-6705-4714*

INNOVATIVE METHODS OF MANAGING THE PERSONNEL OF THE ENTERPRISE

The basic innovative methods of management of the personnel of the enterprise are defined in the article and their complete complex analysis is carried out. It is noted that the level of efficiency and productivity of the enterprise depends on the use of an effective personnel management system. Advantages and disadvantages of innovative methods of personnel management are identified. Their essence of use and influence on the enterprise is considered.

Keywords: personnel management, effective activity, innovations, enterprise.

В умовах сучасної ринкової економіки та великої конкуренції між підприємствами, жорстоку боротьбу можуть витримати лише ті організації, які здатні надати своїм споживачам, або ж клієнтам, високоякісне обслуговування. Для того, щоб співробітники компанії мали змогу запропонувати людям обслуговування на високому рівні, підприємство повинно мати наявності професійно-підготовлений та кваліфікований персонал. Тому, для того, щоб здійснювати ефективну діяльність компанії звертаються до інноваційних методів управління персоналом. Існує безліч методів щодо управління персоналом, але незважаючи на це, їх вдосконалення та пошук не припиняться ніколи. Адже, люди та технології постійно розвиваються, тому і для ефективної діяльності організації потрібно шукати більш інноваційні методи управління своїми співробітниками.

Вивченню та аналізу проблем управління персоналом присвячена велика кількість робіт багатьох, як зарубіжних, так і вітчизняних вчених, зокрема: Д. Богині, М. Бондаря, А. Шегди, В. Весніна, А. Єгоршина, В. Дятлова, А. Колота, С. Шекшно́ї та інших. Незважаючи на таку велику кількість робіт, дослідження питань використан-

ня та систематизування інноваційних методів управління персоналу є актуальним у сучасному світі, адже це питання ще є недостатньо розкритим [1].

Метою даної статті є дослідження сучасних методів управління персоналу в контексті розвитку його потенціалу з інноваційного боку.

Персонал підприємства є основою будь-якого інноваційного процесу, адже саме працівники підприємства надають інноваційні ідеї та створюють нові проекти. Через це в організації постає питання того, як же правильно управляти цим персоналом, для того, щоб вони втілювали свої ідеї у життя та цим допомагали розвиватися компанії. Система управління персоналом забезпечує ефективну роботу у галузі кадрів та допомагає усувати недоліки, які можуть виникнути у процесі роботи, або ж виробництва. Упровадження інновацій у кадровій сфері вимагає від підприємства змін у навчанні та підготовці персоналу, у найманні на роботу, інформаційному забезпеченні робітників, а також у психологічній підтримці і мотивації своїх підлеглих. Для вирішення цих завдань і існують методи управління персоналом.

Методи управління персоналом є способами впливу на працівників, як окремих, так і загалом на колектив, для здійснення координації їхньої діяльності у компанії. Існує безліч традиційних методів, які можна поділити на такі групи: економічні, адміністративні та соціально-психологічні. Такі методи використовуються і в сучасності, але вони вже не є такими ж дієвими, як вважалися раніше. Кожне підприємство зорієнтоване на постійний розвиток, тому потрібно постійно розвивати й вдосконалювати і методи управління персоналу [2].

До інноваційних методів управління персоналом можна віднести такі методи:

1. підбір персоналу – це ретельний відбір претендентів на запропоновану посаду, для того, щоб отримати кращих працівників, які допоможуть розвинути компанію;

2. оцінка діяльності – це процес встановлення рівнозначності між вимогами посади та характеристиками працівника;

3. навчання персоналу – це підвищення за допомогою тренінгів та семінарів кваліфікації персоналу;

4. система винагород – це мотивація персоналу за допомогою заохочень та винагород;

5. управління кар'єрою – досягнення цілей у кар'єрному зростанні.

Перший метод характеризується послідовністю та ефективністю процесу найму та підбору персоналу. У свою чергу сприяє більш структурованому процесу підбору та найму працівників, визначає найбільш придатних кандидатів на робоче місце.

Другий метод допомагає регулярно оцінювати своїх працівників з двох поглядів: по перше, з погляду досягнутими ними результатів; по друге – завдяки чому вони цього досягли та як можуть бути поліпшені отримані результати.

Третій метод допомагає працівнику отримувати нові знання та навички, які в свою чергу будуть сприяти інноваціям у виробничих процесах та в повсякденній роботі.

Четвертий метод є мотиваційним методом. Він забезпечує фінансові відзнаки, заохочення та інше визнання, з метою мотивування персоналу створювати нові ідеї, ризикувати та постійно розвиватися.

П'ятий метод забезпечує професійний розвиток працівника завдяки стажуванню, навчанню та підвищенню кваліфікації. [3]

Переваги та недоліки інноваційних методів управління відображені у таблиці 1 [4].

Проаналізувавши переваги та недоліки інноваційних методів управління персоналом можна зробити висновок, що переваг набагато більше ніж недоліків. Серед недоліків основними є: економічні витрати та витрати часу, тобто всього два, а переваг безліч, основними з яких є: постійна оцінка персоналу, завдяки якій ми можемо сформувати особливості працівників та їх подальший шлях; підвищення кваліфікації, тобто ми отримуємо висококваліфіковану робочу силу; мотивації для підвищення конкуренції між співробітниками, підвищення розвитку підприємства та інші.

Таким чином, ефективне управління персоналом є одним з найважливіших завдань сучасного підприємства. Персонал розглядаєть-

ся як рушійна сила вирішення проблем, які у свою чергу пов'язані з економічним розвитком підприємства, його ефективного функціонування та конкурентоспроможності. Для того, щоб правильно та раціонально управляти співробітниками потрібні інноваційні методи управління персоналом. Висококваліфікованому управлінцю потрібно обирати такі методи, які будуть найбільш продуктивними та найменш затратними.

Таблиця 1

Переваги та недоліки інноваційних методів управління персоналом

	Переваги	Недоліки
Підбір персоналу	Можливість постійної професійної та психологічної оцінки працівників з подальшим урахуванням особливостей організації та посади працівника у майбутньому.	Витрати часу та капіталу.
Оцінка діяльності	Активність у сфері інноваційної діяльності, створенні нового, через можливості обговорення своєї роботи з керівництвом.	Витрати великої кількості часу.
Навчання персоналу	Підвищення потенціалу працівників і всієї компанії в цілому, продуктивності персоналу	Витрати на тренінги та навчальну літературу.
Система винагород	Зростання мотивованості у працівників до створення нових проектів, підвищення рівня задоволеності працею.	Економічні витрати.
Управління кар'єрою	Підвищення зацікавленості сферою діяльності підприємства; зниження плинності кадрів.	Підвищення рівня конкуренції серед працівників.

Тому, такі методи, як: підбір персоналу; оцінка діяльності працівників, навчання персоналу; система винагород та допомога працівникам в управлінні кар'єрою з боку роботодавця надають змогу

вдосконалити роботу на підприємстві, підвищити конкурентоспроможність та інноваційність продукції та також мати у себе у штаті професіоналів. Все це призведе до швидкого розвитку підприємства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Волянська-Савчук Л. В., Мацишина М. В. Використання інноваційних персонал-технологій в управлінні персоналом на підприємствах. *Економіка і організація управління*. 2019. № 1 (33). С. 34.
2. Розметова. О. Г. Інноваційні методи управління персоналом як фактор підвищення конкурентоспроможності підприємств індустрії гостинності. *Ефективна економіка*. 2013. № 3. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/>
3. Лизунова О. М., Іщенко Я. Г., Кондрашова Г. В. Використання інноваційних методів управління персоналом підприємства. *Економіка і суспільство*. 2018. № 14. С. 449–451.
4. Касич А. О., Бурба О. А. Інноваційні підходи в практиці управління персоналом конкурентоспроможного підприємства. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2017. № 16 (1). С. 132.

REFERENCES

1. Volyanska-Savchuk, L.V., Matsishina, M.V. (2019). Viktoristannya innovatsiynish personal-technologiy v upravlinni personalom na pidpriemstvakh. *Economica i organizatiya upravlinnya – Economics and management organization*, 1 (33), 34 [In Ukrainian].
2. Rozmetova, O.G. (2013). Innovathiyni methodi upravlinnya personalom yak factor pidvishinnya konkurentospromoshnosti pidpriemstv industrii gostinnosti. *Efektivna ekonomika – An efficient economy*, 3. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/> [In Ukrainian].
3. Lizunova, O.M., Ishenko, Ya.G., Kondrashova, G.V. (2018). Vskoristannya innovatsiynish methodiv upravlinnya personalom pidpriemstva. *Economica i suspilstvo – Economy and society*, 14, 449–450 [In Ukrainian].
4. Kasich, A.O., Burba, O.A. (2017). Innovathiyni pidhodi v practithi upravlinnya personalom onkurentospromoshnogo pidpriemstva. *Naukoviy visnik Ushgorodskogo nathionalnogo universitetu – Scientific Bulletin of Uzhgorod National University*, 16 (1), 132 [In Ukrainian].

Євтушенко Вікторія Анатоліївна

*кандидат економічних наук, доцент кафедри маркетингу,
менеджменту та підприємництва економічного факультету
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна
ORCID: 0000-0002-7764-2277*

Корабельський Сергій Олександрович

*студент кафедри маркетингу, менеджменту та підприємництва
економічного факультету Харківського національного
університету імені В. Н. Каразіна*

МЕХАНІЗМ ЗБУТОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ РОЗШИРЕННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

В дослідженні проаналізовано механізм збутової діяльності підприємства в умовах розширення зовнішньоекономічної діяльності на прикладі корпорація «Бісквіт-Шоколад». Проаналізовано асортимент організації на внутрішньому та зовнішньому ринку, географію експорту, види каналів збуту та обґрунтовані інструменти політики стимулювання міжнародного збуту.

Ключові слова: збут, зовнішньоекономічна діяльність, експорт.

Yevtushenko Viktoriia

*PhD (Economics), Associate Professor, Associate Professor
of the Department of Marketing, Management and Entrepreneurship,
V. N. Karazin Kharkiv National University*

Korabelskii Sergei

*Student of the Department of Marketing, Management
and Entrepreneurship, V. N. Karazin Kharkiv National University*

MECHANISM OF SALES ACTIVITY OF ENTERPRISE IN CONDITIONS OF EXTENSION OF FOREIGN ECONOMIC ACTIVITY

The study analyzes the mechanism of marketing activity of the enterprise in terms of expansion of foreign economic activity on the example of Biscuit-Chocolate Corporation. The analysis of the organization of the organization in the domestic and foreign markets, geography of exports, types of distribution channels and substantiated instruments of policy of promotion of international sales.

Keywords: sales, foreign economic activity, export.

На сьогоднішній день одним з головних засобів, що визначають результати і продуктивність діяльності будь-якого підприємства або організації, є ефективна система збутової діяльності, що включає в себе як основні взаємодіючі між собою елементи, так і методи, на основі яких відбувається організація збуту на підприємствах. Саме тому, в умовах зростаючої конкуренції глобальних виробників різної продукції, підприємствам потрібно переорієнтація своєї виробничої діяльності на задоволення потреб основних замовників, своєчасне реагування на запити споживчого ринку, а також ефективну взаємодію з внутрішніми та зовнішніми контрагентами. Збутова діяльність на підприємстві є однією з найважливіших складових його функціонування.

Кондитерський ринок в Україні за останні роки значно змінився, цьому посприяли такі фактори: економічна криза; девальвація гривні; зменшення купівельної спроможності населення; підвищення цін на товари; ситуація, що склалася на сході України, внаслідок чого великі власники втратили свої підприємства. Протягом останніх років відбувся спад тенденції експорту, що був пов'язаний із закриттям російського ринку і проблемами з логістикою в країнах СНД, проте українські кондитери знову підвищують кількість поставок своєї продукції за кордон. Вже в 2016 році намітилася тенденція до відновлення.

Дослідження кондитерського ринку в Україні свідчить, що найбільшу частку займає продукція вітчизняного виробництва, що становить близько 95% в загальному обсязі. Ринок кондитерських виробів України є висококонцентрованим, на ньому працює багато підприємств. Понад 65% його поділено між підприємствами: корпорація «Рошен», ПАТ «ВО «КОНТІ», ПАТ «АВК», корпорація «Бісквіт-Шоколад» [1].

Таблиця 1

Топ-10 виробників кондитерських виробів в Україні, тон

Підприємство	Роки		
	2016	2017	2018
Корпорація «Рошен»	194168	205112	200834
Корпорація «Бісквіт-шоколад»	50619	52783	55357
Компанія «АВК»	97958	41780	53132
ПАТ «ВО «КОНТИ»»	97348	41996	29953
Кондитерська фабрика «Світ ласощів»	16245	16210	21666
«Монделіс Україна»	25150	19793	21576
КФ «Світоч»	22561	20480	20165
ПАТ «Полтавакондитер»	19805	19711	18468
Виробничо-торгова компанія «Лукас»	15128	15838	15792
ПАТ «Житомирські ласощі»	38767	32651	14780

Джерело: розроблено автором на підставі [2]

В топ-100 світових компаній в 2018 році з вище зазначеного списку входять підприємства: корпорація «Рошен», Konti Group, компанія «АВК». У порівнянні з 2017 роком усі вони трохи опустилися по рейтингу.

Корпорація «Бісквіт-Шоколад» – одна з найбільших в Україні виробників кондитерської виробів. Корпорація об'єднує декілька підприємств, і виконує операції від заготівлі сировини до випуску готових виробів, що забезпечують всі основні технологічні етапи виробництва. До складу корпорації входять ПрАТ «Харківська бісквіт-на фабрика», ПрАТ «Кондитерська фабрика «Харків'янка».

Підприємство є міжнародним виробником і експортером широкого асортименту продукції (рис. 1).

Підприємство систематично виділяє кошти на розробку та впровадження в виробництво нових видів продукції. Зміна кількості асортименту по групам кондитерських виробів представлена в таблиці 2.

Якість і безпека продукції підприємств корпорації «Бісквіт-Шоколад» спрямована на зміцнення позицій підприємств на внутрішньому і зовнішньому ринках. І також на максимальне задоволення потреб і очікувань споживачів до якості продукції корпорації. Для

досягнення цілей за якістю на підприємстві була розроблена і впроваджена система якості відповідно до вимог International Organization for Standardization 9001, яка в листопаді 1999 року сертифікована першою в кондитерській галузі України.

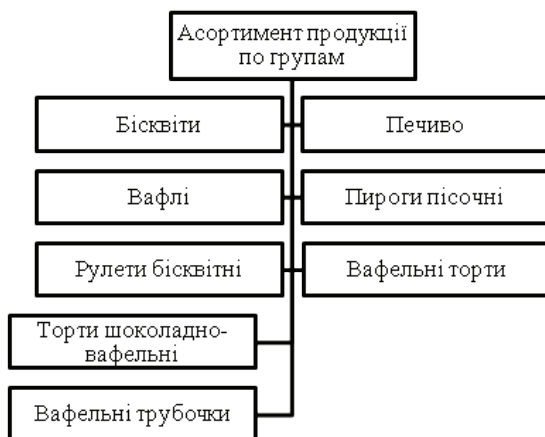

Рис. 1. Асортимент продукції по групам ПрАТ «Харківська бісквітна фабрика»

Джерело: розроблено автором на підставі [2]

Таблиця 2

Зміна кількості асортименту по групах кондитерських виробів

Загальний обсяг асортименту кондитерських виробів	Роки				
	2014	2015	2016	2017	2018
	398	398	437	537	576
Борошняна група					
Введено нових позицій асортименту (враховуючи нові види розфасовки)	13	22	22	35	23
Знято з виробництва	12	13	23	17	12
Цукриста група					
Введено нових позицій асортименту (враховуючи нові види розфасовки)	25	40	21	48	44
Знято з виробництва	23	30	14	29	21

Джерело: розроблено автором на підставі [2]

Продукція корпорації реалізується через дистриб'ютерську мережу в Україні. Торгова Група «Союз» в даний час є одним з найбільших дистриб'юторських підприємств в Східному регіоні України. Харківська Бісквітна Фабрика на даний момент використовує на внутрішньому ринку змішаний канал руху товару кондитерської продукції, тобто має два канали розподілу:

Рис. 2. Географія збуту продукції корпорації «Бісквіт-Шоколад»

Корпорація є одним з провідних експортерів кондитерських виробів: практично 30% готової продукції поставляється на світовий ринок.

Ексклюзивний дистриб'ютор в Сполучених Штатах Америки «Threeline Imports INC». Ексклюзивний дистриб'ютор в Ізраїлі «Dolina Group» Ltd. В даний час компанія «Dolina Group» Ltd сформувалася як сильний дистриб'ютор і є ексклюзивним представником в Ізраїлі відомих торгових марок, в тому числі корпорації «Бісквіт-Шоколад».

Використовує на зовнішньому ринку комбіновану збутову систему. Формується вона через використання двох видів каналів збуту. При використанні першого каналу збуту товари транспортуються безпосередньо з країни випуску до посередників, при другому – кінцевим споживачам на зовнішньому ринку (рис. 3).

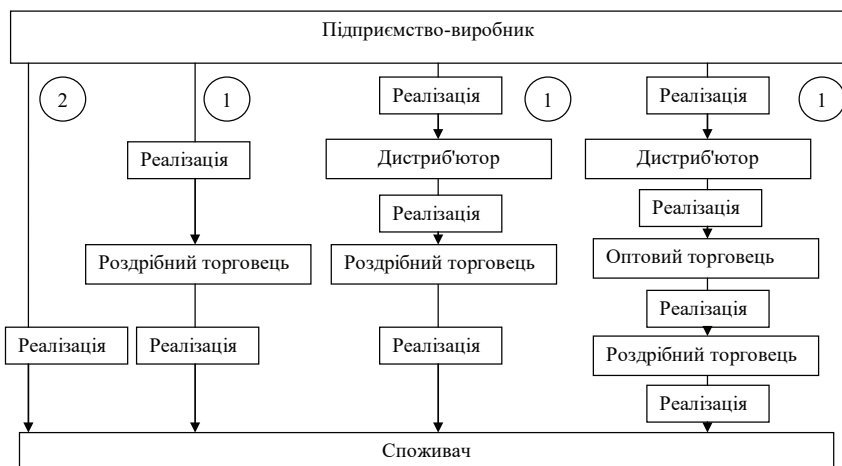

Рис. 3. Структура збутового каналу на зовнішньому ринку

Джерело: розроблено автором на підставі [1]

Серед переваг використання такої структури можна назвати відсутність необхідності створювати складські приміщення на зовнішньому ринку. Серйозним недоліком при цьому є можливе збільшення терміну доставки і ймовірності затримок товарів.

У своїй діяльності використовує переважно непрямі канали збуту. Для продажу продукції в інші регіони і країни здійснюється робота з посередниками. Прямий метод збуту використовується рідше, на приватні замовлення українських та закордонних торговельних мереж та інших покупців. Безпосередньо (без участі посередників) здійснює збут продукції тільки великим торговельним мережам.

Товар доставляється за рахунок підприємства на склади дистриб'юторів в інші регіони і країни, вже через них, пройшовши ланцюжок руху товару, потрапляє в торгові точки, де його можуть придбати кінцеві споживачі.

Головною особливістю політики стимулювання міжнародного збуту є різноманіття пропонованих засобів, які, перш за все, діляться на три основні групи в залежності від об'єктів стимулювання:

- стимулювання кінцевих споживачів (покупців) на зарубіжних ринках;
- стимулювання торгових посередників (включаючи посередників у своїй країні і на зарубіжних ринках);
- стимулювання співробітників міжнародних збутових підрозділів і головного персоналу підприємства.

Тому необхідне формування інструментів політики стимулювання міжнародного збуту (табл. 3).

Таблиця 3

Інструменти політики стимулювання міжнародного збуту

№	Групи об'єктів стимулювання	Конкретні заходи
1	Стимулювання кінцевих споживачів	Пропозиція ціни: продаж продукції за зниженими цінами (знижки з ціни, бонусні знижки, сезонні знижки, передсвяткові знижки); надання пільгових купонів; гарантування повернення в разі незадоволеності потреб споживача; надання товарів в кредит; талони, що дають право на знижку. Пропозиція в натуральній формі: премії, тобто надання товару покупцю вручення подарунків у разі придбання певної кількості товару.

№	Групи об'єктів стимулювання	Конкретні заходи
		Активна пропозиція: конкурси покупців, ігри, лотереї, дегустації, святкове оздоблення торгових залів, афіші, таблички з поясненнями, помітні рекламні оголошення.
2	Стимулювання торгових посередників	Надання знижок за оптову покупку, знижки з ціни в залежності від обсягу, обороту і повторних покупок, безкоштовне надання певної кількості товару, зазначеного в договорі купівлі-продажу, за умови закупівлі встановленого обсягу товару. Ці заходи стимулюють саму покупку продукції. Винагорода у вигляді премій за реалізацію всього обсягу придбаної продукції, цей тип стимулює продажі продукції. Надання знижок за придбання оптових партій товарів, з умовою, що частина суми зі знижки буде реалізована на рекламу придбаної продукції, цей вид має на увазі, що посередник, розповсюджує інформацію і про себе, і про виробника у якого купив продукцію. Навчання і підвищення кваліфікації посередників.

Джерело: розроблено автором на підставі [1]

Пріоритетними напрямками буде продовження модернізації виробництва і випуск нових, цікавих для споживача, виробів, а також зниження собівартості виробництва за рахунок зменшення невиробничих витрат в її структурі і економії енергоресурсів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Євтушенко В. А., Кудінова М. М., Сквіра І. О. Управління збутовою діяльністю: побудова каналів збуту та їх стимулювання на зовнішніх ринках. *Приазовський економічний вісник*. 2018. № 5(10). URL: http://pev.kpu.zp.ua/journals/2018/5_10_uk/35.pdf.
2. Офіційний сайт компанії «Бісквіт-Шоколад». URL: <http://www.biscuit.com.ua>.

REFERENCES

1. Yevtushenko, V. A., Kudinova, M. M., Skvira, I. O. (2018). Upravlinnya zbutovoyu diyalnistyu: pobudova kanaliv zbutu ta yih stimulyuvannya na zovnishnih rinkah. *Priazovskij ekonomichnij visnik – Azov Economic Bulletin*, 5(10). URL: http://pev.kpu.zp.ua/journals/2018/5_10_uk/35.pdf [In Ukrainian].
2. «Biskvit-Shokolad». URL: <http://www.biscuit.com.ua> [In Ukrainian].

Юшко Алла Миронівна

*кандидат юридичних наук, доцент, завідувач наукового відділу
НДІ правового забезпечення інноваційного розвитку
НАПрН України, доцент кафедри трудового права
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого
ORCID: 0000-0002-6445-5974*

ВИЩА ЮРИДИЧНА ОСВІТА В УКРАЇНІ: ВИКЛИКИ СУЧАСНОСТІ

Робота присвячена дослідженню проблеми реформування вищої юридичної освіти як складової вищої освіти, її змістового наповнення, а також забезпечення якості освіти. Обґрунтовується висновок щодо необхідності перегляду парадигми змісту вищої юридичної освіти, націленні її на розвиток розумових здібностей і критичного мислення студента, вміння застосовувати знання для ефективного правового захисту законних інтересів громадян.

Ключові слова: реформа, вища освіта, юридична освіта.

Yushko Alla

*PhD, As. Professor, Head of Scientific Department of Scientific
and Research Institute of Providing Legal Framework for the Innovative
Development of NALS of Ukraine, As. Professor of the Department
of Labor Law of Yaroslav Mudryi National Law University
ORCID: 0000-0002-6445-5974*

HIGHER LEGAL EDUCATION IN UKRAINE: CHALLENGES OF MODERNITY

The work is devoted to the research of the problem of reforming higher legal education as a component of higher education, its content, as well as ensuring the quality of education. The conclusion is grounded on the necessity of revising the paradigm of the content of higher legal education, its aim at developing the student's mental and critical thinking, ability to apply knowledge for effective legal protection of the legitimate interests of citizens.

Keywords: reform, higher education, legal education.

В Україні, яка проголошена Конституцією суверенною і незалежною, демократичною, соціальною і правовою державою, а принцип верховенства права є одним із основоположних, значення вищої юридичної освіти важко переоцінити, адже саме представники юридичних професій (судді, прокурори, адвокати, державні службовці) реалізують правову державу.

Як слушно зазначає О.Я. Рогач, право є соціальним регулятором суспільного життя, який формується і функціонує завдяки свідомості і волі людей. Тому рівень розвитку будь-якої правової системи багато в чому зумовлюється правосвідомістю людей, які її професійно створюють. Головним базовим джерелом професійної правової свідомості в сучасному цивілізованому суспільстві є вища юридична освіта [1, с. 26].

Погоджуємося з Н.І. Костовою, яка констатує, що глобалізація та інформатизація, участь України у Болонському процесі та інтеграція до європейського простору вищої освіти, зміна пріоритетів в освітній політиці, масштабність і варіативність перетворень у професійній підготовці фахівців вимагають прогнозування розвитку системи вищої освіти, зокрема юридичної освіти, у XXI столітті [2, с. 93].

Не випадково у розробленій Міністерством освіти і науки України «Концепції розвитку освіти України на 2015–2025 роки» наголошується на необхідності системної реформи освіти, яка має бути предметом суспільного консенсусу, розумінням того, що освіта – це один з основних важелів цивілізаційного поступу та економічного розвитку [3].

На думку К.В. Воронцової, процес різноманітних змін і перетворень може супроводжуватися як здобутками, так і втратами. Вони не оминули й вищу юридичну освіту. Як наслідок, не кожен нинішній випускник юридичного факультету може продемонструвати високий рівень фахових знань. Тому пошук шляхів розв'язання цієї проблеми перебуває в тісному взаємозв'язку з перебігом подій певного відтинку часу, який дасть змогу, на підставі аналізу нормотворення та історико-теоретичних обґрунтувань, виявити і розкрити комплексні науково-аксіологічні ідеї прогалин та здобутків у розвитку вищої юридичної освіти за час української незалежності, а на основі набутого досвіду уможливить формулювання ключового значення її успішного розвитку [4, с. 275].

Тому дослідження проблем реформування вищої юридичної освіти як складової вищої освіти взагалі, її змістового наповнення, підвищення якості, а також реорганізація системи управління закладами вищої юридичної освіти, забезпечення високого рівня викладання, посилення кадрового потенціалу ЗВО є надзвичайно актуальними і своєчасними. Питанням модернізації моделі вищої юридичної освіти і підготовки фахових правників присвячені роботи багатьох визнаних вітчизняних науковців, зокрема, В.І. Андрейцева, Д.О. Білінського, К.В. Воронцової, С.Д. Гусарева, Г.П. Клімової, В.В. Комарова, О.М. Котикової, Н.І. Костової, О.В. Петришина, В.М. Сущенко, В.Я. Тація та ін.

Практичні працівники та державні органи теж не стоять осторонь цієї проблеми. Так, Міністерством юстиції України спільно з Міністерством освіти і науки України активно обговорюється проєкт «Концепції реформування юридичної освіти»¹. У 2018 р. експертною групою з правової освіти Директорату з прав людини, доступу до правосуддя та правової обізнаності Міністерства юстиції України проведено дослідження, метою якого було визначення потреб у знаннях, навичках та вміннях випускників юридичних факультетів чи закладів вищої освіти. Результати цього дослідження мають ви-

¹ URL: https://minjust.gov.ua/m/27052019-povidomlennya-pro-provedennya-elektronnih-konsultatsiy-schodo-proektu-kontseptsii-rozvitku-yuridichnoi-osviti?fbclid=IwAR2i8slOw_K4n2c_qDIo5vNb33gwlmrQOYyT12SmN0suRB33rkP7pjmES (дата звернення 18.03.2020).

користуватися при формуванні державної політики Міністерства юстиції України та Міністерства освіти і науки України, а також можуть стати підґрунтям для зміни закладами вищої освіти своїх освітніх програм та навчальних планів, підвищення вимог до функціонування внутрішньої системи забезпечення якості освіти [5].

Формування вибірки респондентів здійснювалося шляхом пошуку відповідних контактів (адвокатські об'єднання, юридичні фірми тощо) у відкритих джерелах у мережі Інтернет. Опитування здійснювалося шляхом надсилання анкети на електронну пошту, а також розміщення в мережі Інтернет он-лайн форми опитування. У проведенні такого опитування взяли участь 41 юридична компанія, 2 неюридичні компанії, а також 33 центральні органи державної виконавчої влади.

Однією із головних проблем юридичної освіти, на думку експертів, є невідповідність знань та вмінь випускників юридичних факультетів і закладів вищої освіти потребам юридичного ринку [5, с. 5], оскільки значна кількість респондентів висловила незадоволення якістю підготовки молодих юристів.

Оцінюючи відповіді роботодавців – юридичних компаній, щодо бажаних знань у випускників юридичних факультетів та закладів вищої освіти, експерти відмічають, що переважна більшість (55,2%) вказує на необхідність володіти знаннями, зокрема з теорії держави і права, римського права та філософії, господарського, цивільного, митного, банківського, податкового, адміністративного права, права в сфері ІТ-технологій, процесуального права, міжнародного права та права Європейського Союзу.

Ще 13,7% респондентів відзначили важливість знань щодо оформлення документів правового характеру, хоча швидше за все їх слід віднести до необхідних практичних навичок. Також, роботодавцям потрібні знання роботи з реєстрами та законодавчою базою (12%), методики роботи з клієнтами та ведення переговорів (6,6%), кваліфікації юридичних дій та подій (8,6%) та знання з інших, не суто юридичних галузей знань, як-то: риторика, знання принципів побудови юридичних фірм, розуміння ринку юридичних послуг, тайм менеджмент тощо (3,6%) [5, с. 17].

Щодо *практичних навичок* експертами визначено, що, на думку роботодавців, випускник юридичного факультету має володіти навичками складання процесуальних документів (25,3%), умінням логічно викладати свою думку та мати комунікативні навички (25,3%). Майже в рівній кількості респонденти зазначають потребу в умінні аналітично, критично та логічно мислити (9,6%), навичках роботи з законодавчою базою, реєстрами даних та юридичними програмами, навичках швидкого пошуку та опрацювання інформації (8,4%), взаємодії з клієнтами (7,3%). Також випускники юридичних факультетів повинні на належному рівні володіти іноземною мовою, зокрема вміти складати документи іноземною мовою, володіти технікою перекладу (7,3%). Не менш важливими є навички та вміння щодо розв'язання конфліктів, організації робочого часу (6%) [5, с. 19].

Респонденти – представники органів державної влади – відмітили, що найбільш необхідними навичками є: з підготовки проєктів та юридичної експертизи нормативно-правових актів (28,8%), складання документів правового характеру (22%), навички представлення інтересів у суді та інших органах (18%), загальні вміння аналізувати, систематизувати та узагальнювати інформацію (14%) та інші навички, як-то: вміння комплексно вирішувати питання, вести переговори й відстоювати власну позицію та інші (14%). Також 4% респондентів зазначили потребу в навичках працювати одночасно в декількох проєктах [5, с. 19].

Також більшість респондентів (88,3%) прямо вказують на те, що якщо моральні цінності претендента на посаду суперечать світогляду чи корпоративній культурі компанії, навіть якщо він продемонстрував високий рівень знань та вмінь, то на роботу його, швидше за все, не візьмуть. Це свідчить про вагомість моральних цінностей та корпоративної культури [5, с. 25].

Досить цікавим у Звіті за результатами аналітичного дослідження «Знання та навички випускників юридичних факультетів і закладів вищої освіти через призму відповідності потребам ринку праці», на наш погляд, є бачення необхідних навичок, які будуть потрібні фахівцям-правникам в майбутньому. Так, експерти встановили, що в перспективі 2030 року найбільший попит матимуть навички: вмін-

ня працювати в команді, рішення комплексних проблем, аналітичне мислення, здатність швидко навчатися, ініціативність, емоційний інтелект, критичне та стратегічне мислення, уміння управляти проектами і змінами [5, с. 8].

Звичайно, професія юриста сьогодні є складною і багатогранною. Як бачимо, істотного значення набувають (і так має бути завжди) особисті якості правника, високий рівень його моральної і правової свідомості, а також правової культури. Підтримуємо К.В. Воронцову, яка зазначає, що освітній процес варто спрямувати на розширення світогляду студента, виховання ціннісного ставлення до прав і свобод людини та верховенства права [4, с. 280]. Тобто дослідники переконують у необхідності перегляду парадигми змісту вищої юридичної освіти, націленні її на розвиток інтелектуальних здібностей і критичного мислення студента, вміння застосовувати знання для ефективного правового захисту законних інтересів громадян. Ці питання потребують продовження широкої дискусії серед науковців і практичних працівників.

Підсумовуючи викладене, можна зробити висновок, що реформа повинна забезпечити відповідність змісту вищої юридичної освіти потребам і викликам сучасного суспільства. Вона має створити умови для постійного оновлення змісту освіти, що в майбутньому сприятиме підготовці фахівців, конкурентоспроможних на ринку праці, готових і здатних задовольнити потреби суспільства у правничих професіях.

ЛІТЕРАТУРА

1. Рогач О. Я. Проблеми та перспективи розвитку вищої юридичної освіти в Україні. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/9878/1/4.pdf>.
2. Костова Н. І. Стан розвитку вищої юридичної освіти в Україні. URL: http://www.pap.in.ua/1_2018/25.pdf.
3. Концепція розвитку освіти України на період 2015–2025 років (проект). URL: <http://www.ligazakon.ua>.
4. Воронцова К. В. Стан дослідження розвитку вищої юридичної освіти незалежної України. *Науковий вісник кафедри Юнеско КНЛУ. Серія «Філологія – Педагогіка – Психологія»*. Випуск 31. 2015. С. 275–281. URL: [file:///C:/Users/User/Downloads/61130-125373-1-SM%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/User/Downloads/61130-125373-1-SM%20(1).pdf).

5. Звіт за результатами аналітичного дослідження «Знання та навички випускників юридичних факультетів та закладів вищої освіти через призму відповідності потребам ринку праці». URL: https://uba.ua/documents/ZVIT_Jurosvita.pdf.

REFERENCES

1. Rohach O. Ya. Problemy ta perspektyvy rozvytku vyshchoi yurydychnoi osvity v Ukraini. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/9878/1/4.pdf> [In Ukrainian].

2. Kostova N. I. Stan rozvytku vyshchoi yurydychnoi osvity v Ukraini. URL: http://www.pap.in.ua/1_2018/25.pdf [In Ukrainian].

3. Kontseptsiiia rozvytku osvity Ukrainy na period 2015–2025 rokiv (proiekt). URL: <http://www.ligazakon.ua> [In Ukrainian].

4. Vorontsova, K. V. (2015). Stan doslidzhennia rozvytku vyshchoi yurydychnoi osvity nezaleznoi Ukrainy. *Naukovyi visnyk kafedry Yunesko KNLU. Seriiia «Filolohiia – Pedahohika –Psykhologhiia» - Scientific Bulletin of the UNESCO KNLU Department. Series “Philology - Pedagogy - Psychology”, issue 31, 275-281*. URL: [file:///C:/Users/User/Downloads/61130-125373-1-SM%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/User/Downloads/61130-125373-1-SM%20(1).pdf) [In Ukrainian].

5. Zvit za rezultatamy analitychnoho doslidzhennia «Znannia ta navychky vypusknkyiv yurydychnykh fakultetiv ta zakladiv vyshchoi osvity cherez pryzmu vidpovidnosti potrebam rynku pratsi». URL: https://uba.ua/documents/ZVIT_Jurosvita.pdf [In Ukrainian].

**MODERN PROBLEMS OF THE DEVELOPMENT OF LAW
AND ECONOMICS IN AN INNOVATIVE SOCIETY**

scientific collection works of the
International scientific and practical conference

**СОВРЕМЕННЫЕ ПРОБЛЕМЫ РАЗВИТИЯ ПРАВА И ЭКОНОМИКИ
В ИННОВАЦИОННОМ ОБЩЕСТВЕ**

сборник научных трудов
по материалам Международной научно-практической конференции

**СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ПРАВА ТА ЕКОНОМІКИ
В ІННОВАЦІЙНОМУ СУСПІЛЬСТВІ**

матеріали Міжнародної науково-практичної конференції

Copying of content is not permitted except for personal and internal use, to the extent permitted by national copyright law, or under the terms of a CC BY-NC 4.0 License.

English, Russian, Ukrainian
First Edition

Editors: Mariana Petrova, Serhii Hlibko

Publisher:

Publishing House "ACCESS PRESS", Bulgaria, 2020
32 Alexander Burmov Str., 5000 Veliko Tarnovo, Bulgaria

Email: office@access-bg.org
<http://www.access-bg.org>

ISBN 978-619-91511-1-2

